

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Dansk

Bent Jørgensen

Gadenavneskik

AKADEMISK FORLAG

KØBENHAVN 1970

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

Dansk Gadenavneskik

Navnestudier
udgivet af Institut for Navneforskning
Nr. 9

Bent Jørgensen

Dansk Gadenavneskik

With an English Summary

København

I kommission hos Akademisk forlag

1970

**FR. BAGGES KGL. HOFBOGTRYKKERI
KØBENHAVN**

FORORD

Udarbejdelsen af den afhandling, der hermed fremlægges, har på det nærmeste strakt sig over fire år. I dette åremål har jeg modtaget råd og vejledning fra mange personer og institutioner i såvel ind- som udland; jeg takker dem alle hermed for deres uegennyttige indsats.

En særlig tak skal lyde til fhv. kontorchef *Otto Mackeprang*, der på et tidligt stadium af udarbejdelsen har ydet mig megen bistand. Endvidere skal jeg takke Københavns Rådhus, hvor biblioteket såvel som gadenavnekontoret med dets uvurderlige kartoteker altid har været mig til tjene-
ste.

Fremdeles takker jeg professor, dr. phil. *Anders Bjerrum*, der oprindelig satte mig i gang med at udarbejde nærværende afhandling med henblik på offentliggørelse, professor, dr. phil. *John Kousgård Sørensen*, der har gennemlæst hele manuskriptet i korrektur og som sammen med amanuensis, mag. art. *Vibeke Christensen* i særlig grad har ydet kritik af afhandlingens første kapitel, amanuensis, cand. mag. *Birte Hjorth Pedersen*, som har foretaget en kritisk gennemgang af hele registret, og endelig assistent *Lis Hansen*, der har haft hele arbejdet med at udskrive registret.

København, februar 1970

Bent Jørgensen

INDHOLD

	Forkortelser	IX
	Indledning	I
Kapitel 1.	Struktur og typologi	11
Kapitel 2.	Forleddene	30
	De forskellige gadenavnetyper	30
	Forled	31
	Forled orienterende mod/gennem by eller bydel ...	32
	Forled orienterende mod/langs/forbi bygninger, offentlige institutioner eller anlæg etc.	33
	Forled orienterende mod/langs naturforhold	38
	Forled orienterende efter dyreliv	43
	Forled orienterende efter verdenshjørner	45
	Forled, der angiver egenskaber ved selve gaden	48
	Forled orienterende efter fremherskende stedlige forhold	56
	Forled orienterende efter forhandlet eller fremstillet vare	58
	Forled med memorial værdi	58
	Forled efter stedtilknyttede, samtidige personer	67
Kapitel 3.	Efterleddene	73
	Traditionelle efterled	73
	Moderne efterled	88
Kapitel 4.	Etledshelheder	96
Kapitel 5.	Præpositionsdannelse og verbaldannelse	102
	Præpositionsdannelse	102
	Verbaldannelse	104
Kapitel 6.	Gruppenavngivning	105
	Første ekspansionsperiode	106
	Anden ekspansionsperiode	127
Kapitel 7.	Nærmere bestemmende led	156
	Foranstillede	156
	Efterstillede	162

VIII

Kapitel 8. Sammensætningsforhold	163
Ikke-personbetegnende forled	163
Personbetegnende forled	171
Kapitel 9. Efterleddenes bestemthedsforhold	175
Kapitel 10. Folkeetymologisk omtydning	182
Kapitel 11. Elliptiske dannelser	186
Kapitel 12. Bevægelser i gadenavnestoffet	194
Ændringer	
af naturligt forlæg	194
på grund af æstetiske hensyn	197
på grund af praktiske (postale) hensyn	198
på grund af politiske og memoriale hensyn	203
Afgang og tilkomst	205
Kapitel 13. Lån og påvirkning	210
English Summary	213
Register	216

FORKORTELSER

Kilde- og litteraturforkortelser

- Adolf Bach = Adolf Bach: Deutsche Namenkunde II bd. 1-2 Heidelberg 1953-1954.
- AviaR = Avia Ripensis (Ribe Oldemor). Se indledningen under Ribe.
- BF = Københavns Borgerrepræsentations Forhandlinger 1. årgang ff. Kbh. 1840 ff.
- C. C. Haugner = C. C. Haugner: Nakskov Købstads Historie 1-3. Nakskov 1934-1936.
- ChrBy = Vilhelm Lorenzen: Christian IV's Byanlæg og andre Bybygningsarbejder. Kbh. 1937.
- DS = Danmarks Stednavne I ff. Udgivet af Stednavneudvalget (Institut for Navneforskning). Kbh. 1922 ff.
- EDG = Paul Diderichsen: Elementær Dansk Grammatik. 3. udgave. Kbh. 1962.
- Feilberg = H. F. Feilberg: Bidrag til en ordbog over jyske almuesmål I-IV. Kbh. 1886-1914.
- Fortid og nutid = Fortid og nutid. Tidsskrift for kulturhistorie og lokalhistorie. Udg. af Dansk historisk Fællesforening. Bd. 1 ff. Kbh. 1914 ff.
- GaG = Hugo Matthiessen: Gamle Gader - Studier i Navnenes Kulturhistorie. Kbh. 1917.
- GG = Johs. Brøndum-Nielsen: Gammeldansk Grammatik I ff. Kbh. 1928 ff.
- HMK = Historiske Meddelelser om København I ff. Udg. af Københavns kommunalbestyrelse. Kbh. 1907 ff.
- Holland-Danmark = Holland-Danmark ved Knud Fabricius, L. L. Hammerich og Vilh. Lorenzen. 1-2. Kbh. 1945.
- Kalkar = O. Kalkar: Ordbog til det ældre danske Sprog I-V. Kbh. 1881-1918.
- Kannegieter = J. Z. Kannegieter: De namen der straten en grachten in de Jordaan I-II. Tidsskriftet Ons Amsterdam, januar og februar 1962.
- KD = Kjøbenhavns Diplomatarium I-VIII. Udgivet af Oluf Nielsen. Kbh. 1872-1887.
- Kinch = J. Kinch: Ribe Bys Historie og Beskrivelse I-II. Ribe 1869-1884.
- Kort etc. = Valdemar Bennike og Marius Kristensen: Kort over de danske Folkemaal. Kbh. 1898-1912.
- Krak = Kraks Vejviser. Kbh. 1770 ff.
- MPR = Mads Pedersen Rostoch: Dend Gamle og Navn-kundig Kiøbstæd Ribe. 1688/1690. Udg. af Mogens Bencard. Småskrifter nr. 5, udgivet af Historisk Samfund for Ribe amt. Ribe 1967.
- ODS = Ordbog over det danske sprog. Grundlagt af Verner Dahlerup. I-XXVIII. Kbh. 1919-1956.
- Otto Schmidt = Otto Schmidt: Aalborg - Vandringer i den gamle Limfjordsby. Aalborg 1931.

- Perl. = Anders Pedersen Perlestikker: Perlestikkerbogen. Udg. Kbh. 1954. Se under Nakskov.
- P. K. Thorsen = P. K. Thorsen: Københavns Dialekt tilligemed noget om københavnske Gadenavne. Afhandlinger og Breve bd. 2 p. 136 ff. Kbh. 1929.
- Pontoppidan = Erich Pontoppidan: Den danske Atlas I–VII. Kbh. 1763–1781.
- PostAdr. = Post- og Telegrafadressebog for Kongeriget Danmark.
- Ramsing = H. U. Ramsing: Københavns Historie og Topografi i Middelalderen I–III. Kbh. 1940.
- Resen = Peder Hansen Resen: Atlas Danicus. København 1674. Ribe, Nakskov og Ålborg 1677. Se de enkelte byer.
- Skautrup = Peter Skautrup: Det danske sprogs historie I–IV. Kbh. 1944–1968.
- Steenstrup = Johannes Steenstrup: De danske Stednavne. Kbh. 1908.
- Terpæger = Peder Terpæger: Ripæ Cimbricæ. Ribe 1736.
- Trap¹ = J. P. Trap: Statistisk-topographisk Beskrivelse af Kongeriget Danmark. Kbh. 1858–1860.
- Trap² = 2. udg. af samme. Kbh. 1872–1879.
- Trap³ = 3. udg. af samme. Kbh. 1898–1906.
- Trap⁴ = 4. udg. af samme. Kbh. 1920–1932.
- Trap⁵ = 5. udg. af samme. Kbh. 1953 ff.
- Weise-Kousgård = Lis Weise og John Kousgård Sørensen: Om strukturen af stednavne. Navnestudier bd. 3 (Marknavnestudier) p. 1 ff. Kbh. 1964.
- Villads Christensen = Villads Christensen: Forsvundne Gadenavne. HMK 1911 p. 3 ff.
- ÆDA = De ældste danske Archivregistraturer I–V. Udg. af T. A. Becker m. fl. Kbh. 1854–1910.

Lokaliserende forkortelser

Ba-Må. = Ballerup-Måløv	K = København
Brh. = Brønshøj	Kbh. = København
Brønd. = Brøndbyerne	Ly-Tå. = Lyngby-Tårnbæk
Charl. = Charlottenlund	N = Nakskov
Chr. = Christianshavn	R = Ribe
Chr.havn = Christianshavn	Rød. = Rødovre
Drag. = Dragør	Skovl. = Skovlunde
Frbg. = Frederiksberg	St.M. = Store Magleby
Gent. = Gentoft	Søb. = Søborg
Glad. = Gladsaxe	Søll. = Søllerød
Glos. = Glostrup	Tårn. = Tårnby
Herl. = Herlev	Tåst. = Høje Tåstrup
Herst. = Herstederne	Vanl. = Vanløse
Hvid. = Hvidovre	Værl. = Værløse
Hørs. = Hørsholm	Å = Ålborg

Desuden anvendes for de indre københavnske postdistrikter de officielle verdenshjørnebetegnelser (N, NV, S, SV, V, Ø samt K og F).

XI

Andre forkortelser

anm. = anmærkning
apr. = april
bd. = bind
bl. a. = blandt andet
ca. = cirka
CA = centralartsfelt
CB = centralbestemmerfelt
ctr. = contra
d. v. s. = det vil sige
el. lign. = eller lignende
EP = efterstillet periferifelt
etc. = et cetera
f. = følgende
F = finalfelt
f. eks. = for eksempel
if. = flere følgende
fl. = flere
FP = foranstillet periferifelt
hhv. = henholdsvis
jan. = januar

jfr. = jævnfør
k. = kommune
kgl. = kongelig
kom. = kommune
m. fl. = med flere
mod. ort. = moderne ortografi
nr. = nummer
nuv. = nuværende
o. l. = og lignende
o. s. v. = og så videre
p. = side
p. gr. af = på grund af
postdis. = postdistrikt
s. d. = se denne/dette/disse
Sem.gr. = semantisk gruppe
Skt. = sankt
sml. = sammenlign
St. = stor(e)
udg. = udgivet

INDLEDNING

Det er kendetegnet for stednavneforskningen i Danmark, at den stort set har koncentreret sine undersøgelser om to områder, nemlig bebyggelsesnavnene og mark- eller naturnavnene. Det første fordi denne kategori indeholder navne, der er centrale og interessante, d. v. s. gamle og hyppigt svært tolkelige, det andet hovedsagelig fordi man blev opmærksom på, at en stor del af disse navne var ved at gå tabt. Navne, som ikke i nogen større grad opfyldte disse stiltiende antagede kriterier for udforskning, har man med fuld ret ladet hvile. Disse presserende navneforskningsopgaver er nu i fuld gang med at blive løst, dels gennem udgivelse af serien Danmarks Stednavne for bebyggelsesnavnenes vedkommende, dels gennem visse udgivelser i forbindelse med ovennævnte serie og ellers gennem indberetninger og optegnelser for marknavnenes vedkommende, selv om man ikke heraf skal forledes til at tro, at dette arbejde på nogen måde er afslutningen nær. Den samlede mængde af navne inden for mark- og bebyggelsesnavnene er så overvældende og det mulige antal synspunkter, der kan anlægges på disse, så uoverskueligt stort, at man ikke er i stand til at forestille sig, at en udforskning heraf nogensinde vil kunne betegnes som afsluttet.

Imidlertid kan man nu, hvor udforskningen af de ovennævnte navne er etableret, bedre tillade sig at rette søgelyset mod en række af de navne, man til nu kun sparsomt har beskæftiget sig med. Til disse navne hører gadenavnene, som i de følgende kapitler søges belyst fra forskellige synsvinkler, men man kunne nævne yderligere en række områder, inden for hvilke nomenklaturen stort set er blevet ladet udforsket, f. eks. skibsnavne, butiks- og firmanavne, kro- og værtshusnavne og villa- og sommerhusnavne.

Det ville dog være urigtigt ikke på dette sted at nævne, at og hvor danske gadenavne tidligere er blevet undersøgt.

I bindene om Sønderjylland, Bornholm og Fyn i serien Danmarks Stednavne er de ældre gadenavne ret udførligt omtalt, hvis der har været tolkningsmæssige problemer, og i de øvrige amtsbind i denne serie er der under de behandlede købstæder omtalt enkelte gadenavne.

Af enkelte værker om gadenavne findes Hugo Matthiessen: Gamle Gader – Studier i Navnenes Kulturhistorie, 1917, Otto Mackeprang: Om københavnske Gadenavne, 1948 og Steffen Linvald: Københavnske gadenavne i fortid og nutid, 1967 og af større artikler og afhandlinger: Borgervennen, 1827 p. 595 ff., Otto Mackeprang: Gadenavnenes Systematisering, 1936 (publiceret foredrag) og af samme: De gamle Gadenavne, 1951 i Historiske Meddelelser om København p. 1 ff. + supplement 1953 sammesteds p. 553 ff. Desuden findes der en ganske kort omtale af gadenavne i Johannes Steenstrup: De danske Stednavne, 1908 p. 81 ff. samt spredte bemærkninger i enkelte vejvisere og i den topografiske litteratur, hvortil der gives henvisninger i de følgende kapitler.

Der findes for tiden (Post- og Telegrafadressebogen 1966) registreret godt 46.000 gadenavne i Danmark, og det siger derfor sig selv, at der, for at rammerne for nærværende arbejde ikke skulle sprænges, har måttet sættes temmelig snævre grænser for, hvor meget af hele dette navnestof, der har kunnet inddrages, og hvor udførligt det har kunnet behandles.

Således har jeg fundet det forsvarligt ikke at meddele nogen egentlig materialesamling, fordi gadenavnene bortset fra et fåtal ældre ikke frembyder uoverstigelige vanskeligheder, hvad den sproglige tolkning angår.

Kan gadenavnene set fra dette synspunkt ikke aftvinge den helt store interesse, udgør de imidlertid set fra andre synspunkter et overordentlig interessant navnestof, og for at forsøge at vise dette kan formålet med dette arbejde bedst karakteriseres som forsøg på at konstatere 1) geografiske, 2) kronologiske, 3) semantiske, 4) strukturelle og 5) andre lingvistiske sammenhænge.

Disse formål er søgt tilgodeset på følgende måde:

1: På grund af ønsket om en stramning af den store, forhåndenværende navnemængde er som undersøgelsesobjekter valgt fire byer, København, Ålborg, Ribe og Nakskov, der er beliggende med en sådan indbyrdes afstand, at der ikke kan siges at være nogen lokal-geografisk sammenhæng imellem dem. Endvidere er de fire byer valgt således, at der er en klar størrelsesforskel mellem dem. Denne forskel er dog ikke større, end at det f. eks. er muligt at drage rimelige paralleller mellem København og Ålborg. Det tab undersøgelsen lider i geografisk mangfoldighed, ved at kun fire byer danner basis, er søgt modvirket på to måder.

For det ældre navnestofs vedkommende er paralleleksempler fra de

ikke undersøgte byer hyppigt blevet fremdraget fra Hugo Matthiessens bog »Gamle Gader – Studier i Navnenes Kulturhistorie«.

For det nyere navnestofs vedkommende har jeg som et indledende arbejde til nærværende undersøgelser opstillet navnestoffet fra de ikke undersøgte byer på grundlag af kort i Trap 3., 4. og 5. udgave, Krak's kort 1940 og 1966 og Kort over Danmarks købstæder, J. H. Schultz' forlag 1956. Desuden er diverse årgange, specielt dog 1966, af Post- og Telegrafadressebogen blevet benyttet. Fra dette materiale er hentet paralleleksempler, når det skønnedes nødvendigt.

Både for det ældre og det yngre navnestofs vedkommende har jeg draget nytte af de bind af Danmarks Stednavne, hvori gadenavne er optaget. Hvor andre supplerende kilder er blevet benyttet, er dette angivet det pågældende sted i teksten.

2: For at sikre en ligelig kronologisk fordeling af belæggene på de undersøgte gadenavne, er en lang række kilder af forskellig alder blevet udnyttet; en nærmere præsentation heraf findes nedenfor i dette afsnit. Fra de undersøgte byer har jeg endvidere bestræbt mig på at meddele samtlige ældre navne et eller flere steder i tekstens løb, mens dette har været ganske uoverkommeligt for det nyere navnestofs vedkommende.

3: Ved at opdele forleddene og efterleddene i forskellige semantisk sammenhørende grupper og ved parallelt hermed at opdele andre navnetyper, herunder også navne i systemdannelser, skulle en rimelig begrebsinddeling af gadenavnene være sikret.

4: Udgangspunktet for denne del af de samlede undersøgelser har været en artikel af Lis Weise og John Kousgård Sørensen »Om strukturen af stednavne med særligt hensyn til marknavne« i Marknavnestudier (Navnestudier nr. 3) p. 1 ff. Denne artikel er det eneste arbejde på dansk grund om stednavnes struktur, hvorfor jeg har fundet det naturligt at benytte netop den som udgangspunkt. Dette har ligget mig så meget mere på sinde, som jeg har ment at kunne bringe visse mindre korrektioner til et af de nævnte forfattere i nævnte afhandling udarbejdet feltskema.

5 En række sproglige forhold i de forskellige gadenavnetyper, herunder også deres sprogligt-historiske udvikling, er behandlet i diverse specialafsnit.

Afgrænsning over for andre navnesfærer.

For gadenavne anses i det følgende navne på færdselsarealer i bymæssig bebyggelse bortset fra de reservationer, der er foretaget nedenfor

i kapitel 1. Navne på stier i anlæg og parker er som hovedregel ladt ude af betragtning.

Geografisk afgrænsning inden for de givne undersøgelsesområder.

Indtil anden halvdel af 1800-tallet udgør alle danske købstæder et velafgrænset hele med skarp overgang fra by til land. Hvad der findes af gadenavnestof inden for disse grænser er i sin helhed medtaget i dette arbejde.

I anden halvdel af 1800-tallet nedbrydes byernes volde eller de naturlige fæstningsanlæg overskrides, og der opstår gennem stadig ekspansion et flydende, men centrifugalt skel mellem by og land (1). Dette er mest markant i København, hvor hovedstadsområdet til stadighed undergår en voldsom udvidelse. Det har derfor været nødvendigt at ansætte mere eller mindre grænser for, hvor interesseområdet omkring de fire undersøgte byer holder op.

For provinsbyernes vedkommende har denne grænsedragning været forholdsvis let, idet jeg har anset det for rimeligt og ikke mindst praktisk at lade de benyttede kort angive undersøgelsesområdets udstrækning.

I København har problemet været noget vanskeligere at løse, idet jeg har ment, at f. eks. gadenavnene i Ballerup i det store og hele må have mindre interesse end f. eks. gadenavnene på Vesterbro. Jeg har derfor søgt at praktisere en aftrapning væk fra Københavns centrum, hvilket skal forstås således, at der er medtaget få eksempler fra de kommuner, der ligger længst væk fra hovedstadens centrum, mens der er mange eksempler fra Københavns og Frederiksberg kommuner.

Da begrebet København her ønskes opfattet i videst mulig forstand, bør det imidlertid ikke undre, at der findes eksempler hentet helt fra Hørsholm, Ballerup, Tåstrup eller Greve Strand, men som hovedregel er navnestoffet hentet fra det område, der dækkes af følgende post-distrikter:

Bagsværd	Dragør	Herlev
Brøndby Strand	Gentofte	Holte
Brønshøj	Glostrup	Hvidovre
Charlottenslund	Hellerup	Kastrup

(1) Også før midten af det 19. århundrede foregår der byudvidelser, men dette sker altid indenfor rammerne af udvidede fæstningsanlæg.

Klampenborg	København SV	Skovlunde
København F	København V	Store Magleby
København K	København Ø	Søborg
København N	Lyngby	Valby
København NV	Nærum	Vanløse
København S	Rødovre	Virum

Anførelse af belæg.

Da der som nævnt ikke vil blive anført nogen egentlig materiale-samling, har det været mig magtpåliggende i så vid udstrækning som muligt at benytte de originale belæg også i dokumentationer, hvor ortografiske (og lydlig?) varianter kun kan siges at have mindre interesse.

Jeg har i den forbindelse anlagt følgende praksis for navneformer ældre end 1850. Ved belæg anføres årstal eller kildeesignatur eller begge dele *umiddelbart* før eller efter navnet.

Eksempler:

- ... 1661: Piile Stræde
- ... Closterstredith, 1488
- ... Tillegade, Perl
- ... Resen: Skindergade
- ... Skiden=Slippe, Resen 1677

Hvor det ønskes angivet, at et navn eksisterer fremover i tiden, vedføjes det et »ff.«, således f. eks.:

... sancte Pethers strede, 1432 ff.
der betyder, at navnet findes i nutiden, eller f. eks.:

... sancti Clemmitz stræde, 1528 ff. til 1728.
der betyder, at navnet forsvinder i 1728, enten fordi det ikke er belagt senere, eller fordi gaden da nedlægges.

Man kan af denne anførselsmåde kun aflæse, at navnet eksisterer i det angivne tidsrum, derimod ikke hvilken sproglig form det har.

Hvor en af de her nævnte anførselsmåder ikke finder anvendelse, er formen intet belæg, og den er da skrevet i den moderne form, hvis navnet eksisterer i nutiden, eller i den form, navnebestanddelene har eller måtte formodes at have haft i nutiden, hvis navnet ikke var forsvundet.

Hvor tvivl om disse regler har kunnet opstå, er belæg blevet anført i citationstegn, mens moderne former er vedføjet et (mod. ort.) = moderne ortografi.

Som regel fremgår det af teksten, til hvilken by de anførte belæg skriver sig, men hvor dette ikke er tilfældet, er bynavnet anført i slutning til belæggets årstal eller signatur.

Navne fra før 1850 kan under ét betegnes som »ældre«.

Navneformer fra tiden efter 1850 er normalt anført med moderne ortografi. Et vedføjte årstal her betyder altså *ikke* belæg, men angiver blot, hvornår navnet kendes første gang. Hvor et navn fra denne periode undtagelsesvis er anført i en ikke-moderne form, er det angivet, og det vil jo i øvrigt altid fremgå af formen, at den ikke er moderne. Med hensyn til lokalisering er fulgt samme principper som for navneformer fra før 1850, dog er der ved københavnske navne normalt vedføjte kommune og postdistrikt.

Navne fra de i Københavns kommune i 1901 og 1902 indlemmede sogne er altid lokaliseret til Københavns kommune.

Ved moderne form forstås den form, hvori navnet er optaget i Post- og Telegrafadressebogen 1966, hvor der normalt er fulgt de regler, som er angivet i Dansk Sprognævns Retskrivningsordbog, femte oplag 1962 § 9.

Navne fra efter 1850 kan under ét betegnes som »yngre« eller »nyere«. Ordet »moderne« vil ikke blive brugt om navne ældre end første verdenskrig.

Kilder.

Det i de følgende kapitler udnyttede navnestof er hentet fra følgende kilder (kronologisk ordnet):

ÅLBORG:

De på Institut for Navneforskning beroende ekscerpter i Ålborg-lægget. Peder Hansen Resen: Plan i Atlas Danicus, 1677.

Grundtakst, 1682 (efter P. C. Knudsen: Aalborg Bys Historie, 1932 bd. 2 p. 80 ff.).

Erich Pontoppidan: Den danske Atlas, 1768 tomus V, specielt p. 108–109 og 130–132.

Fjordbach: Kort 1847 (efter Otto Schmidt: Aalborg – Vandringer i den gamle Limfjordsby, 1931 p. 242–243).

Trap Danmark, kort i alle udgaver (1859, 1875, 1900, 1923, 1960) forkortet Trap¹ o. s. v.

Salmonsens leksikon: Kort 1914 bd. 1. p. 23.

Kraks vejviser 1940 (kort).

Kort over Danmarks købstæder, J. H. Schultz' forlag 1956.

Kort over Aalborg og Nørresundby, udgivet af Aalborg Stiftstidende, 1959.

Kraks vejviser 1966 (kort).

Diverse årgange af Post- og Telegrafadressebogen, specielt årgang 1966.

RIBE:

De på Institut for Navneforskning beroende ekscerpter i Ribe-lægget (herunder Ribe Oldemor eller Avia Ripensis = AviaR).

Peder Hansen Resen: Plan i Atlas Danicus, 1677 (2).

Mads Pedersen Rostoch: Dend gamle og Navn-kundig Kiøbstæd Ribe, 1688/1690, udgivet 1967 af Mogens Bencard som nr. 5 i serien Småskrifter, udgivet af Historisk Samfund for Ribe amt, specielt p. 30, 31, 33, 52 og 53.

Peder Terpager: Ripæ Cimbricæ, 1736 specielt p. 24–29.

Erich Pontoppidan: Den danske Atlas, 1768 tomus V, specielt p. 602–603 og 620–623.

Trap Danmark, kort i alle udgaver (1858, 1879, 1902, 1927, 1963), forkortet Trap¹ o.s.v.

Salmonsens leksikon: Kort 1924 bd. 20 p. 123.

Kort over Danmarks købstæder, J. H. Schultz' forlag 1956.

Kraks vejviser 1966 (kort).

Diverse årgange af Post- og Telegrafadressebogen, specielt årgang 1966.

NAKSKOV:

De på Institut for Navneforskning beroende ekscerpter i Nakskov-lægget.

Anders Pedersen Perlestikker: Perlestikkerbogen (listerne over præstepenget, 1618–1626; borgere udi byen, 1617–1626 og nomina purificarum, 1619–1626, udgivet 1954 af Samfundet for dansk Genealogi og Personhistorie ved Hans Knudsen og Albert Fabritius.

Peder Hansen Resen: Plan i Atlas Danicus, 1677.

H. P. Rhode: Samlinger til de danske Øers Laaland og Falsters Historie, 1776, specielt p. 100.

C. Heinen: Kort 1798 (efter C. C. Haugner: Nakskov Købstads Historie, 1935 bd. 2 p. 254–255).

(2) I modsætning til de øvrige Resen-kort er dette ikke kobberstukket, men blæktegnet. Det eksisterer kun i ét eksemplar løst indlagt i det ene af Det kongelige Biblioteks tre eksemplarer af førsteudgaven.

- Trap Danmark, kort i alle udgaver (1860, 1873, 1900, 1921, 1952).
 Salmonsens leksikon: Kort 1921 bd. 17 p. 625.
 Kraks vejviser 1940 (kort).
 Kort over Danmarks købstæder, J. H. Schultz' forlag 1956.
 Kraks vejviser 1966 (kort).
 Diverse årgange af Post- og Telegrafadressebogen, specielt årgang 1966.

KØBENHAVN:

- De på Institut for Navneforskning beroende ekscerpter i København-lægget.
 Kjøbenhavns Diplomatarium bd. I–VI 1872–1884, udgivet af Oluf Nielsen. Alle belæg indtil 1680 udnyttet, desuden Grundtaksten 1689. Yngre belæg kun anvendt til supplerings.
 Kjøbenhavns Diplomatarium bd VII–VIII 1886–1887, udgivet af Oluf Nielsen. Kun benyttet til supplerings.
 Vilhelm Lorenzen: Haandtegnede Kort over København fra 1600–1660, udg. 1930.
 Vilhelm Lorenzen: Haandtegnede Kort over København fra 1660–1757, udg. 1942.
 Peder Hansen Resen: Plan i Atlas Danicus, 1674 – både en dansk og tysk version.
 Gedde: Kort 1757.
 Erich Pontoppidan: Den danske Atlas, 1764 tomus II, specielt p. 87–90.
 Erich Pontoppidan: Origines Hafnienses, 1760 specielt p. 41–45 og 87–90.
 Diverse årgange af vejviseren (1770 ff.) benyttet ved specialundersøgelser.
 J. E. Angelin: Underrättelser om Köpenhamn, Stockholm 1806 (kort – kun benyttet undtagelsesvis, da kortet er svensk).
 R. Christensen: Vejviser i Kjøbenhavn, eller Vejviser for Rejsende, 1821.
 Frederik Thaarup: Vejviser i Kjøbenhavn især for Rejsende, 1829 (ny udgave af ovennævnte).
 J. Th. Thomsen: Alfabetsisk Register over alle de i Kiøbenhavn og paa Christianshavn værende Gader, Stræder, Torve og Pladser, 1831.
 G. L. Lorentzen: Kurze Beschreibung der Stadt Kopenhagen und ihrer Umgegend, 1843 (kortet er dansk).
 Trap Danmark, kort i 1. udgave (1860).

København med Omegn. En Veileder for Reisende, 1862 (kort).

O. Prieme: Kaart over Kjøbenhavn. Vejviser under den nordiske Kunst & Industriudstilling, 1872.

V. F. A. Berggreen: Kort over Kjøbenhavn med nærmeste Omegn, 1880 (= Trap Danmark 2. udgave).

Kjøbenhavn 1892. Kort for Medlemmerne af det 14de skandinaviske Naturforsker møde.

Kjøbenhavn 1899. Kracks Kort over Kjøbenhavn og Frederiksberg med Omegn.

Kjøbenhavn med nærmeste Omegn 1903. Udarbejdet ved Kjøbenhavns Kommunes Foranstaltning med delvis Benyttelse af Generalstabens Opmaalinger (kort).

København 1914. Udarbejdet ved Københavns Kommunes Foranstaltning (kort).

København 1920. Udarbejdet ved Københavns Kommunes Foranstaltning (kort).

Kracks kort: 1927, 1930, 1935, 1940, 1945, 1950.

Politikens forlags kort over København: 1953, 1957, 1962, 1966.

Diverse årgange af Post- og Telegrafadressebogen, specielt årgang 1966.

Gadenavneudvalgets kartotek (Københavns rådhus), der indeholder oplysning om alle eksisterende, afskaffede og foreslåede gadenavne i hovedstadsområdet, er hyppigt benyttet, navnlig hvad yngre navne angår. Der gives normalt ikke kildehenvisning hertil, selv om det for yngre navnes vedkommende bør betragtes som en primær kilde.

Disse kildeangivelser dækker kun de vigtigere, mens sjældnere anvendte kilder er anført de steder i undersøgelsen, hvor de har været i brug.

Former der kun er kendt i afskrift, benyttes som hovedregel ikke; hvor de alligevel er benyttet, er afskriver eller afskriftsår angivet.

Ved udtaleangivelser er anvendt Dania's lydskrift, med mindre der citeres fra værker, der anvender anden transskription; i sådanne tilfælde er den originale transskription benyttet.

Denne præsentation af mål og materiale skal her afsluttes med et par korte bemærkninger om den valgte rækkefølge af undersøgelsens enkelte afsnit. Den har til en vis grad måttet blive vilkårlig, fordi opgaven har været at trække de flest mulige linier på tværs gennem navnestoffet. Jeg

har imidlertid valgt at indlede med et afsnit om gadenavnenes struktur. Herefter følger en gennemgang af de forskellige navnetypers semantiske indhold, en gennemgang af fænomenet gruppedannelse, og videre en behandling af en række sproglige problemer i forbindelse med gadenavnene. Endelig sluttes der af med en gennemgang af forskellige bevægelser inden for den samlede mængde af gadenavne. En sådan disposition har jeg fundet mest hensigtsmæssig, og det skal i øvrigt blot bemærkes, at der ved den mindste lejlighed gives krydshenvisninger, så at de forskellige sammenhænge, hvori et navn indgår, hele tiden må stå klare. Til krydshenvisninger kan endvidere navnefortegnelsen i slutningen af bogen bruges.

Da de viste kort af praktiske grunde ingen navne indeholder, må det være mig tilladt at anbefale brugen af et kort over de undersøgte byer. Dette være specielt anbefalet med henblik på gennemgangen af gruppedannelser, idet jeg dér har ment, at det ville være overflødigt og tillige ødelæggende for overblikket, om samtlige navne (somme tider et halvt hundrede eller flere) blev anført. Ved gruppegennemgangen er ofte kun et enkelt, typisk navn angivet.

KAPITEL 1

Struktur og typologi

Som det fremgår af indledningens gennemgang af kilderne til det anvendte gadenavnemateriale, kan disse groft taget inddeles i tre hovedgrupper:

- 1: diplomatariske
- 2: kartografiske
- 3: opregnende

Når man af disse kilder skal uddrage et relevant, ensartet og brugbart materiale, stilles man overfor forskellige grader af det samme problem, nemlig: hvilket stof skal man medtage, og hvilket skal man udelade?

Hvad den geografiske afgrænsning angår, er der allerede i indledningen gjort rede for den. Den sproglige afgrænsning derimod vil i det følgende blive gjort til genstand for nærmere behandling. Da afhandlingens emne er »gadenavne«, er problemet kort og godt: Hvornår er en gadebetegnelse et gadenavn?, eller for at bruge de gamle, almindeligt antagne betegnelser: Hvor går i henseende til gadenavne skellet mellem appellativ og proprium? Desværre er der til disse betegnelser ikke knyttet noget sæt af definitioner, der synes at kunne anvendes, selv om der tidligere forskellige steder er søgt klarlagt en forskel (1).

Man kunne da sætte det som sin opgave at nydefinere begreberne, men læseren må erindre, at emnet for nærværende afhandling kun er gadenavne, mens en nydefinition måtte kræve et overblik over alle afskygninger af navne; et overblik som navneforskningen på nuværende tidspunkt vel dårligt nok er i besiddelse af.

Når jeg derfor i det følgende udelukker visse arter af gadebetegnelser fra den egentlige gennemgang, må man ikke deraf forledes til at tro, at

(1) Se henvisninger i artiklen »Om strukturen af stednavne« af Lis Weise og John Kousgård Sørensen i »Marknavnestudier«, udg. af Institut for Navneforskning, Kbh. 1964. Tilføj til henvisningerne: Paul Diderichsen: Elementær Dansk Grammatik 3. udg. 1962 p. 34 ff. Til artiklen i Marknavnestudier henvises fremover blot med »Weise-Kousgård«.

jeg har fundet de vises sten; det jeg har tilstræbt er så stor konsekvens som muligt – man kan så diskutere, om enkelte betegnelsestyper er kommet på den rigtige side af skillelinien eller ej.

For at give læseren et overblik over det stof, der medtages, og det der udelades som »ikke-gadenavne«, er det min hensigt i det følgende at gennemgå et repræsentativt udvalg af materialet ud fra det skema til analyse af navne, som Lis Weise og John Kousgård Sørensen har udviklet i den i note 1 nævnte afhandling.

Der er flere grunde til at anvende dette analysesæt. For det første er det det eneste eksisterende analysesæt udarbejdet med henblik på dansk stednavnemateriale, og for det andet er det af værdi at få konstateret, hvordan gadenavnene lader sig indpasse i et skema, der ganske vist er udarbejdet med henblik på alle slags stednavne, men som alligevel kun benytter et temmelig lille eksempelmateriale.

Inden en nærmere omtale og afprøvning af dette skema finder sted, er det nødvendigt at gøre opmærksom på følgende to, helt forskellige, men lige vigtige forhold:

- 1: Skemaet prætenderer ikke at give mulighed for at skelne mellem appellativer og proprier.
- 2: Når min afprøvning af gadenavnstoffet på det nedenfor refererede skema fører til en efter min mening nødvendig korrektion af feltinddelingen, må man erindre, at et af skemaets hovedformål vel i sin tid har været at skabe ensartede retningslinier for, hvordan man skulle alfabetisere sedlerne i den marknavnesamling, som er under udarbejdelse på Institut for Navneforskning. Et sådant praktisk hensyn har ikke gjort sig gældende over for gadenavnene.

Til orientering om indholdet af Weise-Kousgårds artikel skal der her allerførst gives et referat. De i dette referat anvendte eksempler er alle hentet fra selve artiklen.

Forfatterne tager deres udgangspunkt i et skema, hvis feltinddeling bygger på Paul Diderichsens analyser i Elementær Dansk Grammatik (forkortet: EDG). Det tager sig således ud.

FP	CB	CA	EP	F	(1, 2, 3 ... n)
Vestre	Sand	bæk	lille	Mark	
Kirke	Eskils	trup		Skov	
	Ny	købing	Mors	Vang	

I CA-feltet (centralartsfelt) er anbragt -bæk, -trup, -købing.

I CB-feltet (centralbestemmerfelt) er anbragt Sand-, Eskils-, Ny-.

I FP-feltet (foranstående periferifelt) er anbragt Vestre, Kirke.

I EP-feltet (efterstillet periferifelt) er anbragt lille, Mors.

I F-feltet (finalfeltet) er anbragt Mark, Skov, Vang.

F- og P-felterne kan rumme flere led, de øvrige felter kun ét hver. Anbringelsen af de enkelte led er betinget af deres relationsforhold.

Ved led forstår forfatterne ikke etymologisk uopløselige størrelser, men størrelser, der i relationel henseende er forskellige i forhold til det konstituerende led, CA. Det konstituerende led er således bl. a. defineret ved at have direkte relation til de øvrige led. Findes der herudover direkte relation mellem led, betragtes disse som sammensatte, således CB-leddet »Bolille« i Bolilmark (DS V 343 f.) og F₁-leddet »Markvej« i Grimstrup Markvej. Da skemaet skal kunne anvendes på navneformer uanset alder og overleveringsform (mundtlig/skriftlig), må det ikke undre, at f. eks. Harte (sognavn i Brusker herred, Vejle amt) nu analyseres som C-feltled, mens belægget i Valdemars Jordebog »harthwet« analyseres som CB + CA. Udgangspunktet er altså et maksimalt udfyldt skema. Dette forekommer ganske vist ikke i praksis, men der synes ikke at være grund til at antage andet, end at alle felter kan være udfyldt samtidigt.

CA-feltet er konstituerende og skal være udfyldt. CA-feltet kan næppe indeholde »nul«. Betydningssekundærer (*gårdnavnet* »Langesø«), sammenligningsnavne (»Bukserne« om mark af form som et par bukser) og varianter (stilistiske, dialektale) som Degneren (< Degnemosen) og Mikkels (< Mikkelsgård) betragtes som CA-dannelser.

CB-leddet er ensidigt afhængigt af CA-leddet og underordnet dette.

I »Grønlund« er »Grøn-« CB og placeret foran »lund«, CA. I hvert fald i typen imperativnavne (»Bi-lidt«) er CB placeret efter CA. At der i disse tilfælde er tale om CB og ikke FP henholdsvis EP fremgår af, at leddet ikke kan udelades.

I visse tilfælde kan kun en kontekst afgøre, om en dannelse er CB + CA eller FP + CA. Et Storelund analyseret som CB + CA må således fordre, at »Lund« ikke optræder som simpleks. Ligeledes vil i teorien et »Hammerlund« kunne analyseres som 1: CB + CA 2: FP + CA 3: CA + EP 4: CA + F₁. Kun en kontekst, hvor hverken »Hammer« eller »Lund« forekommer som simpleks, kan afgøre, at der er tale om CB + CA.

Kun dannelser med samme CB + forskelligt CA eller med forskelligt CB + samme CA regnes for forskellige navne. Herved adskiller C-feltet (CB + CA) sig fra de øvrige felter.

FP- og EP-felterne er ensidigt afhængige af C-feltet og underordnede dette. I P-feltet kan optræde 1: adjektiver 2: appellativer 3: stednavne 4: personnavne. Der er ikke konstateret eksempler på, at P-felterne kan

være udfyldt af to led af forskellig ordklasse samtidigt. Et adjektiv som eneste P-led kan frit placeres i FP- eller EP-feltet (Heddinge lytlæ ctr. Lilæ Heddinge begge i Roskildebispens Jordebog).

Er der et adjektiv i både FP- og EP-feltet kan følgende relationsforhold diskuteres:

- 1: FP og EP har samme relation til C.
- 2: EP er underordnet FP + C.
- 3: FP er underordnet C + EP.

1: afvises under henvisning til manglende fri placering af de to led.

af 2: må kræves, at konteksten ikke har »nul« i FP + samme C eller andet FP + samme C; hvis altså wæstra sandbæch litla skal forstås således, må hverken f. eks. *sadbæch litla eller *østra sandbæch litla forekomme.

af 3: må kræves, at konteksten ikke har samme C + »nul« i EP eller samme C + andet EP; hvis altså wæstra sandbæch litla skal forstås således, må hverken f. eks. *wæstra sandbæch eller *wæstra sandbæch macla forekomme.

Er der et appellativ eller et proprium i P har det samme relation til C, hvad enten det er FP eller EP, men der er ikke fri placering; derimod en fordeling som følger:

- I FP: 1: appellativer (Eks: Kirke Såby)
 2: stednavne (Eks: Hammer Torup)
 3: personnavne (Eks: Stigs Bjergby)

- I EP: 1: præposition + appellativ (Eks: Ørslev under Skoven)
 2: stednavne (Eks: Nykøbing Mors)

Dette er den praksis, der kan udledes af det overleverede materiale. Mærk i konsekvens heraf, at »kirke« i f. eks. Såby Kirke ikke analyseres som EP, men som F. Mærk desuden stednavne både i FP og EP; der er her i praksis tale om fast placering. Der kendes ikke eksempler på, at flere af disse led forekommer i samme P-felt, i hvert sit P-felt eller kombineret med adjektiv enten i samme P-felt eller i hvert sit P-felt, men relationsmulighederne må være de samme som ovenfor nævnt under adjektiver.

Mellem C-feltet + P-felterne og F-feltet går det stærkeste skel i skemaet. Forbindelsen mellem C og F karakteriseres som »løs tilknytning«. C be-

tragtes altid som den overordnede størrelse, men F har en meget stor grad af selvstændighed. Hvis F ombyttes med »nul« eller med et andet led, mens C er det samme, vil der være tale om varianter af det samme navn, hvis C derimod erstattes af »nul«, vil der være opstået et nyt navn af velkendt type. P-feltled (i praksis vel kun FP) kan have direkte tilknytning til F-led. Tilknytningsforholdet kan ikke afgøres i teorien, men for at fastslå, at et FP-led er tilknyttet et F-led, må man kræve af konteksten, at det pågældende FP-led kun forekommer, hvis det pågældende F-led forekommer. For at sandsynliggøre en direkte forbindelse »Lille« – »Høj« i eksemplet »Lille Egekilde Vang Høj« må altså hverken »Lille Egekilde Vang« eller »Lille Egekilde« forekomme. Hvis kontrolmaterialet (konteksten) indeholder et »Store Egekilde« kan det være tvivlsomt, om man deraf kan udlede noget om »Lille«'s tilknytning.

F-feltet kan indeholde et vilkårligt antal led. Disse led står kun i relation til hinanden gennem C, og ved indbyrdes ombytning opstår der ikke nye navne, men kun varianter af det samme navn. Således er eksempler som Trehøjskovhede, Trehøjhedeskov, Trehøjhede og Trehøjskov alle varianter til stednavnet Trehøj.

Gennemgangen af F-feltets relationsforhold afslutter den egentlige behandling af skemaet. Yderligere tilføjer forfatterne derpå ønsket om en nærmere undersøgelse af de forskellige felters inventar, ligesom de opfordrer til afprøvning af den af dem påståede fordeling af antal led i de forskellige felter.

Sådanne opfordringer til at arbejde videre bliver man glad for, når man som jeg har prøvet at tilpasse et næsten udforsket, men centralt dansk navnemateriale til skemaet. I det følgende skal jeg derfor søge at gennemgå dele af gadenavnematerialet, der er repræsentative både som eksempler på forskellig feltudfyldning og på udfyldning med forskellige semantiske grupper (se nedenfor) i de samme felter. I tilknytning hertil vil jeg forsigtigt fremlægge de resultater af mere principiel karakter, som en sådan gennemgang har ført mig til, men i første omgang skal der dog kun anføres eksempler, der viser overensstemmelse mellem Weise-Kousgårds opfattelse og min.

Gennemgangen er, som det skal ses, yderst skematisk, men et antal noter skulle give oplysning om de vigtigste tvivlstilfælde. Navnene er ordnet således, at der går fra minimal til maksimal udfyldning af skemaet, og inden for hver udfyldningstype er navnene atter ordnet efter de semantiske grupper (1–10), i hvilke de i det følgende er gennemgået. Til foreløbig orientering skal meddeles, at disse semantiske kategorier er:

- 1: Navne orienterende mod/gennem by/bydel (Eks: *Vangedevej*).
- 2: Navne orienterende mod/gennem/langs bygninger, offentlige institutioner eller anlæg etc. (Eks: *Kvæsthushave*).
- 3: Navne orienterende mod/langs naturforhold (topografiske forhold) (Eks: *Åvangen*).
- 4: Navne orienterende efter dyreliv (Eks: *Lammegade*).
- 5: Navne orienterende efter verdenshjørner (Eks: *Øster Allé*).
- 6: Navne der angiver egenskaber ved selve gaden (Eks: *Vimmel-skafte*).
- 7: Navne orienterende efter fremherskende stedlige forhold (Eks: *Solvej*).
- 8: Navne orienterende efter forhandlet eller fremstillet vare (Eks: *Store Glasvej*).
- 9: Memoriale navne (Eks: *Dannebrogsgade*).
- 10: Navne efter stedtilknyttede, samtidige personer/personbetegnelser (Eks: *Skindergade*).

Denne korte oversigt må naturligvis ses i nøje sammenhæng med den nærmere uddybning i de følgende afsnit, men skulle på nuværende tidspunkt give læseren baggrund for at forstå eksemplernes placering i den efterfølgende skematiske opstilling.

FP	CB	CA	EP	F	By/bydel kommune ^{a)}	Da- te- ring ^{b)}	Sem. gr.	No- te
		<i>Carlsro</i>			Rødovre k.		2	c)
		<i>Smeckenn- borrigh</i>			Kbh.	1581	2	c)
		<i>Støden</i>			Roskilde		2	c)
		<i>Strømmen</i>			Kbh. SV		3	c)
		<i>Labæk</i>			Holbæk		3	c)
		<i>Alléen</i>			Tårnby k.		6	c)
		<i>Krogen</i>			Gentofte k.		6	c)
		<i>Navnløs</i>			Viborg		2/6	c) og d)
	<i>Skole</i>	<i>gadhen</i>			Ålborg	1512	2	
	<i>Vejle</i>	<i>gade</i>			Nakskov		3	
	<i>Egern</i>	<i>vej</i>			Frbg. k.		4	
	<i>Norrø</i>	<i>gadhe</i>			Kbh.	1389	5	
	<i>Vinkel</i>	<i>Allé</i>			Ålborg		6	
	<i>Fredens</i>	<i>vej</i>			Hillerød		7	
	<i>Mælke</i>	<i>vej</i>			Frbg. k.		8	
	<i>Suensons</i>	<i>gade</i>			Kbh. K		9	
	<i>Duebrødre</i>	<i>vej</i>			Ålborg		9	

FP	CB	CA	EP	F	By/bydel kommune ^{a)}	Da- te- ring ^{b)}	Sem. gr.	No- te
	<i>Bathmæn</i>	<i>gath</i>			Ribe	1311	10	
	<i>Eng</i>	<i>lodden</i>			Kbh. Valby		3	e)
	<i>Kilde</i>	<i>ager</i>			Kbh. Brh.		3	e).
	<i>Lærke</i>	<i>engen</i>			St. Magleby k.		4	e)
	<i>Lang</i>	<i>holmen</i>			Høje Tå- strup k.		6	e)
	<i>Borgmes- ter Fis- chers</i>	<i>Vej</i>			Frbg. k.		9	
	<i>I. P. E. Hart- manns</i>	<i>Vej</i>			Kbh. Valby		9	
<i>Lille</i>		<i>Kolstrup</i>			Åbenrå		1	
<i>Store</i>		<i>Klingbjerg</i>			Haderslev		2/3	
<i>Øster</i>	<i>Stadion</i>	<i>vej</i>			Års		2	f)
<i>Store</i>	<i>Højbrønd</i>	<i>stræde</i>			Roskilde		2	f)
<i>Lille</i>	<i>Bløde</i>	<i>vej</i>			Fr.-sund		3	f)
<i>Søndre</i>	<i>Kilde</i>	<i>toften</i>			Solrød str.		3	f)
<i>Vestre</i>	<i>Måge</i>	<i>vej</i>			Solrød str.		4	g)
<i>Østre</i>	<i>Ugle</i>	<i>vej</i>			Solrød str.		4	g)
<i>Ny</i>	<i>Vester</i>	<i>gade</i>			Kbh. K		5	g)
<i>Første</i>	<i>Tvær</i>	<i>vej</i>			Rødby		6	g)
<i>Lille</i>	<i>Fredens</i>	<i>gade</i>			Kbh. N		7	g)
<i>Østre</i>	<i>Industri</i>	<i>vej</i>			Bramminge		7	g)
<i>Lille</i>	<i>Glas</i>	<i>vej</i>			Odense		8	g)
<i>Lille</i>	<i>Evalds</i>	<i>vej</i>			Hornbæk		9	g)
<i>Store</i>	<i>Potter</i>	<i>gade</i>			Åbenrå		10	g)
	<i>S. Sophia</i>	<i>gaade</i>	<i>neden</i>		Kbh. K	1626	9	
	<i>Over</i>	<i>gaden</i>	<i>wandit</i>		Kbh. K		6	
	<i>Mellem</i>	<i>gade</i>	<i>oven</i>		Maribo	1898	6	
	<i>Øst</i>	<i>vej</i>	<i>Vandet</i>					
	<i>Modins</i>	<i>vej</i>	<i>fra</i>					
			<i>Torvet</i>					
			<i>A</i>		Nyk. Sj.		5	
			<i>Øst</i>		St. Fuglede		9/10	

- a) Med hensyn til lokaliseringsprincipperne, se indledningen.
b) Ingen angivelse = nutidigt belæg.
c) Navne af denne struktur burde af deskriptionstekniske grunde kaldes blot »C«. De betragtes som betydningssekundærer, jfr. referatet ovenfor.
d) Dette (+ enkelte andre navne) kan optræde med fakultativt efterled. Navnet bliver hermed parallelt med Mikkels og Degueren (jfr. referatet), altså eksempel på reel ellipse (s. d.).
e) Der eksisterer i teorien tre muligheder for analyse af de anførte eksempler.

1: CB + »nul« 2: »nul« + CA 3: CB + CA. Som placeringen i skemaet viser, er den sidste udvej blevet valgt, hvilket søges begrundet på følgende måde.

Muligheden CB + »nul« kan let afvises under henvisning til note c) og referatet. Muligheden »nul« + CA lader sig derimod ikke så let afvise. Navne som *Labæk*, *Kildeager*, *Langholmen* kan med lige stor ret betragtes som betydningssekundærer. Alligevel er der god mening i at analysere på de to forskellige måder. De fire nævnte eksempler (mærket e)) indeholder, hvad jeg har kaldt moderne efterled, og dette er begrundet ud fra deres forekomst, idet de er unge (efter 1920), forekommer samlet i mere eller mindre velafgrænsede grupper (s. d. p. 141) og i langt de fleste tilfælde ikke har forlæg, så at man med rette kunne tale om sekundær betydning. Hvor der undtagelsesvis eksisterer et forlæg, kan man normalt operere med en art gruppeattraktion. For en nærmere redegørelse om disse led, se i øvrigt p. 73 ff.

- f) For gadenavne som for andre navnetyper (jfr. referatet) gælder, at det i visse tilfælde i teorien ikke lader sig afgøre, om et led skal stå i FP-feltet, eller om det udgør (en del af) CB-feltet. Denne tvivl rammer navne, der efter den her anvendte fordeling hører til de semantiske grupper 1, 2 og 3. I praksis kan en såkaldt kontekstprøve (jfr. referatet) dog afgøre problemet, men en nærmere redegørelse herfor skal i øvrigt udskydes til senere i dette afsnit, da en stor del af eksempel materialet er kontroversielt i henseende til indpasning i feltskemaet.
- g) Mens der inden for de semantiske kategorier 1, 2 og 3 kan være tvivl om en analyse FP + CB + CA eller blot CB + CA, er der helt klare regler ved de semantiske kategorier 4, 5, 6, 7, 8, 9 og 10. Her vil et muligt FP-led altid vise sig at være FP-led, idet man dog iagttager følgende:

Alle personnavnelede henregnes til CB-feltet, også appellativiske vedføjelser, der angiver familieforhold, stand, stilling o. l. Adjektiviske vedføjelser til personnavnelede henregnes dog til FP-feltet bortset fra ganske enkelte tilfælde, hvor adjektivet er fast vedføjet personnavnet (*Hellig Anders Vej*, *Slagelse*; *Liden Kirstens Vej*, Kbh. S.).

Ad note f) og g): Det udfyldte FP-felt viser sig at indeholde samme ordtyper som de af Weise-Kousgård konstaterede, jfr. referatet. Yderligere eksempler på udfyldning af FP-feltet, se nedenfor.

Hermed er en væsentlig del af de semantisk og strukturelt forskellige gadenavnetyper blevet indpasset i det Weise-Kousgård'ske skema, men som det ovenfor blev anført, er kun ikke-kontroversielle eksempler blevet benyttet. Dette har betydet udskydelse af en række navne, for hvilke der nu nærmere skal gøres rede.

Et hastigt blik på skemaet over de feltinddelte navne vil godtgøre, at F-feltet (Finalfeltet) ikke på noget sted er udfyldt. Dette kunne naturligvis skyldes, at gadenavnstoffet er af en sådan beskaffenhed, at finalfeltled ikke forekommer. Af de eksempler på udfyldt finalfelt, der er refereret fra Weise-Kousgård, må det imidlertid fremgå, at også en lang række gadenavne efter disses analyseprocedure indeholder finalfeltled.

Når Weise-Kousgård således analyserer »Grimstrup Markvej« som CB: Grims + CA: trup + F: Markvej, må man gå ud fra, at de også ville analysere således i følgende eksempler:

FP	CB	CA	EP	F	By/bydel kommune	Sem. gr.	No- te
		<i>Kastet</i>		<i>vej</i>	Ålborg	1	
		<i>Vangede</i>		<i>vej</i>	Gentofte k.	1	
	<i>Kaars- brødre</i>	<i>gaards</i>		<i>gade</i>	Ribe	2	h)
	<i>Kruk</i>	<i>holm</i>		<i>vej</i>	Nakskov	1	
	<i>Godt</i>	<i>håbs</i>		<i>Vænget</i>	Frbg. k.	2	e)
<i>Gammel</i>		<i>Holte</i>		<i>vej</i>	Søllerød k.	1	
<i>Gammel</i>	<i>Øve</i>	<i>rød</i>		<i>vej</i>	Søllerød k.	1	
<i>Gammel</i>	<i>Dybe</i>	<i>sø</i>		<i>vej</i>	Rørvig	3	
<i>Ny</i>	<i>Grejs</i>	<i>dals</i>		<i>vej</i>	Vejde	3	
	<i>Høj</i>	<i>by</i>		<i>Lyng Vej</i>	Højby Sj.	3	
	<i>Her</i>	<i>lev</i>		<i>Stationsvej</i>	Herlev k.	2	
	<i>A</i>	<i>by</i>		<i>Bækgårdsvej</i>	Århus	2	
	<i>Vi</i>	<i>bo</i>		<i>Sydvej</i>	Nyk. Sj.	5	
		<i>Tilst</i>		<i>Vestervej</i>	Mundelstrup	5	
	<i>Vas</i>	<i>by</i>		<i>Tværgade</i>	Kbh. SV	6	
	<i>Val</i>	<i>by</i>		<i>Langgade</i>	Kbh. Valby	6	
	<i>Lyng</i>	<i>by</i>		<i>Hovedgade</i>	Lyngby- Tårbæk k.	6	
<i>Lille</i>		<i>Grundet</i>		<i>Hulvej</i>	Vejde	6	

e) Se ovenfor p. 17.

h) Dette eksempel fra 1736 – øvrige eksempler nutidige.

Ved denne analyse måde er en række bebyggelses- og naturnavne blevet isoleret i C-feltet, det felt, der er blevet fastslået som det for et navn konstituerende. Den del af navnet, der efter en semantisk analyse kan godtgøres at give udsagn om navnets egenskab af gadebetegnelse, er derimod at finde i finalfeltet; i de første 9 eksempler isoleret, men i de sidste vedføjet endnu et led. Da F-leddet ikke er konstituerende for navnet, tør det således fastslås, at man i henseende til navnenes egenskab af gadenavne har fået en u hensigtsmæssig, ja utilfredsstillende analyse, hvilket i sig selv er et argument for at søge andre udveje.

At en placering af de pågældende led i finalfeltet også ud fra andre forhold næppe lader sig opretholde, skulle fremgå af følgende.

Et karakteristikon for finalfeltet er ifølge Weise-Kousgård (jfr. referatet), at det/de dér placerede led kan udelades, uden at der derved fremkommer andet end en variant af det samme navn. Søger man at praktisere dette på de eksempler, der ovenfor er anført, bliver resultatet

imidlertid ikke en variant af det samme gadenavn, resultatet bliver simpelt hen, at det/de tilbageværende led ikke lader sig identificere som et gadenavn; *Vibo Sydvej* bliver til *Vibo* og *Gammel Holte Vej* bliver til *Gammel Holte*. Omvendt viser det sig, at C-leddet kan udelades samtidig med at identifikationsmuligheden for finalfeltledet bevares, f. eks. *Tilst Vestervej* > *Vestervej* og *Valby Langgade* > *Langgade*. Dette vil med andre ord sige, at man kan have et stednavn analyseret i skemaet uden at C-feltet er udfyldt, subsidiært at den konstante størrelse i en helhed med samme lokale referens ændrer plads i skemaet, mens den variable størrelse har konstant plads. Det første går imod selve skemaets definition, dt andet går i hvert fald imod de krav, som man med rimelighed kan opstille med hensyn til hensigtsmæssighed. Lad mig belyse dette med et par eksempler.

Valby Langgade er normalt kendt i denne form, der da også er den officielt fastslåede, men undersøger man en nutidig, lokal kilde som Valbybladet (for 28. april 1966) (1), viser det sig, at der to gange skrives Langgade. Dette står ganske vist talmæssigt svagt over for 73 belæg med Valby Langgade, men denne fordeling kan ikke rokke ved det principielle, at »Valby« kan udelades. Det bør i den forbindelse nævnes, at S-bane-stationen ved den krydsende jernbane bærer navnet »Langgade«.

Undersøger man på samme måde navnet Lyngby Hovedgade i Lyngby-Tårnbæk Bladet for 30. januar 1964 (1) finder man en næsten ligelig fordeling mellem Lyngby Hovedgade (26 gange) og Hovedgaden (35 gange).

I Herlev Folkeblad for 26. marts 1958 (2) finder man endelig Stationsvej 4 gange, mens Herlev Stationsvej overhovedet ikke forekommer, selv om det dog har været den officielle form siden 1932.

Det synes således velbegrunder at efterprøve, om finalfeltet overhovedet kan bringes til at fungere, da dette i hvert fald ikke synes muligt på det foreliggende grundlag. Undersøger man derfor nærmere, hvad der hos Weise-Kousgård er det konstituerende for finalfeltet, d. v. s. hvilke relationer der er mellem finalfeltet og de øvrige led, specielt centralfeltet, får man følgende resultat.

1. Finalfeltled kan specificeres af et FP-led.
2. Det vilkårligt store antal finalfeltled kan frit ombyttes uden at forbindelsen til C-feltet ændres.
3. Forholdet mellem C-feltet og F-feltet er løst (∴: ikke fast), da F-feltet kan undværes uden at der opstår et nyt navn.

(1) Kun belæg i rubrik- og tekstannoncer er taget i betragtning.

(2) Alle belæg er medtaget.

Ad 1. Da FP-led også kan specificere C-led, ligger der ikke i dette punkt noget særligt karakteristikon for finalfeltet.

Ad 2 og 3. Ombyttelighed (eventuelt med »nul«) er nok et karakteristikon for finalfeltet, men da hvert finalfeltled beholder sin specielle ikke nærmere beskrevne relation til C-feltet, kan selve ombytteligheden ikke have nogen funktion ud over finalfeltet. Overhovedet er det vel et spørgsmål, om princippet »ombyttelighed« er foreneligt med talen om »samme navn«. Det er rigtigt, at hvis man kun interesserer sig for navnet »Trehøj«, f. eks. i en sammenhæng, hvor man beskæftiger sig med -høj-navne, så har efterfølgende led som 'skovhede', 'hedeskov', 'hede' eller 'skov' ingen større interesse, ja de kunne udelades, uden at det påvirkede interesseobjektet. Men heraf må man også drage den konsekvens, at disse led ikke hører med til -høj-navnet, hvilket indebærer, at finalfeltet i virkeligheden ikke besidder nogen relationel nødvendighed i skemaet. Interesserer man sig derimod f. eks. for navne på heder, bliver Trehøjskovhede og Trehøjhede af interesse, og Trehøjskov- hhv. Trehøj- bliver afhængigt af leddet 'hede', jfr. opbygningen af centralfeltet i et centralbestemmerfelt + et centralartsfelt. Er det derimod navne på skove, man interesserer sig for, kan man i navnet Trehøjskovhede nøjes med at betragte Trehøjskov, men må så til gengæld medtage eksemplet Trehøjhedeskov. På tilsvarende måde kan man i et belæg »*Aaboulevardens Apotek*« nøjes med at interessere sig for »*Aaboulevarde*«, hvis gadenavne er emnet for ens undersøgelse. Forestiller man sig derimod en undersøgelse over apoteksnavne eller måske butiksnavne i al almindelighed, må det hele med. En sådan placering af forskellige led fra »samme belæg« i CA-feltet giver i denne, strukturelle undersøgelse ingen problemer, idet den alene bygger på en semantisk tolkning af det pågældende ledes indhold, hvilket også gælder, hvor der foreligger betydningssekundærer.

Af disse eksempler og gennemgangen af finalfeltet i øvrigt udfolder der sig da for gadenavnenes vedkommende et firefeltsskema svarende helt til Weise-Kousgårds fire første felter. Dette skema kan da optræde som en art kinesisk ærkesystem, da der i det kan optræde størrelser, der lader sig isolere som selvstændige navne og atter analysere (Trehøjhedeskov – Trehøjhede – Trehøj).

Dette kan måske synes uhensigtsmæssigt, men må nok ikke desto mindre fastholdes, og det er jo i øvrigt heller ikke ukendt fra det oprindelige femfeltsskema, at navne kan optræde som led i andre navne; mærk i referatet f. eks. Hammer Torup og Nykøbing Mors.

Man må altså tage afsked med finalfeltet som relationel nødvendighed i analyseskemaet. Dermed behøver man dog ikke opgive den praktiske værdi, som ligger i, at man er opmærksom på ekstra-skematiske størrel-

ser. Selv om man f. eks. i eksemplerne med Trehøj- kun interesserer sig for 'Trehøj', måske fordi det er et -høj-navn, kan det absolut være til nytte at vide, at det efterfølges af f. eks. -skovhede, -hedeskov o. s. v., akkurat som det i et belæg på *Istedgade* kan være til nytte at vide, at man f. eks. har formen fra telefonbogens »*Istedgades Apotek*«. Dette er blot oplysninger, som ikke vedrører strukturen af det undersøgte navn (in casu Trehøj), men som indgår som en del i hele det kompleks af sproglige og ikke-sproglige oplysninger, der kan knyttes til ethvert belæg (syntaktisk sammenhæng, alder, kilde o. s. v.). Efter dette firefeltsskema vil da eksemplerne ovenfor p. 19 blive indpasset således.

FP	CB	CA	EP	By/bydel kommune	Sem. gr.	No- te
	<i>Kastet</i>	<i>vej</i>		Ålborg	1	
	<i>Vangede</i>	<i>vej</i>		Gentofte k.	1	
	<i>Kaarsbrød- regaards</i>	<i>gade</i>		Ribe	2	h)
	<i>Krukholm</i>	<i>vej</i>		Nakskov	1	
	<i>Godthåbs</i>	<i>Vænget</i>		Frbg. k.	2	e)
	<i>Gammel</i>			Søllerød k.	1	i)
<i>Gammel</i>	<i>Holte</i>	<i>vej</i>		Søllerød k.	1	i)
<i>Gammel</i>	<i>Øverød</i>	<i>vej</i>		Rørvig	3	i)
<i>Ny</i>	<i>Dybesø</i>	<i>vej</i>		Vejle	3	i)
	<i>Grejsdals</i>	<i>vej</i>		Højby Sj.	3	i)
<i>Herlev</i>	<i>Højby Lyng</i>	<i>Vej</i>		Herlev k.	2	
<i>Åby</i>	<i>Stations</i>	<i>vej</i>		Århus	2	
<i>Vibo</i>	<i>Bækgårds</i>	<i>vej</i>		Nyk. Sj.	5	
<i>Tilst</i>	<i>Syd</i>	<i>vej</i>		Mundelstrup	5	
<i>Vasby</i>	<i>Vester</i>	<i>vej</i>		Kbh. SV	6	l)
<i>Valby</i>	<i>Tvær</i>	<i>gade</i>		Kbh. Valby	6	
<i>Lyngby</i>	<i>Lang</i>	<i>gade</i>		Lyngby- Tårnbæk k.	6	l)
<i>Lille Grun- det</i>	<i>Hoved</i>	<i>gade</i>		Vejle	6	k) og l)
	<i>Hul</i>	<i>vej</i>				

e) Se ovenfor p. 17.

h) Dette eksempel fra 1736 – øvrige eksempler nutidige.

i) Som nævnt ovenfor i note f) kan man ikke altid afgøre, om et led er FP-led, eller om det udgør (en del af) CB-feltet. Undersøger man f. eks. de nævnte eksempler »*Gammel Holtevej*« og »*Gammel Øverødvej*«, begge Søllerød kommune, viser det sig, at »gammel« i første tilfælde specificerer »Holte«, idet navnet står i modsætning til »Ny Holte« eller nu almindeligvis blot »Holte« (se Trap⁵, bd. 5 p. 977). Til grund for »*Gammel Øverødvej*« ligger ikke noget andet stednavn med »gammel«. Der eksisterer kun én bebyggelse »*Øverød*«, og det viser sig da også, at den nuværende *Gammel Øverødvej* har ud-

gjort en del af den oprindelige *Øverødvej*, men ved en vejomlægning er blevet gjort »gammel«. »Gammel« i *Gammel Holtevej* specificerer altså ensidigt »Holte«, mens »gammel« i *Gammel Øverødvej* specificerer Øverød+vej. Dette vil altså sige, at »Gammel Holte« danner ét led. I denne sammenhæng, hvor det kun er *gadenavne*, der interesserer, må det derfor være rigtigt at analysere »Gammel Holte« som CB, men det skal i samme åndedrag tilføjes, at man ved en analyse af *bynavnet* »Gammel Holte« naturligvis måtte placere »gammel« i FP-feltet og Holte i C-feltet.

Den afprøvning, der her har ført til en sondring mellem »*Gammel Holtevej*« og »*Gammel Øverødvej*«, kan kun gennemføres, hvor et godt kort- og belægsmateriale tillader det (d. v. s. hvor en tilstrækkelig fyldig kontekst kan etableres). Hvor dette ikke forefindes, kan andre metoder tages i anvendelse, men de lider desværre alle af stor usikkerhed.

Hvor der foreligger et godt kort- og belægsmateriale, tør man regne med, at der foreligger FP-led, hvis dette led *ikke* optræder uden for *gadenavnet* sammen med dets CB-led.

Har man ikke noget kort- og belægsmateriale at støtte sig til, kan man med meget store forbehold tage bestik af sam- eller særskrivning af de enkelte led. I Københavns kommune følges således den praksis, at man særskrives, hvis der er tale om et navn med flerleddet CB (*Ny Skelgårds Vej* forbi gården Ny Skelgård; *Gamle Carlsberg Vej* forbi ejendommen Gamle Carlsberg), mens man vil samskrive CB + CA, hvis der foreligger FP-led til *gadenavnet* (*Lille Søndervoldstræde* ctr. *Store Søndervoldstræde*). Denne praksis er ung og endda ikke altid og allevegne lige konsekvent gennemført (se f. eks. *Gammel Holtevej*, der burde særskrives), og da kort- og belægsmateriale normalt er tilfredsstillende, spiller sam-/særskrivningen kun en rolle ved at henlede opmærksomheden på én af to tolkningsmuligheder.

Også forholdet mellem sammensætning med »nul« eller »-s-« kan være vejledende for, om et led skal betragtes som FP-led eller ej.

Det ser ud til at sammensætning med -s- fortrinsvis finder sted, når forleddet i sammensætningen udgøres af et proprium; dette uanset om hele sammensætningen er et appellativ eller et proprium. Udgøres forleddet i en sammensætning derimod af et appellativ, er der overvejende sandsynlighed for, at der sammensættes med »nul« eller »-e-«.

Det er således statistisk sandsynligst, at formerne »*Synder volds Stræde*« (Chr.-havn, 1630) og »*Østervolds stredede*« (Chr.-havn, 1630) ikke har FP-led men derimod CB-led udgjort af proprietierne »Søndervold« henholdsvis »Østervold«. Omvendt gælder denne statistiske regel desværre ikke, idet man også hyppigt finder sammensætning med »nul« ved *stednavn* som forled. Det er derfor ikke ud fra dette – omend spinkle – kriterium muligt at afgøre, om 'vester' og 'nørre' er *gadenavne*-FP-led i de københavnske »*Wester-Wold-Gade*« og »*Nørre wold gade*«, begge fra 1757. I dette specielle tilfælde tør man dog slutte negativt fra Christianshavneksemplerne, da der i alle tilfældene indgår leddet 'vold'. At antage 'nørre' og 'vester' i disse navne for FP-feltet støttes tillige af den nu officielle skrivemåde (*Vester Voldgade, etc.*) og også af at en del af *Nørre Voldgade* (mellem *Nørregade* og *Gothersgade*) i det 17. århundrede blot kaldtes *Voldgaden*.

Navnlig i ældre belæg kan der i en del tilfælde være tvivl, om et adjektiv er FP-feltled, eller om det er ekstra-skematisk. Dette gælder specielt adjektivet 'ny', der i den første tid efter en vejs anlæggelse hyppigt kan føjes til dens navn (f. eks. »*ny Spitalie stræde*«, Kbh. 1523). For at anse et sådant led for FP-led må man kræve meget lang kontinuitet af det (*Bredgade*, der kendes allerede i 1620'erne, kan endnu 1702 omtales som »*Kongens nye Bredegade*«). I høj grad afgørende er det, om der findes et tilsvarende navn med »nul« eller antitetisk adjektiv (det vil her sige 'gammel'); gør der det, er der intet der tyder på, at leddet er ekstra-skematisk (*Ny Vestergade* ctr. *Vestergade*; jfr. også ovenfor *Gammel Øverødvej* ctr. *Øverødvej*).

- k) Da »Lille Grundet« forekommer som (bebyggelses-) navn, må det i denne forbindelse betragtes som en sammensætning, hvorfor det ikke udgør noget eksempel på FP-feltet udfyldt af flere led. Dette af Weise-Kousgård forudsætt men ikke konstaterede fænomen (jfr. referatet) kan imidlertid findes i andre gadenavne. Eksemplerne er yderst få, men et par af dem skal her – ledsaget af nødvendig kommentering – vises indsat i skemaet.

FP	CB	CA	EP	By/bydel kommune	Sem. gr.	No- te
<i>Bostamose østre</i>		<i>Stræde</i>		Gentofte k.	6	m)
<i>Damtofte nordre</i>		<i>Stræde</i>		Gentofte k.	6	m)
<i>Maglebylille søndre</i>	<i>By</i>	<i>vej</i>		Tårnby k.	1	l)

- l) Størrelser som 'markvej', 'hulvej', 'tværgade' o. s. v. udgør egentlig appellativske sammensætninger (se artikler i ODS), og man kunne derfor med en vis ret argumentere for, at sådanne sammensætninger (ét led) blev analyseret som CA. Imidlertid vil man opdage, at det på et sådant grundlag er meget vanskeligt at tilvejebringe en rimelig konsekvens. 'Sidevej' og 'sidegade' opføres i ODS som appellativer, men noget 'sideallé' kendes ikke, selv om det er velkendt i gadenavne. 'Markvej' er et velkendt appellativ og forekommer vel strengt taget sådan i eksemplet »*Grimstrup Markvej*«, men hvordan hvis »*Grimstrup Markvej*« en dag kommer til at ligge midt i en bydannelse, og hvordan med f. eks. »*Markvej*«, Kbh. NV, der er et ganske ungt navn? For at opnå en ensartet analyse af sådanne størrelser, vil de alle her blive anset for CB + CA-dannelser.
- m) Man kunne i disse to (+ de to helt tilsvarende *Bostamose vestre Stræde* og *Damtofte søndre Stræde*) måske mene, at adjektiverne med den stilling, de har, burde henføres til CB-feltet. Navnene går imidlertid tilbage til former (før 1955), hvor adjektiverne indledte navnene, altså Østre Bostamose... o. s. v., og de nuværende former analyseres derfor utvivlsomt rigtigst, når man betragter Damtofte og Bostamose som flyttet ud i FP-feltet. At der her er tale om to FP-led tyder særskrivningen også på (jfr. note i).

Såvel det oprindelige 5-feltsskema som det deraf udviklede 4-feltskema giver ingen mulighed for analyse af navne med fast præposition (Eks: *Ved Eltham*, Gentofte k.) eller af imperativnavne (Eks: *Rykind*, Ribe). Disse navne er dog i fuldt omfang medtaget i den følgende gennemgang, hvor en nærmere redegørelse for dem finder sted (se p. 102 hhv. p. 104), angående imperativnavne, se endvidere bemærkning i referatet ovenfor.

I indledningen er der gjort rede for hvilken geografisk afgrænsning, der er praktiseret over for det mulige materiale. Umiddelbart ovenfor har der været anlagt et strukturelt synspunkt på dette mulige materiale ligesom præpositionsnavne og imperativnavne er blevet nævnt, og det må da følge naturligt, at der i det følgende fremdrages dannelser af forskellig type, der ganske vist benyttes som gadebetegnelser, men som ikke anses for gadenavne og følgelig ikke tages i betragtning i de næste kapitler. Det vil ses, at adskillige af de udelukkede dannelser i og for sig udmærket lader sig analysere efter firefeltsskemaet, men det understreger kun, hvad tidligere er påpeget, at skemaet ikke giver mulighed for nogen propriumsdefinition. Alligevel kan man dog normalt i praksis sandsynliggøre udelukkelsen af sådanne efter skemaet analyserbare dannelser.

Selv om der altså kan vises tilfælde med strukturel analogi mellem udeladte og medtagne størrelser er hovedargumentet for udeladelse dog den manglende analogi i strukturel henseende med alt øvrigt navnestof. Til dette hovedargument er for alle udeladte størrelses vedkommende endvidere knyttet argumentet 'manglende kontinuitet', men dette bør kun anvendes supplerende, da man jo ellers måtte udelukke alle kun én gang belagte navne. En undtagelse herfra danner dog de efter skemaet uanalyserbare præpositionsnavne – se nedenfor.

Hovedargumentet rammer først og fremmest længere, syntaktiske forbindelser, der er hyppige i det diplomatariske stof, der som bekendt danner grundlag for denne afhandlings ældre materiale. Gadebenævnelse på denne måde er dog også velkendt i nyere tid og finder den dag i dag anvendelse, når man skal omtale en gade, hvis navn man har glemt. Når sådan benævnelse dog er hyppigere, jo længere man kommer tilbage i tiden, skyldes det ikke blot det anvendte kildemateriales diplomatariske art, men også, at man ikke tidligere benyttede gadenavnene ved den administrationstekniske betegnelse af ejendomme eller ved bopælsangivelser; man benyttede angivelse efter kvarter.

Følgende tilfældigt valgte eksempler skulle vise den form, disse udeladte gadebetegnelser har:

- 1: *det stræde, som løber ret vesten for sancte Nicolai kirche og saa ind til Fergestredet* (1499 i afskrift fra 1693 om *Lille Kirkestræde*)
- 2: *thet twerstredhe ther løffuer aff allgadhen oc vdi nær nedher til byes plancker* (1519 i afskrift i Gehejmearkivet om *Teglgårdstræde*)
- 3: *thet stræde bag Cantoris port ther stræcker seg fran Nørregade tiil Kødmangergaden* (1528 i afskrift af Jon Mortensen om *Krystalgade*)
- 4: *den liden gade som løber imellem Schindergaden och torffuet* (1674 om *Kejsergade*)
- 5: *udj dend ny fra Gammel torf til Vimmelskaftet her udi staden indrettede gade* (1693 om *Nygade*)
- 6: *thet stræde som løber ret nær fra Albritt van Gocks bodher som nw kallis Clare bodher* (1518)
- 7: *thet stræde synden for Fisketorffuet norden nest then gardt Sewrin Pellessen nw i boer* (1530 om *Hyskenstræde*)

Alle eksemplerne er fra København.

Til disse rent efemere dannelser skal knyttes følgende anmærkninger.

- ad 5: mærk adjektivet »ny«, der senere bliver CB-led i den pågældende gades navn.
- ad 6: Da eksemplets formulering er tvetydig, kan det ikke afgøres, om den syntaktiske forbindelse indeholder navnet på sig selv (*Klareboderne*), eller om der sigtes til den senere *Springgade* (nordlige del af nuv. *Pilestræde*) eller eventuelt til den ældste del af *Møntergade*.
- ad 7: Den syntaktiske forbindelse kan godt anvendes, selv om gaden i forvejen har et navn. Navnet *Hyskenstræde* kendes flere gange før, og det gælder også navnet *Lars Vinnens Stræde* (mod. ort.), der bruges en tid om samme gade.

Heller ikke størrelser, der består af bestemt artikel + adjektiv/præteritum participium + appellativ for gade, vej etc. lader sig indpasse i skemaet. Typen kendes fra middelalderen til vore dage; i de fire undersøgte byer tidligst i Ribe i 1452 i oversættelsesformen »*der bredden straten*« om nuværende *Bredegade* – i øvrigt blandt 15 middelalderlige belæg med den normale CB + CA-form. I København kendes »*then sindre gade*« 1498 og fra senere tid kan her noteres f. eks. »*dend Reene gade*« 1650 om nuværende (*Store*) *Regnegade*. I Ålborg kendes f. eks. »*Den mørke*

Gang», 1847. Efter tilfældige årgange af Postadressebogen skal fra det øvrige land nævnes »*Den blinde Gyde*«, Mariager 1909, 1921; »*Den sorte Vej*«, Hellebæk 1909, 1921 og Holstebro 1946; »*Den korte Vej*«, Asserbo 1966; »*Den indgravede Vej*«, Næstved 1897 (ikke efter Post-Adr.); »*Den lukkede Vej*«, Frederiksværk 1946. Sådanne dannelser vil ofte overgå til den analyserbare type CB + CA (*Sortevej* etc.), og de her foreliggende, udelukkede dannelser kan da tjene til belysning af disse navne.

Dannelser af typen »*Veyen til Prestøe*« (Resens Vordingborgkort) (flere eksempler nedenfor) lader sig i og for sig udmærket indpasse i felt-skemaet som CA + EP (jfr. eksemplerne herpå ovenfor). Når de alligevel ikke medtages, skyldes det disse dannelsers manglende kontinuitet, ligesom deres semantiske indhold sammenholdt med deres struktur må siges at være fremmed over for den store mængde af gadenavne. Som det ses af følgende eksempler: *Weyen til Stefens Klint* (Resens Store Heddinge-kort); *vejen ud til Toldboeden* (Kbh. 1680); *Veien til Kirkegaarden* (Ålborg 1847 og Trap¹); *Veien til Frederikskilde* (Ålborg Trap¹) + mange lignende eksempler, er disse dannelsers indhold af retningsangivende art. Navne af et sådant semantisk indhold vil – som hovedbestanden af gadenavne i det hele taget – have struktur af typen (FP +) CB + CA, og det viser sig da også, at de her udeladte størrelser meget hyppigt går over til denne type. I sådanne tilfælde vil de kunne inddrages i en dokumentation, men ellers medtages de ikke.

Udelukket som ikke-gadenavne er endelig en række dannelser, der kunne formodes at være af den ikke-analyserbare type: præpositionsnavne. I diplomatariske kilder er sådanne navne næsten umulige at dokumentere, og også i kort og opregnende værker – navnlig ældre – kan de være svære at bestemme sikkert. Men når f. eks. den senere *Lampevej* (nu delvis = *Howitzvej*, Frbg. k.) på kortet i Trap² (1880) benævnes »*Til Flintholm*«, og når denne betegnelse kun forekommer dér, tør man ikke regne med, at der foreligger et egentligt gadenavn af præpositionstypen. For at anse sådanne dannelser for gadenavne må man stille meget strenge krav til kontinuiteten, men der må allerede her gøres den indrømmelse, at et sådant temmelig løst kriterium kan have medført inkonsekvente udeladelser. Hvor tvivl om sådanne dannelsers egenskab som virkelige gadenavne efter min mening har kunnet rejses, har jeg fundet det rigtigst at undlade medtagelse.

Som appellativisk gadebetegnelse – og derfor normalt, men ikke altid udeladt her – kunne i middelalderen og op igennem hele 1500- og 1600-

tallet 'adelgade' anvendes om en hovedfærdselsåre. I vore provinsbyer, der næppe har haft mange gader, der kunne være berettigede til denne betegnelse, har én bestemt gade tidligt lagt beslag på betegnelsen og hævet den ud af appellativernes række. I Ålborg har man nu to gader af dette navn (*Algade og Adalgade*), men det er ikke muligt i de ældre belæg at afgøre, hvilke gadestrækninger der menes. Resen har kun det ene af dem, nemlig *Algaden* (om nuværende *Algade*), og Grundtaksten 1682 har ligeledes kun én form (*Al Gaden*), mens Pontoppidan har begge navne. Da den gamle, appellativiske betydning imidlertid synes at gå af brug med udgangen af 1600-tallet (jfr. Kalkar og ODS), må Pontoppidans *Adelgaden* nok dateres til senest omkring Resens tid. At *Adalgade* på Pontoppidans tid skulle hentyde til adelsstanden må afvises (om Kbh., se p. 112). Fra Ribe haves et enkelt eksempel på appellativisk brug fra 1542 »*adelgaden, som gaar imod Domkirken*« (efter Danske Kancelliregistranter i moderniseret sprogform), men ellers er brugen fortrinsvis knyttet til København. Her forekommer i de på Institut for Navneforskning beroende excerpter appellativet 'adelgade' 21 gange i tidsrummet 1456–1528, men det er ikke muligt herudfra at fastslå, for hvilke gadestrækninger ordet har været anvendt. Ud over disse 21 belæg vil en stor mængde navnlig yngre belæg kunne findes, men da der ikke opstår noget gadenavn Al-/Adelgade = hovedgade har jeg ikke gjort noget arbejde for systematisk at registrere disse belæg. Af tilfældigt noterede forekomster ses, at betegnelsen i hvert fald har været brugt om nuværende *Sankt Peders Stræde* (jfr. eksempel 2 ovenfor p. 26). Om *Gråbrødrestræde* og *Løvstræde* skrives 1650: »*imod adelgaden som kaldes Graabrødre*« og to linier længere fremme: »*ud till adellgaden som kaldes Løffuestredet och Graabrødre*«. Om *Lille Kongensgade* bruges betegnelsen hyppigt, således f. eks. flere gange i dokument af 16. 02. 1625 (KD III 40–44): »*langs adelgaden*«, i følge Pontoppidan (Origines Hafnienses p. 190) også om *Købmagergade* og *Vimmelskaftet*, og endelig en enkelt gang om *Bredgade* i »*den brede adelgade*« 1661. Yngre eksempler er ikke noteret i København, og da ODS melder ordet af brug, må man nok regne med, at der her foreligger et af de yngste eksempler, som kan findes.

Appellativisk brugtes tillige hær-/ (senere) herrestræde om byens hovedgade, således i følgende eksempler citeret efter Kalkar: »byens torge oc alle byens herrestrede«, 1527 og »... gjerninger han paa herrestrederne ... gjort«, 1618. Tidligt kan betegnelsen dog suppleres eller erstattes af 'bystræde', f. eks. i dette Kalkar-citat: »thet skulde haffue uæret eet obeth

herstrede oc bysens stræde«, 1480. Ved omtolkning hær > herre forflygtiges den appellativiske brug efterhånden, og ordet bliver et navn. Dette er formentlig sket i nuværende *Riddergade* i Næstved, der før det 17. årh. hed *Herrestræde*, samt i det endnu eksisterende *Herrestræde* i Slagelse. I de undersøgte byer bruges i København 1445 »*herstrædhed*« om *Saltboderne* (vestlige side af *Nørregade* mellem *Vestergade* og *Studiestræde*), i Ålborg nævnes 1481 to gange et »*Herrestræde*«, og i Ribe »*bysens strædhe*« 1507 (muligvis en afskreven form). I alle disse eksempler foreligger utvivlsomt appellativisk brug. Som det yngste Kalkar eksempel antyder, går den appellativiske anvendelse tabt i 1600-tallet, og det stemmer ganske overens med, at ODS kun kender ordet som en teknisk-historisk term (jfr. GaG p. 10 og af samme: *Torv og Hærstræde*, 1922 p. 20 ff.).

Kongensgade, der nok i flere tilfælde bruges om samme gader som 'hærstræde' (se GaG p. 10), skal næppe regnes for nogen appellativdannelse, men som et normalt gadenavn af typen CB + CA (se nærmere p. 66). Jfr. også, at noget sådant ord ikke er opført hverken hos Kalkar eller i ODS.

I ODS er derimod opført 'kongevej' om de af Frederik II og Christian IV anlagte private veje. Selv om man burde regne med appellativ så længe vejene blev brugt i overensstemmelse med deres hensigt, tør man dog ikke udelukke tidlige eksempler som belæg på vej/gadenavn, dels fordi betegnelsen fra første færd har været knyttet til ganske få vejstrækninger, dels fordi de formentlig tidligt er blevet benyttet af folk, som egentlig ingen adkomst havde dertil (jfr. *Politikens Danmarkshistorie* bd. 8 p. 102 f.).

Da disse her nævnte, oprindelige appellativbetegnelser kun gradvis overgår til at være egentlige gadenavne, har de kun med forsigtighed kunnet anvendes i den følgende gennemgang. Fælles for dem er imidlertid, at hvor de i nutiden benyttes som gadenavne, må de anses for fuldgode sådanne, og derfor har ældre – muligvis tvivlsomme – belæg ikke kunnet udelukkes.

KAPITEL 2

Forleddene

De forskellige gadenavnetyper.

Som antydnet i indledningen vil gadenavnestoffet her blive inddelt i tre hovedgrupper, nemlig:

- A Navne bestående af forled (A 1 – A 10) + efterled.
- B Etledshelheder (betydningssekundærer).
- C Navne bestående af præposition + styrelse.

Hertil kommer en gruppe D, der består af dannelser, som ikke lader sig indpasse under A, B og C.

En nærmere begrundelse for denne inddeling ligger allerede i de anvendte grupperingsbetegnelser, og det turde endvidere af selve gennemgangen fremgå, hvorfor inddelingen er foretaget på denne måde. Forinden der overgås til denne gennemgang, må nogle principielle bemærkninger om delingen i led dog gøres som supplement til, hvad der er anført i kapitel 1.

Ud fra den iagttagelse at bestemte led går igen i final stilling, andre i initial, inddeler man normalt stednavne, hvoraf gadenavnene udgør en underafdeling, i for- og efterled. En sådan inddeling kan imidlertid ikke ske uden gnidning mellem grupperne A og B, hvis man skal tage tilbørligt hensyn til dette århundredes navnetyper. En lang række ord, der ikke er appellativer for vejstrækning, er nemlig i de seneste 50–60 år taget i brug som hvad der her vil blive kaldt moderne efterled. Herimod kunne indvendes, at der slet ikke er tale om efterled, fordi leddene ikke betegner vejstrækning. Disse navne måtte følgelig høre hjemme under betydningssekundærer, og man ville understøtte sine indvendinger med eksempler som *Højager*, *Greve-Kildebrønde* kom. ctr. *Højagervej*, *Søllerød* kom. og *Skoleloden*, *Brøndbyernes* kom. ctr. *Skolelodsvej*, *Tårnby* kom. Sådanne eksempler kan imidlertid ikke være afgørende; afgørende må være det antal forekomster, der kan opregnes på anvendelse af -loden og -ager, samt sådanne leds muligheder for fri

kombination med andre led (forled) inden for det (nogenlunde) meningsfyldtes grænse. Her betragtes -lodden og -ager som efterled og omvendt såvel Høj- og Højager- som Skole- og Skolelods- som forled. Under gennemgangen af efterled nedenfor vil der blive gjort yderligere rede for disse efterled.

A. FORLED

Det er normalt forleddets funktion nærmere at angive en gades beliggenhed ved gennem sit udsagn at fremhæve én eller flere ting, der karakteriserer netop den pågældende gade på det tidspunkt, hvor navnet dannes. Dette gælder alle gadenavne med to hovedundtagelser, 1: memorialnavne (se p. 61 ff.) og 2: en stor del af navnene inden for gruppenavnngivningen (se p. 105 ff.). Da navne indgående i gruppedannelser i flere henseender udskiller sig fra det øvrige navnestof, vil de blive gennemgået i forbindelse med omtalen af selv fænomenet gruppenavnngivning nedenfor.

I de følgende afsnit (A 1 – A 10) vil diverse forled blive gennemgået, og der må allerede her gøres opmærksom på, at den foretagne inddeling er særegen for dette arbejde. Det ville dog være urigtigt ikke at nævne andre forsøg på at opdele navnestoffet og da først og fremmest danske. De så vidt vides eneste danske forsøg stammer fra

1: 1827, hvor »Borgervennen« d. 14. april offentliggjorde »Udtegnelser om nogle af Kjøbenhavns Gaders og Pladsers Navne, Betydning af og Anledning til Samme«. (Af E. Pontoppidan, Origines Hafnienses ved N. L. Nissen). Grupperingen er dog Nissens egen, og som det vil ses i gengivelsen har han kun i gruppe 2 og 4 formået at danne klart afgrænsede helheder, medens gruppe 1 og 3 glider over i hinanden og mildt sagt er kaotiske. Trods inddelingens delvise sammenbrud synes den dog alene ved sin alder at have så stor interesse, at den bør gengives. N. L. Nissen skriver:

»Vi vil oprette 4 Rubrikker

1. de Gaders Navne, som historiske Omstændigheder have foranlediget, saaledes som vi selv i vore Dage have set ved vor Tids Tildragelser nye Gader og Pladser fremstaae, og som Vidner dertil af egen Erfaring kjende de Gaders og Pladsers Navne, som Efterslægten skal efterspore i Historiens Aarbøger«. (Som eksempler nævner han: »Kronprindsessegaden, Høibroeplads, Tøihuusgaden, Krystalgaden (forhen Skidenstræde), Holmensgade, Grønnegade, Hyskenstræde, Kattesund – alle med hans ortografi).

»2. de, som hidrøre fra Datidens mærkelige Personer, ligesom vi i vor Tid have seet *Suhmsgaden* og *Hausergaden* forevige tvende af vore Samtidiges Navne.

3. de Gader, som havde locale og temporaire Omstændigheder at takke for deres Navne«. (Som eksempler nævnes: *Rosengaarden*, *Vüin-gaardstræde*, *Knabroestræde*, *Vimmelskaftet*, *Vandkunsten*, *Farvegade*, *Studiistræde* – alle med Nissens ortografi) »og

4. de Gaders Navne, som hidrøre fra Næringsveie og Haandteringer, som der have været drevne«.

2: 1917, hvor Hugo Matthiessen udsendte sin »Gamle Gader – Studier i Navnenes Kulturhistorie« (her altid forkortet GaG). Her inddeles navnestoffet for så vidt principielt som i den efterfølgende gennemgang, idet basis er en semantisk opdeling, men Hugo Matthiessens lette og causerende stil synes i nogen grad at have influeret på denne inddeling, og det må endvidere erindres, at Hugo Matthiessen alene går ud fra de gamle, d. v. s. middelalderlige og tidligt eftermiddelalderlige gadenavne. Alene af den grund kan der ikke her bygges på Hugo Matthiessen, men at hans bog ikke har været uden betydning for nærværende arbejde, vil ses af de talrige henvisninger, der gives til den.

og 3: 1936 i Gadenavnenes Systematisering af Otto Mackeprang. Her kan man dog kun tale om tilløb til en opdeling af navnestoffet, og afhandlingen har ikke kunnet tjene som forbillede for den efterfølgende gennemgangs semantiske inddeling. Titlen på Otto Mackeprangs afhandling antyder nemlig ikke en opdeling af hele mængden af gadenavne, men sigter derimod til hovedemnet, der er gruppenavne eller systemnavne.

I ny tid er der af udenlandske forskere foretaget opdelinger, der ved de skel, de nedlægger i navnestoffet, er på linie med den følgende inddeling, også selv om de opererer med skel, der i det følgende kun har givet anledning til underinddeling eller omvendt. Se f. eks. Carl S. Lindstam: *Göteborgs Gatunamn*, 1962 eller Eilert Ekwall: *Street-Names of the City of London*. Oxford 1954.

A 1: Forled orienterende mod/gennem by eller bydel.

Denne type, der i vore dage er så almindelig, kendes af gode grunde ikke i middelalderen. Bydele i nutidens forstand var byerne for små til at rumme, og vejene til de omliggende byer begyndte først uden for portene. De ældste eksempler der kendes, stammer fra København, hvor året

1650 fremviser ikke mindre end tre forskellige navne. *Fredericksborgegade*, 1650 (= nuværende *Frederiksborggade* fra *Kultorvet* til *Nørre Voldgade*) (1), *Helsingørsgade*, 1650 i Ny-København, der aldrig nåede at blive udført efter planen men forblev et rudiment, og formentlig *Roeskildgaden*, 1650 uden for Vesterport, denne gade nævnes kun i 1650-erne. Fra gadeomlægningerne efter branden 1728 stammer *Frederiksberggade* (1757: *Friderichsberg Gade*), men ellers skal man op i det 19. århundrede for at finde nye eksempler, og denne tilvækst skyldes ikke nyanlæg, men derimod at byerne begyndte at brede sig ud langs udfaldsvejene, der på den måde blev inddraget i den bymæssige bebyggelse. Man finder da i København *Frederiksberg Allee*, 1818 og fra 1858: *Vesterbrogade*, *Østerbrogade* og *Nørrebrogade*. Også *Roskildevej* – indtil 1871 udgående fra kommunegrænsen ved Sorte Hest (d. v. s. krydset *Vesterbrogade*–*Vesterfælledvej*) – falder nu ind under byområdet, og dette kommer efterhånden også til at gælde for *Frederikssundsvej*, *Frederiksborgvej* (jfr. note 1) og *Lyngbyvej*. Desuden *Hellerupvej*, Gentofte kom. og op gennem dette århundrede en mængde navne på gamle og nyanlagte forbindelsesveje mellem de gamle landsbyer, der nu udgør hovedstadens bydele.

I det 19. århundrede begynder den samme udvikling i provinsen, tidligst i de større og mest ekspanderende byer. Fra Ålborg kendes siden Fjordbach, 1847: *Westerbrogade* gennem bydelen uden for Vesterport (nu: *Vesterbro*). Fra Trap¹: *Hasseriüs Gade* og fra Trap²: *Gugveien* og fra dette århundrede nævnes *Kastetvej*, *Hobrovej*, *Hadsundvej*, *Nørre Trandersvej* og *Øster Sundbyvej*.

I Ribe kendes fra anden halvdel af det 19. århundrede *Tvedgade*, Trap¹ og *Tangegade*, Trap¹, begge delvis identiske med vejstrækninger, der fandtes i middelalderen, men som senere blev opgivet. Fra nyere tid nævnes: *Jernkærvej*, *Farupvej*, *Haderslevvej*, *Tøndervej*, *Tangevej*, *Obbekærvej*, *Roagervej*.

Fra Nakskov kendes siden Trap³ *Tårsvej*, *Rødbyvej*, *Maribovej* og *Løjtoftevej*.

A 2: Forled orienterende mod/langs/forbi bygninger, offentlige institutioner eller anlæg etc.

Denne type, der omfatter en anelig mængde gadenavne, er kendt fra de ældste lag af gadenavngivning, og kun en mindre del af det samlede

(1) Frederiksborg var og er ganske vist ingen by, men afstanden taget i betragtning bør man snarere henregne gaden hertil end til gruppe A 2 (se nedenfor).

eksempelmateriale kan derfor nævnes her. Fra København kendes følgende navne til og med udgangen af det 17. århundrede (heri medregnet både elliptiske dannelser (se p. 189) og navne med fuldt forled). Efter kirke, kloster etc.: *Anthoni strædit*, 1581 ff. (nu: *Antonigade*). *sancti Clemmitz stræde*, 1528 ff. til 1728. *S. Giertrudstrede*, 1620 ff. *Graabrødre strede*, 1530 ff., men kun her, hvis der kan regnes med ellipse (angående navnet, jfr. også p. 71). *Helliggeistis strede*, 1606 ff. til ca. 1700 (atter 1843–1881). *hellige Kaarsstrede*, 1581 ff. til 1728. *Kirkegaden*, 1650 ff. til ca. 1670 i Ny-København. *Kirckestredit*, ca. 1540 ff. (nu: *Lille eller Store Kirkestræde*). *Klossterstræde*, 1417 ff. *sancti Pethers strede*, 1432 ff. Efter verdslige bygninger, anlæg etc.: *Strandstuwæ strædæ*, 1488 og *Stranbastustredith*, 1521 og *Badstoffstrede*, 1547 ff. *Byørnebrogadæ* 1375/1389 ff. til ca. 1465 (= nuværende *Købmagergade*) – om navnet jfr. Kristian Hald: *Fortid og nutid*, bd. XXIII p. 460. *Bolhuusgaden*, 1681 ff. *Brøghuusgaden*, 1674 ff. *Brøndstrede*, 1634 ff. til 1910. *Graffbrynd stræde*, 1613/1623 – kun denne ene gang (= nuværende *Gåsegade*). *Farregadenn*, 1581 ff. (nu: *Farvergade*). *Ferystrædheth*, 1449 ff. til 1795. *Hestemøller gade*, 1581 ff. (nu: *Hestemøllestræde*). *Kompenyngaden*, 1510 ff. (nu: *Kompagnistræde*). *Hyskæstrædet*, 1460 ff. (af middelnedertysk ‘hüsken’ = aftrædelsessted). *Høybro stredhe*, 1457 ff. til 1795. *Store/Lille Knabro-Strede*, Resen 1674 (de tidligere former hører ikke hjemme her, jfr. p. 183). *Lathbrostræde*, ca. 1416 og *Lathbrostredede*, 1419 (derpå omtydning, se p. 184). *Løngangsgaden*, 1668 ff. *Magstredet*, 1578 ff. (‘mag’ = aftrædelsessted). *Pallemaile gaden*, 1652 (kun projekteret – efter sted, hvor det populære spil paillemaille kunne spilles; jfr. HMK 1929 p. 219). *Pilæstrædet*, 1448 ff. (mærk formen 1490: *Pylegardz strede* og jfr. p. 189). *Qvæsthuus gade*, 1688 ff. *Rothhuusstrædæt*, 1450 ff. til 1547; derpå altid *Studiestræde*, der optræder første gang 1528: *Studiijstrædit* (mærk 1419: *in vico Pretorii Hafnis!*). *Rosenborge gade*, 1650 ff. *Slodsgaden*, 1668 ff. til 1670-erne. *Spitalie strædidh*, 1523 ff. til 1541 derpå nedlagt (om gade nær *Landemærket*). *Smethiægadhe*, 1370 ff. til 1501: *Smedegade*; ellers del af *Vestergade*. *Tegelgaarditz stræde*, 1571 ff. *Tolboed vejen*, 1690 ff. (= nuværende *Toldbodgade*). *Torregade*, 1623 ff. (= nuværende *Torvegade*). *Tuchthuusstræde*, 1698 ellers *Tugthuus porten*, 1727 ff. til 1843. *Vandmøllestredet*, 1490 ff. til 1858. *Vegerhuusstrede*, 1581 (kun denne ene gang). *Wambe stwe strede*, 1438 ff. til 1728 (jfr. p. 184).

Opkaldelse efter navne på huse (heri ikke medregnet bygårde) og kroer tager sin begyndelse omkring 1600, hvor der fra København skal

nævnes: *Løffuestredett*, 1595 ff. (nu: *Løvstræde*; jfr. GaG p. 81). *Fortun Strede*, Resen 1674 ff. (jfr. GaG p. 81). Senere måske *Kaalhovedgade* (efter GaG p. 81 fra Jonge: Kiøbenhavns Beskrivelse, 1783). Alle tre gadenavne anses af Hugo Matthiessen for at være opkaldt efter skilte (bomærker).

I de undersøgte provinsbyer hører *Roldgyde*, 1677 Ålborg måske til denne undertype (sml. nedenfor), men øvrige eksempler på opkaldelse efter husnavne kendes ikke. Typen har dog ikke været ukendt i provinsen, og efter GaG p. 81 f. nævnes: *Stjernegade*, Helsingør fra 1597 og fremover. *Mageløsstræde* i Viborg fra 1616 og fremover. *Himmerigsstræde* i Malmø. Fra denne tid benyttes tillige navnene *Helvede* og *Paradis* efter udenlandsk forbillede som hus- eller kvarternavn, hvorfra de kan overgå til gadenavne, enten uden efterled som i *Helvede* i Kerteminde (kendt 1635) eller med efterled som i *Paradisgade* i Rønne (endnu eksisterende) og Lund (nedlagt). Endvidere i *Helffuedis Gyde*, 1661 Randers samt *Helledegade* i Skelskør og *Helledebakke* i Holbæk (kendt fra 1682) (jfr. GaG p. 117).

Tiden fra udgangen af 1600-tallet frem til de store byudvidelsers begyndelse i midten af 1800-tallet er fattig på navnetilvækst, og inden for gruppe A 2 opstår i København kun et par nye navne. *Langebroe Gade*, 1764 (senere 1821: *Brogade* – nedlagt i 1938). *Stokhuus Stræde*, 1757 ff. (nu: *Stokhusgade*). Desuden kender Pontoppidan 1764: *Skole Stræde*.

Fra de nærmere undersøgte provinsbyer kendes i tiden fra middelalderen op til ekspansionens indtræden i slutningen af 1800-tallet en række eksempler, der ikke adskiller sig principielt fra de københavnske. Fra Ålborg kendes: *Skolegadhen*, 1512. *Stoltzgade*, 1677 ff. *Kirche Gyden*, 1682. *Gammel Mølle-Gade/Gammelmølle-Gade*, 1768 og *Mølle-gade*, 1847 ff. *Brandstrup-Stræde*, 1768 (senere -gade; navnet efter en gård). *Bleeg-Huus-Gang*, 1768 og *Bleggaardsgangen*, 1847 ff. *Kors-Gaden*, 1768 ff. hører til her, hvis man skal følge den almindelige tolkning 'kors' = pæl markerende byens grænse (et landemærke); gadens beliggenhed taler i hvert fald ikke mod en sådan tolkning. I en del Korsgader foreligger betydningen 'som krydser en anden gade'; dette f. eks. i *Korsgade*, Kbh. N. Har navnene denne betydning, hører de hjemme under punkt A 6. *Reberbans-Gade*, 1768 ff. *Vingaards Stræde*, 1768 ff. *Lade Gaards-Gaden*, 1768 ff. *Bleggaards Veien*, 1847 ff. til ca. 1910 derpå *Boulevarden*. *Nyhavns Allee*, 1847 og *Nyhavnsgade*, 1847 ff.

(senere slået sammen til det sidste). *Roldgyde*, 1677 ff. er navnet på et lille stræde, der løber i den sydøstlige del af det gamle Ålborg. Strædet er i hvert fald ikke orienterende mod landsbyen (skoven) Rold, men det kunne tænkes at have sit navn efter en bygning (hus, kro el. lign.) i gaden, eventuelt med elliptisk dannelse. Man kunne vel også tænke sig en lokal person med tilnavnet Rold som anledning til gadenavnet, men sammensætning med -s- havde da været at vente.

Fra Ribe kendes efter gejstlige bygninger fra denne tid: *Sancte Catherine gadhe*, 1462 (original?). *vico sancti clementis*, 1291 AviaR. *S. Johannis Gade*, 1466. *Grobrødhergaade*, 1457 (påskrift ca. 1500) og *Graabrødre Kloster Gade* i 1591 (citeret efter Kinch 1869; adskillige gader i Ribe har båret dette navn). *Sorte Brødre Gade*, 1509 (afskrift 1537). *Korsbrødre=gaards gade*, 1677 (navnet er dog ifølge Kinch 1884 ca. 50 år ældre) og *Korsbrødres-Gade*, 1768 ff; endnu Kinch 1869 og 1884 veksler mellem elliptisk og ikke-elliptisk form. *Nicolai Gade*, 1736 – her anført som nedlagt (i følge Kinch 1884 i live til udgangen af 16. århundrede). I nyeste tid er navnet genoptaget i oprindelige omgivelser. *Peders Gade*, 1736 – her opført som nedlagt. I nyeste tid er navnet genoptaget i oprindelige omgivelser. *Clostergade*, 1602 (efter Terpager) ff. *Michels-Gade*, 1736, men hos Pontoppidan opført som nedlagt.

Efter bygninger og anlæg: *Salteghæ* 1390 (afskrift 1490) ff. hører hjemme her, hvis man tør antage ellipse, hvad der næppe er nødvendigt (se p. 58). *Badstue gade*, 1677 ff. *Sønderports-Gade*, 1736 ff. (Resen 1677 har: *Sønder gade*). *Nørports-Gade*, 1736 – hos Pontoppidan opført som alternativ til *Neder-Damēn*. *Borreportens Gade*, 1688 (kun denne ene gang). En *Slotsgade* er i 1768 opført som ubekendt, men i ny tid fører atter en gade af dette navn mod slottet. *Pugardtgade*, 1416 (påskrift ca. 1500) ff. (nu: *Puggaardsgade*). *Steenbodegade*, 1444 ff.

Fra Nakskov kendes fra dette tidsrum efter gejstlige bygninger: *wor Frue gade*, 1571 ff. *Klostergade*, Perl. ff. *Kirche stræde*, 1677 ff. Efter andre bygninger og anlæg: *Bybrostredet*, Perl. ff. *Badstustrædet*, Perl. ff. *Dronningens Stræde*, 1798 ff. (efter 1677: *Dronningens Gaard*).

Foregår nydannelserne inden for denne type nogenlunde jævnt gennem middelalderen og de følgende århundreder uden principielle forskelle betinget af alderen, tager de til gengæld fart efter indledningen af de store byekspansioner, der i København indledes i 1850-erne og i provinsbyerne i løbet af sidste halvdel af det 19. århundrede, alt efter disses grokraft. Det ville være uoverkommeligt at opregne samtlige nydannelser, men fra provinsen skal følgende typiske nævnes.

Ålborg: Efter bygninger og gårde: *Annebergvej*, *Badehusvej*, *Filstedvej*, *Johannesmindevej*, *Sohngårdsholmsvej*, *Svalegårdsvej*. Efter forskellige anlæg: *Jernbanegade*, *Kirkegårdsvej*, *Kjærmøllevej*, *Skydebanevej*.

Ribe, der aldrig rigtig har deltaget i vor tids byudvidelser, fremviser kun få eksempler på denne navnetype, nemlig *Lundgårdsvej*, *Puggårdsvej* (ikke = *Puggaardsgade*), *Møllevej*, *Stadionvej* (typen: anlæg etc), *Seminarievej*. Efter helgener findes følgende veje: *Skt. Laurentii Gade*, *Skt. Nicolaj Gade*, *Skt. Peders Gade*, *Skt. Clemens Gade* – alle genoptagelser af forsvundne navne (*Skt. Laurentii Gade*, der ikke nævntes ovenfor, anføres af Kinch 1884 som tidligere navn på *Korsbrødregade*). Det er nok tvivlsomt, om disse navne overhovedet bør optaget her, da de efter deres form hører hjemme under gader med personbetegnende forled. Navnene er i nutiden utvivlsomt følt som rent personbetegnende og ikke som ellipser til *Skt. Nicolaj Kloster el. lign., fordi der i nutiden ikke foreligger bygninger af sådanne navne. Alene historiske grunde har altså ført til at nævne navnene her, og de skal da på ny gentages under personforled, hvor de efter en nutidig opfattelse rettere hører hjemme.

Fra Naskov nævnes efter anlæg m. v.: *Gasvej* (jfr. p. 58). *Elektricitetsvej* (nu: *Elvej*) – jfr. p. 58. *Ølkarsvej* til ca. 1960, derpå del af *Nørrevold* (en del af den gamle fæstning kaldtes »Ølkarret«). *Stationsvej* (nu: *Jernbanegade*). *Skibsværftsvej*. Efter bygninger: *Riddersborgvej*. *Marienlystvej*. *Christiansdalsvej*. *Teglgårdsvej*.

Fra København skal nævnes følgende eksempler efter gårde og ejendomme: *Kollegårdsvej*, Herlev kom. og postdistrikt (før 1932: *Kollegårds Allé*). *Espgårdsvej*, Gladsakse kom. (Bagsværd). *Stengårdsvænge*, 1946 Gladsakse kom. (Lyngby). *Blågårdsgade*, 1859 Kbh. kom. (N). *Rågårdstræde*, Kbh. kom. (S). *Godthåbsvej*, Frbg. og Kbh. kommuner (F og Vanl.). *Tuborgvej*, 1910 Gentofte og Kbh. kommuner (Hellerup og NV) (før 1910: *Store Tuborgvej* og *Sarasvej*). *Rustenborgvej*, Lyngby-Tårnbæk kom. (Lyngby). *Høeghsmindevej*, Gentofte kom. og postdistrikt (før 1927: *Nordbane Allé*). *Taxvej*, 1925 Gladsakse kom. (Bagsværd) (før 1925: *Bakkegårds Allé*). *Solitudevej*, Kbh. kom. (N). *Rolighedsvej*, ca. 1860 Frbg. kom. (V). *Nøjsomhedsvej*, 1860 Kbh. kom. (Ø). Efter bygninger i øvrigt: *Kostskolevej*, 1925 Gladsakse kom. (Bagsværd). *Søllerød Slotsvej*, Søllerød kom. (Holte). *Matthæusgade*, 1883 Kbh. kom. (V) (før 1883: *Dannebrogs Tværgade*). *Sionsgade*, 1955 (efter kirke – fra 1911 til 1955: *Zionsvej*) Kbh. kom. (Ø). Efter forskellige (offentlige) anlæg, indretninger m. v.: *Herlev Stationsvej*, 1932 Herlev kom. og postdistrikt. *Klausdalsbrovej*, Gladsakse og Herlev kom. (Søborg, Bagsværd og Herlev postdistrikter). *Gasværksvej*, 1855 Kbh.

kom (V) (sml. p. 188). *Skydebanegade*, 1934 Kbh. kom. (V). *Oliemøllegade*, Kbh. kom. (Ø). *Vandværksvej*, 1926 Rødovre kom. og postdistrikt. *Saltværksvej*, Tårnby kom. (Kastrup). Efter navne på firmaer, fabrikker o. lign.: *Alliancevej*, Kbh. kom. (V) (fra 1928: del af *Pasteursvej* – efter bryggeri). *Amerikavej*, 1863 Kbh. kom. (V) (efter Amerika Mølle). *Alhambravej*, 1870 Frbg. kom. (V) (efter forlystelseetablissement). *Asavænget*, Lyngby-Tårnbæk kom. (Lyngby) (efter filmselskabet ASA). *Lyacvej*, Lyngby-Tårnbæk kom. (Lyngby). *Sefax Allé*, Kbh. kom. (S) (efter fabrikken Sefax (2), fra 1928 del af *Vestermarksvej*). *Titanegade*, 1918 Kbh. kom. (N). *Trekroner(s)gade*, 1903 Kbh. kom. (Valby) (efter bryggeri; før 1903: *Trekronersvej*). *Wotanvej*, Glostrup kom. og postdistrikt (efter akkumulatorfabrikken Wotan; fra 1964: *Paul Bergsøes Vej*). Denne sidste underafdeling af navne orienterende efter bygninger o. lign. er kun lidet almindelig, da man ikke fra officiel side ønsker på denne måde eventuelt at komme til at reklamere for en virksomhed. *Alhambravej* er anlagt hen over det *nedlagte* forlystelsecenters grund, og *Asavænget*, *Amerikavej*, *Alliancevej*, *Lyacvej*, *Sefax Allé* og *Wotanvej* er eller var små veje, der ikke har/havde megen anden funktion end at virke som adgangsveje til de pågældende virksomheder. *Trekronergade* er oprettet og navngivet før indlemmelsen af Valby sogn i København i 1901, og tilbage bliver *Titangade* som det eneste virkelig gode eksempel. Uviljen mod den slags navne illustreres tillige af den holdning, Stednavneudvalget indtog over for anerkendelsen af det folkelige B & O-byen om en gade nær Bang & Olufsens fabrikker i Struer. Man ville ikke godkende navnet, og gaden er nu en del af *Hjermvej*.

Det eneste eksempel på denne undertype i de specielt undersøgte provinsbyer er *Avenavej* i Nakskov, der er opkaldt efter Avena-møllen (nu: OTA-møllen).

A 3: Forled orienterende mod/langs naturforhold (topografiske forhold).

En lang række gadenavne bærer i nutiden forled, der angiver forskellige fænomener i naturen. Der kan enten være tale om forled, der er navne på marker, høje etc. eller om appellativiske betegnelser. Typen kendes i middelalderen kun i ganske få forbindelser, den bliver mere almindelig i løbet af de følgende århundreder, men får ikke før end i dette århundrede en meget stor udbredelse.

Fra Ålborg kendes følgende tidlige eksempler: *Stranstii*, 1456. *Stransty*,

(2) Fabriksnavnet dannet efter ejerne Stensved og Olsen, hvoraf den sidste var fra Faxø.

1537. *strand stien*, 1682 ff. er vel i de tidligste forekomster af overvejende appellativisk art. *Fior-Gyden*, 1768 ff. *Vand-Gangen*, 1768. *Lykke-Gyden*, 1768 ff. – alle med appellativisk forled. Med i forvejen kendte navne som forled: *Westeraaesgade*, 1847 og *Østeraaesgade*, 1847. *Kattesundsgade*, 1847, der også kendes i denne form i 1768 og 1859, må i denne form anses for en omtolkning efter et farvandsnavn (jfr. p. 43). Gaden hedder 1677: *Kattesund* og atter *Kattesundet*, 1875 ff. *Vandgyde*, Fjordbach 1847 skal nok kun forstås som en appellativisk betegnelse. Siden 1847 kendes navnet *Gravensgade* (Pontoppidan: *Graven*) efter byens gamle forsvarsanlæg. Egentlig burde navne med tilknytning til forsvarsanlæg opføres under punkt A 2, henregnet under offentlige anlæg. Da imidlertid disse forsvarsanlæg hurtigt er gledet ind som naturlige led i landskabsbilledet, gør man nok rigtigst i at anføre gader opkaldt efter vold og grav her. Er der derimod tale om specielle forsvarsbygningsværker hører navnene naturligt hjemme under punkt A 2 (f. eks. *Ølkarsvej*, Nakskov).

Fra den nye ekspanderende tid skal fra Ålborg med naturnavn som forled nævnes: *Klostermarksvej* (nu: *Klostermarken*, jfr. p. 73), *Nylandsvej*, *Rüishøjsvej*, *Engtoftevej*, *Enghavevej*, *Kovshøjsvej*, *Nordmarksvej*, *Vestermarksvej*, *Stolpedalsvej*. Med appellativ som forled: *Strandvejen*, *Rosenvænget*, *Skovsvinget*, *Åvangen*, *Ågade*, *Fælledvej*, *Søvangen*, *Poppelvej*, *Fyrrevænget*, *Bakkevej* (3), *Bakkevænget* (3), *Engvej*.

Det kan ikke undre, at Ribe med sit særpræg af tidlig og næsten stedsevarende stagnation ikke kan fremvise særlig mange eksempler af denne type. Nedenfor skal diskuteres det gamle *Grønnegade* (1291 AviaR: *Grønergathæ*), der først 1677 nævnes i sin nuværende form, og som på grund af det overvældende antal eksempler med -r- ikke sikkert tør regnes til denne type i tiden før 1677, selv om GaG (p. 20) tolker den gamle form som den nye. I følge GaGs tolkning sigter navnet til græsvækst på vejbanen, og er det tilfældet, hører navnet i sin moderne form heller ikke hjemme her, men i gruppe A 6. Denne tolkning gælder dog kun de ældre eksempler (som f. eks. *Grønnegade* i København), mens eksempler fra nyere tid hentyder til yppig plantevækst langs vejen, hvorved navnet bliver hjemmehørende her. Fra Terpager kendes *Skov-Gade*, 1736 ff., og Pontoppidan nævner 1768: *Paypöt-Gade*. Forleddet

(3 Det er et spørgsmål, om disse navne skal placeres her, eller om de rettere hører hjemme under gruppe A 6 (vejes udseende m. m.). Hvis navnene skyldes de terrænforhold, selve vejene er undergivet, hører de hjemme dér, mens de bør placeres her, hvis de orienterer mod en bakke. I praksis synes det første at være tilfældet.

her, der normalt optræder uden efterled (d. v. s. som betydningssekundær), er i følge GaG p. 19 et *Paddepyt, der viser dialektal overgang $dd > j$ (se Kort etc. nr. 53). Navnet gengives af Terpager i forskellige gamle former, nemlig *Payput*, *Paypyt*, *Paapøt* samt den forskrevne form *Paafir*. Også Pontoppidan angiver navnet uden efterled, nemlig som *Paipyt*. Om forholdet til *Baggis pyth*, 1317 AviaR, se p. 183.

Fra ny tid nævnes med navneforled: *Nørremarksvej*, *Svankærvej*, og med appellativforled: *Mosevej*, *Holmevej*, *Damvej*, *Åvej*, *Parkvej*, *Engvej*, *Linde Allé* (4), *Rosen Allé*. De to sidste navne har krav på en særlig kommentar. Gader opkaldt efter de almindeligste træ- og plantearter er velkendte over hele landet. Ofte kan de indgå i gruppedannelser, hvorved problemet om deres stedtilknytning løser sig selv (se grupper p. 140), men de kan også optræde enkeltvis, og det må da være af betydning i denne sammenhæng at undersøge, om der foreligger stedtilknytning. Man må følgelig stille spørgsmålet: Findes der eksempler på veje uden for gruppedannelser, der som forled har navne på træ- eller plantesorter, der ikke findes det pågældende sted? En plantegeografisk undersøgelse ville vise, at en hel del vækster kun findes i en del af landet, men man må vist tillige erkende, at de klimatiske og jordbundsmæssige forskelle ikke er større, end at det over alt inden for landets grænser er muligt at fremelske stort set alle arter. Teoretisk bør man altså anerkende muligheden for stedlig basis for sådanne navne, hvor det måtte være. At afgøre om der virkelig har været en sådan basis ville medføre, at man skulle undersøge de stedlige forhold ved navngivningen af samtlige 237 med Lind- og 210 med Rosen- sammensatte navne + et lignende antal med Bøg-, Eg- o. s. v., hvilket selv sagt ville være uoverkommeligt. Alligevel må man have en svær mistanke om, at en god del af eksemplerne snarere skyldes en modebestemt, romantiserende kopieringslyst end stedlige forhold.

Hvad angår *Rosen Allé* og *Linde Allé* i Ribe bør det endelig bemærkes, at i en by af Ribes størrelse må to navne kunne regnes for at danne gruppe (se. p. 106), navnlig hvor de som her har samme efterled. Til bestyrkelse af antagelsen af gruppedannelse eller i hvert fald begyndelse dertil må yderligere nævnes, at Ribe ud over disse navne kun har to eksempler på efterledet – Allé.

Fra Nakskov kendes kun et enkelt ældre eksempel, nemlig *Veilegade*,

(4) Man må nøje skelne mellem appellativet 'lindeallé' = allé kantet af lindetræer med en vis regelmæssig afstand mellem træerne og gadenavnet *Linde Allé*. De to kan være identiske som i Kbh. kom., Vanløse, men det sidste kan også blot sigte til et enkelt træ eller en plantning af træer.

Perl. ff. Fra nyere tid nævnes med navneforled: *Helgenæsvej*, *Rosnæsvej*, *Oksebæksvej*, *Gallelosevej*, *Nymarksvej*, *Stormarks Allé* samt *Svingelsvej* og *Svingels Allé*. Om de to sidste navne dette. En 'svingel' er en art slagbom, anbragt ved byens porte (GaG p. 33) og denne betydning kendes i gadenavnet *Svingelen*, der bl. a. forekommer i Ålborg. I Nakskov er navnet gledet over på en lille lystskov nord for byen, hvortil en vej gennem byens svingel må have ført. I nyeste tid har en vej gennem skoven fået navnet *Svingelen*. Efter appellativforled nævnes: *Strandvej*, *Engvej*, *Bøgevej*, *Grønvej*, *Grønne Allé* (se ovenfor under Ribe).

I København kendes i tiden inden den store byudvidelse sætter ind i 1800-tallet følgende gadenavne med navneforled: *Grønlands Wey*, 1757 (se p. 114). *Møllebacksgade*, 1668. *Slotzstrandens gade*, 1669 (senere *Frederiksholms Kanal*). *Synder volds Stræde*, 1627/1630 ff. (nu *Lille/Store Søndervoldstræde*). *Østervolds strede*, 1627/1630 ff. til slutningen af 1700-tallet. Med appellativforled: *Viol strædit*, 1570 ff. (nu: *Fiolstræde*). *Lauendel stræde*, 1609 ff. *Tornebuskgadenn*, 1651 ff., hvis man skal regne med den ældre tolkning (Vejviser for Kjøbenhavn 1829 efter Jonge 1783), der går ud på, at der her inden voldens udvidelse var et tæt tjørnekrat. *Voldgadenn*, 1650 ff. til 1670-erne (= nuværende *Nørre Voldgade* mellem *Gothersgade* og *Nørregade*). *Dybens gade*, 1659 ff. (officielt *Delphinstræde*, 1658 ff. i hvert fald til 1689; jfr. p. 107). 1659 og 1661 kaldes gaden blot *Dybet*. Den har navn efter en tidligere sejlrrende (jfr. GaG p. 19 og H. U. Ramsing: *Øster Kvarter* p. 15). *Strandgaden*, 1619 ff. (Christianshavn). *Strandgaden*, 1650 ff. til 1652 (ved Sortedamssøen). *Store/Lille Strand = stræde*, *Resen* 1674 ff. *Søegadenn*, 1650 ff. til ca. 1660 (ved Sortedamssøen).

I nyere tid, navnlig i dette århundrede, bliver denne navnetype voldsomt produktiv, idet man for det første benytter alle tænkelige stedlige naturnavne som forled, ikke alene i et enkelt navn, men ofte gentaget med varieret efterled. For det andet optager man gamle af brug gåede naturnavne og anvender dem med moderniseret retskrivning og ikke sjældent ganske langt fra det sted, hvor de oprindeligt har været benyttet. For det tredje nydanner man eller tager helt uvedkommende steder fra navne, som minder om gamle naturnavne, eller hvad der i øvrigt måtte have nær tilknytning til det landlige liv. Den største betydning får disse navnemængder dog ved den ændring de fremkalder i synet på begrebet efterled, men også synet på det udsagn, hele gadenavnet skal eller bør have, ændres fra et (uformuleret) krav om orientering via samtidigt eksisterende forhold til blot at fordrø en lighed, der endda ofte forflygtiges gennem gruppenavngivningens tvang. Den

udvikling, der sker inden for disse navne, kan sammenlignes med den udvidelse, der sker i løbet af det 19. århundrede af mulighederne for at anvende personforled (se memorialnavne nedenfor). Da langt de fleste navne af denne nye type gives i grupper eller gruppelignende dannelser, vil eksempler og supplerende redegørelse finde sted under kapitlet om gruppenavngivning. I øvrigt henvises til gennemgangen af efterled.

Følgende navne skal i sammenhæng med dette afsnit nævnes. Med navneforled: *Højdevangs Allé*, nok før 1925 Kbh. kom. (S) (i 1925 bliver *Højdevangs Allé*, Kbh. kom. (Brh.) til *Solrødvej*). *Præstemarksvej*, 1937 og 1940 Tårnby og Kbh. kommuner (Kastrup og S). *Fuglevangsvej*, 1850-erne Frbg. kom. (V). *Kløvermarksvej*, 1870-erne Kbh. kom. (S). *Vesterfælledvej*, 1863 Kbh. kom. (V) (før 1863: *Vesterbroes Fælledvej*). *Enghavevej*, 1863 Kbh. kom. (V). *Grøndalsvej*, Frbg. kom. (F). *Grøndals Parkvej*, 1923 Kbh. kom. (Vanl.). *Lindevangs Allé*, 1933 Frbg. kom. (F) (før 1933: *Lindevangen*). *Lersø Parkallé*, 1937 Kbh. kom. (Ø). *Klædebo Parkallé*, 1937–1951 Kbh. kom. (Ø) (derpå del af *Lersø Parkallé*). *Degnemose Allé*, 1908 Kbh. kom. (Brh.) (før 1908: *H. P. Larsens Vej*). *Tranehavevej*, 1928 Kbh. kom. (SV). *Bavnehøj Allé*, 1928 Kbh. kom. (SV). *Sømarksvej*, 1922 Gentofte kom. (Hellerup). *Rymarksvej*, 1929 Gentofte kom. (Hellerup). *Damhusdalsvej*, indtil 1941 Rødovre kom. (Rødovre) (efter 1941: del af *Damhusdalen*). *Damhusengvej*, før 1941 Rødovre kom. (Rødovre) (efter 1941: del af *Damhusdalen*). *Vognborgvej*, 1939 Kbh. kom. (NV) (før 1939: *Grysgervej*, der før 1926 hed *Godthåbs Allé*; gadenavnet skyldes et marknavn, Markbogen 1682: Wogenborigs Aas. Dette marknavn indeholder substantivet 'vognborg' = række af tæt sammenstillede (krigs)vogne tjenende til forskansning, befæstning o. l. og stammer utvivlsomt fra svenskekrigenes tid, hvor Karl Gustav havde lejr lidt sydøst for Brønshøj. Trods denne oprindelse er der dog ingen grund til at henregne gadenavnet til den p. 135 omtalte gruppe). Efter appellativforled: *Amager Strandvej*, 1932 Kbh. kom. (S) (før 1932: *Krudttårnsvej*). *Engvej*, 1930 Kbh. kom. (S). *Remisevej*, indtil 1966 Kbh. kom. (S) (efter vildtremise = tilflugtssted for dyr; forleddet er i 1968 atter genoptaget i navnet *Remiseparken* sammesteds). *Nørre Søgade*, 1873 Kbh. kom. (K). *Vester Voldgade*, 1893 Kbh. kom. (V). *Søpassagen*, 1894 Kbh. kom. (Ø). *Strandboulevarden*, 1897 Kbh. kom. (Ø). *Kildevænget*, 1917 Kbh. kom. (Ø). *Ågade*, 1870–1897 derpå: *Åboulevard*; atter fra 1908 om nuværende strækning, Kbh. kom. (N). *Åboulevard*, 1897 Kbh. og Frbg. kommuner (N og V). *Fælledvej*, Kbh. kom. (N). *Sundvænget*, 1924 Gentofte kom. (Hellerup). *Pile Allé*, Frbg. kom.

(F). *Grønnevej*, Lyngby-Tårnbæk kom. (Virum). En meget lang række navne ville yderligere kunne nævnes, men de skal for overskuelighedens skyld her udelades; se iøvrigt under gruppenavne p. 140 ff.

A 4: Forled orienterende efter dyreliv.

Denne type ligger i flere henseender tæt op ad den foregående. Springet fra plantevækster til dyrearter er ikke stort, og i flere tilfælde kan man også her have formodning om en vis modebestemt navngivning i yngre navne.

Der skal her indledes med de ældre navne, og fra Ålborg nævnes følgende noget diskutabile eksempler. Hos Rosen 1677 nævnes *Kattesund* og ligeledes blandt andet 1688: *Kattesundet*, senere hos Fjordbach 1847 og i Trap¹ 1859 kaldes den samme gade *Kattesundsgade*, men i nutiden bruges den gamle form igen. Tolkningen af dette navn har voldt mange kvaler og givet højst forskellige resultater. Det der vel nok har voldt de største kvaler er, at navnet forekommer mange forskellige steder, nemlig (citeret efter Danmarks Stednavne bd. IV p. 7) i Lund, Malmø, Rønne, København, Roskilde, Nysted, Nakskov, Kerteminde, Svendborg, Assens, Middelfart, Ålborg, Ebeltoft, Horsens, Vejle, Kolding, Haderslev, Flensborg, Slesvig, Eckernförde og desuden i Heilighafen (Tyskland) og i Kaliningrad, Rusland (tidligere Königsberg) om en del af havnen. Hugo Matthiessen tolker med Johs. Steenstrup og Aug. Sach »Das Herzogtum Schleswig«, 1875 forledet af et 'kat' = en forsvarsbygning på volden og mener, at -sund i mange tilfælde angiver, at gaden (delvis) har været vandløb. Denne påstand underbygges ved henvisning til forskellige arkæologiske fund. For Københavns vedkommende skulle -sund dog sigte til en del af det gamle, til dels naturlige gravanlæg uden om den ældste by. Ved denne undtagelse lider tolkningen skår, og da ordet 'kat' = forsvarsværk ikke kendes i dansk så tidligt som de ældste belæg *Kattesundet* (København 1496: *Cattesund*), må denne tolkning helt opgives.

Otto Mackeprang (De gamle gader, HMK 1951 p. 10 ff.) vil med Oluf Nielsen og tidligere forskere tolke navnet efter dyret kat og mener, at gadenavnet sigter til et sted, hvor katteådsler udkastedes. Denne tolkning, der giver navnet plads her, godtages i Danmarks Stednavne bd. IV p. 7-8, idet der regnes med en oprindelig betydning af vandløb, dam el. lign., hvor der har ligget katteådsler. Navnet skulle så senere have fået en almen nedsættende karakter og er efterhånden blevet brugt om smalle gader i byens udkant. Med denne tolkning forklares også, at nav-

net tidligt er blevet brugt som natur- og gårdnavn. DS mener at finde en lignende betydning i andre med Kat- sammensatte navne og henviser tillige til navne med forleddet Hund-. For efterleddet -sund's vedkommende henvises til paralleleksemplerne *Smallesund* i Rønne og Hasle og *Trångsund* i Ystad og Stockholm samt til naturnavne, hvor -sund betyder kløft eller lignende.

Ved denne betydningsovergang til rent pejorativ nærmer DS sig den tolkning, Kristian Hald giver i *Nudansk Ordbog*² (artikel 'Katsund'), hvor navnt opfattes som sammenligningsnavn med grundbetydningen 'snævert farvand' (så snævert at kun en kat kan komme igennem) og overgang til betydningen 'smal gade'. Hald henviser til et navn Cattesund om en lille havn på Hirsholmene og til farvandsnavnet Kattegat, der antages at have overgang 'smalt farvand' til 'farligt farvand'. Denne tolkning er tiltalende, fordi sammenligningsnavne lettere end andre kan forplante sig fra by til by. Regner man med denne tolkning, hører navnet hjemme under B (svarende til punkt A 6). Af andre tolkninger nævnes N. H. Sjöbergs (*Samlingar för Nordens Fornälskare* II 154), der tolker 'kat' = oldnordisk 'kati' (båd), og H. U. Ramsings, der i det københavnske navn genfinder et dialektalt 'kat' = lille holm. De to sidste tolkninger giver ikke mulighed for nogen ensartet tolkning af den samlede eksempelmasse og må derfor afvises. Da Hugo Matthiessens tolkning heller ikke er antagelig, bliver alene Oluf Nielsens (*Mackeprang og DS*) og Kristian Halds tilbage. Af disse er vel Kristian Halds den mest sandsynlige, men man hæfter sig ved, at de begge antager en endelig betydning af almen nedsættende karakter. Dette almene præg må have været en forudsætning for den store udbredelse, navnet har fået.

Om navnet *Kattevad*, Ålborg se p. 182. Fra nyeste tid er i Ålborg *Fuglevænget* det eneste navn uden for gruppedannelser, der kan henregnes hertil.

Fra Ribe nævnes følgende eksempler. *Horsætorgh*, 1291 AviaR til omkring 1450. *Horse=fold*, 1677 betegnes af Pontoppidan som nedlagt. *Horsgang*, 1902 ff. *Hwndegade*, 1417 (afskrift 1553) hedder i en del af 15. og 16. århundrede *Mads Skrivners Gade* (mod. ort.). GaG p. 92 tolker dette og andre Hundegader som gader, hvori rakkeren med fordel kunne indfange og aflive herreløse hunde, medens Danmarks Stednavne bd. IV (se ovenfor) ved at parallelisere *Kattesundet* med Hund- gader antyder, at forleddet er nedsættende. Et *Svinkrog* nævnes 1736 og 1768 som navn på et sted i den nordlige ende af *Fiskergade* og skal måske opfattes som et sted, der var velegnet til indfangning af svin (GaG p. 91). Om -krog, se efterled. Fra nyere tid kendes kun gruppebestemte navne.

Fra Nakskov kendes *Kattesund*, Perl. (se ovenfor), *Kogaden*, Perl. (nedlagt ca. 1910) og *Gaasetorfvit*, 1677 om et torv, hvor gæssene foretrak at holde til eller dannet ved ellipse til et 'gåsekær' (jfr. GaG p. 97). Fra nyere tid kendes kun gruppebestemte navne.

Fra København kendes 1496 ff.: *Cattesund* (se ovenfor); det dér anførte skal her suppleres med den bemærkning, at navnet i København i de ældste århundreder ofte bruges om hele kvarteret, men senere kun angiver en gade. *Gåsegade* kendes siden 1679 (jfr. p. 189). *Koche Gade*, 1757 ff. til 1859 bag Helligåndskirken kunne indeholde den ellers særjyske betegnelse for en hane ('kok'), men særlig troværdigt forekommer det nu ikke (jfr. *Kokkegade* i Nyboder p. 110). Ud over disse navne forekommer der i ældre tid kun gruppebestemte navne (s. d.).

Fra nyere tid kendes også kun få ikke-gruppebestemte navne, således *Egernvej*, 1902 Frbg. kom. (F) – i et kvarter med fuglenavne! *Svanevænget*, 1917 Kbh. kom. (Ø) – måske dannet til Svanemøllen, og *Fægdyden*, Værløse kom. (Værløse og Hareskov), der er et gammelt navn (se efterleddet -gyde). Det antal eksempler, der har kunnet opregnes fra de specielt undersøgte byer, svarer ganske godt til hvad man finder i andre provinsbyer af nogenlunde anelig alder. Efter GaG kap. VIII citeres: *Lammegade*, Roskilde. *Hersegade*, Roskilde (1314: *Hørsegathæ* – til olddansk *hyrsa = hoppe (Hald i Nudansk Ordbog² p. 355) eller (mindre sandsynligt) til gl. hors (GG § 126)). *Gåsestræde*, Svendborg. *Svinegade*, Slesvig – alle navne en følge af det almindelige husdyrhold i købstæderne. Hundegaderne, der – stadig efter GaG p. 92 – som ovenfor omtalt har en særlig betydning, er almindelige i en lang række europæiske byer.

A 5: Forled orienterende efter verdenshjørner.

Til de mest almindelige gadenavne hører den gamle type opkaldt efter det verdenshjørne, hvorimod gaden fører. Man skal formentlig regne med denne dannelsesmåde, parallel med den Øster-/Vester-/Nørre- eller Sønderport som gaden normalt førte frem til, fremfor at antage en elliptisk dannelse med udskud af et led -port-, således at gaderne opfattes som primært orienterende mod porten. De to navne *Nørports-Gade*, 1736 Ribe og *Sønderports-Gade*, 1736 Ribe kunne ganske vist tyde på det sidste, men det er former, der – bortset fra at *Sønderports-gade*, Ribe videreføres til nutiden – står ganske ene. Det skal bemærkes, at denne gade hos Resen hedder »*Sønder gade*«, og at det formentlig er den samme, der i 1507 kaldes »*syndher gadhe*«. Blandt de mange belæg

på *Nørre-, Øster- og Vestergade* i København findes overhovedet ingen med -port-, og heller ikke Ålborg og Nakskov kan opvise sådanne former. Moderne former ud over *Sønderportsgade*, Ribe kendes ikke, og al sandsynlighed taler derfor for ikke at antage ellipse. Der er snarere grund til at regne de ripensiske former for hyperkorrekte, hvis man overhovedet vil sammenligne dem med den type, der her skal behandles, hvad dog 1507- og Resen-belæggene synes at berettige. Følgende eksempler kendes fra de fire undersøgte byer; bemærk de i parentes vedføjede bogstaver a, b, c, hvortil forklaring gives nedenfor.

ÅLBORG:

Nørregadæ (a), 1431 ff til ca. 1500 – er måske navn på nuværende Adelgade.

Syndergade (c), 1502 (afskrift 1573) ff.

Nørgade (c), 1682 ff.

Vestergade (a) og *Vester-Broe* (a), 1768 ff., men sikkert ældre.

Fra dette århundrede: *Vestre Allé* (a), *Nordvestvej* (a), *Sønder Allé* (b), *Østre Allé* (b).

RIBE:

syndher gadhe (a), 1507 (jfr. ovenfor). Desuden kender Kinch 1869 i 1636 en *Søndergade*, der har løbet parallelt med og vest for *Gråbrødrergade*.

Fra dette århundrede kendes: *Vestergade* (b).

NAKSKOV:

Syndergade (a), Perl. ff.

Østre Slippe (c).

Vestre Slippe (c).

Fra dette århundrede: *Østergade* (b), *Østre Boulevard* (a), *Østre Allé* (b).

KØBENHAVN:

Norrægade (a), 1377 ff.

Vestrægade (a), 1438 ff.

Østergade (a), 1447 ff.

Fra den anden ekspansionsperiode (1850 til nu): *Nørre Allé* (a), Kbh. kom. (N) (5) og *Øster Allé* (b), Kbh. kom. (Ø) (5). *Nordvest-*

(5) Fhv. kontorchef på Københavns rådhus, Otto Mackeprang, har venligst meddelt mig, at disse navne formentlig må opfattes som orienterende mod Nørrebro og Østerbro fra *Vibenshus Runddel*. Herved nødsages man vel til at antage ellipse, da hverken mulighed a, b eller c da kan appliceres på *Nørre Allé*. Nogen ellipsebase kendes ikke, og i nutiden hører navnene givet til denne type (A 5).

vej (a), 1874–1906 Kbh. kom. (N) (efter 1906: *Rantzausgade + Borups Allé*). *Sønder Boulevard* (a/b), 1897 Kbh. kom. (V). *Nørregade* (b), Dragør kom. og postdistrikt. *Nørregade* (a), Lyngby-Tårnbæk kom. (Lyngby). *Nordvestvej* (a), Gentofte kom. (Charlottenlund). *Sydskrogen* (b), 1935 Kbh. kom. (SV). *Sydskrænten* (a), Søllerød kom. (Holte). *Sydskrånningen*, 1952 Gladsaxe kom. (Lyngby). *Sydvestvej* (a), Glostrup kom. og postdistrikt. *Søndergade* (b), St. Magleby kom. og postdistrikt. *Sønderstræde* (a), Dragør kom. og postdistrikt. *Vestervej* (c), Glostrup kom. og postdistrikt. *Østervej* (c), Glostrup kom. og postdistrikt. *Vestre Gade* (b), Brøndbyernes kom. (Hvidovre). *Østervej* (a), Ballerup-Måløv kom. (Ballerup). *Nørrevej* (c), Ballerup-Måløv kom. (Ballerup). *Søndervej* (c), Ballerup-Måløv kom. (Ballerup).

Som det vil bemærkes, er eksemplerne vedføjnet enten (a), (b) eller (c) afhængig af, hvilken placering gaderne har. Det blev ganske vist ovenfor slået fast, at gaderne som oftest førte i retning af de pågældende verdenshjørner, og det gælder også for de allerfleste ældre eksempler. Sådanne navne er her vedføjnet (a). Det kan imidlertid også ske, at forleddet angiver placering i forhold til et eller andet centralt midtpunkt, et by- eller bydelscentrum uden hensyn til, hvilken retning vejen har. Dette gælder de med (b) mærkede navne.

I den nyere navngivning kræves ikke noget sådant naturligt centrum, men man kan have et rent fiktivt centrum. Mens man ved det naturlige centrum kan nøjes med én gade med verdenshjørneforled, må man i andet tilfælde have to gader for at angive, at der er tale om et skincentrum. Med andre ord: de to gader er navngivet efter deres indbyrdes beliggenhed i forhold til verdenshjørnerne og ikke efter deres retning i forhold til disse. Et glimrende – og i øvrigt overordentlig tidligt – eksempel er de nuværende *Nørregade* og *Søndergade* i Ålborg, der er kendt fra 16. og 17. århundrede; de forløber parallelt og næsten kompasret øst – vest. Sådanne navne er her vedføjnet (c). Til grupperdannelse nærmer sig de tre *Nordre* (tidl. *Øster*) *Allé*, *Vestre* (tidl. *Vester*) *Allé* og *Søndre* (tidl. *Sønder*) *Allé* i Kbh. kom. (Valby) samt *Nørrevej* og *Søndervej* i Ballerup-Måløv kom. (Ballerup) symmetrisk placeret på hver sin side af *Mellemvej*. I virkelige grupperdannelser med efterledsidentitet forekommer verdenshjørnernes navne af og til i diverse udkanter af gruppen, der altså i dette tilfælde danner centrum.

Forleddet i disse navne er enten den gamle komparativ på -ri (-re) eller en form på -er opstået enten ved tilknytning til adverbiet eller ved analogi med komparativformer, der gennem svind eller apokope får

-æræ > -ær (jfr. GG § 535 og 535,12 med henvisning til § 127. Anm. 1) (6). Fordelingen af de to former viser en klar overvægt af -er-former, fordi -re-formerne går af brug med udgangen af 1500-tallet (sidste forekomster i Københavns jordebog i 1581, hvor de er -er-formerne tal-mæssigt langt underlegne).

I dette århundrede genoptages formerne på -re som forled, dels af variations- dels af differentiationshensyn (fra den mellemliggende tid kendes kun ét eksempel, nemlig *Søndre-gade's* Fierding, Nakskov 1682). Mærk således de ovennævnte *Sønder Allé*, *Vester Allé*, *Øster Allé* i Valby, der bliver til *Søndre Allé*, *Vestre Allé* og *Nordre Allé* i 1926. Omkring samme tid sker i Nakskov overgang fra *Øster Boulevard* til *Østre Boulevard*. Den tilfældighed, der prægede middelalderens valg mellem -er- og -re-, går igen i nutidens, hvilket illustreres klart af Ålborg-eksemplerne *Vestre Allé*, *Vester Allé* (nu omdøbt til *Anne Maries Vej*), *Sønder Allé*, *Østre Allé*, *Søndergade* (nu: *Thorsgade*), *Østergade*. I forbindelse med det traditionelle efterled -gade nydannes dog kun med former på -er-, utvivlsomt på grund af denne kombinations lange enerådighed. PostAdr. 1966 kender kun to -re- + -gade, nemlig *Søndre Gade*, Åby og *Vestre Gade*, Brøndbyernes kom. (Hvidovre). I forbindelse med -vej nævner PostAdr. 1966 kun *Østrevej*, Århus og *Nordrevej*, Horsens og Åbyhøj. Brugen af disse led som FP-felt-led følger brugen som forled, og her skal blot nævnes, at de første -re- former dukker op 1883 i *Nordre/Søndre/Østre Fasanvej*, Kbh. og Frbg. kommuner (N og F).

A 6: Forled, der angiver egenskaber ved selve gaden.

- a) alder b) størrelse c1) beliggenhed i terræn c2) beliggenhed i forhold til andre gader d) anlægsforhold e) udseende.

Det konstituerende for denne type er, at forleddet kun giver oplysning om gaden som sådan, hvorved den, navnlig i nogenlunde store byer, bliver lidt signifikant i sammenligning både med gader, hvis forled er orienterende og med dem, der har forled efter stedtilknyttede personer. Trods dette forhold er typen ganske hyppig med rødder tilbage i middelalderen.

I Ålborg findes følgende eksempler:

- a) *Nygade*, 1677 og *Store Nye-Gade*, 1768 ff. og *Lille Nye-Gade*, 1768 ff. *Nygade* i det indlemmede Vejgård indtil ca. 1950, derpå *Frejagade*. *Gammel Torff*, 1677 ff. *Ny Torff*, 1677 ff.

(6) Denne henvisning er forkert; der må menes GG bd. IV p. 127 Anm. 1 = § 533 Anm. 1.

- b) *Adelgadhen*, 1475 ff. (senere: *Algade*). *Adelgaden*, 1768 ff. formodentlig den der i 15. og 16. århundrede kaldes *Nørregade*, derimod næsten sikkert ikke den, der 1682 kaldes »*Nørgade*« (7). *Brede gade*, 1682 ff. *Langgade*, ny. *Boulevarden*, ny og måske snarere hjemme-hørende nedenfor under d).
- c1) Alle eksempler nye: *Højdevej*, *Rundvejen*, *Vinkel Allé*, *Vinkelvej*, *Bakkevej*, jfr. p. 39), *Bakkevænget* (jfr. p. 39). *Storm-Gyden*, 1768 ff. (nu: -gade) (8).
- c2) *Tver-Gade*, 1768 – senere nedlagt. *Tværgade*, ny (nedlagt 1923, derpå del af *Trækbanen*). *Parallelvej*, ny.
- d) *Steen-Gyden*, 1768 ff. (nu: -gade) – efter vejbelægningen. *Grønnegade* (nu: *Grønnegangen*) er formentlig for ny til at antyde noget om vejbelægningen, et forbehold, der ligger til grund for Hugo Matthiessens tolkning af de gamle Grønnegader (se p. 39). Den hører, hvis ikke her, hjemme under type A 3. *Flintevej*, ny – hentyder muligvis til vejbelægning.
- e) *Skiden-Gyde*, 1768 ff. til 1847 (nu del af *Søndergade*).

Fra Ribe kendes følgende eksempler:

- a) *Nygade*, ca. 1870 ff.
- b) *Store Gaden*, 1688 og *Store gade*, 1513 i afskrift af Terpager. *Brethægataæ*, før 1317 ff. til ca. 1460 (efter Kinch) – derpå *Østergade*, nu del af *Hundegade*. *Brede Slippe*, 1736 ff. (Resen 1677: *Bræde=stræde*). *Smalslippen*, Resen 1677 ff.
- c1) *Spegerbore-Gade*, 1736 og *Spegerboergade*, 1792 (M. Galthen: Beskrivelse over Ribe, p. 101 efter GaG note 51 p. 138), af Pontop-

(7) Ålborg er den eneste danske by, der i nutiden har både en *Algade* og en *Adelgade*. Da *Algade* blot repræsenterer en kontraktionsform af *Adelgade*, betinget af ð-svind, må forholdet siges at være ret enestående, skønt der kendes eksempler på, at andre navne til samme tid har været brugt flere steder i samme by. Selv om man må regne med lydlig forskel mellem de to navne allerede fra det andets opkomst – vel betingelsen derfor – er det alligevel bemærkelsesværdigt, da de to gader ligger hinanden meget nær, og da den lydige forskel trods alt ikke kan have været særlig stor. At udtalen af de to former har ligget hinanden ganske nær turde fremgå af den etymologisk falske skrivemåde *Ahlgade*, der nu kendes i Holbæk og Holstebro, og som tillige fremgår af udtalen [ʰa·l̥ga·ðe] om Præstøes *Algade* (privat optegnelse). Det må her anmærkes, at det københavnske *Adelgade* ikke hører hjemme her, men sigter til standen »adel«. For den angives af Kruse (se p. 163) udtalen [aʰl̥ga·ð]. Om *Adelgade* jfr. endvidere ovenfor p. 27.

(8) Måske hentyder navnet til særlige vindforhold, men det kunne også tænkes dannet med det københavnske *Stormgaden*, 1669 ff. (efter stormen på København i februar 1659) som forbillede, eventuelt sigtende til general Wrangels indtagelse af byen.

pidan angivet som nedlagt. Efter GaGs tolkning er forleddet det gamle ord for 'vridbor' brugt som illustration af gaden form og parallelt med det københavnske *Vimmelskafte*. GaG afviser Steenstrups tolkning (De danske Stednavne, p. 88), hvor der henvises til et nordtysk 'Spikelberg', en høj bakke, hvor der var udsigtstårn og vagtpost (9). *Vinkelvej*, ny. *Ringvejen*, ny.

- c2) *Ippegaath*, 1390 ff. til begyndelsen af 15. århundrede. Kinch 1869 mener, at det må have været gaden fra Sønderport ind i byen. Navnet indeholder adjektivet 'upper' = øvre, et fra middelnedertysk lånt ord, der i jysk normalt har formen 'ypper' (jfr. GG § 535, 12 Anm. 1). *Meeldam*, 1454 (afskrift 1553), *Melledam*, 1460 (? afskrift) og *Meil Dam*, 1661 ff. til ca. 1955 (sidst: *Mellemdammen*). Forleddet er det gammeldanske mæthal med udviklingen th > j/÷ (jfr. GG § 307). *Nederdam*, 1736 ff. til ca. 1955. De to sidste derpå del af *Storegade*. *Mellemslippe*, Trap¹ ff.
- d) *Grønnegade* hører ikke ubetinget til her, selv om det er et gammelt navn. Før ca. 1700 skrives altid *Grønnergade* (*Grønnegade* tidligst i 1677 og matriklen 1688 og *Grønnergade* senest hos Terpager). Dette navn tolkes i alle ældre kilder som opkaldt efter købmænd fra Groeningen i Holland, der skulle have haft deres tilholdssted i gaden, som ligger nær havnen (vel muligt også efter en enkelt groeninger eller person med tilnavn efter byen). Det store antal belæg på formen med -r- før ca. 1700 taler til gunst for denne tolkning. I samme retning peger et belæg 8/12 1352, hvor der skrives »platea Grønnergatæ«, thi havde forleddet været adjektivet 'grøn', kunne man have forventet et *platea viridis. Endvidere kunne man som paralleleksempler anføre nuværende *Kampergade*, Helsingør (Resen: *Campergaden*), der utvivlsomt er opkaldt efter en befolkningskoloni eller en enkeltperson fra den hollandske by Kampen samt det nu nedlagte *Skottergården*, Ålborg, der i 1682 skrives *Schoter Gyden* (skotte > skotter ved analogi med andre inkolentnavne; jfr. † Skottergård i Bested sogn, Hassing herred, Thisted amt i Trap⁵ bd. 15 p. 635).

Trods dette består der måske alligevel en mulighed for at forklare det ripensiske *Grønnergade* af adjektivet 'grøn'. Der kan nemlig i Ribe i visse navne konstateres et underligt -r-indskud, som ikke synes helt ligetil at forklare.

(9) Veje af dette navn findes endnu i Varde (*Spigerborgade*) og Skelskør (*Spegerborgvej*).

MPR 1688 skriver *Bisper-gade*, medens Resen har *Bispe gade*, og Terpager 1736 har *Bispe=Gade*. Terpager har dog tillige *Biscofs Gaards gade*, og man skal måske se MPR's -r- som en afsvækket udgave af dette 'gård' (jfr. Resen: *Puger gade* om *Puggaardsgade*).

Det er vel også naturligt at forudsætte en lignende ikke-elliptisk grundform for *Præstegade*, der hos Terpager skrives *Præster=Gade*, men en sådan kendes ikke, og ældre former end Terpagers har enten -e- eller ÷ (ved apokope). Det synes derfor ikke antageligt at regne Terpagers -r- for et rudiment af leddet 'gård', så meget mere som Terpager måtte forventes at have villet skrive leddet helt ud, hvis han ønskede det markeret (jfr. *Bispegade* ovenfor).

Navnet *Grydergade* kendes fra Terpager *Gryder Gade*, 1736 ff. om den tidligere *Skt. Clemens Gade*, og det angives hos Terpager at skylde sin opkomst byens pottemagere, der fra begyndelsen af 1700-tallet havde hjemsted her. Forleddet i dette navn kan kun være 'gryde' (glda. grytæ, grydæ), da et *gryder eller *grydemager ikke kendes, ligesom anden ellipsebase heller ikke kan antages. Den til nutiden konsekvent gennemførte skrivemåde med -r- kan tænkes at være påvirket af den dialektale udtale [r] af glda. finalt t.

Man kan muligvis ud fra disse eksempler regne med et dialektalt -r-inds kud, således at også de ældre former af *Grønnegade* med -r- skulle tolkes efter adjektivet 'grøn'. Særlig sandsynligt forekommer det dog vel ikke, og her vil de ældre former til ca. 1700 med -r- blive anset for at indeholde inkolentnavnet 'groeninger', mens de yngre former med Resens *Grønne gade* som den ældste anses for at repræsentere en omtolkning efter adjektivet 'grøn' og derfor er hjemmehørende her.

- e) *Skiden = Slippe*, 1677 ff. til begyndelsen af 1800-tallet; fra Trap¹: *Skomagerslippe*.

Fra Nakskov nævnes:

- a) *Nygade*, 1859 ff.
 b) *Bredegade*, 1571 ff.
 c1) *Ringvejen*, ny. *Højevej*, ny.
 c2) eksempler haves ikke.
 d) *Blindestræde*, 1900. *Tillegade*, Perl. ff. hører hjemme her, hvis man godtager Hugo Matthiessens forklaring (Architekten 22.01.1916, p. 151), der går ud på, at forleddet er det gamle 'tilje', her sigtende til brofjæle, der har ført over dynd og skarn langs fortovet ind til ejendommens døre.

Grønvej og *Grønne Allé* hører næppe hjemme her.

- e) *Skittenstredet*, Perl. (ellers *Fruøgade*).

Fra ældre tid i København (op til ca. 1850) kendes:

- a) *Nyegade*, 1695 ff.
- b) *Bredegaden*, 1643 (hed indtil 1877 officielt *Norgesgade*; nu: *Bredgade*). *Breed Gade*, 1811 Frederiksberg (nu: *Frederiksberg Bredegade*). *Smalle Gade*, 1811 Frederiksberg. Til denne gruppe henregnes også *Indegade*, 1764 ff. til 1932 (derpå del af *Bremerholm*), hvis forklaringen af forleddet som 'intet' (evt. = 'ikke') godtages.
- c1) Hugo Matthiessen mener, at de ældste former af *Knabrostræde* (1540: *Knagrøgstrede* og 1581: *Knagerygstrede*) snarest hentyder til, at gaden beskriver en knækket linie fremfor at sigte til den »Stilling agtværdige Medborgere indtog, naar de besøgte det offentlige Nødtørftshus for Enden af Gaden« (GaG p. 62). Mackeprang (HMK 1951 p. 7 ff.) er dog ikke bange for at antage den sidste forklaring og afviser den, GaG anser for mest sandsynlig (jfr. under folkeetymologi p. 183). *Pistol-stræde*, 1757 ff. rummer formentlig hentydning til ligheden med en pistol, idet det torv, der danner afslutningen på den blinde gade, anskues som skæftet. *Reverentz Gade*, 1764 ff. til 1876 (derpå del af *Laksegade*) har efter GaG (p. 62) sit navn efter den bøjning gaden har (reverens = ærbødig hilsen bestående i en (dyb) bøjning).
- Det besynderlige *Vombestredit*, 1433 rummer i følge GaG p. 60 leddet 'vom' = mave hentydende til strædets buede form. Dette forled skulle derpå være gledet over i navnet på den derværende badstue, der 1433 hedder *Vombestwen*. Senere er badstuens navn blevet lagt til grund for gadenavnet, der 1581 skrives *Wombadstue strede*. Senere omdannes navnet igen (se p. 184). Gaden nedlægges i 1728 efter den store brand.
- c2) *Kongens Tvergade*, 1737 (= senere *Integade*). *Dronningens Tver Gade*, 1740 ff. *Twer Stræde*, 1757 (senere: *Kejsergade*).
- d) *Endeløss strede*, 1620 ff. til slutningen af 18. århundrede om en blind gade. GaG p. 59 tolker 'endeløs' som 'planløs' og henviser til lignende navne i Roskilde, Helsingør, Holstebro og Randers. *Grønægadhe*, 1377 ff. – efter græsbevoksning på vejen (i følge GaG p. 19 f.) (jfr. p. 39). *Naaboeløss strede*, 1609 ff. (i hvert fald fra 1757 uden efterled) sigter til gadens funktion som baggade, d. v. s. uden husfacader.
- e) *Schidenstrede*, 1567 ff. nævnes på Geddes kort 1757 med alternativ-

navnet *Christall-Gade*, der fra 1818 bliver officielt (jfr. p. 197). *Reenegade*, 1651 ff., senere omdøbt efter 'regn' (*Regnegade*).

Selv om der efter 1850 dukker en hel del nye eksempler op, kan man dårligt tale om, at typen opnår større dominans end tidligere. I små bysamfund har typen altid været yndet, hvad der fremgår af den faste bestand i vore købstæder og stationsbyer, og i et sådant samfund opfylder den de krav om signifikans, man med rimelighed må stille til et gadenavn. Disse krav kan typen ikke honorere i det ekspanderende København, og eksemplernes antal inden for et givet område er ved omdåb stadig bragt nedad. Når mange gader i det københavnske område alligevel stadig bærer navne af denne type, skyldes det, at de opslugte landsbyer og udenbys bebyggelser har leveret flere navne, end man så at sige har kunnet konsumere.

Af nedennævnte eksempler skulle tilvækst og omdåb fremgå:

- a) *Nygade*, Kbh. S bliver 1901 til *Øselsgade*.
Store Nygade, Kbh. S bliver 1901 til *Sverrigsgade*.
Nygade, Valby bliver 1926 til *Lillegade* (10).
Nyvej, Gentofte bliver 1927 til *Søtoften*.
- b) *Langvej/Hovedgade*, Kbh. N bliver 1859 til *Blågårdsgade*.
(*Blågårds*) *Bredgade*, Kbh. N bliver 1859 til *Smedegade*.
Bredgade, Frbg. kom. bliver officielt 1927 til *Frederiksberg Bredegade*; dette dog allerede uofficielt fra 1880-erne (11).
Hovedgaden, Lyngby bliver ca. 1950 til *Lyngby Hovedgade*.
Smallestræde, Tårnby. kom. bliver 1955 til del af *Rådhusvænget*.
Nordre Bivej, Brønshøj bliver 1936 til *Svenskelejren*.
- c1) *Vinkelvej*, Frbg. kom. bliver 1931 til *Rosenørns Allé*.
- c2) *Diagonalvej*, Frbg. kom. bliver 1920 til *Sønderjyllands Allé*.
Kalvebod Skrågade, Kbh. SV bliver 1927 til *Tjæregade*.
Kalvebod Tværgade, Kbh. SV bliver 1927 til *Fiskerihavnsgade*.
Mellemvej, Søllerød kom. bliver ca. 1940 til *Vejlemosevej*.
Parallelvej, Gladsaxe kom. bliver 1961 til *Østerhegn*.
- d) *Hvidevej*, Kbh. S bliver 1928 til *Grønjordsvej* (senere + *Peder Lykkes Vej*).
(*Hvidevej* hentyder utvivlsomt til vejbelægningens farve, ligesom

(11) Tydeliggørelse ved hjælp af FP-feltled, se også p. 156.

Lillegader eksisterer ikke ved omdåben i hovedstadsområdet.

(11) Tydeliggørelse ved hjælp af FP-feltled, se også p. 156.

Rødevej (nu: *Røde Mellemvej*) og *Sortevej* (nu nedlagt) i samme kvarter).

At omdåb, der altid er en besværlig og af beboerne lidet værdsat udvej, ikke kan følge med, vil fremgå af følgende eksempler fra tidligere selvstændige bysamfund, som nu er gået op i hovedstaden.

Brøndbyernes kom.: *Lillestræde, Tværgaden*.

Gladsakse kom.: *Skråvej, Tværvvej*.

Glostrup kom.: *Lillegade, Mellemvej, Nyvej, Storegade, Tværvvej, Vinkelvej*.

Lyngby-Tårnbæk kom.: *Bakkevej, Højdevej, Tværvvej*.

St. Magleby kom.: *Hovedvej, Krogvej, Lille Tværvvej, Tværvvej*.

Af særligt nye og bemærkelsesværdige dannelser skal fra hovedstaden nævnes:

Bakkesvinget, 1945 Gladsakse kom. (Bagsværd), hvor brugen af det moderne efterled gør navnet tredimensionalt anskueligt, i modsætning til *Bakkehøj*, kendt 1950 Ballerup-Måløv kom. (Skovlunde), hvor efterledet i virkeligheden blot er en tautologisk gentagelse af forledet (begge type c 1). *Krinkelvej*, kendt 1944 Gladsakse kom. (Bagsværd) (c 1). *Tværledet*, 1947 Gladsakse kom. (Bagsværd) (c2). *Bindeledet*, 1942 Gladsakse kom. (Bagsværd) (c2). *Allee Gade*, 1837 ff. Frederiksberg (kort i Eiler Nystrøm: *Frederiksbergs Historie II*, p. 96–97), næppe meget ældre og i hvert fald ikke på kort fra 1817 (type d). Dette navn bliver forbillede for en række gader af samme navn landet over (22 efter PostAdr. 1966).

Fra provinsen udenfor de nærmere undersøgte byer skal fra ny tid nævnes:

Bagstræde, Nykøbing S samt andre sammensætninger med Bag-, således i Korsør, Rødby, Nysted, Svendborg (alle nu) og indtil Trap³ i Sorø og Ringsted (type c2). *Omkørselsvej*, Frederikssund (c2). *Forbindelsesvej*, Roskilde (c2). *Kommunikationsvej*, Fredericia (c2). *Mørkegade*, Hillerød indtil Trap³ (e).

Ved gengivelse af beliggenhed i forhold til andre gader (c2) er i ganske få tilfælde benyttet et nummeringssystem, der minder om det, man har i amerikanske byer. Det adskiller sig dog fra dette ved for det første at knytte nummeret til et af for- + efterled dannet navn, der gentages, medens man – så vidt det er mig oplyst – kun benytter nummer + efterled i Amerika de steder, hvor fænomenet overhovedet forekommer, og for det andet ved at være lidt for udbredt, til at man kan tale om egentlig systemdannelse.

I Århus havn findes: 1., 2., 3., 4. og 5. *Tværgade*.

I Rødby findes: 1., 2. og 3. *Tværvej*.

På Østerbro i København fandtes tidligere *Rosenvængets første Tværvej* og *Rosenvængets anden Tværvej* (begge navne afskaffet 1927; det første erstattet af *A. F. Kriegers Vej*).

Alle de under ellipse (se p. 191) opregnede navne af typen *Nørre Sideallé* o. s. v. henregnes til type c2.

Selv om det under en gennemgang af forled er fundet mest hensigtsmæssigt at sammenholde de ovenfor nævnte eksempler i én enkelt undergruppe, må det tilføjes, at forleddene ikke på samme måde som i de tidligere nævnte undergrupper (typer) danner en homogen gruppe.

En hel del udgøres af adjektiver, og de indgår normale sammensætninger (se p. 165); det samme gælder substantiver. De med adverbier sammensatte navne nærmer sig den faste, appellativiske sammensætning (*Baggade* – en baggade), men man må fastholde begrebet forled også her, da man kan ombytte efterled (*Baggade*, *Bagstræde*, *Bagallé*, *Mellemgade*, *Mellemvej*). Også ved de adverbialagtige præfikser tvær- og sidekan der foretages ombytning (*Tværgade*, *Tværvej*, *Sidegade*, *Sidevej*, *Sideallé*). Ombytning er ikke konstateret ved Bi- (eneste eksempel er *Nordre Bivej*, Brh.; fra 1936; *Svenskelejren*), men af analogiske grunde tvinges man dog til at anse det for et forled (CB-feltled). Med verbalforled forekommer enkelte navne, således *Smutvej*, Gentofte kom. (Charlottenlund) 1944 og *Bindeledet*, Gladsaxe kom. (Bagsværd) 1942 (begge c2). At disse navne ikke er sammensatte appellativer for vejstrækning fungerende som efterled turde fremgå af den omstændighed, at de bruges i ubestemt form, hvad efterled benyttet som selvstændige gadenavne ikke gør (se p. 181).

Under afsnit A 6 må endvidere henregnes *Navnløsgade*, Viborg Trap³ (1900) (senere blot *Navnløs*), medmindre man skal regne med, at forleddet sigter til en ejendom og ikke til selve gaden. *Navnløs* kendes som »navn« på ejendomme bl. a. således på en gård ved Lygtekroen, København NV. En artikel i »Nyeste Skilderie af Kjøbenhavn«, 1821 p. 595–597 henregner det københavnske *Blancogade* (nu del af *FredERICIAGADE*) til samme kategori (jfr. Steffen Linvald: *Københavnske gadenavne i fortid og nutid*, p. 47).

Endelig skal nævnes det uofficielle navn *ABCgade*, Kbh. kom. (Ø), der selv om gaden ikke er blind, kun fører til *Østerbrogade* nr. 56 ABCD. Dette navn kunne henregnes til type c2.

A 7: Forled orienterende efter fremherskende stedlige forhold.

Rundt omkring i landet findes en række gader, hvis forled på en eller anden måde fortæller noget om et stedligt forhold uden af den grund at passe ind i de ovenfor gennemgåede typer.

En del af de mange eksempler på gadenavnet *Rolighedsvej* hører ganske givet hjemme her. Ganske vist er Rolighed et særdeles hyppigt villanavn og ligger i hvert fald til grund for *Rolighedsvej*, Frederiksberg kom. (V), men det må anses for helt givet, at en del af de 98 eksempler med Roligheds- her i landet (efter PostAdr. 1966) alene skyldes ønsket om at demonstrere vejens og bebyggelsens karakter. I Ålborg kendes en *Rolighedsvej*, og i København har man, udover den på Frederiksberg nævnte, der kendes fra ca. 1860, *Rolighedsvej* i Ballerup-Måløv, Høje Tåstrup, Lyngby-Tårnbæk, Søllerød og Værløse kommuner.

Af samme type er uden tvivl mange af de 94 eksempler på *Fredensgade/Fredensvej*, selv om også en del her må antages at skyldes villanavne. *Fredensgade*, Kbh. N kendes i 1872 som *Fredensvej* (-vej > -gade i 1876), og den er da en lille sidevej til *Ryesgade*, gående ned til Sortedamssøen. Der er god grund til at regne med, at der her foreligger et eksempel på abstrakt anvendelse. Fra Københavnsområdet i øvrigt kendes *Fredensvej* i Ballerup-Måløv, Gentofte, Høje Tåstrup, Søllerød og Værløse kommuner.

Til genren hører endvidere de mange sammensætninger med Sol-Ældst og mest banal er *Solvej* med nu i alt 57 eksempler, deraf 3 i hovedstaden, på Frederiksberg, i Ballerup og i Glostrup. En *Solvej* i Holte (Søllerød kom.) er nedlagt i 1957. Sammensat med moderne efterled bruges dette forled stadig hyppigt landet over. Her som ved *Fredensvej*, *Rolighedsvej* kan der foreligge villanavne, men det er næppe tilfældet i alt for mange af eksemplerne.

Man kan ved disse navne i provinsen tillige forestille sig opkaldelse efter de københavnske navne, men noget sådant kan på grund af forleddenes ukarakteristiske form ikke eftervises og må derfor opgives.

Ønsket om at nedfælde stedets ro og problemløse afsondrethed kommer ligeledes til udtryk i navnene *Idylvej*, Thisted og *Hygge Allé*, Esbjerg. Derimod skal nok de forskellige eksempler på *Lykkevej* opfattes som = *Løkkevej* efter 'løkke' = vænge. *Lykkevej*, 1920 Gentofte kom. (Charlottenlund) (før 1920: *Annasvej*) hører dog måske herhen. Den løber parallelt med *Enighedsvvej*, der også hører til denne type i de tilfælde, hvor et villanavn ikke kan forudsættes. *Enighedsvvej*, Gentofte kom.

(Charlottenlund) er fra 1927 (før 1927: *Jernbanevej*) og kan derfor ikke have påvirket ovennævnte *Lykkevej*.

Til genren omkring *Enighedsvej* hører tillige *Selvejes Allé*, ca. 1910 til 1932, derpå: *Selveje Allé*, Kbh. kom. (Valby) samt *Fællesskabsvej* og *Friheds Allé* i Nakskov, idet man i mange tilfælde må opfatte dem som hentydende til forholdene omkring nye grundejersammenslutninger. Det må bemærkes, at disse navne også primært kan tænkes anvendt om haveforeninger o. lign., for derefter at være vandret over i gadenavnene. Er det tilfældet, hører navnene hjemme under type A 2.

Fjernt fra de ovenfor nævnte navnes let forlorne forstadsromantik ligger navne som *Idrætsvej*, 1952 Hvidovre kom. og postdistrikt og *Idrætsvej*, Ålborg. *Sportsvej*, Ålborg. *Industrivej*, Ribe. *Industrivej*, 1926 Kbh. kom. (Ø) og *Industrivej*, Brøndbyernes kom. (Glostrup). *Industrisvinget*, Brøndbyernes kom. (Glostrup). *Industriparken*, 1959 Ballerup-Måløv kom. (Ballerup). *Landvindingsgade*, 1927 Kbh. kom. (SV). *Dyreværnsvej*, 1930 – 1944 (derpå nedlagt) Kbh. kom. (SV).

Til denne type hører endvidere det gamle københavnske *Skvaldergade* efter den traditionelle tolkning, der går ud på, at forleddet sigter til beboernes store hang til at skvaldre (sladre). Tolkningen lyder nem – for nem –, og i en artikelserie i Illustreret Tidende, 1861 søges navnet da også forklaret på anden vis. Der sættes forleddet i forbindelse med det svenske verbum 'sqwala' = 'trænge frem med brusen' om en bæk eller dyb vandrende. Tolkningen ville passe godt ind i kvarteret med *Dybensgade* som parallel, men man kender ikke et *skvale i dansk i denne betydning, og dette tolkningsforsøg bør derfor afvises. Navnet kendes fra 1645: *Swaldergaden* indtil 1894, da gaden bliver en del af *Nikolajgade*.

Springgaden, 1570 ff. til 1881, nu nordlige del af *Pilestræde* i København hører også hertil, idet navnets forled var verbet 'springe' i betydningen 'bedække'. Ved *Springgade* lå byens avlsgård, hvor byens tyre stod.

Sviegade, Ribe 1509 ff. hentyder muligvis til en sviiepæl, hvor man ved svidning har afluset kreaturerne (efter Matthiessen, Schmidt og Hermansen: *Ribe Bys Historie 1660–1730*, p. 108).

Navnene af denne type er bortset fra *Skvaldergade*, *Springgade* og *Sviegade* alle unge og hører hjemme i ekspansionstiden. Der er desuden en nøje indbyrdes sammenhæng mellem dem af dem, der ovenfor blev karakteriseret som udtryk for en »forloren forstadsromantik«, hvad enten de stammer fra villanavne eller ej. Typen hører hjemme i de lidt ældre villakvarterer, ofte sådanne som er anlagt i forbindelse med bebyggelse i nærheden af nyoprettede jernbanestationer.

A: 8 Forled orienterende efter forhandlet eller fremstillet vare.

Knap en halv snes navne forekommer i de undersøgte byer, som kan henregnes til en type med ovenstående titel. Alligevel har det syntes formålstjæntligt at etablere den, og samtlige eksempler (herunder tvivlsomme) skal her nævnes.

Salteghadhæ, Ribe 1390 (afskrift 1490) ff., *Aalgade*, Ribe i 1600-tallet (Terpagers ortografi) og *Gryder gade*, 1736 ff. i Ribe hører rimeligvis hjemme her (jfr. p. 51). *Lædherstrædet*, København 1428 ff., der er en folkeetymologisk omtydning af *Lathbrostrede*, 1419, er formentlig blevet omtydet efter 'læder'. I hvert fald haves to gange 1530 en form, der glimrende svarer til den ældre københavnske udtale af ordet, nemlig *Læerstrædit*. I København endvidere *Saltboderne* (1412: *Saltbothær*) ff. indtil ca. 1475, hvis man skal antage egentligt gadenavn. Desuden *Fiskætorwæt*, 1449 ff. til ca. 1620; derpå *Amagertorv*.

Moderne navne som *Gasvej*, *Elektricitetsvej* Nakskov og *Tjæregade*, *Glavvej* København SV og NV skal nok anses for ellipser, men de vil utvivlsomt ofte blive opfattet som hørende her til. Til de ikke helt sikre hører *Telefonvej*, 1952 Gladsaxe kom. (Søborg) og *Tobaksvejen*, 1953 Gladsaxe kom. (Søborg). Man kunne her hævde ellipse, men der er nu ingen speciel grund til at antage en sådan. *Tømmergade*, Nakskov hører til samme usikre kategori. Et sikkert eksempel er derimod *Mælkevej*, 1896 Frederiksberg kom. (F) (før 1896: *Solbjerg Sideallé*). De fire sidste eksempler – navnlig de to første af dem – bør sammenholdes med undertypen *Titangade* m. fl., se p. 38.

Fra de ikke undersøgte provinsbyer skal nævnes *Pebergade* og *Kobbergade* i Tønder, der af Danmarks Stednavne (bd. V p. 4 og 5) henregnes til den her oprettede type.

A 9: Forled med memorial værdi.

Det ville med fuld ret kunne hævdes, at langt de fleste gadenavne har en vis minde- eller memorialværdi, idet de frembærer mindet om f. eks. en nedrevet villa, en gammel landsby eller en forlængst afdød grundejer. Sådanne navne er imidlertid ikke memorialnavne i den forstand, ordet her ønskes betragtet, thi disse navne har en gang haft deres stedlige berettigelse og er derfor bedre placeret i en af de foregående eller efterfølgende grupper. Til denne type vil kun blive regnet navne, der fra starten har skullet bringe et minde videre. Hovedparten af navnene er naturligt nok med personforled, men andre eksempler forekommer

også. Begge typer vil blive behandlet her, og afsnittet kommer på den måde til at danne overgang til navnene med personforled.

Med ikke-personforled nævnes af denne type fra Ålborg:

Stormgade er ovenfor (p. 49) blevet diskuteret, men hører dog næppe hjemme her. *Sankelmarksgade* og *Danmarksgade*, der findes i Trap³ ff., er utvivlsomt navngivet således efter kampudfaldet i 1864, dels tænkt som et mindesmærke (det første navn) dels som en national manifestation (det andet navn). Ikke alene landets navn, men også flagets knyttes til memorialnavnene, og igangsætter er utvivlsomt København, der fra 1858 kender nuværende *Dannebrogsgade* og fra 1864 nuværende *Danmarksgade*, ikke langt fra hinanden, men i hver sin kommune. Disse nationalgader, der optræder i formerne *Danmarksgade/vej*, *Danasvej*, *Danavej*, *Dannebrogsgade/vej* – *Allé* – *Boulevard*, hører for en stor del hjemme i de samme bebyggelsesområder som ovennævnte *Fredensgade* o.s.v., dog med nogenlunde generel undtagelse af navne på -vej, der imidlertid kun forekommer i noget større antal for Dana(s)vej's vedkommende. Ved senere gruppedannelse omkring landets navn forflygtiges dets oprindelige memorialværdi. Dannebrog lader sig sværere knytte til en gruppe, selv om det er tilfældet i Ålborg og Århus til 1864-grupper, i Viborg til en noget heterogen gruppe med landsdels- og kongetitlenavne og på Vesterbro i København fikst til *Estlandsgade* og *Revalsgade*. Trods tilknytningen føles navnet dog aldrig rigtig assimileret med gruppen.

Fra Ribe kendes kun et enkelt navn, som måske hører hjemme her, nemlig *Gravsgade*. Gaden stammer ifølge Kinch 1884 fra tiden efter reformationen, hvor den kaldtes *Ny Gravsovn*, en benævnelse, som i det 17. århundrede gik over til *Ved Graven*. Terpager skriver *Ved Gravene* eller *Gravene*, Pontoppidan kun det sidste. Hvornår den nuværende form stammer fra, vides ikke nøjagtigt, men i nutiden er det i hvert fald den eneste brugelige. Den omstændighed at der ikke fører en ubrudt tradition fra det gamle *Ny Gravsovn* til nutidens *Gravsgade*, gør den sidste form svært tolkelig. Kan man antage en forbindelse mellem den nutidige og den ældste form, hører navnet hjemme her, idet man da må antage, at den nuværende form er en (delvis) genoptagelse og derfor har memorial værdi. Det mærkeligt klingende navn stammer fra et sogn nordøst for byen, der var opkaldt efter den hellige grav. Dette sogn nedlagdes efter reformationen, og dets beboere anvistes plads, hvor nu *Gravsgade* ligger (jfr. p. 188).

Nakskov har en *Danagade* (se ovenfor), der er beliggende i det ældste

lag af bebyggelse uden om den gamle bykerne. Byen har ligesom en del andre byer efter sidste krig indgået venskabsforbindelser med forskellige nordiske byer. Til minde om sine tre venskabsbyer har Nakskov gaderne *Rjukanvej*, *Sandvikervej* og *Warkausvej*, hvortil kommer de gruppemæssigt tilknyttede *Stavangervej* og *Linkøpingvej*. En lignende navngivning har fundet sted i en hel række andre byer, hvoraf først og fremmest må nævnes Ålborg, der har *Frederikstadsvej*, *Gøteborgvej* og *Riihimäkivej*. Det sidste navn turde være noget af en spiritusprøve og strider klart mod nutidens krav om let stavelige og udtalelige navne. I andre byer har man normalt kvittet den finske by i erkendelse af, at dens navn ikke egnede sig til forled i et dansk gadenavn; dog mærker man sig *Jyväskylävej*, Esbjerg.

I København haves landets ældste eksempel på denne type, nemlig *Stormgaden*, 1669 ff. til minde om stormen på København i februar 1659, der fandt sted i nærheden. *Dannebrogsgade* og *Danmarksgade* er omtalt ovenfor, og dertil skal føjes Dannebrogsg Allé, Lyngby-Tårnbæk kom. (Lyngby) og de nu omdøbte *Dannebrogsgade*, Kbh. kom. (S) (fra 1901: *Norgesgade*), *Dannebrogsg Allé*, Kbh. kom. (Vanløse) (fra 1926: *Skjulhøj Allé*), *Danas Allé*, Kbh. kom. (Brh.) (fra 1927: *Møllebakken*) og *Danas Boulevard*, Kbh. kom. (Brh.) (fra 1927 del af *Åvenningen*).

Til minde om grundlovens givelse har København det noget overraskende *Femte Juni Plads*, Frederiksberg kom. (F), en navnetype der er helt parallel til Fredericias *6te Julivej* (begge citeret efter PostAdr. 1966) – den sidste er tilknyttet en 1848-mindegruppe. Et lignende navn var tiltænkt nuværende *Genforeningsplads*, Kbh. kom. (NV), men man kunne ikke enes om, hvilken dato man skulle bruge. Sådanne navne med en dato som forled kendes fra begyndelsen af det 19. århundrede i Tyskland, og det er utvivlsomt med dem som forbillede, de danske er dannet.

Fra København skal endelig nævnes *Fredericiagade*, 1869 ff. (jfr. p. 199).

Man kunne foreslå, at en del af de mange Fredensgader havde navn til minde om fredsslutninger, men det er en dårlig idé. I Tyskland kendes denne anvendelse ganske vist, men de danske navnes alder taget i betragtning synes det kun upassende, om man har villet fastholde mindet om samtidens fredsslutninger på en sådan måde. Vort lands Fredensgader hører så givet hjemme i gruppe A 7, hvor de måske endda oftest er tænkt som en flugt fra mindet om fredsslutninger.

Inden overgangen til personnavne skal nævnes et gadenavn, hvis for-

krøblede forled egentlig er tænkt som personbetegnende, men som passende kan anbringes her inden de ægte personforled. Navnet er det hjemmelavede *Ofeavej*, Kbh. kom. (Vanløse) kendt i 1909 og eksisterende til 1925, hvor det erstattedes af *Limfjordsvej*. Forinden var dog i 1918 en del af navnets oprindelige udbredelsesområde blevet overtaget af *Vanløse Allé*. Navnet tolkes som et initialnavn, idet det er dannet efter en lokal bagermester ved navn O. F. E. Andersen.

Personbetegnende forled:

Langt de fleste memorialnavne har personbetegnende forled, vel af den simple grund, at mindet om bedrifter og begivenheder er så stærkt knyttet til de(n) person(er), der udførte dem. Man vil dog også bemærke, at ikke-personforled i denne forbindelse kan virke lidet mundrette og ikke altid er faldet lige godt ind i den øvrige nomenklatur.

Af nedenstående opstilling vil det fremgå, hvad der her agtes behandlet som memorialnavne.

Forledsmaterialet er dels personnavne dels personbetegnende appellativer. Det memorialforhold, forleddene kan sigte til, kan være følgende:

- 1: samtidigt.
- 2: ikke-samtidigt.
- 3: stedtilknyttet.
- 4: ikke-stedtilknyttet.
- 5: ikke-gruppetilknyttet.

Af disse muligheder må kombinationen 1 + 3 ikke forekomme (er = type A 10) og moment 5 skal altid være opfyldt. Kombinationen 1 + 4 burde snarest kaldes hædersnavne, men de optages dog i dette afsnit. I det følgende vil ved 'lokal' blive forstået 'som vedrører byen eller oplandet' og ved 'stedlig/sted-' 'som vedrører en bestemt grund, ejendom el. lign'.

Med personforled nævnes fra Ålborg:

Holbergsgade, 1900 ff. *Dalgasgade*, 1900 ff. *Poul Pags Gade*, 1900 ff., vist nok stedlig grundejer – senere indgår gaden i gruppe, *Gabels Gade*, 1859 ff. – Gabel er muligvis ikke afdød ved navngivningen, der er stedtilknyttet. *Kayerødsgade*, 1900 ff. er lokalt tilknyttet. *Carit Etlars Gade*, ca. 1910 ff. *Niels Ebbesens Gade*, 1900 ff. *Steen Blichers Gade*, 1900 ff. *Bernhard Rees Gade*, 1915 ff. *Wrangelsgade*, indtil 1923. *Skipper Clements Vej*, indtil 1940. *Elmquist-Boulevarden*, 1959 ff. *Oluf*

Borchs Vej (helt ny). Uden for gruppedannelserne eksisterer, som det vil ses ved sammenligning med afsnittet om gruppenavne, kun få ikke Ålborg-tilknyttede navne, og man konstaterer, at de fleste af dem er så gamle, at de var med i Trap³ (1900). Af navne efter personer, der har haft tilknytning til byen, er der derimod ca. 30 foruden dem, der indgår i grupper. Det ville være et næsten uoverkommeligt arbejde, og tillige ikke voldsomt frugtbart, at undersøge disse navnes stedtilknytning, men det er konstateret, at i hvert fald nogle er knyttet til stedet, ligesom nogle af grupperne er anbragt ved de mindedes virkefelt.

Af nyere helgenforled (jfr. herom nedenfor) er *Skt. Jørgens Gade* stedtilknyttet, mens dette tilsyneladende ikke gælder for *Skt. Mortens Gade*.

I Ribe kendes kun gader opkaldt efter personer, som har haft speciel affinitet til byen, således *Finsensvej* – Niels R. Finsen boede i Ribe 1884 – 1892, *von Støckens Plads* – v. S. var apoteker i byen, død 1845 og *Nipsvej* efter møllebygger Svend Neb, der levede i begyndelsen af 1500-tallet – efter ham Nipså. Heller ikke blandt gruppevis sammenhørende navne findes udenbys personer. En del helgennavne er i nyere tid blevet genoptaget til dels efter tidligere navne på det pågældende sted. Man skal nok ikke regne med ellipse i disse sent optagne navne; deres funktion er ikke orienterende, men memorial (se type A 2 p. 137). Disse bemærkninger gælder for alle øvrige nye helgenforled.

I Nakskov er *Ørstedesvej* og *Ingemannsvej* de eneste navne uden lokal tilknytning. De er beliggende side om side og danner vel begyndelsen til en uudbygget gruppe. Af stedligt tilknyttede navne nævnes *Midlerkampsvvej* (M. var indehaver af Færgegården), der muligvis hører til i følgende gruppe A 10. *Erlingsvej* efter legatstifterske Jomfru Erling. I øvrigt nævnes *Thestrupsvej* (præst, død 1753), *Otto Kulds Vej* (bondefører i krigen 1658), *Freuchensgade*, 1910 ff. (tidligere *Kogade*) – efter storkøbmand. En del navne indgår i grupper (s. d.).

Tre ting må være af interesse at undersøge med henblik på forholdene for denne type, nemlig 1) gadernes alder, 2) de mindede personers alder og 3) deres stilling. Ad 1 kan siges, at ingen af gaderne er ældre end anden halvdel af det 19. århundrede. Navnetypen er tidligst på færde i København (se nedenfor) og udvikler sig i provinsen ikke før end ekspansionen sætter ind, og det vil for Ålborgs og Nakskovs vedkommende sige i de sidste årtier af 19. århundrede og for Ribes de første af det 20. (jfr. Trap^{2,3,4}). Ad 2 skal bemærkes: De fleste ikke-

lokalt tilknyttede personer i Ålborg har deres gader allerede i Trap³. Af disse personer er den ene næsten samtidig (Dalgas døde i 1894), de øvrige noget eller meget tidligere (Niels Ebbesen døde i 1340). De to ikke-lokalt tilknyttede personer i Nakskov er døde henholdsvis 1851 (Ørsted) og 1862 (Ingemann), og gaderne er fra ca. 1920–1930. Af de lokalt tilknyttede navne er i alle tre provinsbyer det store flertal næsten samtidige og i hvert fald fra det 19. århundrede. Personer, der er ældre, forekommer dog, således i Ålborg: *Wibroesvej* (væver i begyndelsen af 18. århundrede; i øvrigt i en noget diffus gruppe) samt *Skipper Clements Gade* og *Rantzausgade* dannende en minimal gruppe (personer fra Grevens fejde med tilknytning til begivenhederne ved Ålborg). I Ribe er forholdsvis mange af personerne ældre end det 19. århundrede. Det gælder således *Bordingsvej*, *Albert Skeels Gade*, *Brorsonsvej*, *Stubs Allé* og flere. Nakskov har: *Riegelsvej* (legatstifterske i begyndelsen af 18. århundrede), *Niels Nielsens Gade* (borgmester, død 1671), *Perlestikkergade* (Anders Pedersen P, død 1629 – forfatter til den her benyttede Perlestikkerbog (Perl.)), *Kørbersgade* (bykommandant 1658) og flere. Til Nakskovs memorialnavne må nok endvidere regnes *Winchellsgade*, selv om der foreligger kombinationen 1 + 3. Gaden er anlagt i 1881 over jord, som konsul Winchell ejede og gav til Møllemarkens beboere, der stærkt ønskede en gade her. For gaden fastslog byrådet navnet *Dæmningen*, men beboerne vedblev at bruge det navn, der senere blev det officielle. Sammenfattende må siges, at man foretrækker nyere personer med lokal tilknytning vel af den simple grund, at mindet om de yngre har været levende blandt de navngivende. Mange af disse yngre er i alle tre byer samlet i gruppedannelser, i visse tilfælde på grundlag af stedtilknytning (se grupper). For de ældre personers vedkommende er det i øvrigt interessant at bemærke, hvordan man i Ribe har fundet lokale personer frem, der tillige har haft landsbetydning.

Blandt de ældre personer, der er foreviget som forled i gadenavne, findes så at sige alle beskæftigelsesgrupper repræsenteret; både kulturpersonligheder, personer, der har virket til byens materielle fremme, personer, der har deltaget i historiske begivenheder, hvori byen har været centrum og endelig personer, der blot har gjort sig fortjent ved at være født i den pågældende by. Hvad yngre personer angår, er der en klar overvægt til fordel for det praktiske livs mennesker (industri, handel, politik) i alle tre byer.

Den ovenfor foretagne gennemgang må her, mens den endnu er i frisk erindring, vedføjes følgende reservation. Hovedtrækkene ligger helt klare, men for nogle personers vedkommende har det været umuligt at opspore

biografisk materiale, hvilket kan være grunden til, at enkelte gader ikke er nævnt, selv om de kunne have krav derpå. Der er udelukkende benyttet sikre eksempler.

Landets tidligste eksempel inden for memorialnavnene forekommer i hovedstaden, idet man her allerede 1705 kender »*Ulfelds Torv*« eller »*Ulfelds Plads*« (fra 1841: *Graabrødre Torv*). Navnet er stedtilknyttet, idet der her var opstillet en skamstøtte over Corfitz Ulfeldt, og man må således konstatere, at det tidligste danske person-memorialnavn i modsætning til alle dets efterfølgere ikke er givet for det godes skyld. Tidlig og med stedtilknytning er desuden *Suhmsgade*, 1807 ff. Også i København bliver ekspansionstiden afgørende for disse navne, hvilket belyses af følgende eksempler. Med stedtilknytning foregår i hele perioden op til nutiden navngivning: *Guldbergsgade*, 1858 Kbh. kom. (N), *Wildersgade*, 1859 Kbh. kom. (K), *Rahbeks Allé*, ca. 1860 (officielt fra 1881) Frederiksberg kom. (V), *Grundtvigsvej*, 1879 Frederiksberg kom. (V) (Grundtvig boede omkring 1862 på ejendommen Christianshvide; før 1879: *Bianco Lunos Sideallé*; navnet indgår nu i gruppedannelse), *Suensonsgade*, 1897 Kbh. kom. (K) (S. født i Nyboder), *Holmbladsgade*, 1898 Kbh. kom. (S), *Klingseyvej*, ca. 1900 Kbh. kom. (Vanløse) (bygningsinspektør i kvarteret), *Holcks Plads*, 1909 Kbh. kom. (Brh.) (præster i Brønshøj; før 1909: *Kløver Allé*), *Jensen Klints Plads*, 1942 Kbh. kom. (NV) (Grundtvigskirkens arkitekt), *Dag Hammarskjølds Allé*, 1961 Kbh. kom. (Ø) (tilknyttet gruppen med nordiske bynavne). For mange af de stedtilknyttede gadenavnes vedkommende er det, som i provinsen, svært at afgøre, om de har eksisteret samtidig med personen (kombination 1 + 3), idet man til ind i vort århundrede har benyttet den ældgamle praksis at navngive efter en kendt beboer, mens han/hun levede. De øvrige, sikre memorialeksempler har som hovedregel kun forled efter personer, der har levet indtil forholdsvis kort tid før navngivningen fandt sted; det gælder f. eks. alle de ovennævnte eksempler. Af denne type memorialnavne er endnu nogle navne, dannet af lokale beboere efter deres slægtninge. Dette gælder blandt de talrige gadenavne med døbenavnsforled *Emilsvej* og *Knudsvej* (nu del af *Søndre Ringvej*) i Glostrup, der er opkaldt efter den lokale bryggers børn. Det gælder også *Marievej*, Glostrup, der er opkaldt efter M. Christiansen, datter af sognerådsformand A. Christiansen, efter hvem *Banegårdsvej*, Glostrup tidligere hed *A. Christiansens Vej*. Desuden *Sigridsvej*, 1892–1920 Gentofte kommune efter S. Ullstad, f. Friis (*1891 –), der var datter af en grundejer. Vejen hedder efter 1920: *Henrik Hertz Vej*. Dette forhold

kan udmærket tænke sig at danne kernen i mange af de nuværende grupper med døbenavneforled, men det er så godt som umuligt at efterforske og har heller ikke den store interesse, da en påfølgende gruppedannelse altid vil forflygtige den memoriale karakter. Af lignende art er *Ane Katrines Vej*, Frederiksberg kom. (F) (grundejers slægtning), *Bentzonsvej*, Frederiksberg kom. (F) (Nylands 2. hustrus pigenavn; jfr. *Nylandsvej*, F), *C. F. Gardes Allé*, Gentofte kom. (Hellerup), *Gruts Allé*, Gentofte kom. (Hellerup) og *Hans Bruuns Vej*, Gentofte kom. (Charlottenlund).

Blandt de ikke-stedtilknyttede er der i København forholdsvis færre, der kan siges kun at have lokal interesse af den simple grund, at rigets hovedstad har været hjemsted for så mange landskendte personer, at disse har afgivet rigeligt navnestof. De eneste personer, der med rette må betegnes som lokale, er folk fra kommunalpolitiken og fra specifikt københavnske begivenheder (i praksis: Københavns belejring), men disse navne er som regel arrangeret i grupper (s. d.). De ældste eksempler på ikke-stedtilknyttede og ikke-gruppetilhørende navne stammer fra Frederiksberg kommune, hvor man 1860 finder *H. C. Ørstedes Vej* og fra 1870: *Bernstorffsvej* (fra 1928: del af *Danasvej*), *Niels Ebbesens Vej* og *Herluf Trolles Vej* (fra 1927: *Svend Trøsts Vej*). Derimod er den i samme kvarter beliggende *Thorvaldsensvej*, der kendes 1862 ff., opkaldt efter ejendommen »Thorvaldsensminde«. Lige så gammel som *H. C. Ørstedesvej*, Frbg. er *Sibbernsvej*, 1860–1897 Kbh. kom. (Ø) (efter 1897: *Strandboulevarden*). Lidt senere kendes fra Københavns kommune *Griffenfeldsade*, 1879 (N) om den tidligere *Parcelvej* (jfr. den stadig eksisterende betegnelse »Parcelbroen«). *Valkendorffsgade* og *Niels Hemmingsens Gade*, begge 1881 ff. om de tidligere *Store* og *Lille Helligesttræde*. *Bjelkes Allé*, 1892 (N). *Peter Fabers Gade*, 1896 (N) (før 1896: *Lille Guldbergsgade*). *Struenseegade*, 1906 (N) (før 1906: *Skolegade*). *Rantzausgade*, 1906 (N) (før 1906: del af *Nordvestvej*). *Henrik Rungs Gade*, 1907 (N). Fra Frederiksberg kommune: *Dalgas Boulevard*, 1906 (F). Man vil nok kunne finde flere eksempler i København, men mange bliver det ikke. Fra officiel side har man altid bestræbt sig på at få navnene til at være naturligt tilknyttede det sted, hvor de benyttedes, og fra grundejernes side har man kun i ringe grad interesseret sig for ikke-lokale personer – vel dybest set ud fra samme indstilling som den offentlige. Og har man endelig ønsket at hædre ikke-stedtilknyttede personer, har man som regel samlet standsfæller i grupper.

Inden for memorialnavnene er kongefamilien kommet til at spille en særlig rolle, og de navne, der hører hertil, vil her blive gennemgået samlet. Kongensgader findes i en del danske provinsbyer som rene mindenavne og tit anvendt til en ikke alt for ubetydelig gade. Ret sjældent står de dog alene, men er blevet suppleret med Dronningensgade, Prinsensgade m. fl., hvorved overgang til gruppe har fundet sted. Formelt er typen gammel, men har i de ældste eksempler ikke memorial karakter. Dette gælder i hvert fald om den *Kongensgade*, Kinch 1884 (hans ortografi) ved har eksisteret før 1683 i Ribe, og som nu er en del af *Skovgade*. Forleddet har her i følge GaG p. 10 – til opgave at markere ejendomsforholdet, idet navnet brugtes om hovedgader i byerne, der betragtedes som kongens eje. Hugo Matthiessen jævnfører med betegnelserne *Hærstræde*, *hærstrat*, *via regis* om samme type veje (jfr. p. 28) (12). Den nuværende *Skovgade* i Ribe indtager ikke nogen påfaldende central beliggenhed i byen, og Kinch er muligvis galt afmarcheret, når han sammenstiller den med *Kongensgade*. I hvert tilfælde nævner Pontoppidan, at *Storegade* tidligere hed *Kongensgade*, og samme placering giver Hugo Matthiessen i Torv og Hærstræde, 1922 p. 34. Til Kinchs forsvar skal anføres, at *Skovgade* ligger nær slottet, men alligevel forekommer Kinchs lokalisering ikke helt overbevisende. I ny tid er navnet genoptaget i nærheden af slottet, denne gang at betragte som et rent memorialnavn. *Kongensgade* i Ålborg, der kendes fra Fjordbach, 1847, fører derimod til byens gamle slot og angiver muligvis ejendomsforhold.

Memorial må *Dronningens-Gade*, 1736 Ribe og 1768 være (navnet angives 1768 som forsvundet) samt *Kronprinsensgade*, Kbh., der blev anlagt i 1785. Af samme art er *Kronprinsessegade*, Kbh., selv om den befinder sig i en royal gruppe, thi den er anlagt omkring år 1800 og altså langt yngre end de øvrige navne. *Kongenstofte* og *Dronningensstræde* i Nakskov hører ikke til her. Det første navn er formentlig et overtaget marknavn (betydningssekundær) og det andet en ellipse dannet til Dronningensgård, der er beliggende i strædet.

Af memorialnavne med den kongeliges fulde navn nævnes fra København:

(12) Navnet *Kongensgade* i den ikke-memoriale betydning kendtes tillige i Skelskør samt i de 1402 nævnte »*plateæ regales*« i København. Selv om det sidste kunne lede tanken hen på ren appellativform, skal man ikke lade sig narre af latiniseringen, og navnet er at betragte som et fuldgodt gadenavn. I modsætning hertil står de af Frederik II og Christian IV anlagte, private landeveje. Man mærker sig her den sproglige forskel mellem 'kongevej' og 'kongensgade'.

Prinsesse Maries Allé, 1905 Frbg. kom. (V), *Christian IX's Gade*, 1906 Kbh. kom. (K), *Dronning Louises Vej*, Gentofte kom. (Charlottenlund), *Prinsesse Alexandrines Allé*, Gentofte kom. (Charlottenlund), *Prins Valdemars Vej*, 1928 Gentofte kom. og postdistrikt og *Christian X's Allé*, 1944 Lyngby-Tårnbæk kom. (Lyngby) (jfr. p. 204). Med undtagelse af et enkelt er navnene dannet efter samtidige eller næsten samtidige kongelige og bærer derfor i lige så høj grad præg af hædersnavne som af mindenavne. Som inden for andre memorialnavne er det også almindeligt her at samle i grupper.

Næppe meget ældre end dette århundrede er nogle gadenavne med memoriale personbetegnelser, hvor forleddet er et appellativ. I Ålborg findes *Duebrødrevej*, *Vendelbogade* (orienterende mod Vendsyssel!), *Borgergade* (kendt i mange byer, men oftest led i grupper) og vel tillige *Priorgade*.

Fra Ribe og Nakskov kendes ingen eksempler, men fra København skal nævnes: *Livjærgade*, 1908 Kbh. kom. (Ø) (i gruppedannelse), *Hollændervej*, Frederiksberg kom. (V) og *Rektorparken*, 1957 Kbh. kom. (SV). Heller ikke i København er typen hyppig uden for gruppedannelser.

*A 10: Forled efter stedtilknyttede, samtidige personer
(kombination 1 + 3 i opstillingen ovenfor).*

Til denne type hører et meget stort antal navne. Gennem århundrederne helt tilbage fra middelalderen er bestanden vokset støt indtil begyndelsen af dette århundrede, hvor typen af principielle grunde opgives. Man kan hævde det triste ved at nutiden er nødt til at slå typen ihjel, men man må på den anden side indrømme, at den er uegnet til offentlig administration.

Her som ovenfor gennemgås først forled bestående af personnavne dernæst appellativforled. Forinden dog et par bemærkninger. Fra tiden inden Ulfelds Torv, 1705 og navnlig *Suhmsgade*, 1807 dukker op i København, vil alle personforled blive medregnet til denne gruppe, også selv om der mangler efterretning om den enkelte person. Dette kan trygt gøres, idet man om navngivningskikken tør sige, at den – folkelig som den var i de gamle bykvarterer – kun meget dårligt kan tænkes at have fostret navne som den ovennævnte memorialtype.

For nyere navne i København, specielt i de indlemmede kvarterer, har hovedkilden været de i Krak's vejviser ved hver gade anbragte små anmærkninger, der stammer fra oplysninger hentet i Københavns råd-

hus' kartotek. Her er i mange tilfælde angivet stilling og fødsels- og dødsår samt »grundejer«, »gårdejer« el. lign., men somme tider kan stilling og årstal være uoplyste. I alle de tilfælde, hvor vejviseren har »grundejer« o. s. v., er jeg stiltiende gået ud fra, at navnet dermed er kvalificeret til at optages i denne gruppe. Det ville være en ganske uoverkommelig opgave at skulle oplede biografiske data om alle disse personer, og det må vel erkendes, at nogen voldsom unøjagtighed kan denne generalisation ikke medføre. Selv om et gadenavn først kendes kort tid efter en persons død, har man lov til at regne med koeksistens, hvis der ikke kendes andre tidligere navne på vejen, og hvis man i øvrigt ved, at vejen ligger uden for den offentlige navngivnings område, og det gør alle private veje indtil 1926 (se nærmere p. 207).

Fra provinsen skal nævnes følgende eksempler.

Ålborg: Peder Barchis Gyde, 1677 ff. Maren Poppis Gyde, 1677 ff. M Iacobs Gyde, 1677 (senere: Kirkegyde). Iens Bangis Gyde, 1677 ff. Rasmus Klokkestøbers Gyde (1625 ff. ifølge Otto Schmidt og med hans ortografi), Klokkestøbergaden, 1677 ff. Roldgyde, 1677 ff. (jfr. p. 36). Jomfrue Anne Gade, 1682 ff. Maren Turess Gade, 1682 ff. Cortes Gyde, 1682 ff. Hr. Oves-Gyde, 1768 ff. Braskens-Gyde, 1768 ff. Karen Pops-Gyde, 1768 ff. Urbans-Gade, 1768 ff. Peder Pedersens-Gyde, 1768 (senere del af Borgergade). Grotumsgade, 1847 ff. og Gabels Gade, 1859 ff. De to sidste hører måske hjemme blandt memorialnavnene. Fra nyere tid kendes ingen sikre eksempler hørende til denne type, men det er muligt, at det er tilfældet for Poul Buaas Vej (ved P. B's fabrik) og Poul Pagh's Gade. P. P. var så vidt vides grundejer på stedet (nu i gruppe).

Fra Ribe kendes kun ganske få eksempler, nemlig: *Per Dhorns gade*, afskrift 1553 (nu: *Peder Dovns Slippe*). *Matthis Scriffuers Gade*, 1442 (afskrift hos Terpager) (nu: *Hundegade*). *M. Madtz Hønes gade*, M.P.R. 1688 (omtalt 1736 som det tidligere navn på *Vægtergade*). *Køholtslippe*, 1859 ff. Fra nyere tid hører til denne type måske *Lunds Gang* og *Giørtzvej*, men placeringen må tages med alle mulige forbehold.

Fra Nakskov eksisterer ikke middelalderlige eksempler, men Perlestikkerbogen kender *Hans Bosens stræde*, der også optræder hos Resen sammen med Resen: *Borgm. Peder Mortensens stræde* (nu: *Tolderensstræde*) og Resen: *Michel Skifvers stræde* (nu: *Farverensstræde*). Fra ny tid er *Wiboltsvej* og *Midlerkampsvvej* måske herhenhørende.

Følgende ældre eksempler nævnes fra København: *Lasse Winners strædhæ*, 1444 ff. til 1519 (nu: *Hyskenstræde*). *Benicke strædeth*, 1480

ff. til 1498 (nu: *Brolæggerstræde*). *Biornns strede*, 1551 og *Lille Las Biørnsens strede*, 1581 ff. *Lauritz Leegs strede*, 1620 ff. (nu: *Larslejstræde*). *Snaris gade*, 1607 ff. (nu: *Snaregade*). *Michel Wübe borgemesters stræde*, 1609 ff. til ca. 1700 (= sydvestlige side af nuværende *Kultorvet*). *Per Huitfeldtz strede*, 1581 ff. *Michel Brøggeres gade*, 1625 ff. *Christen Bernekousstrede*, 1620 ff. *Dirick Badschers gang*, 1661 ff. til 1906. *Peder Madsens Gang*, 1658 ff. til 1874, derpå *Ny Østergade*. *Hendrick Fyrings gang*, 1661 ff. til 1728. *Wygands strase*, 1687 (tysk kort) og *Vigants Gade*, 1764 – ellers normalt både før og efter disse årstal: *Ny Vestergade*. Desuden kendes en række navne, der kun nævnes én eller et par gange; her skal blot nævnes: *Jan Steenkuhles gange*, 1661. *Matthieses gang*, 1661. *Jens Jensens gang*, 1668.

Mellem disse navnes yngste skud (*Wygands strase*, 1687) og de første af næste omgang hengår knapt 200 år, en periode, hvori København rent arealmæssigt stagnerede og derfor ikke fik mulighed for nye gadenavne. De navne, der fra midten af 1800-tallet opstår, udmærker sig ved to ting. De ligger i de ældre bebyggelseslag, og dannelsen må regnes for ophørt omkring år 1900, og de står i modsætning til de ovenfor gengivne navne ved gerne at udelade grundejerens fornavn.

Idet der erindres om de indledende bemærkninger om »grundejere«, gives følgende eksempler:

Bülowsvej, ca. 1852 Frbg. kom. (V); *Schönbergsgade*, ca. 1870 Frbg. kom. (V); *Olufsvej*, 1871 Kbh. kom. (Ø – efter Oluf Bang Winge, kontorchef og grundejer); *Bangertsgade*, 1874 Kbh. kom. (N); *Bianco Lunos Allé*, ca. 1860 Frbg. kom. (V); *Webersgade*, 1879 Kbh. kom. (Ø); *Meinungsgade*, 1879 Kbh. kom. (N – før 1879: *Hamlets Passage*); *Rathsacksvej*, 1879 Frbg. kom. (V); *Amicisvej*, 1883 Frbg. kom. (V); *Nyelandsvej*, 1883 Frbg. kom. (F – før 1883: *Bergersvej*, der ikke hører hjemme under A 10); *Langelandsvej*, 1895 Frbg. kom. (F – før 1895: *Wagners Allé*) (13); *Lindgreens Allé*, ca. 1900 Kbh. kom. (S); *Houmanns Allé*, ca. 1900 Kbh. kom. (NV); *Tellersvej*, ca. 1900 Gentofte kom. (Hellerup); *Henningsens Allé*, 1904 Gentofte kom. (Hellerup – før 1904: *Hellerup Allé*); *Rothesgade*, 1905 Kbh. kom. (Ø); *C. F. Richs Vej*, ca. 1910 Frbg. kom. (F); *C. V. E. Knuths Vej*, ca. 1910 Gentofte kom. (Hellerup); *Eversvej*, ca. 1915 Frbg. kom. (F); *Christian Svendsens Gade*, ca. 1920 Kbh. kom. (S); *Ole Bruuns Vej*, Gentofte kom.

(13) Navnet er senere blevet fejltolket som opkaldt efter øen Langeland, hvorefter der i kvarteret er opstået en gruppedannelse med ø- og bynavne fra den sydlige del af landet.

(Charlottenlund); *L. E. Bruuns Vej*, Gentofte kom. (Charlottenlund); *Schioldannsvej*, Gentofte kom. (Charlottenlund); *Risums Allé*, Rødovre kom. og postdistrikt; *Carl Danfeldts Allé*, 1929 Rødovre kom. (Brh.); *Brødrene Reebergs Vej*, 1939 Frbg. kom. (F); *Neergaards Allé*, 1950 Hvidovre kom. og postdistrikt.

Med appellativisk forled er person-gadenavne af lige så høj alder som de ovenfor nævnte med personnavne-forled.

Ålborg: *Brødreghyde*, 1456 ff. (jfr. p. 186). *Fattigfolks gyde*, 1603 (i følge GaG p. 114 og dens ortografi). *Klockstøbergaden*, 1677 ff. (jfr. ovenfor). *Skomagergaden*, 1677 ff. *Bispens Gade*, 1677 ff. *Dochterens Gyde*, 1682 ff. *Møe Gyden*, 1682 (14). *Schoter Gyden*, 1682 ff. til Trap³. *Poedemester-Gyde*, 1768 ff. til Trap¹. *Mester-Mands-Gyde*, 1768. *Rakkergyden*, 1847. *Latiner Gyde*, 1859 ff. Yngre eksempler kendes ikke.

Fra Ribe haves følgende eksempler: *Grønergathæ*, 1291 AviaR, hvis tolkningen efter købmænd fra Groeningen tiltrædes, se p. 50. *Kræmærgathæ*, 1291 AviaR (nu: *Storegade*). *Sutærgathæ*, 1291 AviaR ('suder' = skomager; nu: *Badstuegade*). *Bathmængath*, 1311 (om *Sudergade*). *Norman Gade*, 1416 (nu: *Præstegade*). *Gamel Biscoppgade*, 1445 (senere: *Skt. Clements Gade*, nu: *Grydergade*). *Fiskergathe*, 1448 ff. *Grobrødhergaade*, 1457 (påskrift ca. 1500) ff. (15). *Præstegade*, 1509 (afskrift 1531) ff. *Sorte Brødre Gade*, 1509 (afskrift 1537) (15). *Bødelsgade*, afskrift 1553 (senere *Rakkergade* i følge GaG p. 119). *Bispegade*, 1677 ff. (både MPR, Terpager og Pontoppidan viser former, der røber elliptisk dannelse; se p.) (16). *Wegter gade*, 1677 ff. *Korsbrødrer-Gade*, 1768 ff. (Terpagers form *Kaarsbrødregaards-Gade* viser, at ellipse skal forudsættes) (16). *Kiøbmænde Gade*, 1768 (som alternativ til *Storegade*). *Skomagerslippe*, 1859 ff. (før: *Skidenslippe*). Eneste mulige nye eksempel er *Skyttevej*.

Følgende eksempler fra Nakskov: *Caplanstrædet*, Perl. eller *Cannickegaden*, Perl. (nu: *Nordenkirke*). *Hollender gade*, 1677 ff. *Rebslager*

(14) Dette navn, der kun kendes denne gang, skal formentlig sættes i forbindelse med de rundt om i landet og udlandet kendte Jomfrugader, der med dette navn tilkendegaves at være hjemsted for prostituerede.

(15) om ellipse skal forudsættes i disse navne (jfr. p. 186), må navnene efter en vis akklimatiseringsperiode regnes for hjemmehørende her.

(16) Efter en vis akklimatiseringsperiode må navnene regnes for hjemmehørende her.

stræde, 1677 (senere: *Reberbanegade* eller *Reberbanen*, nedlagt i dette århundrede). *Farverensstræde*, 1776 ff. *Tolderensstræde*, 1776 ff. *Præstestrædet*, 1776 ff. Den nye vej, *Rådmandsvej*, skal formentlig opfattes som hørende til denne type.

Fra København kendes følgende navne:

Thideskemannegadæ, 1389 ff. til ca. 1500 (derpå: *Suderboder* og nu: *Vimmelskaftet*). *Køthmangerstredede*, 1475 ff. (inklusive omtolkningen *Købmagergade*, denne tidligst 1595: *Kiøbmagergaden*; den gamle form senest 1656: *Kiødmangergade*) (17). *Wogenmand gade*, 1568 og *Vognmager Gade*, 1764 ff. (17). *Sudherbothe*, 1472 (nu delvis = *Skoubogade*) ff. bortset fra ganske enkelte belæg på *Skomager-* (1440: *Skomaghere bodher* og 1525: *Skomagere boderne*). *Fiskerstredet*, 1491. *Graabrødre stredede*, 1530 ff (medmindre ellipse skal forudsættes; jfr. note 16). *Cannickestrædeth*, 1512 ff. *Skindergaden*, 1581 ff. *Broleggere-stredede*, 1581 ff. *Møntegaden*, 1609 og *Myntergade*, 1620 ff. *Baadzmandz stredede*, 1623 ff. (*Chr.havn*). *Silckeweffuer gade*, 1634 (en enkelt gang om *Silkegade*, se p. 190). *Sluttergaden*, 1664 ff. til slutningen af 1700-tallet (om nuværende *Slutterigade*). *Trompetergangen*, 1691 ff. til 1874; derpå del af *Lille Helligejststræde*; nu = nordlige del af *Niels Hemming-sens Gade*.

Af nyere eksempler findes *Bagerstræde*, Kbh. kom. (V), der formentlig er fra i hvert fald begyndelsen af det 19. århundrede. *Gartnergade*, Kbh. kom. (S) (fra 1901: *Bøhmensgade*). *Bryggergade*, Kbh. kom. (Ø) hedder 1914 og 1920 *Bryggerigade* efter bryggeriet Aldersro, og den

(17) P. K. Thorsen kommer i sin afhandling »Københavns Dialekt tilligemed noget om københavnske Gadenavne« i *Afhandlinger og Breve* bd. 2 p. 136 ff. særlig indgående ind på de to gadenavne *Købmagergade* og *Vognmagergade*, fordi de begge indeholder en velbevidnet uægte »-mager-«. Han nægter at kunne udlede de nuværende former af de umiddelbart tidligere *Vognmand(s)gade* og *Kødmangergade*, men mener, at de oprindelige former har været **Vognmannegade* og **Købmannegade*. Af disse former er hos nogle en dialektalt afkortet form *Vognmandgade* opstået og tillige vel *Købmandgade* (ubevidnet). Hos andre er der sket den lydlige udvikling *manne* > *maŋə* > *ma.ə* > *mae* > *ma* plus et vedføjet *-r-* et sted midt i processen. Det endelige resultat (*ma + r*) har naturligt måttet fremkalde det nuværende skriftbillede. Formen *Kødmangergade* opfattes som en litterær analogidannelse, idet nogle forudsættes at have bevaret et *køb-* < *køp-*, andre at have haft et *kø-*, der så er blevet knyttet til *Kød-* på grund af de i gaden liggende *Kødmangerboder*. Forklaringen er i sin helhed usandsynlig. Først fordi P. K. Thorsen må regne *mæd* én udvikling hos nogle, en anden hos andre (specielle tilflyttergrupper!), dernæst fordi grundformerne ikke kendes. Et **Vognmannegade* kan man vel

nuværende form kan ikke placeres her. *Bryggerensvej*, Kbh. kom. (Brh.) er muligvis ikke stedtilknyttet. *Doktorhaven*, 1941 Rødovre kom. og post-distrikt. Adskillige navne med denne type forled – men uden stedtilknytning – er samlet i grupper.

Om type A 10 må sammenfattende siges, at den *har* haft sin blomstringstid og nu næppe vil kaste mange nydannelser af sig. Der har været ført en principfast kamp mod disse navne ud fra det fornuftige synspunkt, at man i tide kan hædre en mand efter hans død, hvis hans dåder berettiger dertil. Man undgår herved, at eftertiden skal trækkes med mindet om utvilvsomt ihærdige og brave mænd, hvis fortjenester alligevel ikke rakte ud over deres grav.

anerkende som grundlag for et *Vognmand(s)gade*, men det *Køpmannegade*, man kender, bruges ikke om den nuværende *Købmagergade*, hvad også P. K. Thorsen er klar over, og man tør næppe regne med navneflytning og navneændring samtidigt. Endvidere hedder nuværende *Købmagergade* i de ældste kilder (i original fra 1448 og ved en afskrift af original dateret til 1463) *Bjørnebrogade*, så man kan dårligt postulere et **Køpmannegade* her, da man allerede har 1475: *Køthmangerstred*. P. K. Thorsens udviklingsrække manne o. s. v. til ma + r strider ved sit udgangspunkt mod hans egen påstand om tidlig overgang -manne- til -man-. Endelig må det erindres, at de to -mager-gader opstår med godt 150 års mellemrum. P. K. Thorsen er godt klar over dette, men han hæfter sig ikke ved det. Må man end tage afstand fra P. K. Thorsen i mange af hans postulater, synes noget anvendeligt dog at være til overs. Et sammenfald mellem -nn- (nd) og -ng- (-manne-/-mager-) er sandsynliggjort ved eksempler lånt fra Vilhelm Thomsen og i øvrigt kendt fra sjællandsk, og *ø* > + er ligeledes velkendt i københavnsk. *ŋ* > nasalitet tænker P. K. Thorsen sig opstået efter tilflytning fra Fyn og sydøerne, men han er klar over, at argumentet har sine svage sider. Alt i alt må det vist konkluderes, at -manger > -mager [ma'ɹ] og -mand > -mager [ma'ɹ] endnu ikke har fundet sin løsning. Det skal i parentes bemærkes, at man bortset fra ganske enkelte belæg på Skomager- (1440: *Skomaghere bodher* og 1525: *Skomagere boderne*) ikke har haft andre gader med -mager- i København, så analogi hertil skulle ikke være mulig, men videre ud kan håndværkerbetegnelser naturligvis godt have spillet en rolle.

KAPITEL 3

Efterleddene

Traditionelle efterled.

I det indledende kapitel er efterleddets stilling i forhold til andre led blevet nærmere belyst, og de resultater, der nåedes dér, skal ikke gentages her. Derimod må det nu være af interesse at fremdrage væsentlige sider af disse leds historie, betydning og kombinationsmuligheder.

Den samlede mængde efterled kan deles i to forskellige typer, nemlig 1) de traditionelle efterled og 2) de moderne efterled.

Til de traditionelle efterled hører de centrale -gade, -vej, -stræde, -gang, -gænge, -gyde, -slippe, -smøge, (-sund), – Allé, – Boulevard og – Avenue, der betegner en eller anden form for vej (1). En sådan betydning ligger ikke bag de gamle efterled -boder og -læng(d)e – det sidste kun brugt i Nyboder, København – og heller ikke bag de nye, der er dannet til natur- og marknavne. Disse efterled kaldes moderne, også selv om -boder og -læng(d)e har adskillige hundrede år på bagen. Denne fundamentale forskel indebærer tillige en forskel i den måde, de to efterledstyper forholder sig til forleddet på. Det moderne efterled indgår en nøje sammenhæng med sit forled ved at overtage en del af de semantiske funktioner et forled har, når det er sammensat med et traditionelt efterled. Typen bliver ikke hermed mage til de efterledsløse navne (betydningssekundærerne), selv om det skal medgives, at den kan stå de efterledsløse navne nærmere end navnene med traditionelt efterled. Den fuktionsudvidelse, der på denne måde pålægges de moderne efterled, illustreres bedst ved et par eksempler.

I 1925 skiftede en vej i Valby (Kbh. kom.) navn fra *Englods Allé* til *Englodden* og overgik dermed fra traditionel form til moderne form. Ved forandringen blev »lod«, der hidtil havde været en del af forleddet, forsynet med bestemt form og ophøjet til efterled i moderne forstand. Men det nydannede efterled (»lodd«) kom ikke dermed til at forholde sig på samme uforpligtende måde til sit forled (»eng«), som det traditionelle

(1) At nogle af leddenes etymologi leder bort fra betydningen 'vej', ses der her bort fra.

gjorde til sit («englod»). Det nye efterled overtog en del af det gamle forleds funktioner, idet det nye navn jo ikke overgik fra at orientere mod en »englod« til at orientere mod en »eng«, men navnet beholdt sin fulde orientingsværdi. Ud over denne funktion fik det nye led »lodden« i sig den opgave at skulle meddele, at der her var tale om en vej. I og med at denne funktion blev pålagt leddet »lodden«, fik det karakter af efterled, og da det kan konstateres, at samme led i samme tidsrum anvendes på samme måde i andre gadenavne, anerkendes det som efterled. Da disse efterled normalt kan kombineres frit med forled, bliver der ikke tale om egentlige betydningssekundærer, men kun om betydningssekundære efterled. Også i tilfælde som *Englods Allé* > *Englodden*, hvor navneforlæg kan påvises, vil der kun blive regnet med betydningssekundært efterled, fordi det oprindelige forhold normalt forflygtiges gennem anden spontan navngivning. Til dokumentation af »lodden« som efterled henstilles følgende eksempler: *Spidslodden*, 1926 Tårnby kom. (Kastrup; før 1926: *Annas Allé*); *Møllerlodden*, 1928 Kbh. kom. (NV); *Svendelodden*, 1934 Kbh. kom. (NV); *Hjørnelodden*, 1935 Kbh. kom. (Valby); en gruppedannelse i Brøndbyernes kom. hvor de ældste navne er fra ca. 1940: *Skolelodden*, *Degnelodden*, *Præstelodden*, *Tingmandslodden*, desuden fra ca. 1955: *Bispelodden* og *Ringerlodden* og endelig fra 1958: *Priorlodden* (alle i Glostrup postdistrikt); *Udlodden*, 1953 Rødovre kom. og postdistrikt; *Mesterlodden*, 1960 Gentofte kom. og postdistrikt; *Degnelodden*, Ålborg; *Havelodden*, Roskilde. Gruppedannelser, hvor disse efterled benyttes, er overordentlig hyppige.

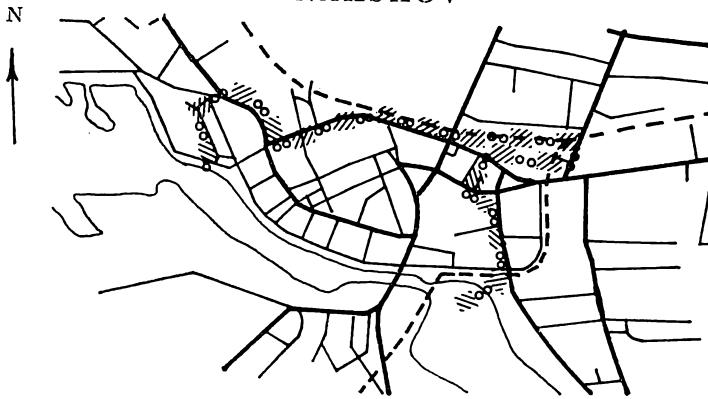
Det må være berettiget at diskutere, hvilket minimumskrav man bør stille til antallet af eksempler på et moderne efterled for at anse det for et sådant. I den nedenfor følgende gennemgang er antallet skønsmæssigt sat til fem, men det må nok erkendes, at dette tal er i underkanten, og givet er det i hvert fald, at jo flere eksempler der kendes, desto sikrere er et sådant leds status som moderne efterled. Er antallet under fem, bør man kraftigt overveje, om en beskrivelse af de pågældende gadenavne som betydningssekundærer ikke er mere hensigtsmæssig.

Inden disse moderne efterled nærmere gennemgås, skal de ældre, traditionelle efterled gøres til genstand for undersøgelse.

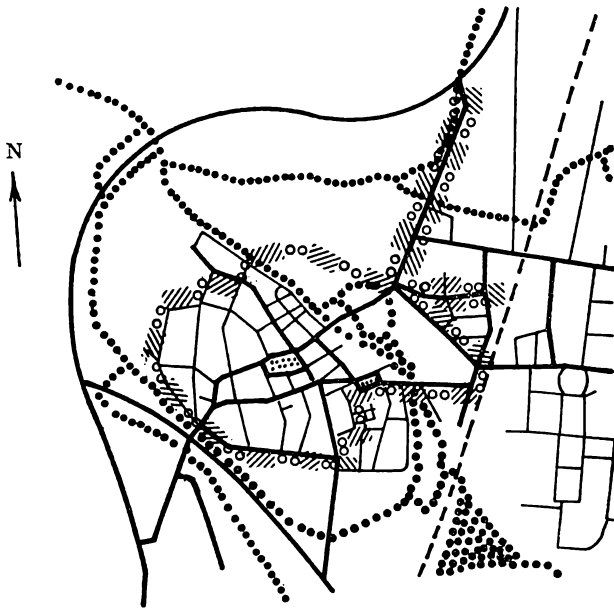
-GADE

forekommer i de allerældste navne, således *Grønergathæ*, 1291 AviaR Ribe; *Nørregadæ*, 1431 Ålborg; *Grønægadhe*, 1377 Kbh. Middelalderen igennem og op til Københavns første ekspansionsperiode i 1600-tal-

NAKSKOV

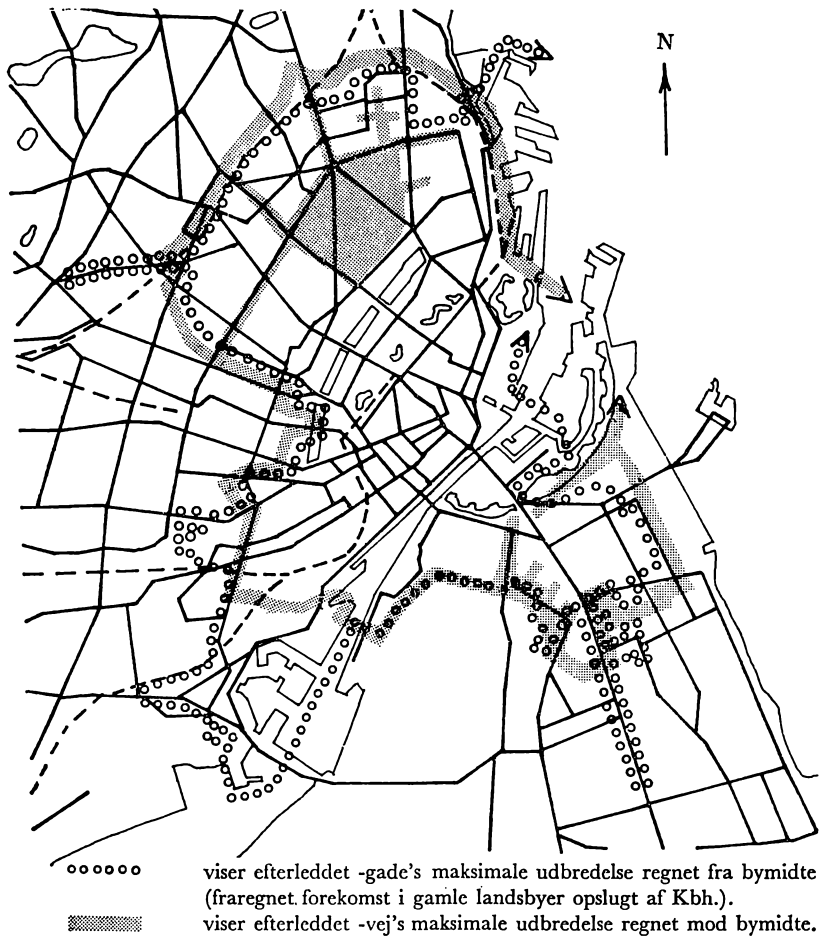
RIBE

..... angiver vandløb

////○○//// viser efterleddene -gade hhv. -vej's maksimale udbredelse regnet fra hhv. mod bymidte.

KØBENHAVN

let forbliver det en betegnelse på de større gader i byerne, således normalt om de mod portene (verdenshjørnerne) orienterede. Ved Københavns udvidelse i 1600-tallet bliver -gade det dominerende efterled, vel fordi de nye gader anlagdes med en efter datidens forhold anelig bredde. Mærk i periode f. eks. navnene: *Borgergadenn*, 1650; *Beltgaden*, 1650 (kun projekteret); *Schonens gade*, 1652 (kun projekteret; navnet betyder 'Skånegade'). I den anden ekspansionsperiode bliver -gade også i begyndelsen det dominerende efterled, dels på grund af det bypræg bebyggelsen (efterhånden) fik, dels på grund af den præcedens, der var skabt ved Københavns første ekspansion. I den første begrundelse ligger et nyt syn på efterledet, nemlig at det hænger sammen med en

vis bebyggelse. Disse forhold i den anden ekspansionsperiode gælder alle de fire undersøgte byer. Med den videre udbygning i ekspansionsårene følger en udstrakt villa-bebyggelse, og i sådanne kvarterer føles -gade fremmed; man anvender i stedet -vej eller -Allé. Hvordan -gade i begyndelsen følger med bebyggelsen fremgår dels af medfølgende kort, dels af eksempler på omdåb, alle fra København. *Badevejen* til *Knudsgade*, 1886 (fra: 1907: *Eskildsgade*); *Køhlertsvej* til *Holmbladsgade*, 1898; *Bülowsvej* til *Finlandsgade*, 1901; *Nordvestvej* til *Rantzausgade* (+ *Borup Allé*), 1906; *Lille Frydsvej* til *Tøndergade*, 1920; *Livjæger Allé* til *Næstvedgade*, 1925; *Classensvej* til *Fiskedamsgade* + *Hardangergade*, 1926; *Vesterfælled Møllevej* til *Trøjborggade*, 1930. Tilsvarende fra provinsen må nævnes: *Jernbanevej*, Ålborg til *Prinsensgade* og *Stationsvej*, Nakskov til *Jernbanegade*.

Trods disse eksempler på udvidelse af brugen af -gade, må det dog konstateres, at efterledet hurtigt stagnerer, og at det nu ikke er produktivt uden for områder, hvor det i forvejen forekommer. At det til gengæld er det, fremgår af de nye navne *Vindebrogade* og *Porthusgade*, der i 1966 blev givet til gaderne forbi Thorvaldsens museum, København. I København følger man nu den regel, at kun gader med høj og sluttet bebyggelse kan forsynes med -gade. I provinsens byer, f. eks. Brønderslev, Frederikshavn og Slagelse, men mest udpræget i den første, får efterledet en noget videre udbredelse, end det er tilfældet i de undersøgte byer, idet det tages i brug i helt nye, spredt bebyggede kvarterer.

-STRÆDE

findes ligesom -gade i de ældste navne, således i *Klossterstræde*, 1417 Kbh. og *Lasse Winners strædhæ*, Kbh. 1444. Dette efterled forbliver op gennem tiderne en betegnelse for små og smalle gader og når derfor aldrig nogen stor udbredelse udenfor den gamle bys grænser. I Ribe bruges efterledet slet ikke (jfr. -slippe), og i Ålborg forekommer kun ganske få eksempler, nemlig *Brandstrup-Stræde*, 1768 (senere -gade); *Vingaards-Stræde*, 1768 (senere -gade); *Kirke-Stræde*, 1768 (senere -gyde) og det siden Trap³ kendte *Pederstræde*, tidligere en del af *Peder Barkes Gyde*. I Nakskov er efterledet normalt i den ældre by med en udbredelse, der svarer til forholdene i København. Mærk: *Bybrostrædet*, Perl. *Borgem. Peder Mortensens stræde*, 1677. *Rebslager stræde*, 1677 og fl.

Nogen udvidet anvendelse får efterledet i København i 1600-tallet, hvor Nyboders gader i Grundtaksten 1689 optræder med -stræde, såle-

des *Canienestrede*, *Hindestræde*, *Pindsvinsstræde*, *Balsomstræde*, men alternativformer har formentlig eksisteret (f. eks. 1667: *Caninegaden*) og fra 1700-tallet er -gade enerådende: *Katte Gaden*, 1737; *Kokke Gaden*, 1757; *Salvie Gaden*, 1757; *Krusemunte Gaden*, 1757. I øvrigt kendes ikke mange eksempler indenfor de gamle volde fra 1600-tallets udvidelser, dog bevares *Baadzmandz strede*, 1623 ff. (Christianshavn) og *Synder volds Stræde*, 1627/30 ff. (Christianshavn), men *Amager strede*, 1622 går omkring 1800 over til *Amagergade* (således også nu). På Vesterbro fås *Bagerstræde* og på Nørrebro *Nørrebrostræde* (fra 1927 del af *Stengade*), ligesom Edvard Kruse (se p. 163) kender et *Skidenstræde* på Nørrebro (sikkert kun en folkelig benævnelse), og i helt moderne tid (1957 ff.) fås *Bygårdsstræde* og *Tårnhusstræde* i Tingbjerg-bebyggelsen i Brønshøj.

Dette gamle efterled overgår der altså samme skæbne som det lige så gamle -gade. Det mister fodfæstet, fordi bebyggelsens karakter ændres, og det får vel tillige en snært af at være mindre fint. Nogle omdøbninger i København synes i hvert tilfælde at vise ønske om overgang fra -stræde til -gade, hvor der har været mulighed for det. Ovenfor er nævnt *Nørrebrostræde* til del af *Stengade*, og desuden skal nævnes *Skidenstræde* til *Krystalgade*, 1818; *Banemøllestræde* til *Absalonsgade*, 1859; *Store og Lille Helligejststræde* til *Valkendorfgade* henholdsvis *Niels Hemmingsens Gade*. Omvendt har man dog *Kokkegade* til *Store Helligejststræde*, 1859 og *Springgade* til del af *Pilestræde*, 1881. Medens -gade endnu er produktivt inden for sit traditionelle rådighedsområde, har -stræde ikke en tilsvarende mulighed, og de to navne i Tingbjerg, Brønshøj er nok kun enlige svaler. Man må altså konstatere, at -stræde ikke længere hører til de levende efterled.

-VEJ

kommer først ret sent inden for dette arbejdes interesseområde, idet det oprindeligt kun bruges om veje beliggende uden for byområderne. Her holder det sig til gengæld også bortset fra Københavns brokvarterer og de øvrige byers ældste ekspansionsområder, hvorfra det trænges næsten helt bort (jfr. under -gade og de vedføjede kort). Ved udvidelserne ud over disse områder bliver det det hyppigste efterled og er i vore dages byer det mest benyttede efterled af alle. Fra 1690 kendes i København *Toldboed vejen* (men 1691 og 1714 bruges -gaden), men ellers skal man op til forrige århundrede for at finde flere eksempler. Fra provinsen: *Ladegaardsveien*, 1847 Ålborg (nu del af *Skt. Jørgens Gade*);

Bleggaards Veien, 1847 Ålborg (nu del af *Boulevarden*); *Kirkegaardsveien*, 1875 Ålborg (nu del af *Skt. Jørgens Gade*); *Gugveien*, 1875 Ålborg og flere nyere. I Ribe kendes efterleddet først efter århundredeskiftet, f. eks. i *Giørtzvej*, *Skt. Jørgens Vej*, *Svankærvej*. Fra Nakskov kendes fra omkring og lidt før århundredeskiftet *Tårsvej*, *Gasvej*, *Engvej*, *Tollesensvej*, *Tuxensvej*. Fra København mærkes: *Citadelsveien*, 1844; *Blegdams Veien*, 1817 (vel på det tidspunkt endnu uden for det egentlige interesseområde); *Farimagsveien*, 1844; *Kalkbrænderiveien*, 1844; *Fuglevangsvej*, ca. 1860. Om udbredelsen af -vej, se de vedføjede kort.

Takket være byudviklingen kom dette efterled ind i gadenavngivningen, hvor det skulle få en så dominerende plads. Denne stilling skyldes nok næppe udelukkende den omtalte ekspansion, men også at man her fik et friskt efterled, der ikke som de øvrige da eksisterende traditionelle efterled gav forskellige måske mindre positive associationer.

-GANG

Endnu mindre end stræderne er de med -gang betegnede færdselsveje, egentlig kun til gående færdsel. Fra Ålborg nævnes *Blegehuus-Gang*, 1768 ff. *Den mørke Gang*, 1768. *Vandgangen*, 1768 og *Grønnegangen*, 1959 ff. (før *Grønnegade*). Fra Ribe kendes kun to helt nye eksempler, nemlig *Lunds Gang* og *Horsgang*, og i Nakskov er efterleddet slet ikke kendt. I København dukker der i 1600-tallet et stort antal eksempler op, af hvilke mange kun nævnes én eller et par gange, således *Willem Fyrens Gang*, 1645; *Matthieses gang*, 1661; *Dirick Badschers gang*, 1661 ff. til 1906; *Peder Madsens Gang*, 1661 ff. til 1874, derpå: *Ny Østergade*; *Trompetergangen*, 1691 ff. til 1874, derpå: del af *Lille Helligejststræde*. I 1829 nævnes *Prammandens Gang*.

I nyere tid glider dette efterled næsten helt ud af gadenomenkulturen. Kun et par nye eksempler kendes fra Ribe og Ålborg, og fra København kan også kun få nævnes (se p. 90). At brugen af dette efterled blusser så voldsomt op i København i 1600-tallet og derpå atter bliver næsten uproduktivt kan synes underligt. I følge Kalkar er leddet i den foreliggende betydning kendt før det 17. århundrede, og man skal måske i den pludselige masse-opkomst blot se resultatet af længere tids skjult arbejde. Når leddet hurtigt igen stagnerer, skal det vel ses på baggrund af, at der ikke opstår nye færdselsveje, hvor det ville falde naturligt. At man i ny tid ikke har benyttet efterleddet i nævneværdig grad, skyldes måske lighed med de overordentlig hyppige -vang og -vanger.

-GÆNGE

Af samme rod som -gang er -gænge. Forskellen mellem leddenes anvendelse er dialektal, idet -gænge hører hjemme på Bornholm. Mærk således *Bødkergænge*, Rønne; *Siemensgænge*, Svaneke; *Madegænge*, Neksø. Flere eksempler i Danmarks Stednavne X.

-GYDE

Blandt efterled betegnende små og smalle færdselsveje hører -gyde til de dialektalt afgrænsede, idet leddet kun er konstateret på Fyn og i Jylland, dog ikke i Ribe. Af de fire undersøgte byer bliver Ålborg således den eneste, hvor leddet er repræsenteret, men her forekommer der til gengæld også en mængde navne, i alt ca. 25. Heraf nævnes: *Brødreghyde*, 1456 ff. til ca. 1930-erne eller 1940-erne, derpå: *Brødregade* og 1959: *Gråbrødregade*, nu nedlagt; *Peder Barchis Gyde*, 1677 ff.; *Roldgyde*, 1677 ff.; *Dochterens Gyde*, 1682 ff.: *Møe Gyden*, 1682; *Fior-Gyden*, 1768 ff. (nu: *Fjordgade*); *Mester-Mands-Gyde*, 1768; *Karen Pops-Gyde*, 1768 ff. til ca. 1950, derpå nedlagt; *Storm-Gyden*, 1768 (nu: *Stormgade*); *Rakkergyden*, 1847. Desuden *Vandgyde* i forbindelserne *Klokketøbergadens Vandgyde*, *Skolegades Vandgyde* (tidligere *Podemesterens Gyde* eller *Kirkegydes Vandgyde*), *Nygades Vandgyde*, *Peder Barkes Vandgyde* – disse sidste navne kendt i anden halvdel af 1800-tallet.

I et som gadebetegnelse nyt navn *Fægyden*, *Værløse* (jfr. appellativet *fægyde*) foreligger der en lidt anden betydning af -gyde, nemlig 'indhegnet vej', en betydning der genfindes i mange landbebyggelser, hvor ordet kan overgå til navn på selve bebyggelsen.

Ligesom andre led for små og smalle gader er -gyde blevet næsten uproductivt, dels på grund af bebyggelsens ændrede karakter, dels sikkert også fordi leddet er blevet følt som minde fint.

-SMØGE

er overhovedet ikke anvendt i de fire undersøgte byer, men kendes fra andre byer, nemlig *Telefonsmøgen*, Århus; *Posthussmøgen*, Århus og *Smøgen* i Frederikshavn, Hjørring, Holstebro og Silkeborg. Efterleddet er kun lidet brugt og efter Århus-eksemplerne at dømme omkring 100 år gammelt. Det beslægtede -smug er ikke noteret i gadenavne i Danmark.

-SLIPPE

Dette efterled, der som de nærmest foregående angiver små, uanselige færdselsveje, er kendt over hele landet, men har opnået særlig stor udbredelse i Ribe, hvor ingen af de øvrige småvejs-efterled bruges. I Ribe kendes følgende slipper: *Brede Slippe*, 1736 ff.; *Smalslippen*, 1677 ff.; *Skiden=Slippe*, 1677 ff. til første halvdel af 1800-tallet, derpå: *Skomager-slippe*; *Peder Downs Slippe*, 1736 ff. (nu: *P. + Køholtslippe*); *Mellem-slippe*, 1859 ff. Kinch kender en *Peblingslippe* mellem *Skt. Hans Gade* og *Skolegade*, og som ukendt opfører Pontoppidan 1768: *Tingslippen*. Som alternativ til *Smalslippe* anfører Terpager 1736: *Jens Jespersens Slippe*. I Nakskov findes to små stier ved *Søndergade*, der uofficielt kaldes *Østre Slippe* og *Vestre Slippe* (efter C. C. Haugner), og i København hed den østlige del af *Landemærket* fra Resens tid til 1873: *Slippen*. Fra øvrige byer skal bemærkes *Slippen*, Rønne og Frederikssund og *Smedeslippen*, Skagen.

-STI

I de ældste forekomster af dette led kan man formentlig ikke tale om et egentlig gadenavneefterled. I hvert fald har Ålborgs *Stranstii*, 1456 ff. til at begynde med kun været en sti langs stranden, d. v. s. den del af Østerå, hvortil skibe sejlede op. Af tilsvarende alder er det roskildensiske *Snæversti* (1413 efter GaG p. 137 note 22) og noget yngre fra samme by er *Tuttesti* (Kaj Bom: Slangordbogen 1966 p. 26) (2), men i øvrigt skal man helt op til dette århundrede for at finde eksempler, hvor dette efterled helt sikkert er brugt om gadestrækninger. De eksempler, man træffer i dette århundrede, lægger sig nært op ad navnene med moderne efterled, ofte ved at indgå i grupperdannelser med sådanne, men de skal dog anføres her. *Oldensti*, 1925 Kbh. kom. (S – før 1925: *Chr. Hansens Allé*); *Syrenstien*, 1931 Kbh. kom. (Vanløse – før 1931: *Lupinsti*); *Torpstien*, 1931 Kbh. kom. (Brh.); *Gigesti*, Herlev kom. og postdistrikt og enkelte flere. Jfr. nedenfor p. 94.

-SUND

Dette efterled er i gadenavne enten sammenlignende (smal som et sund) eller brugt om vandløb i gaden. Foruden i navnet *Kattesund* (jfr.

(2) Når navnet dukker op i Slangordbogen, skyldes det, at Kaj Bom regner forelædet for en »ordstump«, idet »tut« utvivlsomt med rette anses for en slangagtig kortform for »substitut« = underdegn.

p. 43 f.) forekommer efterleddet fra ældre tid i Rønne og Hasle i *Smallesund* (i Hasle nu en del af *Gasværksvej*) samt i *Trångsund* i Ystad (Skåne) og i øvrigt også i Stockholm (efter GaG p. 57). I nyeste tid er efterleddet blevet benyttet i første alternative betydning i *Langesund*, 1925 Kbh. kom. (Ø) og *Stakkesund*, 1925 Kbh. kom. (Ø), hvor det tillige på en fin måde knytter navnene til den store gruppe med ø-navne. Ud over disse eksempler er efterleddet ikke benyttet.

-PASSAGE

Et nyt efterled i dansk er det indlånte -passage, der anvendes fra anden halvdel af forrige århundrede om smalle forbindelsesveje, altså som erstatning for og supplerende af en del af de ovenfor gennemgåede led. Fra København kendes fra kort 1872: *Petersens Passage* ff. til 1898, derpå: *Skt. Jørgens Gade*. Indtil 1879 kendes navnet *Hamlets Passage*, derpå: *Meinungsgade*, Kbh. N (hvorfor Hamlet?). *Vesterbros Passage* bruges i Trap² (1880) om den inderste del af *Vesterbrogade*, selv om det 1874 officielt blev stadfæstet, at det rigtige navn også for denne strækning var *Vesterbrogade*. Som det fremgår af ældre kort er denne vejstrækning overordentlig bred, og betegnelsen passage må formentlig stamme fra tiden omkring voldenes sløjfning, hvor der kun eksisterede en smal vej gennem forsvarsværkerne. Af yngre eksempler mærkes *Günthers Passage*, ikke før 1886 Kbh. kom. (N); *Jocks Passage*, 1894 Kbh. kom. (K); *Søpassagen*, 1894 Kbh. kom. (Ø); fra tiden lige efter århundredeskiftet: *Alderstrøst Passage*, Kbh. kom. (N – nedlagt 1943); *Fælledvejens Passage*, Kbh. kom. (N); *Skt. Hans Gades Passage*, Kbh. kom. (N); *Studsgaards Passage*, Kbh. kom. (Ø). Fra Ålborg kendes, ligeledes fra ny tid: *Lundbyes Passage* og *Ryes Passage*. Fra de ikke gennemgåede provinsbyer skal blot nævnes *Strandpassagen*, Nykøbing F., men det må tilføjes, at efterleddet ikke er helt sjældent landet over, selv om man fra officiel side er modstander af dette og andre fremmede efterled.

-ALLÉ

Det er svært at afgøre, hvornår man skal regne med – Allé som egentligt gadenavneefterled. Tidligst forekommer det på Frederiksberg om alléen fra Vesterbro til Runddelen og om tværalléen (nu: *Pile Allé* + *Allégade* + *Falkonér Allé*). I Frederiksberg gennem Tiderne, bd. 2 p. 62 nævnes 1765: *Alleen* om nuværende *Falkonér Allé* og på kort 1817 skrives *Falconeer Allee*. Ret tidligt forekommer endvidere *Rahbeks*

Allé samt *Nørre Allé* og *Øster Allé* på Fælled, men dermed er også opregnet alt hvad der fandtes, inden ekspansionstiden satte ind. Efter dens begyndelse tages –Allé op som efterled for veje af langt mindre standard end hidtil, veje som tit slet ikke var forsynet med træer, hvad alléerne oprindeligt var. Der fås nu navne som *Bianco Lunos Allé*, ca. 1860 Frbg. kom. (V); *Lykkesholms Allé*, ca. 1860 Frbg. kom. (V); *Forhåbningholms Allé*, ca. 1860 Frbg. kom. (V); *Rosenvængets Allé*, 1860-erne Kbh. kom. (Ø); *Livjæger Allé*, ca. 1890 Kbh. kom. (Ø – fra 1925: *Næstvedgade*); *Bjelkes Allé*, 1892 Kbh. kom. (N). Den store udbredelse af efterleddet finder dog først sted i dette århundrede, hvor private grundejere eller grundejerlav søger at bibringe deres vej en højere status ved anvendelse af –Allé, så at der opstår hele kvarterer, hvor dette efterled benyttes. Det sidste fænomen er navnlig karakteristisk for den yngre del af Sundbyerne samt fjernere liggende dele af Amager, hvorfra skal nævnes *Kongedybs Allé*, *Prøvestens Allé*, *Lynette Allé* (fra 1933: del af *Backersvej*), *Kvintus Allé*, *Mellemfort Allé*, alle i grupperdannelse efter maritime lokaliteter, ca. 1900 Kbh. kom. (S); *Thingvalla Allé*, 1901 Kbh. kom. (S – før 1901: *Marokkovej*); *Gimles Allé*, 1901 Kbh. kom. (S – før 1901: *Tunisvej*); *Geysers Allé*, ca. 1910 Kbh. kom. (S); *Heklas Allé*, ca. 1910 Kbh. kom. (S); *Ingolfs Allé*, ca. 1910 Kbh. kom. (S) – de sidste fem også i gruppe. Også i andre bykvarterer flourer –Alléerne. Ydre Frederiksberg: *Folkets Allé*, 1900 (F); *Stægers Allé*, 1914 (F); *Hattensens Allé*, 1914 (F). Vanløse: *Floras Allé*, ca. 1900; *Dannebrogs Allé*, ca. 1900 til 1926, derpå: *Skjulhøj Allé*; *Holbergs Allé*, ca. 1900 til 1926, derpå: *Herlufsholmvej*. Brønshøj: *Præstegårds Allé*, 1909; *Slotsfruens Allé*, ca. 1920 til 1927, derpå: *Dyssevænget*. Valby: *Selvejes Allé*, ca. 1910 (fra 1932: *Selveje Allé*); *Sønder Allé*, ca. 1900 (fra 1926: *Søndre Allé*); *Engdals Allé*, 1917. Hellerup (og videre i Gentofte kom.): *Henningsens Allé*, 1904 (før 1904: *Hellerup Allé*) + yderligere en lang række navne. I forhold til de første alléer herhjemme i 1700-tallet sker der altså en kraftig devaluering af efterleddet, og man gør nu i København alt for ikke at virke med til en yderligere spredning. Som et led i disse bestræbelser har man foretaget omdåb i visse kvarterer, navnlig på Amager, hvorfra følgende typeeksempler kan anføres:

Rembrandts Allé bliver 1929 til del af *Sundbyvestervej*.

Jordaens Allé bliver 1929 til *Byagervej*.

van Dycks Allé bliver 1929 til *Tværagervej*.

Ruisdaels Allé bliver 1929 til *Solskiftevej*.

Rubens Allé bliver 1929 til *Markskiftevej*.

Disse veje er beliggende i det ydre Sundbyvester. Mærk dog i samme kvarter: *Vernersvej* bliver til *Vejlands Allé*, 1926; efterledsændringen er begrundet med anlægsbredden, jfr. indstilling fra Fællesudvalget angaaende Gaders Benævnelse af 14.09.1926 p. 25. Mærk i denne forbindelse det ovenfor nævnte *Englods Allé* til *Englodden*.

Trods denne indstilling til efterleddet vil –Allé dog fortsat være uhyre almindeligt i villakvartererne, og der er vel ingen grund til at sørge over, at man på denne måde har fået et traditionelt efterled til supplering af -vej i de områder, hvor -gade og -stræde ikke er brugelige gelige.

Til provinsen når den devaluerede udgave af efterleddet omkring århundredeskiftet, tidligst til Århus. I de her specielt undersøgte byer optræder det på følgende måde.

Ålborg ligner København med forekomst i enkelt-eksempler og i grupper. Mærk *Linde Allé* + *Elme Allé* + *Kastanie Allé* (kun 1940) + *Bøge Allé* + *Ahorn Allé* (nu: *Rafns Allé*) samt *Vester Allé*, *Vinkel Allé*, *Thorsens Allé*, *Kærvang Allé* og flere, men antallet er forholdsvis mindre end i København. Et særlig tidligt eksempel forekommer i *Nyhavns Allee*, 1847. Navnet overgår senere til *Nyhavnsgade*, og den tidligere allé skal måske snarest opfattes som en spadseresti. Den ikke videre ekspansive Ribe når ikke over tre eksempler, der er *Linde Allé*, *Rosen Allé* og *Stubs Allé* – alle fra dette århundrede, det sidste endda fra 1960-erne. Nakskovs forhold er som Københavns og Ålborgs med forekomst i grupper og i spredte eksempler. Således *Karbergs Allé*, *Fastings Allé*, *Østre Allé*, *Stormarks Allé*, *Ole Kirks Allé* m. fl. – alle i byens nordøstlige del – samt *Mølle Allé*, *Svingels Allé*.

Selv om efterleddet på grund af den ovenomtalte uvilje mod »forkert« anvendelse er trængt noget i baggrunden, kan det dog ingenlunde karakteriseres som uproductivt.

-BOULEVARD

Yngre end -Allé, men i formindsket målestok delende skæbne med dette efterled, er det ligeledes fra fransk indlånte -Boulevard. Efterleddet dukker op i både København, Ålborg, Nakskov og Århus lige

omkring århundredeskiftet, i København med eksemplerne *Vestre Boulevard*, 1893 til 1955, derpå: *H. C. Andersens Boulevard*; *Sønder Boulevard*, 1897 Kbh. kom. (V) (før 1897: *Ny Stormgade*); *Strandboulevarden*, 1897 Kbh. kom. (Ø) (før 1897: *Strandpromenaden* (sti) + *Sibbernsvej*); *Åboulevard*, 1897 Kbh. kom. (V) (før 1897: del af *Ågade*); *Dalgas Boulevard*, Frbg. kom. (F); *Sundby Boulevard*, 1907-1915, derpå; *Sundbyøster Boulevard* til 1926, derpå: *Prags Boulevard* – alle gange i henhold til projekt om udvidelse af anlægsbredden, en udvidelse der endnu ikke har fundet sted i fuldt omfang; *Ny Åboulevard*, ca. 1910 til 1929, derpå: *Lundtoftegade*, Kbh. kom. (N); *Damhus Boulevard*, ca. 1930 Rødovre kom. og postdistrikt; *Hendriksholms Boulevard*, ca. 1930 Rødovre kom. og postdistrikt; *Sjælør Boulevard*, 1936 Kbh. kom. (SV); *Hvidovre Boulevard*, 1944 Hvidovre kom. og postdistrikt; *Arnold Niensens Boulevard*, 1947 Hvidovre kom. og postdistrikt; *Brøndbyøster Boulevard*, ca. 1949 Brøndbyernes kom. (Hvidovre); *Brøndbyvester Boulevard*, 1958 Brøndbyernes kom. (Glostrup); *Højstens Boulevard*, 1961 Brøndbyernes kom. (Hvidovre); *Ballerup Boulevard*, Ballerup-Måløv kom. (Skovlunde, Ballerup). Nogle af de ovennævnte nyere eksempler, navnlig de fra Hvidovre, repræsenterer klart en devaluering af efterleddet, der oprindelig forudsættes anvendt om meget brede og beplantede gader. Grellest har dette devalueringsforhold utvivlsomt vist sig i Hvidovre-navnene *Menelaos Boulevard*, 1926 (før 1926: *Trojas Boulevard* – dette ikke fra tidligere end 1920), *Zeus Boulevard*, 1929 (før 1929: *Skelgårdsvej*), *Paris Boulevard*, ca. 1930, der helt op i 1950-erne henlå delvis som slaggeveje. Længere når denne devaluering ikke, ja modvirkes endda ved omdåben *Danas Boulevard*, Kbh. kom. (Brh.), der i 1927 bliver en del af *Åvenningen*. I tiden efter anden verdenskrig er kun yderst få veje navngivet med -Boulevard, og så vidt vides drejer det sig altid om gader med en anselig anlægsbredde. Om de her specielt undersøgte provinsbyer er allerede anført, at *Boulevarden*, Ålborg er lige så gammel som de ældste københavnske eksempler. Senere, nemlig i 1959, udvides denne med *Elmqvist-Boulevarden*, men det er også til dato de eneste eksempler i Ålborg. Fra århundredeskiftet kendes i Nakskov *Øster Boulevard* og *Nørre Boulevard* – den sidste senere en del af *Nørrevold*. Flere eksempler opstår ikke her, og i Ribe tages efterleddet slet ikke i brug. De tidligt kendte eksempler fra Århus udgøres af *Kaserne Boulevard*, *Vennelyst Boulevard*, *Nørre Boulevard* og *Øster Boulevard* – alle i den nordlige del af byen og alle i cirkelbuget forlængelse af hinanden.

-AVENUE

Selv om der har været anlægsmæssig basis for at benævne de ovennævnte fire Århus-gader med -Boulevard, tyder valget af efterled dog på, at man i hvert fald ikke har villet underbetone de nye vejes prægtige udstyr. Det kan derfor ikke undre, at Århus også importerer det franske -Avenue, der kendes fra Trap³ (1900) i *Dalgas Avenue*. I og med ibrugtagningen af dette efterled standser importen af fremmede, amplifierende efterled, og selv om de – bortset fra -Avenue – fortsat er produktive, overgår de såkaldte moderne efterled dem så langt i antal i dette århundrede.

Forinden disse moderne efterled gennemgås, vil det imidlertid være passende at undersøge de to, der i kraft af deres alder står lidt udenfor, men som med fuld rette henregnes blandt de moderne efterled. Leddene er de gammelkendte københavnske -boder(ne) og -læng(d)e(n).

-BODER(NE)

er det ældste, og man skal nok i en stor del af de gamle eksempler regne med, at efterleddet mere hentyder til selve bygningsrækken end til gaden, navnlig hvor der er tale om en husrække i den ene side af gaden. Dette gælder sikkert *Saltbothær*, 1412 ff. til ca. 1475 om den vestlige side af *Nørregade* mellem Gammeltorv og Bispetorvet. At man dog ret tidligt har kunnet bruge efterleddet om selve gaden ses utvivlsomt af gadebetegnelsen *Klædeboderne*, 1521, idet der skrives 1492: *Cledebode gaden*. *Sudherbothe*, 1472 overgår ca. 1520 til navnet *Skomagere Boderne*, 1525 og *Scoboderne*, 1533, senere en del af *Vimmelskaftet* og fra 1700-tallet bruges det nuværende navn: *Skoubogade*. En form *Skobogaden*, dateret 1532, kendes i afskrift i det kgl. Gehejmearkiv, men den giver ikke grundlag for at bedømme efterleddets betydning. Desuden skal nævnes *Clære bodher*, 1518 (jfr. p. 25 f.) hvor der måske foreligger gadenavn. Yderligere kendes *Steenboderne*, 1584 samt *Siæleboederne*, 1581 – begge ca. 100 år frem i tiden, det sidste genoptaget i 1911. Ud fra eksemplerne er det umuligt at afgøre, hvornår man kan regne med nogenlunde regulært gadenavneefterled, men i de tilfælde, hvor de omtalte boder har befundet sig på begge sider af gaden, tør man vel gøre det forholdsvis tidligt. Det synes i hvert fald *Klædeboderne* ovenfor at tyde på, selv om et enkelt eksempel er et nok så spinkelt grundlag.

-LÆNG(D)E(N)

Nøjagtig de samme problemer står man overfor, når det gælder efterleddet -læng(d)e(n), der kun forekommer i Nyboder, men her får man dog hjælp fra flere sider.

Efterleddet er nu helt forsvundet i Nyboder takket være den hårde vind, der i forrige århundredes slutning blæste mod Nyboders gadenavne, men det forekommer til forskellige tider op til ca. 1900 i følgende navne: *Bryggerlængden*, *Elefantlængen*, *Hindelængen*, *Hjortelængen*, *Hoppens Længe*, *Kaninlængen*, *Leopardlængen*, *Skolemesterlængen*. Af disse bruges *Hjortelængen*, der alternerer med *Skolemesterlængen*, samt *Hoppens Længe*, *Hindelængen* og *Leopardlængen* om en enkelt husrække, mens *Elefantlængen*, der veksler med *Elefantgade* (se foto i HMK 1951 p. 73), samt *Kaninlængen* og *Bryggerlængen* bruges om to. Af alternativformer kendes fra Grundtaksten 1689: *Canienestræde*, *Hiortestræde*, *Hindestræde*, *Elephantstræde*, og i denne kilde kendes det her undersøgte efterled kun i *Brøgerens længe*, et navn der gennem hele Nyboders historie skiller sig ud fra de øvrige ved ikke at indgå i forledsgrupperne (se p. 110). *Leopardlængen* og *Hoppens Længe* er ikke nævnt her. Ud fra de kendte alternativformer samt kendskab til hvilke navne, der har været benyttet om én og hvilke om to længer, tør man regne Nyboders -læng(d)e(n) for et gadenavneefterled.

MODERNE EFTERLED

Ovenfor er det ud fra eksemplet *Englods Allé* > *Englodden*, Valby blevet demonstreret, hvad der i det følgende vil blive forstået ved moderne efterled. Inden der overgås til en opregning af de enkelte efterled, skal derfor kun bemærkes et par praktiske ting om materialet. Fra København er medtaget alle i 1966 eksisterende navne inden for post-distrikterne Klampenborg, Nærum, Holte, Hareskov, Ballerup, Tåstrup, Brøndby Strand samt hele Amager (de nævnte distrikter incl.). Fra de øvrige byer omfatter materialet, hvad Krak's kort 1966 dækker. Som absolut minimum for antal eksempler er rent skønsmæssigt sat fem (den statistiske minimumsgrænse); led der forekommer sjældnere medtages kun, hvis de har særlig interesse som paralleleksempler el. lign. Bogstaverne K, Å, R, N bruges som forkortelse for henholdsvis København, Ålborg, Ribe og Nakskov, og tallene efter dem angiver antal eksempler i alt. Eksemplerne er valgt således, at så vidt muligt alle forledskategorier er repræsenteret.

- ager K 36 *Kildeager*, 1945 Kbh. kom. (Brh.).
Tvingsager, 1953 Hvidovre kom. og postdistrikt.
Gammelager, 1961 Brøndbyernes kom. (Glostrup).
- bakke K 3 *Berlingsbakke*, 1934 Gentofte kom. (Charl.).
Tages Bakke, indtil 1935 Gentofte kom. og postdistrikt (efter 1935: del af *Parkovsvej*).
Bispebjerg Bakke, 1958 Kbh. kom. (NV – før 1958: *Bispebjergvej*).
- bakken K 87 *Nebbegårdsbakken*, 1924 Kbh. kom. (Brh. – før
Å 3 1924: *Nebbegårds Allé*).
Lundebakken, 1928 Kbh. kom. (NV).
Landsebakken, Søllerød kom. (Holte).
Å: *Skolebakken*.
- bjerg K 7 *Humblebjerg*, 1934 Kbh. kom. (Brh.).
Skyttebjerg, ca. 1955 Søllerød kom. (Nærum).
Eskilbjerg, 1961 Ballerup-Måløv kom. (Ballerup).
- bjerget K 4 *Knæbjerget*, 1925 Gentofte kom. og postdistrikt.
Tranebjerget, 1958, Høje Tåstrup kom. (Tåstrup).
- bo K 13 *Agerbo*, 1940 Kbh. kom. (S).
Parkbo, 1951 Kbh. kom. (Valby – før 1951: Harrestrupvang).
Elverbo, 1960 Søllerød kom. (Holte).
- boderne K 3 *Høkerboderne*, *Kødboderne*, *Slagteboderne* – alle
1931, Kbh. kom. (V – jfr. ovenfor).
- brinken K 6 *Banebrinken*, 1939 Kbh. kom. (NV).
Solbrinken, Ballerup-Måløv kom. (Ballerup).
Åbrinken, ca. 1954 Lyngby-Tårnbæk kom. (Virum).
- bro K 5 *Viemosebro*, 1948 Rødovre kom. (Brh.).
(Å 3) *Vadbro*, 1950 Gladsaxe kom. (Søborg).
Pilebro, 1952 Gladsaxe kom. (Herlev – før 1952: delvis = *Pilegårdsvej*).
I Ålborg de lidt afvigende og gamle: *Vesterbro*,
Østerbro og *Sønderbro*.
- broen K 2 *Kirkebroen*, 1929 Hvidovre kom. og postdistrikt.
Skyllebroen, 1945 Dragør kom. og postdistrikt.
- buen K 12 *Kanalbuen*, 1946 Gentofte kom. (Søborg).
Gærdebuen, 1951 Søllerød kom. (Nærum).
Sommerbuen, 1966 Ballerup-Måløv kom. (Ballerup).

- dal K 11 *Stilledal*, 1937 Kbh. kom. (Vanløse).
 Å 2 *Stendal*, 1942 Tårnby kom. (Kastrup).
 R 1 *Stumpedal*, 1950 Herlev kom. og postdistrikt.
 Å: *Bækkedal*.
 R: *Havedal*.
- dalen K 18 *Soldalen*, 1931 Kbh. kom. (Ø).
Damhusdalen, 1941 Rødovre kom. og postdistrikt.
 (før 1941: *Damhusdalsvej*, *Damhusengvej*, *Hermelinvej*, *Tigervej*).
Grandalen, 1959 Gladsaxe kom. (Bagsværd).
- dam K 3 *Stendam*, 1938 Hvidovre kom. og postdistrikt.
- dammen K 24 *Branddammen*, 1926 Kbh. kom. (Brh.).
 (R 2) *Græsdammen*, ca. 1950 Søllerød kom. (Holte).
Lerdammen, 1964 Brøndbyernes kom. (Hvidovre).
 De ripensiske eksempler er de gamle *Mellemdam(men)* og *Nederdam(men)*, hvor der foreligger betydningen 'dæmning'.
- diget K 10 *Engdiget*, 1956 Rødovre kom. og postdistrikt.
Vierdiget, 1962 Dragør kom. og postdistrikt.
Fælleddiget, 1965 Kbh. kom. (S – før 1965: *Digevej*).
- draget K 7 *Engdraget*, 1926 Kbh. kom. (Valby – før 1926: *Grønnevang*).
Langdraget, 1934 Kbh. kom. (Vanløse).
Skovdraget, 1959 Gladsaxe kom. (Bagsværd).
- engen K 19 *Bispeengen*, 1908 Frederiksberg kom. (N).
Strandengen, 1923 Gentofte kom. (Hellerup – før 1923: *Vibevej*).
Nordengen, 1961 Høje Tåstrup (Tåstrup).
- gang K 2 *Gammelgang*, 1925 Kbh. kom. (S).
 R 2 R: *Lunds Gang* (jfr. ovenfor).
- gangen K 11 *Skippergangen*, ca. 1938 Dragør kom. og postdis.
 Å 1 *Nøddegangen*, ca. 1952 Søllerød kom. (Holte).
 Å: *Grønnegangen*.
- gården K 7 *Eddagården*, 1934 Kbh. kom. (N).
Tinggården, 1935 Kbh. kom. (S).
Rundgården, 1953 Gladsaxe kom. (Søborg).
- have K 4 *Godthåbs Have*, 1943 – 1965 Frbg. kom. (F – fra 1965: *Aksel Møllers Have*).
Brinchs Have, 1962 Høje Tåstrup (Tåstrup).

- haven K 29 *Kongshaven*, 1923 Kbh. kom. (Valby).
Å 3 *Gartnerhaven*, 1944 Lyngby-Tårnbæk kom. (Lyngby).
Røjlehaven, 1964 Høje Tåstrup (Tåstrup).
Å: *Rughaven*.
- hegn K 1 *Østerhegn*, 1961 Gladsakse kom. (Bagsværd – før 1961: *Parallelvej*).
- hegnet K 8 *Frugtheget*, 1951 Lyngby-Tårnbæk kom. (Virum).
Læheget, 1957 Kbh. kom. (Valby).
Baneheget, 1962 Herstedernes kom. (Albertslund).
- holm K 7 *Valbyholm*, 1942 Kbh. kom. (Valby).
Smedeholm, 1950 Herlev kom. og postdistrikt.
Kildeholm, 1958 Glostrup kom. og postdistrikt.
- holmen K 43 *Vibeholmen*, 1928 Kbh. kom. (Valby).
Å 1 *Langholmen*, Høje Tåstrup kom. (Tåstrup).
R 1 *Avedøreholmen*, 1965 Glostrup kom. (Hvidovre – før 1965: *Holmevej*).
R: *Kurveholmen*.
- huse K 2 *Søhuse*, 1936 Gladsakse kom. (Bagsværd).
Nymose Huse, 1953 Gentofte kom. og postdistrikt.
- husene K 6 *Frankrigshusene*, 1935 Kbh. kom. (S).
Hegnshusene, 1941 Kbh. kom. (Brh.).
Solhusene, 1957 Herstedernes kom. (Albertslund – før 1957: *Solvej*).
Dette efterled sigter utvivlsomt i nok så høj grad til bebyggelsen som til selve vejen, hvorved det bliver at jævnføre med det tidligere omtalte -boderne.
- høj K 31 *Øresundshøj*, 1920 Gentofte kom. (Charlottenlund – før 1920: *Strandboulevarden*).
Å 2 *Poppelhøj*, 1922 Gentofte kom. (Hellerup – før 1922: *Peter Freuchens Allé*).
Grønehøj, 1935 Kbh. kom. (Vanløse).
Å: *Hasserishøj*.
- højen K 10 *Sandhøjen*, 1929 Kbh. kom. (Vanløse – før 1929: del af *Raunstrupvej*).
Tuکشøjen, 1933 Herlev kom. og postdis. – før 1933: *Lille Tuksvej*.
Granhøjen, ca. 1935 Gentofte kom. (Hellerup).

- krog K 2 *Nordkrog*, 1924 Kbh. kom. (Hellerup – før 1924: *A. F. Ibsens Vej*).
(R 1) *Stades Krog*, 1946 Lyngby-Tårnbæk kom. (Lyngby).
Mærk i denne forbindelse det ripensiske *Svinkrog*. 1736.
- krogen K 43 *Skovkrogen*, 1934 Gentofte kom. (Charlottenlund)
Å 2 – før 1934: del af *Skovgårdsvej*.
Vadstrupkrogen, 1947 Gladsaxe kom. (Bagsværd).
Valdemarskrogen, 1950 Gladsaxe kom. (Søborg).
Å: *Solkrogen*.
Af de undersøgte eksempler er kun fire navne på veje, der *ikke* er blinde. Efterleddet kommer der- ved i mange tilfælde til at fungere som de lidt ældre navne med Sideallé o.s.v., jfr. p. 155.
- Kvarter K 29 Findes kun i Albertslund, men tænkes i følgende notat i Københavns rådhus' gadenavnekartotek anvendt andre steder i hovedstaden. Eks.: *Klokkens Kvarter*, *Duens Kvarter* – alle fra 1964, Herstedernes kom. Efterleddet er optaget efter de svenske kvarternavne, d. v. s. navne på et areal afgrænset af fire veje. Sådanne navne er i brug i de fleste svenske byer og almindelig kendt af offentligheden i modsætning til f. eks. de københavnske kvarternavne, der også dækker væsentligt større arealer. De svenske navnes hyppigste form svarer ganske til, hvad der findes i Albertslund.
- kær K 29 *Immerkær*, 1951 Hvidovre kom. og postdistrikt.
Abildkær, 1955 Rødovre kom. og postdistrikt.
Valdkær, 1959 Søllerød kom. (Holte – før 1959: del af *Paradishegnet*).
- kæret K 9 *Barkæret*, 1949 Herlev kom. og postdistrikt.
Rudekæret, 1960 Søllerød kom. (Holte).
Bykæret, 1964 Tårnby kom. (Kastrup).
- land K 9 *Hampeland*, 1934 Kbh. kom. (Brh.).
Bredland, 1947 Søllerød kom. (Nærum).
Farverland, 1964 Herstedernes kom. (Glostrup).
- landet K 2 *Gadelandet*, 1949 Kbh. kom. (Brh.).
Vrangelandet, ca. 1950 til 1953 Hvidovre kom. og postdis. – efter 1953: *Strandbyparken*.

- led K 4 *Østerled*, 1917 Kbh. kom. (Ø).
Å 1 *Grønneled*, 1957 Herstedernes kom. (Albertslund).
Å: *Vesterled*.
- leddet K 16 *Vængeleddet*, 1927 Kbh. kom. (Brh. – før 1927: *Uffes Allé*).
Bindeleddet, 1942 Gladsakse kom. (Bagsværd).
Stakleddet, 1955 Kbh. kom. (Valby).
- lodden K 15 *Hjørnelodden*, 1935 Kbh. kom. (Valby).
Å 1 Å: *Degnelodden*. Se i øvrigt p. 73 f.
- ly K 5 *Munkely*, 1925 Gentofte kom. (Søborg).
Pilely, 1932 Rødovre kom. og postdis.
Lundely, 1939 Gentofte kom. (Hellerup).
- længen K 2 *Vartovslængen*, ca. 1930 Dragør kom. og postdis.
Præstelængen, 1933 Kbh. kom. (NV).
I hvert fald i det sidste eksempel ligger der en bevidst genoptagelse af det gamle Nyboder-efterled.
- mark K 4 *Kærmark*, 1938 Hvidovre kom. og postdis.
Islevmark, 1965 Rødovre kom. (Brh. – før 1965: del af *Viemosevej*).
- marken K 34 *Fogedmarken*, 1933 Kbh. kom. (N).
Å 4 *Vestermarken*, 1954 Ballerup-Måløv kom. (Ballerup).
Kvikmarken, jan. 1955 – apr. 1955 Gladsakse kom. (Søborg – før 1955: del af *Rugmarken*; efter apr. 1955: *Rugtoften*).
Å: *Klostermarken* (før: *Klostermarksvej*).
- mosen K 12 *Agermosen*, 1929 Hvidovre kom. og postdis.
Borremosen, 1935 Gladsakse kom. (Lyngby).
Rylemosen, 1961 Brøndbyernes kom. (Glostrup).
- parken K 33 *Universitetsparken*, 1941 Kbh. kom. (Ø).
Å 3 *Industriparken*, 1959 Ballerup-Måløv kom. (Ballerup).
Fortunparken, 1960 Lyngby-Tårnbæk kom. (Lyngby).
Å: *Magisterparken*.
- porten K 10 *Majporten*, ca. 1910 Kbh. kom. (S).
Sydporten, ca. 1945 Brøndbyernes kom. (Glostrup).
Bauneporten, 1962 Lyngby-Tårnbæk kom. (Lyngby – før 1962: *Parkhøjvej*).
(Jfr. det københavnske *Tugthusporten* fra ca. 1700 til 1843).

- skel K 2 *Vesterskel*, ca. 1935 Hvidovre kom. og postdis.
- skellet K 9 *Moseskellet*, 1927 Kbh. kom. (NV).
Åskellet, 1960 Brøndbyernes kom. (Glostrup).
Industriskellet, 1961 Torslunde-Ishøj kom. (Greve Strand).
- skrænten K 9 *Solskrænten*, 1930 Kbh. kom. (Valby).
Vibeskrænten, ca. 1954 Ballerup-Måløv kom. (Ballerup).
Sandskrænten, ca. 1956 Søllerød kom. (Nærum).
- stedet K 5 *Fristedet*, 1931 Gentofte kom. (Hellerup).
Møllestedet, 1960 Værløse kom. (Ballerup).
Grostedet, 1964 Kbh. kom. (Brh.).
- sti K 3 *Oldensti*, 1925 Kbh. kom. (S – før 1925: *Chr. Hansens Allé*).
Gigesti, 1932 Herlev kom. og postdis.
Grønnesti, 1964 Brøndbyernes kom. (Brøndby Strand – før 1964: *Grønnevej*).
- stien K 36
(Å 1) *Nonnestien*, Gentofte kom. (Charlottenlund).
Syrenstien, 1931 Kbh. kom. (Vanløse – før 1931: *Lupinsti*).
Krumstien, 1946 Herlev kom. og postdis.
Å: *Strandstien*, der daterer sig fra middelalderen, jfr. p. 38 f.
- stykket K 9 *Havestykket*, 1940 Kbh. kom. (S).
Brostykket, ca. 1952 Ballerup-Måløv kom. (Ballerup).
Krogestykket, 1955 Herlev kom. og postdis.
- svinget K 23
Å 1 *Dalsvinget*, 1930 Gentofte kom. (Hellerup).
Jægersvinget, 1944 Gentofte kom. og postdis.
Ålbrosvinget, 1958 Herlev kom. og postdis.
Å: *Skovsvinget*.
- toften K 48
Å 3 *Egetofte*, 1922 Gentofte kom. (Hellerup).
N 1 *Rugtoften*, 1955 Gladsaxe kom. (Søborg – før 1955: *Kvikmarken*, s. d.).
Trendetofte, ca. 1956 Søllerød kom. (Holte).
Å: *Nordtoften*.
N: *Engtoften*.
- vad K 8
(Å 1) *Gedvad*, 1938 Gladsaxe kom. (Lyngby).
Stokkevad, ca. 1948 Søllerød kom. (Nærum).
Østvad, 1950–1962 Gladsaxe kom. (Søborg – efter 1962: del af *Vadbro*).

KAPITEL 4

B. Etledshelheder

(*C-felt-dannelser eller betydningssekundærer*)

Uden efterled eller med fakultativt efterled forekommer allerede i ældre tid en del navne såvel i København som i provinsen. Disse navne, hvoraf de ældste er fra 1500-tallet, kan udgøres af et by- eller bygningsnavn, altså korresponderende med forledsgruppe A 1 og A 2. Til den første nævnes de nye *Høje Gladsaxe*, Gladsaxe kom. (Søborg) og *Skotterup*, Nakskov samt fra øvrige provinsbyer: *Skimminge*, Maribo (landsby, der lå, hvor Maribo blev grundlagt); *Kolstrup*, Åbenrå; *Lolfus*, Slesvig (Tyskland).

Korresponderende med den anden forledsgruppe skal nævnes: *Aabenrae*, 1609 ff. København (dog 1701: *Aabenraa gade*), hvis man antager opkaldelse efter ejendom med dette navn, hvad nok er mere sandsynligt end at regne med direkte opkaldelse efter købstaden (se dog Kristian Hald: *Fortid og Nutid*, bd. XXIII p. 460).

Pusterwich, 1609 ff. København tolkes af C. S. Lindstam efter det preussiske Postervick (nævnt 1568). Han skriver (Göteborgs Gatunamn, 1962 p. 250): »Namnet Pustervik [navn på en lille vig og et derved liggende kvarter i Göteborg] möter tidigast 1707; dess innebörd är omstridd. Sannolikt beror det på uppkallelse efter det pommerska Poesterwijck-bugten, nu Putziger Wiek. Viken blev känd genom en dansk kaperiaktion där 1572, och dess namn kom sedan at användas också om andra liknande, grunda haffliknande vikar. I Danmark och Skåne har namnet i fyra städer övergått till at beteckna en gata«. Paralleleksempler på en sådan opkaldelse synes ikke bekendte, og tolkningen forekommer ikke alt for overbevisende, navnlig da de tidligere gader *Pustervig* i Århus og Horsens ikke lå ved vandet. Det preussiske stednavn ligger tillige til grund for Oluf Nielsens tolkning i *Kjøbenhavns Historie og Beskrivelse*, 1889 bd. 4 p. 411, idet han her udleder navnet af en person fra byen Poest ved Poesterwijck + et vig, der rimeligvis skyldes et vandløb eller en dam ved strædet. Denne tolkning udelukker Hugo Matthiessen (GaG p. 151 note 29) meget rigtigt ved at henvise til de øvrige forekomster, og

han tolker Pustervig som dannet til 'kulpuster', et øgenavn til smede. Hertil kommer, at Hugo Matthiessen i både Århus, Horsens og København kan sandsynliggøre tilstedeværelsen af smede. Fra puster 'smed' mistolkes navnet efter homonymet puster 'lussing', og dette skulle danne grundlag for det i flere byer kendte Kindhestegade. I Nudansk Ordbog, artiklen Pustervig, søges GaG's og Lindstams tolkninger koordineret, idet der her anføres: »... opkaldelse efter Putziger Wiek i Pommern, sandsynligvis med folkeetymologisk tilknytning til ænyda. kulpuster, spøg. ell. nedsæt. betegnelse for en smed, og måske til ænyda. pust ørefigen (jfr. Kindhestegade)«. Blandt denne mængde af tolkningsforsøg er det vel rimeligst med Nudansk Ordbog at antage en eller anden form for opkaldelse efter det preussiske navn (mærk at kaperaktionen i 1572 var dansk!).

Gammel Myntt, 1633 ff. København; *Smeckennborrigh*, 1581 ff. til 1728 København Vester kvarter; *Dyrkjøb*, 1821 ff. København. Fra nyere tids København: *Lygten*, 1912 Kbh. kom. (N – efter Lygtekroen); *Springbanen*, 1948 Gentofte kom. og postdis.; *Carlsro*, 1953 Rødovre kom. og postdis. (efter ejendom); *Kristineberg*, 1961 Kbh. kom. (Ø – før 1961: *Glænøgade*) og måske *Skovfryd*, 1947 Lyngby-Tårnbæk kom. (Lyngby). Fra de specielt undersøgte provinsbyer nævnes fra Ålborg: *Tindeladen*, 1677 ff.; *Brandstrup*, 1682 ff. (nu med efterled); *Hielmer Stald*, 1682 ff. – første led er efter Otto Schmidts bog om Ålborg en foredrøjet af et »Helmissestald«. Til denne – som det ved første øjekast synes – noget hasarderede påstand må knyttes et par bemærkninger her. Helmissen (af 'hellig' + 'messe') er primært navnet på Allehelgensdag, men blev senere i jysk betegnelse på et gammelt øg, der efter endt efterårsarbejde ikke var dueligt længere og derfor blev sat ud på marken, hvor det kunne passe sig selv. Ordet udtales efter Feilberg [hælmæs], og kun med meget god vilje kan denne udtale siges at svare til skrivemåden. Navnet skrives nemlig altid med -j-, men et sådant -j- skulle ikke kunne optræde her foran et siden senere urnordisk tid kort e (æ) (jfr. GG § 105,2). Det -r-, der optræder i navnet, er heller ikke forklarligt ud fra Otto Schmidts tolkning. Går man ind på, at førsteledet er 'helmissen' = øg, fremviser navnet altså hverken nogen adækvat dialektal transskription eller en i nogen henseende rimelig rigssproget skrivemåde. Man kunne snarere tænke sig personnavnet Hjalmar som forled med udviklingen ja > jæ og a > e i den trykssvage stavelse samt svind af genitivs »s« foran efterfølgende »s«, jfr. p. 163. Jfr. også DS bd. XII p. 96 Hjelmslev. At regne med et med personnavn sammensat navn er vel rimeligt, også selv om tilsvarende dannelser ikke kendes med -stald, men en endelig tolkning synes at få stå hen i det uvisse.

Endvidere i Ålborg: *Engelborg*, 1768 (fra ca. 1800: *Øster Gravensgade*); *Frisenborg*, 1768 ff. til ca. 1860; *Reeber-Banen*, 1768 (nu: *Reberbansgade*); *Lauget*, nu (efter laugshus).

Til denne type navne hører muligvis *Friheden*, Nakskov og fra de ikke undersøgte provinsbyer skal nævnes: *Bellevue*, Rudkøbing (tidligere *Bellevuevej*) og *Belvedere*, Svendborg. Desuden skal som navngivne efter bygninger måske regnes de århusianske *Sibirien*, *Spanien* og *Dynkarken* (Resen: *Dynkarchet*) – yderst efter byen Dunkerque i Frankrig?

Med fakultativt efterled opræder nogle navne på -løs. Af disse forekommer i København nu navnet *Naboløs*, sigtende til at gaden ingen facader havde; den kaldes 1609: *Naaboeløes stræde* og atter 1620 med efterled. Viborg har nu *Navnløs* og således *Trap*¹, men *Trap*³ har *Navnløsgade*. I Nibe findes *Trap*³ *Genboløs* og *Naboløs*, men både *Trap*¹ og *PostAdr.* 1966 har efterled.

Navne der normalt ender på -boder(ne) kan have alternativformer, men de er dog sjældne. Fra København kendes et *Cledebode gaden*, 1492 og *Skobodestrædhed*, 1472. I Ribe er *Stenbogade* dog det almindelige – her kendes kun et enkelt *Stennebodhe*, 1496. Se også under -boder(ne) ovenfor.

Svarende til forledsgruppe A 2's navne efter offentlige anlæg o. lign. kendes bl. a. i København: *Waterkonstenn*, 1547 ff.; *Landemarckitt*, 1581 ff.; *Lønporten*, 1910 ff. (gadenavnet er en genoptagelse af et gammelt navn på stedet). Desuden de nye *Arkaderne*, 1964 og *Terrasserne*, 1957 i Tingbjerg, Brønshøj, Kbh. kom. – efter bygningsdele. Til denne gruppe må endvidere henregnes *Landgreven*, 1958 Kbh. kom. (K), der er dannet efter et tidligere forlystelsesetablisement »Landgreven af Hessen«. Senere gik navnet over på Skt. Nikolaj Kirkes assistenskirkegård (1711–1760), og det blev efter den tid brugt som husnavn. Fra Ålborg nævnes det gamle *Svingelen*, 1768 ff. (se p. 41), og fra dette århundrede kendes *Trækbanen* efter en hestetrukken jernbane. Fra Nakskov må navnet *Skandsen* (-d- er normalt!) henregnes hertil.

Også navne på naturforhold kan overføres direkte til gader. Det gælder således følgende københavnske gader: *Dybet*, 1659 (kun få gange om *Dybensgade*); *Rosengardhen*, 1454 ff. er i begyndelsen betegnelse for hele den nordøstlige del af København, men går senere over til den nuværende gade. Hvis *Cattswnd*, 1496 ff. skal tolkes som tilknyttet et særligt farvand i den vestlige del af byen, hører det hjemme her (jfr. p. 43 f.). *Øster wold*, 1623; *Wester wold*, 1623; *Nørrewold*, 1689; *Synderwold*, 1689; *Klockerhøigenn*, 1581 ff. til ca. 1750 om vestlige del af *Nørre Voldgade* – navnet er i 1928 genoptaget i Kbh. kom. (NV), hvor

det må regnes for sammensat med moderne efterled; *Smedebakken*, 1821 – en kort tid om en del af Kattesundet; *Holmands Reveer*, 1764 (om formen, se p. 185).

I nyere tiders navngivning i København glider mange af disse navne ind blandt de almindelige naturnavne med moderne efterled, og det vil i mange tilfælde være vanskeligt at afgøre, om man skal betragte navnene som sammensatte eller usammensatte. Et glimrende eksempel i den henseende er *Branddammen*, 1926 Kbh. kom. (Brh.) i det gamle Husum, der er et af de navne, som Stednavneudvalget i sin tid har foreslået. Her fremtræder navnet i hvert fald i begyndelsen som ét-leddet, men sammenholdes det med andre navne, ser man, at f. eks. i Hvidovre er der en stor navnegruppe på -dammen, hvor man ikke ville være i tvivl om at regne med CB + CA-dannelse, selv om ledsyntesen muligvis forekommer som appellativ. De eksempler der her skal nævnes bliver derfor kun utvetydige étledsstørrelser, således: *Udsigten*, 1917 Gentofte kom. og postdis. (før 1917: *Rolighedsstræde*); *Stenten*, 1925 Gladsaxe kom. (Bagsværd); *Hegningen*, 1925 Kbh. kom. (S – før 1925: *Tinghøjvej*); *Stampen*, ca. 1930 Hvidovre kom. og postdis.; *Bremerholm*, 1932 Kbh. kom. (K – før 1932: *Holmensgade*); *Strømmen*, 1962 Kbh. kom. (SV) (1).

Fra Ålborg nævnes: *Kacke Vadet*, 1677 ff. (jfr. p. 182); *Graven*, 1677 ff.; *Closter Iord*, 1677 ff.; *Kattesund*, 1677 ff. (jfr. p. 43 f.) – navnet optræder med alternativformen *Kattesundsgade* både 1847 og 1859, og Pontoppidan bruger både *Kattesund* og *Kattesunds-Gade*; *Lykken*, 1768.

Fra Ribe kendes: *Grawene*, 1677 (nu *Gravsgade*, s. d.); *Horse=fold*, 1677 ff. til ca. 1750; *Kurveholmen*, 1965 (før 1965: *Anders Sørensen Vedels Vej*). Desuden har Pontoppidan både *Paipyt* og *Paypøt-Gade* (s. d.).

I Nakskov kendes *Kattesund*, Perl. ff. (jfr. p. 43 f.) og *Kongestofft*, Perl. ff. og fra helt ny tid: *Blegen*. Fra øvrige provinsbyer skal nævnes det mærkelige og endnu ikke sikkert tolkede *Ramsherred*, der kan forekomme i alternativformen *Ramsherredsgade* (Næstved Trap¹ og Trap⁴), og som i nutiden (efter PostAdr. 1966) forekommer uden efterled 8 gange og med 1 gang. Om navnet, se yderligere DS XI p. 99. Mærk endvidere *Flegborg* og *Flegmade*, Vejle, hvoraf det første 1917 skrives *Fleg-*

(1) Navnet er et ordspil, idet gaden (tidligere sydligste del af *Trekronergade*) dels løber langs Gåsebæksrenden, dels langs fabrikken Nordisk Elektricitets Selskab.

borggade; *Slagkilde*, Trap³ Næstved (nu: *Slagkildevvej*); *Labæk*, Holbæk, *Spånebak*, Holbæk; *Spedalsø*, Horsens; *Naffet*, Haderslev.

Navne der antyder gadens udseende (sammenligningsnavne) eller gadens funktion optræder i en række tilfælde uden efterled eller med efterled alene, såvel moderne som traditionelt, men er i alle tilfælde at analysere som C-felt-led (ikke som CA). Af sådanne navne nævnes fra København: *Hallandsaas*, 1668 om Kongens Nytorv. Navnet regnes normalt for at være givet som øgenavn til det noget vildsomme torv, der oprindeligt blev brugt som losseplads. Steffen Linvald mener i sin bog »Københavnske gadenavne i fortid og nutid« med en artikel i *Borgervennen*, 1827, at navnet stammer fra skånske og hallandske bønder, der her landede deres varer. Denne tolkning er dog lidet sandsynlig i betragtning af, at navnet også optræder i Neksø, hvilket kun synes at pege mod anvendelse som sammenligningsnavn.

Endvidere *Wimmelschafftet*, 1597 ff. – gaden, der tidligere omfattede *Skoubogade* og den vestlige del af *Skindergade*, havde da form af et wimmelskaft, d. v. s. borsving. *Slippen*, 1661 ff. til 1873. Af nyere navne kender København følgende: *Trianglen*, Kbh. kom. (Ø); *Buen*, 1915 Frbg. kom. (F); *Skellet*, 1915 Kbh. kom. (Valby – før 1915: *Remisevej*); *Skrænten*, 1918 Gentofte kom. og postdis.; *Krogen*, 1920 Gentofte kom. og postdis.; *Strædet*, 1925–1964 Gladsaxe kom. (*Søborg*); *Rotunden*, 1926 Gladsaxe kom. (Bagsværd); *Skjulet*, 1926 Gladsaxe kom. (Bagsværd); *Slippen*, ca. 1930 Dragør kom. og postdis.; *Gemmet*, 1935 Kbh. kom. (NV); *Indelukket*, 1935 Gentofte kom. (Hellerup); *Alléen*, ca. 1935 Tårnby kom. (Kastrup); *Hesteskoen*, ca. 1944 Gladsaxe kom. (Bagsværd); *Højderyggen*, 1955 Herlev kom. og postdis.; *Ruten*, 1957 Kbh. kom. (Brh.) (2); *Smøgen*, 1962 Glostrup kom. (Hvidovre); *Ydergrænsen*, 1963 Glostrup kom. (Rødovre).

Fra Ålborg kendes *Krogen*, 1768 og *Hundeklemmen*, 1768, der ifølge GaG p. 93 hentyder til, at man her nemt kunne fange løse hunde, idet gaden blindt førte ned til Peder Barkes å. Navnet kendes kun hos Pontoppidan, men i ny tid kendes en vej med samme navn i Hasseris. Dette navn skyldes dog ikke genoptagelse af det gamle, men er optaget efter et gammelt stedligt marknavn. Fra 1847 stammer *Hukken* (om hvad der kileformet skyder sig ind). Fra dette århundrede daterer sig *Boulevarden*.

Ribe kender ingen eksempler, mens Nakskov har et enkelt nyt, nemlig *Krogen*.

(2) Navnet er den tidligere, nu tabte folkelige betegnelse for *Strøget*, Kbh. K.; i Tingbjerg er navnet givet til den vigtigste af bebyggelsens gader.

Til denne type navne må endvidere henregnes de forskellige dansker, hvori leddet 'Forlængelse' indgår. De ældste eksempler kendes fra slutningen af forrige århundrede, hvor Trap² har *Stormgades Forlængelse* og *Ny Vestergades Forlængelse*, Kbh. kom. (V) af hvilke det sidste holder sig til 1904, mens det første hurtigt ændrer navn til *Ny Stormgade* (officielt allerede fra 1880), nu nærmest = vestlige del af *Tietgensgade + Halmtorvet*. Yderligere eksempler kendes ikke i de her specielt undersøgte byer, men typen er og har været kendt også uden for København. Således kendte Odense i begyndelsen af århundredet *Allégades Forlængelse* (nu del af *Allégade*), i 1920-erne *Skt. Hans Gades Forlængelse* om *Sophie Breums Vej* og omkring 1950 *Falens Forlængelse* (nu del af *Falen*). Af nu eksisterende navne nævnes bl. a. *Rosengades Forlængelse*, Vejen; *Ribe Landevejs Forlængelse*, Tønder og *Sankt Olufs Gades Forlængelse*, Århus.

I øvrigt skal nævnes forskellige étledshelheder, der ikke heldigt lader sig indpasse andre steder. *Klædemålet*, 1955 Kbh. kom. (Ø) – knyttet til Konfektionsbyen og formelt optaget efter det dialektale klædemål 'klædebon'. På Vesterbro forekommer det private *Westend*, ca. 1900 om en vejstrækning parallel med *Dannebrogsgade*; navnet må være en kopi af det londonske *Westend*. Endvidere *Slien*, 1925 Kbh. kom. (V – til den sønderjyske memorialgruppe, se p. 138); *Lavetten*, 1947 Gladsaxe kom. (Herlev – i gruppe, se p. 154); *Højnehald*, 1962 Kbh. kom. (Brh. – i gruppe, se p. 135).

Fra Ålborg kendes de helt nye *Spolen* og *Skytten* som led i en gruppedannelse.

KAPITEL 5

C og D. Præpositions-dannelser og verbaldannelser

PRÆPOSITIONSDANNELSER

Navne der vel ikke kan siges at være hyppige i Danmark, men som dog er pænt repræsenteret landet over, er de med præposition dannede gadenavne. Ældst blandt disse er nogle københavnske, der forekommer 1582, hvor der skrives: *Ved Strann denn*, *Ved Auffuels gaarden*, *Ved Vollenn*, *Ved Mynthenn*. I de ældste eksempler er det ofte vanskeligt eller umuligt at afgøre dels om der er tale om et egentligt gadenavn, dels om præpositionen blot er et sætningsled. De her benyttede eksempler skulle være temmelig sikre, idet de er taget fra steder, hvor navnene bruges som overskrift eller indledning. Da som nu udelukker præpositionsnavne brug af en stedsangivende præposition (det hedder *aldrig* »på Ved Stranden«), og man kan derfor ikke tage dens fravær som tegn på, at der ikke foreligger præpositions-dannelse. Brug af fast præposition kan aldrig forekomme ved CB + CA-dannelser, hvor CA er traditionelt. Er CA moderne kan fast præposition tilsyneladende optræde. Da navne med fast præposition imidlertid ikke lader sig indpasse i indledningskapitlets feltskema, bør man undlade at anvende begreber som forled og efterled i forbindelse med nærværende kapitels navne.

Lidt yngre end de ovennævnte er fra København *Bag Børsen*, 1657 ff. til 1869, derpå: *Slotsholmsgade*; *Vd til Volden*, 1689 og Pontoppidan skriver 1764: *Over Vandet* og *Neden Vandet*, hvor f. eks. Gedde 1757 har den nuværende form (*Overgaden* o. s. v.). I ny tids navngivning i København bliver typen ret anvendt, og følgende skal anføres: *Under Elmene*, ca. 1910 Kbh. kom. (S); *Ved Grænsen*, 1915 Frbg. kom. (F); *Ved Klosteret*, 1925 Kbh. kom. (Ø); *Til Jernbanen*, 1925 Gladsakse kom. (Bagsværd – før 1925: *Stationsvej*); *Ved Stationen*, 1926 Tårnby kom. (Kastrup – før 1926: *Stationsvej*); *Ved Eltham*, 1937 Gentofte kom. (Hellerup); *Bag Søndermarken*, ca. 1940 Kbh. kom. (Valby – før ca. 1940: *Valbyvej*); *Om Kæret*, ca. 1940 Lyngby-Tårnbæk kom. (Lyngby); *Ved Højgård*, 1953 Gladsakse kom. (Bagsværd – før

1953: *Nydamsvej*); *Langs Sletten*, 1954 Lyngby-Tårnbæk kom. (Lyngby); *Bag Engvælen*, 1957 Store Magleby kom. (Dragør).

I Ålborg kendes hos Resen (1677) *Op ved Orbens Porte*, men man skal i øvrigt op til dette århundrede for at finde eksempler, og da kun disse: *Over Kæret*, *Over Bækken*, *Under Lien*.

Fra Ribe kendes kun det samme eksempel, nemlig 1736: *Ved Muuren* (ligeledes 1768), der omtales som navn på *Korsbrødregade*.

Nakskov har også kun et enkelt eksempel, nemlig det nuværende *Nordenkirke*, der kendes fra Perlestikkerbogen i formen *Norden kircken*.

Som det fremgår af eksemplerne er det et ret begrænset antal hovedled, der forekommer. Alle de noterede refererer sig enten til forskellige naturforhold eller til forskellige bygninger og anlæg. Udvalget af præpositioner er heller ikke stort. De helt dominerende er »ved« og »på«, efterfulgt af »bag« og »langs«, endnu sjældnere er »under«, »over« »om«, »til«. Fra øvrige provinsbyer nævnes med andre præpositioner: *Mellem Broerne*, Ringsted og Nørresundby; *På Lyngen*, Hundested; *I Pilene*, Svaneke; *Gennem Lunden*, Holstebro. Om synet på disse navne henvises til citat p. 142 f.

Denne navnetype kan som anført ikke indpasses i indledningskapitlets feltskema, hvilket allerede indicerer, at den står for sig. Sammenholder man den med andre navnetyper (bebyggelsesnavne, marknavne) på dansk grund, træder dette forhold endnu tydeligere frem. Alene på Bornholm kendes bebyggelses- og marknavne dannet med præposition, men i det øvrige Skandinavien kan typen belægges temmelig righoldigt, navnlig på vestnordisk område. Dog skal det tilføjes, at man formentlig skal antage samme dannelsesmåde som grundlag for en mængde danske stednavne, hvis nuværende normale form er en oprindelig dativ. De bornholmske bebyggelsesnavne med præposition er samlet af Gunnar Knudsen i en afhandling »Præpositioner i bornholmske Bebyggelsesnavne« i Studier tilegnede Verner Dahlerup, 1934 p. 25 ff. Gunnar Knudsen inddeler navnemængden i tre grupper, nemlig 1: Ubestemt Simplex, 2: Ubestemt Kompositum og 3: Med bestemt Artikel. Typerne i de to sidste grupper svarer til de typer, der findes inden for gadenavnen, mens type 1 ikke kendes som gadenavn. Dette svarer ganske godt til den datering Gunnar Knudsen giver af de tre typer, idet han anser type 1 for at indeholde det ældste stof, d. .v. s. oldtidsstoffet. Type 3 regnes ikke for at være ældre end 1500 og type 2 er ifølge Gunnar Knudsen udaterbar, men har dog så stor affinitet til type 3, at det antydes, at den måske burde slås sammen med type 3.

Denne typologiske og kronologiske overensstemmelse mellem visse bornholmske bebyggelsesnavne og de ældste gadenavne med præposition skal dog næppe lede til nogen antagelse om direkte påvirkning. De bornholmske navne kan vel bedst forklares som reliktkformer, mens der ikke synes at kunne antages noget tilsvarende for gadenavnene.

I udenlandske gadenavne kendes typen i Tyskland, men der har ikke kunnet knyttes forbindelser hertil, og det forekommer derfor rimeligst indtil videre at antage, at de danske gadenavne med præposition er opstået ved forkortelse af hyppigt brugte syntaktiske forbindelser.

D. VERBALDANNELSER

Gadenavne i hvis centralfeltled indgår en imperativ er lidet hyppige, men et par eksempler kan de undersøgte byer dog fremvise. Ribe har *Rykind*, 1736 ff. (Resen: *Røchind = stræde*), en lille vej, der fra Sønderportsgade fører ind til Domkirketorvet. Fra ny tid stammer i København *Kørom*, Gladsakse kom. (Bagsværd). Fra andre provinsbyer skal nævnes det nu forsvundne *Kereveder*, Randers, der ifølge GaG p. 58 utvivlsomt er lånt fra Hamborg (betydning: Vend om, d. .v. s. at gaden er blind), jfr. også Inge Wohlert: Imperativiske Stednavne p. 67 i *Ti Afhandlinger*, Kbh. 1960.

Til denne type knytter sig *Smutvej*, ca. 1945 Gentofte kom. (Charlottenlund), der formentlig er dannet til appellativet 'smutvej'. Ligeledes bemærkes *Nedenomsvej*, ca. 1956 Hørsholm, hvor man mest naturligt må forudsætte et tilgrundliggende 'kør neden om'.

Af verbaldannelser i øvrigt nævnes *Godtgemt*, 1929 Gladsakse kom. (Bagsværd) og *Bindeledet*, 1942 Gladsakse kom. (Bagsværd) med tilslutning til appellativet 'bindeled'.

KAPITEL 6

Gruppenavngivning

En meget stor del af nutidens danske gadenavne optræder i såkaldte grupper eller systemdannelser, hvorved forstås, 1) at de er samlet i et bestemt bykvarter, og 2) at de har referens til ét og samme emne. Sådanne navnegrupper kan indeholde fra et par til op omkring hundrede navne. Ud fra måden hvorpå referensforholdet mellem leddene kommer til udtryk i de forskellige navne, der udgør en gruppe, kan grupperne praktisk inddeles i følgende tre kategorier:

1: Referensgrupper (alle forleddene er forskellige, men refererer til samme emne; navnene har traditionelt efterled). Eksempler på denne gruppetype er: *Bogfinkevej – Duevej – Falkevej – Fasanvej – Glentevej – Hejrevej – Mågevej – Solsortvej – Svalevej – Ternevej – Vibevej* i Ålborg og: *Jacobys Allé – Asmussens Allé – Schlegels Allé* i Frederiksberg kom. Af første eksempelrække kan man umiddelbart udlede overbegrebet »fugle«, og af anden eksempelrække kan man efter nærmere undersøgelse udlede overbegrebet »kommunalbestyrelsesformænd på Frederiksberg«. Da man nu om dage tilstræber at have navne med samme referens samlet ét og kun ét sted i byen (det gælder også Stor-københavn), bør man være opmærksom på, at et overbegreb kan være temmelig udspecialiseret. I det sidstnævnte eksempel ovenfor havde det for eksempel ikke været udtømmende at tale om »kommunalbestyrelsesmedlemmer«, da sådanne optræder i den vestlige del af samme kommune, og man burde endda til det angivne overbegreb føje, at der var tale om kommunalbestyrelsesformænd fra nogenlunde *samme* tid.

2: Identitetsgrupper (et af leddene (evt. en leddel) er gennemført det samme; traditionelle efterled forekommer kun i tilfældet forledsidentitet). Eksempler herpå er: *Højbovej – Højlandsvej – Højmarksvej – Højtoftevej – Højvangsvej* i Glostrup kom., hvor første del af forleddet mekanisk er gentaget. Endvidere: *Højmosevej – Rørmosevej – Rismosevej – Grønnemose Allé* (der før 1942 hed *Andemosevej*) i Kbh. kom. (NV), hvor anden del af forleddet mekanisk er gentaget. Endelig:

Bispelodden, Degnelodden, Priorlodden, Præstelodden, Ringerlodden, Skolelodden, Tingmandslodden i Brøndbyernes kommune, hvor efterledet mekanisk er gentaget.

3: Differentiationsgrupper (leddene er forskellige fra navn til navn – traditionelle efterled forekommer ikke). Eksempel herpå er: *Provstestjorden, Præstemarken, Degnelodden, Klokkervangen* i Ålborg kom.

For at der overhovedet kan være tale om grupper, er det klart, at 2) og 3) må være tilfælde af 1). Indenfor 2) kan den kraftige understregning af gruppesamhørigheden, som identiteten medfører, dog bevirke, at der ikke altid er fuld semantisk parallelisme mellem de øvrige led i navnene – jfr. *Skolelodden* i den sidste eksempelrække under 2).

Antallet af navne i en gruppe kan som ovenfor omtalt variere fra et par til omkring hundrede. Der er dog grund til kort at diskutere, om »et par« = 2 er tilstrækkeligt til at kunne anses for en gruppe, eller om man bør kræve flere navne. Generelt må det siges, at jo flere navne man har, desto sikrere kan en gruppe konstateres. Har man kun to navne, kan det tit være usikkert, om der foreligger egentlig samhørighed, men det er dog ingenlunde umuligt at påvise to-navnsgrupper. Således i Gladsaxe kom.: *Hagavej – Solnavej*, i Kbh. kom. (Valby): *Carl Jacobsens Vej – Ottiliavej* og i Søllerød kom.: *Kong Valdemars Vej – Tovesvej*. Da man dog normalt vil opfatte 4–5 navne som minimum for en veletableret gruppe, er grupper (eller *mulige* grupper) på 2–3 navne blevet behandlet yderst forsigtigt, og hvor tvivl om den ægte samhørighed har kunnet rejses, er navnene blevet betragtet separat.

FØRSTE EKSPANSIONSPERIODE

Gruppenavngivningens opståen må ses i nær forbindelse med byernes vækst. Hvor denne er foregået i hurtigt tempo under den kommunale eller statslige myndigheds overopsyn, og hvor den har omfattet et nogenlunde stort areal, har mulighederne for systematisk navngivning været til stede, og de er blevet udnyttet. I Københavns historie forekommer to sådanne ekspansionsperioder. Den første forløber i Christian IV's regeringstid fra ca. 1610, til den afsluttes omkring Frederik III's død i 1670; den anden begynder omkring 1860 efter voldenes sløjfning og er endnu uafsluttet. I de her nærmere undersøgte provinsbyer kendes kun én sådan ekspansionsperiode, der løber parallelt med Københavns anden periode,

idet den dog begynder noget senere (omkring eller lidt før århundredeskiftet) og i øvrigt forløber med skiftende intensitet, alt efter hvor grokraftige de pågældende provinsbyer har været.

Om forholdet mellem navnene i Københavns første og anden ekspansionsperiode skal der ud fra det, som allerede er meddelt om grupperdannelsesstyperne, her påpeges, at man i første ekspansionsperiode kun finder navne hørende til type 1, og at type 2 og 3 først optræder i dette århundrede. Det skal således ses, at selv om der er en periode på henved 200 år uden nye grupperdannelser, genoptager man i begyndelse af anden ekspansionsperiode på dette punkt den praksis, der var gældende ved første periodes ophør. I øvrigt er det meningen her at disponere stoffet således, at sammenligninger mellem første og anden periode gives under gennemgangen af den ny tids navne, og forinden denne gennemgang foretages, skal gruppenavnene fra første ekspansionsperiode samt deres mulige kilder gøres til genstand for nærmere undersøgelse.

Den første udvidelse af gadenettet i København finder sted, da de såkaldte Skipperboder i 1610-erne anlægges på den gamle kongelige køkkenhaves grund syd for Nikolaj kirke. Her blev en lang række helt ens huse færdige på formentlig næsten samme tid, og der har derfor været behov for en samlet navngivning. Hvem der har forestået navngivningen, og hvornår den er foretaget, vides ikke, men den tydelige systematik turde imidlertid indicere, at det er officielle myndigheder, der har givet navnene. Skipperboderne var – som navnet siger – bestemt til flådens folk, der jo havde hjemsted på Holmen, og navnene er derfor naturligt blevet knyttet til, hvad der havde med havet at gøre. Følgende navne kendes da fra dette kvarter (ældst belagt i tidsrummet 1650–1660; her anført i moderne form): *Delfinstræde*, *Hummegade*, *Laksegade*, *Støregade* og i tilslutning hertil det siden 1574 kendte *Ulkegade*. Allerede fra begyndelsen har denne grupperdannelselse været ustabil, og i dag eksisterer kun et enkelt af navnene. *Delfinstræde* har tidligt måttet vige pladsen for den folkelige betegnelse *Dybet* (dette første gang 1659), der senere er blevet til *Dybensgade* (1689: *Delfinstrede*, som også kaldes *Dybensgade*). *Støregade* – i hvert fald fra Resen (1674) kaldet *Større = strede* – bliver 1876 en del (den vestlige) af *Holmens Kanal*, og *Ulkegade* bliver 1823 til *Holmensgade*, der igen bliver til *Bremerholm*. I 1958 forsvinder *Hummegade*, og tilbage er således alene *Laksegade*. Det må i forbindelse med denne gruppe bemærkes, at de ældste belægs vaklen mellem -gade og -stræde ikke bør tages som tegn på ustabilitet. I tiden mellem 1620 og 1650-erne anvendes betegnelsen *Skippergade* om *Lakse-*

gade og *Højbådsmandsgade* om *Hummergade*. Det kunne se ud som om disse formentlig spontant opståede navne bevidst er blevet fortrængt af de gruppebestemte, altså en tendens, der må have virket modsat af *Delfinstræde's* ændring til *Dybensgade*.

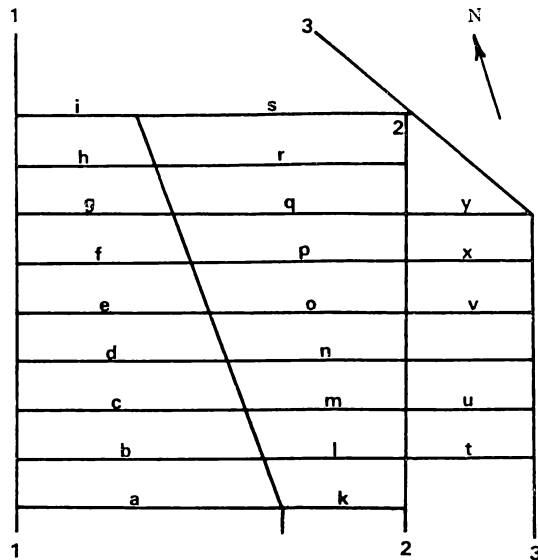
Den næste store byudvidelse fandt sted, da *Christianshavn* blev grundlagt i 1618. Her finder man den ældst belagte gruppedannelse i landet, idet man allerede 1622 har (belæg): *Kongens gade*, *Dronninggaden*, *Prindtzens gade* samt *S. Anis strede* og *S. Sophiæ gade*. Af disse navne opgives *Kongensgade* (senere *Lille* og *Store Kongensgade*) i 1859 (se nærmere p. 201) og erstattes af *Wildersgade*, og *Prinsensgade* bliver samme år til *Prinsessegade* (se nærmere p. 201). Om de to sidste af de fem navne, se nedenfor.

Efter anlægget af *Christianshavn* i 1620-erne fulgte indlemmelsen af det såkaldte *Ny-København*. Dette omfattede et areal, der nu afgrænses af gaderne *Øster Voldgade*, *Gothersgade* og *Nyhavn* samt af havnen mellem *Kvæsthusbroen* og *Kastellet*, og her påbegyndtes i 1631 anlægget af *Nyboder*, hvis færdiggørelse først har fundet sted omkring *Christian IV's* død i 1648. Efterretning om gadenavne har man dog ikke i disse anlægsår; først fra 1650-erne op til 1661 stammer de ældste belæg. I betragtning af den strenge systematik, der er lagt for dagen ved navngivningen, tør man imidlertid regne med, at de øvrige navne allerede er i funktion på det tidspunkt, hvor ældste form forekommer, og det sker med *Kattegaden*, 1650.

De gruppedannelser, der etableres, henter deres emne to steder fra, nemlig 1) botanikken og 2) zoologien. På omstående kortskitse er med bogstaver henvist til gadenavnene, der nedenfor anføres i ældste belæg samt med oplysning om nuværende navn.

a: <i>Lawendellstrædet</i> , 1658	n: <i>Vlffvestrede</i> , 1661
b: <i>Rosengade</i> , 1661	o: <i>Enhøringstredet</i> , 1661
c: <i>Nillichestrede</i> , 1661	p: <i>Reffvestrede</i> , 1661
d: <i>Balsamgaden</i> , 1659	q: <i>Kamellstredet</i> , 1661
e: <i>Salviégaden</i> , 1659	r: <i>Haregaden</i> , 1661
f: <i>Krusmyntstredet</i> , 1661	s: <i>Elephantstrædet</i> , 1659
g: <i>Meyranstredet</i> , 1661	t: <i>Hindegaden</i> , 1659
h: <i>Timianstredet</i> , 1661	u: <i>Kaninstredet</i> , 1661
i: <i>Tullepanstredet</i> , 1661	v: <i>Pindsvindstredet</i> , 1661
k: <i>Hiortestrædet</i> , 1658	x: <i>Kattegaden</i> , 1650
l: <i>Løffvestrede</i> , 1661	y: <i>Hundstredet</i> , 1661
m: <i>Biørnestredet</i> , 1661	

NYBODER

- 1 = nuværende Rigensgade
 2 = nuværende Borgergade
 3 = nuværende Store Kongensgade

Lokaliseringen er foretaget efter Resens kort 1674; dog hedder hos Resen *Tulipangade »Ruffes Gade«*.

Navneændring (se p. 199) har fundet sted i en del tilfælde, så følgende nye navne svarer til de på skitsen angivne bogstaver:

- a + k = *Klerkegade*
 l: nedlagt
 c + m + u = *Fredericiagade*
 d + n = *Olfert Fischers Gade*
 e + o + v = *Sankt Pauls Gade*
 x: nedlagt
 g + q + y = *Gernersgade*
 h: nedlagt
 i + s = *Suensonsgade*

Til gruppen med dyrenavne føjes ved udbygning af Nyboder i anden halvdel af det 18. århundrede navnene *Elsdyrsgade*, *Tigergade*, *Delfingade*, *Krokodillegade*, *Svanegade*, *Gåsegade* (nu: *Vildandegade*), der alle endnu eksisterer, og til plantenavsgruppen føjes *Hjertensfrydsgade*,

der også findes endnu. Af disse yngre Nybodernavne er alene *Leopardlængen*, der lå i østlig forlængelse af *Suensonsgade*, forsvundet.

De ovenfor nævnte navneændringers baggrund og kronologi vil blive omtalt nedenfor; her skal kun yderligere tilføjes nogle bemærkninger om navne, der optræder i Nyboder, inden de bevidste navneændringer tager deres begyndelse.

Den på kortskitsen ubenævnte strækning øst for »n« mellem »u« og »v« bærer på Resens kort enten navnet *Ulfve=Gade* eller også er den ubenævnt – det sidste er formentlig det rigtige. Først fra 1689 kendes et navn på denne gade, nemlig *Brøgerens længe*, et navn der falder helt udenfor den anvendte systematik. Skønt grunden syd for denne gadestrækning ikke har været bebygget, er der dog god grund til at regne med, at gaden nord for tomten har været tiltænkt et systemrigtigt navn, eftersom gaden syd for har et sådant (*Kaningade*). Af denne grund kunne man med rimelighed foreslå at lokalisere det tre gange 1656 nævnte *Elsdyrstræde* hertil. Navnet forekommer i to dokumenter (KD III 724 og KD V 882), og i det første omtales strædet som stødende ud til *Slesvigsgade*, der da var en del af *Store Kongensgade* (se nedenfor). Da de nord og syd for liggende parallelle gader kendes ved navn senest 1661, synes det rimeligt at regne med, at *Bryggerens Længe* oprindeligt har været tiltænkt navnet *Elsdyrsgade*, et navn der som ovenfor anført senere er benyttet i den nordlige udbygning af Nyboder.

Den på kortskitsen »c« benævnte gadestrækning (*Nellikegade*) får tidligt sit rådighedsområde indskrænket, idet den østlige del allerede 1689 kaldes *Kochstred* (senere: *Kokkegade*). Heller ikke dette navn passer ind i systematikken, og overhovedet er dets betydning uklar. Der turde dog foreligge enten en dannelse efter personnavnet eller til personbetegnelsen (dvs. mand, der tilbereder mad), derimod er det næppe sandsynligt, at der foreligger betydningen 'hane', og også de øvrige betydninger af ordet 'kok' synes at måtte lades ude af betragtning.

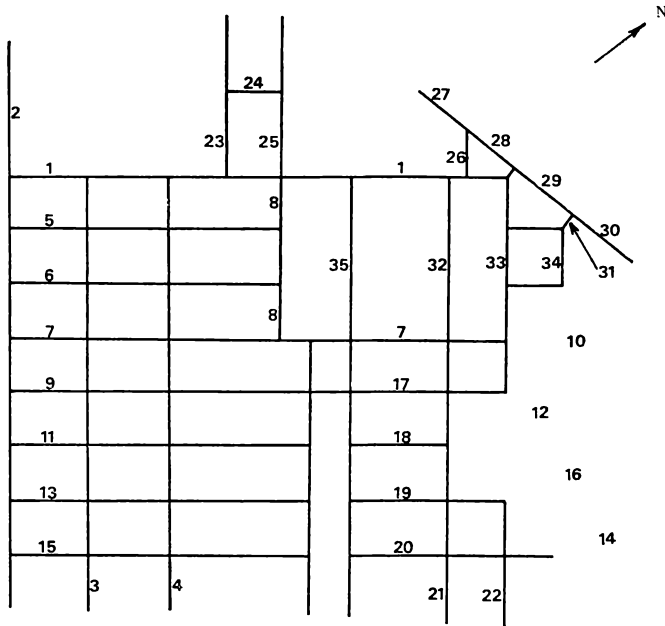
På Resens kort kaldes *Tulipangade* (»i«) *Ruffes Gade*, et navn der kun optræder denne ene gang, og hvis forled det ikke er lykkedes at tolke; noget plantenavn er det i hvert fald ikke. I perioder anvendes desuden navnet *Bagerensgade* om *Balsamgade*, *Skolemesterlængen* om *Hjortegade*, og *Nygade* træder efterhånden helt i stedet for *Hundegade*.

I flere af Nybodernavnene har efterleddene -gade og -længe/-længde (se p. 88) kunnet veksle helt op til begyndelsen af forrige århundrede, mens vekslen mellem -stræde og -gade, der er hyppig i de første årtier af navnenes eksistens, hurtigere falder i leje med det resultat, at -stræde glider ud.

Et hastigt blik på et Københavnskort vil vise, at selv om Nyboder udgjorde en voldsom forøgelse af byens areal, var kun en mindre del af det indlemmede Ny-København hermed blevet bebygget. Omkring 1650 tages der derfor med energi fat på planlægningen af, hvordan den resterende del skal udformes. Fra den tid (1649) stammer et kort over de projekterede gader i Ny-København og uden for den nye Østerport (1), og i løbet af 1650-erne dukker i retslige dokumenter og på kort navnene på disse gader op. En række af disse navne eksisterer kun på papiret, idet en del af planen aldrig kom til udførelse, men fælles for alle navnene er, at de indgår i gruppedannelser.

På følgende kortskitse ses lokaliseringen af disse navne.

NY-KØBENHAVN ca. 1651

Kortskitsen er gengivet efter Oluf Nielsen: *Kjøbenhavns Historie og Beskrivelse* 1889 bd. V p. 30–31. De nedenfor anførte belæg er dog alle gengivet efter originalen, der er NkS 371 c Fol. nr. 2. Denne original er aftrykt i Vilhelm Lorenzen: *Haandtegnede Kort over København fra 1600–1660*, 1930 planche XIX. Til nutidig orientering skal anføres, at 1 mellem 23 og 33 = *Rigensgade*. 2 = *Gothersgade*. 7 = *Borgergade*. 9 = *Store Kongensgade*. 13 = *Bredgade*. Området begrænset af 1, 7, 8 og 33 = det oprindelige Nyboder som gengivet på det foregående kort.

(1) Se Chr. By p. 107 og *Haandtegnede Kort over København 1600–1660* planche XVIII.

Et nærmere studium af kortets gadenavne viser, at disse udgør tre grupper.

1: En noget diffus gruppe, hvis emne måske kunne betegnes som 'riget', indeholdende navne på monarkiets øverste, på lande og folkeslag hørende under monarkiet og på landets stænder (i videste betydning). Navnene anføres her i kortets form efter numrene, der er ordnet efter gruppe-tilhørsforholdet.

1: <i>Rigensgade</i>	2: En gruppe omfattende mineraler.
2: <i>Ny Kongensgade</i>	
3: <i>Dronningensgade</i>	23: <i>Sølfsgade</i>
4: <i>Printzensgade</i>	24: <i>Blygade</i>
5: <i>Herregade</i>	25: <i>Suovelgade</i>
6: <i>Adelgade</i>	26: <i>Vitrilgade</i>
7: <i>Borgergade</i>	27: <i>Alungade</i>
8: <i>Clerckegade</i>	28: <i>Steenkulgade</i>
9: <i>Gothersgade</i>	29: <i>Kaabergade</i>
10: <i>Gotterstorff</i>	30: <i>Jerngade</i>
11: <i>Wendersgade</i>	
12: <i>Wenders torff</i>	3: En gruppe i tilknytning til de planlagte torve.
13: <i>Norgisgade</i>	
14: <i>Norgistorff</i>	31: <i>Wildpretsgade</i> (2)
15: <i>Danmarckisgade</i>	32: <i>Korngade</i>
16: <i>Danmarckistorff</i>	33: <i>Hestegade</i>
17: <i>Sleßwiggade</i>	34: <i>Fægade</i>
18: <i>Holsteinsgade</i>	
19: <i>Stormarngade</i>	
20: <i>Ditmarßengade</i>	
21: <i>Oldenborgsgade</i>	
22: <i>Delmenhorstsgade</i>	

Udover disse navne indeholder kortet nr. 35: *Kirckegade*, der må være orienterende (A 2) efter den planlagte Skt. Anna rotunda kirke. På den originale kortskitse ses derimod ikke den faktisk eksisterende *Helsingørs-gade* (1650: *Helsingjørs-gade*), der forløb fra *Kongens Nytorv* vest om Nyboder til den nye Østerport, hvor den gik over i landevejen til Hel-

(2) Forleddet er vildbrad = 'vildt' eller 'kød af vildt', se ODS. Om ordet se også Allan Karker: »Tro er vildbrad« i Danica – Studier i dansk sprog. Til Aage Hansen. Århus 1964.

singør. Man ser heller ikke nogle uden for Østerport planlagte gader, hvis navne vel skal opfattes i forbindelse med den ovenfor nævnte gruppe 1, nemlig 1650: *Borringholmsgade*, *Siellandske gade*, *Vendsyssellgade*, 1651: *Jyllandsgade* og 1652: *Schonens gade*. Af disse er *Jyllandsgade* og *Helsingørgade* muligvis = *Bornholmsgade* og *Vendsysselgade*.

Som det allerede er antydnet, blev kun en del af planerne for Ny-København til virkelighed i løbet af de kommende år, så det kan derfor ikke undre, at Resens kort 1674 viser en noget andet gadeplan og dermed også andre gadenavne. Vest og nordvest for nuværende *Bredgade* afviger gadeplanen ikke fra den, der eksisterede ved midten af forrige århundrede, d. v. s.: *Kronprinsessegade* forløber kun langs Kongens Have (endnu dog ingen egentlig vej), *Adelgade* forløber på skrå gennem hele Nyboder, og *Prinsensgade* eksisterer i bedste velgående mellem *Borgergade* og *Adelgade*. Alene bemærkes, at *Helsingørgade* ikke er afsat. Hvad gadenavnene i denne del af Ny-København angår, bemærker man på Resens kort, at *Sølvgade* hedder »*Klercke=Gade*«, *Adelgade* gennem Nyboder hedder »*Rigens Gade*«, *Borgergade* fra *Hindegade* nordpå hedder »*Førstens Gade*«, *Store Kongensgade* hedder »*Ny Kongens Gade*«, *Dronningens Tværgade* hedder »*Dronningens Gade*« og *Bredgade* hedder »*Norges Gade*«.

Øst og sydøst for nuværende *Bredgade* viser Resenkortet en gadeplan, der i grove træk svarer til nutidens. Alligevel må man erindre, at planen i nok så høj grad må betragtes som en idealplan, idet denne del af Ny-København, det såkaldte Frederiksstaden, først blev endelig udformet ved opførelsen af de store palæer (herunder Amalienborg) i midten af 1700-tallet. Derfor er de identifikationer, der i det følgende foretages mellem Resens navne og nutidens, kun tilnærmelsesvis.

Som ovenfor anført hedder den yderste, nordlige del af *Borgergade* hos Resen »*Førstens Gade*« (dvs. *Fyrstengade*). Dette navn hører gruppemæssigt sammen med »*Grefve=Gade*« (nærmest = *Amaliegade*), »*Baron=Gade*« (nærmest = *Toldbodgade*) og »*Ridder=Gade*« (nærmest = *Sankt Annæ Plads*), en gruppe der utvivlsomt må ses i nær tilknytning til den ovenfor nævnte gruppe i det oprindeligt planlagte Ny-København. Udover disse gruppetilknyttede navne vises hos Resen i det senere Frederiksstaden gaden »*Flodens Gade*« (dvs. *Flådensgade*), der nærmest er lig *Kvæsthusgade* + kajen hen forbi *Larsens Plads*. Til disse sidstnævnte navne er Resen den eneste kilde.

Om stabiliteten i de tre ny-københavnske grupper skal gøres følgende bemærkninger:

Gruppe 1: Navnene til de gader, der overhovedet udføres, udviser forholdsvis god stabilitet. Følgende sker: ca. 1663 bytter *Gothersgade* og *Ny* (=Store) *Kongensgade* strækning. *Store Kongensgade* hedder *Ny Kongensgade* til ind i anden halvdel af 18. årh.; dog 1737: *Store Kongens* [*Gade*]. *Dronningens Tværgade* hedder *Dronningensgade* til ind i anden halvdel af 18. årh., men kan dog 1749 kaldes »*Dronningens Twer-Gade*«; en enkelt gang 1737 kaldes gaden *Wendis* [*Gade*]. *Bredgade* hedder indtil 1877 officielt *Norgesgade*, der dog lige fra grundlæggelsen har vekslet med *Bredgade*, som har været den folkelige betegnelse inden Ny-København blev anlagt (belagt flere gange inden 1651). En enkelt gang kaldes gaden på et tysk kort fra 1687 *Königinstrasse*, og omkring 1750 synes en del af *Bredgade* at have været kaldt *Dronningens Bredgade*. I 1804 øgedes gruppen – vist nok ubevidst – med *Kronprinsessegade*, der opkaldtes efter kronprins Frederiks hustru.

Gruppe 2: Af disse gader blev alene *Sølvgade* og gaderne langs Østervold anlagt. Af navnene på disse gader holdt kun *Stenkulsgade* (afvekslende med *Stokhuslængen*) sig. Navnet blev afskaffet i 1875, efter at det til sidst havde været anvendt om den sydlige side af det nedenfor nævnte *Grønlændertorv*. Gaden nord for *Stokhuslængen*/*Stenkulsgade* hedder allerede på tysk kort 1687 *Grönlandt* efter den grønne bevoksning og senere – således Gedde 1757 – *Grønlands Wey*, et navn der i omtolket tilstand uofficielt er blevet bevaret til nutiden i *Grønlændertorvet* om pladsen, hvor *Suensonsgade* og *Rigensgade* løber sammen (verificeret af yngre Nyboder-indfødt). I slutningen af 1600-tallet kan *Sølvgade* og *Klerkegade* veksle, men *Sølvgade* bevarer sig.

Gruppe 3: Da navnene kun har eksisteret på papiret, er de meget tidligt gledet helt ud.

I endnu to yderområder af hovedstaden lægges der i disse hektiske år planer om udvidelse. Det gælder det østlige Christianshavn, og det gælder det sydvestlige hjørne af det gamle København ud mod Kalvebod strand mellem nuværende *Frederiksholms Kanal* og *H. C. Andersens Boulevard*. Begge disse områder er på Resens kort forsynet med anlagte gader, og gaderne bærer alle navne, der indgår i grupper. På Christianshavn repræsenterer planerne kun ønsketænkning; områderne var på Resens tid vand og først senere er en del deraf blevet tørlagt. På området ved Kalvebod strand svarer planerne stort set til den nutidige virkelighed, men Resens gadenavne kendes ikke. For begge områder gælder, at Resen er den eneste kilde til de gadenavne, der nu skal omtales. De planlagte gadenavne til det nye Christianshavn udgør to grupper.

1: En gruppe indeholdende helgennavne, nemlig:

S. Oluffs Gade
S. Knuds Gade
S. Ericks Gade
S. Matthæi=Gade
S. Marci=Gade
S. Lucæ=Gade
S. Johannis Gade

I forbindelse med denne gruppe ville man gerne se de tidligere nævnte *S. Anis stredede*; 1622 (= *Sankt Annæ Gade*) og *S. Sophiæ gade*; 1622 (= *Sofiegade*). Desværre passer kronologien dårligt, og selv om det er rimeligt at antage, at de Resen'ske navne er affødte af de to tidlige, forklarer det ikke gruppens opståen.

2: En gruppe med navne efter fisk m. v. indeholder følgende navne:

Helt Gade
Cebeliav=Gade
Ostes Gade [= Østers-]
Tunge=Gade
Flynder=Gade
Rocke=Gade
Kulle=Gade
Skelfisk=Gade [= Musling-]
Torske=stræde
Sille=strædet
Krabber=Gade
Krebs=Gade
Reger Stræde
Aale=Stræde
Hornfisk Stræde
Hvillinger=Strædet

I forbindelse med disse navne kan nævnes kanalnavnene: *Marsvins Canal*, *Hvalfisk Canal* og *Sverdfisk Canal*, også fra Resen.

I området ved Kalvebod strand har Resen følgende navnegruppe, her vedføjet navnet på de gader, der i nutiden nærmest modsvarer Resens.

<i>Pawe=Gade</i>	(<i>Frederiksholms Kanal</i>)
<i>Keysser=Gade</i>	(<i>H. C. Andersens Boulevard fra Stormgade sydpå</i>)
<i>Churførste=Gade</i>	(<i>Stormgade</i>)
<i>Cardinal=Gade</i>	(<i>Ny Vestergade</i>)
<i>Abbed=Gade</i>	(<i>Ny Kongensgade</i>)
<i>Muncke=Gade</i>	(<i>Bryghusgade</i>)

Flere af disse gader kendes i samtidige belæg med de nu kendte navne, således 1669: *Stormgaden*, 1668: *dend ny Westergade*, 1673: *Kongensgade bag Slottet*, 1675: *Brøghuusgaden*. Hertil skal føjes, at Resens *Keysser=Gade* = voldgaden (appellativet!), og at *Pawe=Gade* på Resens tid sikkert har været en del af *Vandmøllestræde*.

Med disse aldrig realiserede navnegrupper fra Resens Københavnskort sluttede 50 års aktivitet inden for gadenavngivningen, og der kom til at gå henved 200 år, før denne navngivningsmetode atter skulle blive aktuel. Hermed kan behandlingen af disse tidlige grupperdannelser dog ikke anses for afsluttet. Et spørgsmål af allerstørste vigtighed presser sig nemlig på, og det er: Er idéen til sådan navngivning dansk eller – hvis ikke –, hvor stammer den da fra? En belysning af dette problem er det følgende afsnits emne.

Beliggende i udkanten af det europæiske kulturområde har Danmark gennem tiderne normalt været den modtagende part, hvor det gjaldt nye kulturelle strømninger. Der ligger derfor ingen mistænkeliggørelse af dansk opfindsomhed i at undersøge, om ikke også skikken at navngive gader efter bestemte systemer skulle stamme fra udlandet. En sådan undersøgelse må nødvendigvis omfatte sådanne udenlandske byer, som har udvidelser, der minder om de københavnske, og som er ældre end disse, og den må omfatte en redegørelse for, om udenlandske planlæggere er beskæftigede i Danmark, samt om danske planlæggere kan have modtaget impulser udefra. Af denne grund vil i det kommende selve gadenavnene af og til kunne komme til at spille en mere tilbagetrukket rolle.

Opførelsen af Skipperboderne dannede som anført optakten til de store byudvidelser i København i 1600-tallet. Det må anses for givet, at der til dette byggearbejde har eksisteret en nøje udarbejdet plan, men det vides ikke, hvem der har været mester for den. Mogens Lebech anser det i sin bog »Nyboder i opgang og nedgang«, Kbh. 1962 p. 9 for sandsynligt, at korporationsbebyggelsen »Die Fuggerei« i Augsburg har været forbilledet, og han regner med, at Christian IV har fået kendskab til

bebyggelsen enten gennem et stik hos Braunius eller gennem en billedhugger – mester Adrian –, der på dette tidspunkt var i hans tjeneste. En diskussion af Mogens Lebechs formodninger falder udenfor denne undersøgelses rammer, og Augsburg kan ikke have givet anledning til gruppe-navngivning, da sådan ikke fandtes dér (ifølge privat oplysning fra stadsarkivet i Augsburg).

I Chr. By (3) p. 75 f. beskæftiger Vilhelm Lorenzen sig med Skipperboderne. Heller ikke han kender ophavsmanden til bebyggelsesplanen, men han peger på Hans van Steenwinkel den Yngre, idet han skriver: »I København havde Christian IV i disse Aar de to Brødre Steenwinkel til Raadighed, og det er vel snarest den højt betroede Hans Steenwinkel den Yngre, der har haft med dette Arbejde [dvs. opførelsen af Skipperboderne] at gøre«. Er dette end en formodning, har citeret dog én vigtig funktion, nemlig at drage Hans van Steenwinkel den Yngre frem. Han er en af hovedingeniørerne i hele begyndelsen af 1600-tallet til sin død i 1639, og med ham er tanken umiddelbart ledt hen på Holland; en tanke der skal vise sig at være overordentlig frugtbar. Efter nærmere undersøgelse ligger det nemlig klart, at en lang række hollændere og hollandsk-inspirerede har været beskæftigede med byplanlægning og andet ingeniørarbejde i Danmark i 1600-tallet. Hans van Steenwinkel den Yngre (1587–1639) og hans broder, Laurens van Steenwinkel (15??–1619), var ganske vist født i Danmark, men de var sønner af Hans van Steenwinkel den Ældre, der i 1577 var hidkaldt fra Holland for at arbejde med færdiggørelsen af Kronborg. Siden var han til sin død 1601 én af de mest benyttede ingeniører under den danske krone. Sønnerne selv var i 1602 elever hos datidens berømteste hollandske ingeniør, Hendrick de Keyser (4), i Amsterdam. Dette forhold omtales meget oplysende af Vilhelm Lorenzen i »Holland-Danmark« p. 437: »Stormesteren fra 16. Aarhundrede, Hans van Steenwinkel d. Ældre, dør 1601, og det blev foreløbig hans Sønner, Laurens († 1619) og Hans († 1639), Elever af Hendrick de Keyser og paavirkede ogsaa af Lieven de Key (5), der mest energisk holdt den nederlandske Tradition vedlige«.

Som sagt er forbindelsen mellem Skipperboderne og Hans van Steenwinkel d. Y. ikke sikker; til gengæld ved man, at han omkring 1620 forestod planlægningen af *Silkegade* (Chr. By p. 76), og videre hedder det i Chr. By p. 102: »Ophavsmanden til Planen for Nyboder [af 1630]

(3) Chr. By = Vilhelm Lorenzen: Christian IV's Byanlæg og andre Bybygningsarbejder. Kbh. 1937.

(4) Hendrick de Keyser (1565–1621).

(5) Lieven de Key (billedhugger, bygmester ca. 1560–1627).

kan næppe være nogen anden end den i disse Aar stærkt benyttede Hans Steenwinkel den Yngre. Hans Navn alene er knyttet til Nyboder, omend det først møder os saa sent som 1637, da han er Kongens økonomiske Tillidsmand ved Byggeriet. Efter hans Død 1639 har formentlig Leonard Blasius afløst ham«. Leonard Blasius var hollænder og fra 1640 til sin død i 1644 kgl. generalbygmester, og tidligere havde han været beskæftiget ved anlægget af Glückstadt. Også andre hollændere tiltrækker sig opmærksomhed i disse årtier, navnlig Johan Semb. Han havde i 1616 planlagt det aldrig gennemførte Bredsted i Sønderjylland, men fra 1617–1619 arbejdede han med tegningerne til Christianshavn. Tilsyneladende må han være død omkring 1619, hvor hans endeligt vedtagne projekt var sat i gang, og arbejdet blev videreført af bl. a. hollænderen Paul Buysser. Noget senere er endnu en hollænder beskæftiget med de byanlæg i København, der har særlig interesse. Det er fæstningseksperter Hendrick Ruse, der i 1662 får overdraget revideringen af 1649-planen for Ny-København (se nedenfor), og som i 1667 udarbejder planen for »Frederiksholm« (dvs. kvarteret mellem nuværende *Frederiksholms Kanal* og *H. C. Andersens Boulevard* syd for *Stormgade*). Hvem der udarbejdede planerne for den østlige udvidelse af Christianshavn (jfr. Resens navne ovenfor) vides derimod ikke, men Hendrick Ruse har det ikke været (se *Holland-Danmark* p. 472). Udover disse hollændere, der har tilknytning til byanlæg i København med gruppenavne, har en lang række andre hollændere været beskæftigede med lignende eller beslægtede opgaver inden for rigets grænser. Således 1: Abraham de la Haye 1617–1627 i bl. a. Glückstadt, Halmstad og København, 2: Claus Ohm i Glückstadt, 3: Herman Bolten + 4: Peter de Heide + 5: Jan Berens Boller – alle sidst i 1620-erne i Glückstadt, 6: Cornelius Flindt bl. a. 1624 i Christiania og 7: Isaac van Geelkerck i 1640-erne ved forskellige byanlæg. Til denne række af navne kunne utvivlsomt føjes yderligere et antal personer, hvis navne alle er af hollandsk udseende, men hvis nationalitet ikke er sikkert fastslået. At hollændere virkelig var efterspurgt i Danmark fremgår måske bedst af følgende (Chr. By p. 32): »Allerede 1625 skal Kongens Gesandt i Haag skaffe ham bl. a. Konduktører og 1626 faar Jørgen Vind Ordre til i Nederlandene at skaffe bl. a. en god Ingeniør . . . «.

Imidlertid er det jo ikke udelukkende hollændere, der arbejder som ingeniører i Danmark. Også danskere – til hvilke de to yngre Steenwinkler for så vidt må regnes – kommer efterhånden til at spille fremtrædende roller, men for dem alle gælder, at de har været under hollandsk påvirkning. Mest fremtrædende af disse er Axel Urup (1601–

1671), der havde frekventeret det berømte universitet i Leyden, havde studeret i Haag, og som tillige havde besøgt Frankrig, England og Italien. Han er fra 1635 »rigens ingeniør«, og det er i denne egenskab, at han i 1649 udarbejder den første plan til bebyggelse af Ny-København uden for Nyboder. Det er i store træk denne plan, der ovenfor er blevet gengivet, og denne plan er det tillige, som Hendrick Ruse i 1662 foretager en revision af.

Af øvrige danskere med hollandsk baggrund skal nævnes Hans Jacobsen Schiört, der i 1628 havde studeret i Leyden, og som i perioden 1631–1638 oppebar 100 rdl. årligt til udenlandske studier. Fra 1639 er han ansat som ingeniør i Danmark og forestår derpå anlægget af Kristiansand. Endelig må anføres Otto Heyder, der også havde studeret i Leyden; han er ingeniør i perioden 1647 til sin død i 1660.

Denne korte oversigt kan måske forekomme uoverskuelig på grund af sit væld af navne, men det turde dog med tydelighed fremgå, at den hollandske påvirkning inden for teknisk – herunder byplanmæssig – udvikling er kolossal.

Denne kendsgerning betyder i sig selv naturligvis intet som bevis for gruppenavngivningens eventuelle udenlandske oprindelse, men den tvinger til en undersøgelse af gadenavne i Holland i begyndelsen af 1600-tallet. Her viser Amsterdam sig at være en guldgrube.

Allerede i slutningen af 1500-tallet forekommer i kvarteret Lastage følgende navne (6):

<i>Koningstraat</i>	(Konge-)
<i>Keizersstraat</i>	(Kejser-)
<i>Riddersstraat</i>	(Ridder-)
<i>Jonkersstraat</i>	(Junker-)

og lignende navne optræder i en andel del af Amsterdam fra 1612:

<i>Heerengracht</i>	(Herre-)
<i>Keizersgracht</i>	(Kejser-)
<i>Prinsengracht</i>	(Prins-)
<i>Koningsgracht</i>	(Konge-)

(bortset fra det sidste genfindes alle navnene i nutidens Amsterdam).

(6) Kilderne til de følgende amsterdamske gadenavne er 1: A. M. van Gelder: *Amsterdamsche Straatnamen geschiedkundig verklaard*, 1913, 2: *Bijdragen en mededelingen der Naamkunde-Commissie van de koninklijke nederlandse Akademie van Wetenschappen te Amsterdam: Middeleeuwse en moderne straatnaamgeving*, 1953 p. 5–46 ved P. J. Meertens og W. Moll og 3: J. Z. Kannegieter: *De namen der straten en grachten in de Jordaan I–II*, januar-februar 1962 i tidsskriftet *Ons Amsterdam*.

Disse navne minder påfaldende om dem, der lidt senere optræder her hjemme på Christianshavn og også om dem, der omkring 1650 kendes fra Ny-København. Noget bevis udgør denne parallel selv sagt ikke, men indtil eventuelle andre forlæg for København er blevet påvist, kan der være god grund til at have opmærksomheden henledt på disse hollandske navne. Om årsagen til opkomsten af nogle af disse navne mener J. ter Gouw ifølge A. M. van Gelder, at det ene skyldes byrådsmedlemmernes ønske om at mindes sig selv som »*Heeren van den Gerechte*«, at det andet er opkaldt efter *kejserkronen* i byvåbnet, og at det tredje skulle være opkaldt efter den *prinselige* titel.

Endnu mere påfaldende bliver parallellen med Amsterdam, når man betragter gadenavnene i den 1612 oprettede bydel Jordaan, der lå – og ligger – vestligt orienteret i forhold til Amsterdams centrum, og som mod øst afgrænses af de ovenfor nævnte *gracht*'er.

Her kendes følgende navne:

<i>Akoleienstraat</i>	(Akeleje-)
<i>Anjelijsstraat</i>	(Nellike-)
<i>Bloemstraat</i>	(Blomster-)
<i>Boomstraat</i>	(Træ-)
<i>Egelantiersstraat</i>	(Æblerose-)
<i>Goudbloemstraat</i>	(Okseøje-)
<i>Laurierstraat</i>	(Laurbær-)
<i>Lavendelstraat</i>	(Lavendel-)
<i>Leliestraat</i>	(Lilje-)
<i>Lindenstraat</i>	(Linde-)
<i>Madelievenstraat</i>	(Tusindfryd-)
<i>Palmstraat</i>	(Palme-)
<i>Rozenstraat</i>	(Rosen-)

alle belagt første gang omkring år 1615.

Som det ses, er overbegrebet for denne gruppe det samme som for den ene af Nyboder-grupperne, og en sammenligning vil tillige vise, at flere af forleddene er de samme. Baggrunden for disse navne ser J. Z. Kannegieter (De namen der straten en grachten in de Jordaan, tidsskriftet *Ons Amsterdam*, januar 1962 p. 10) i plantevæksten i det indlemmede område, men han nævner også den mulighed, at de kan skyldes tilslutning til eksisterende navne ved den ovenfor nævnte *Heerengracht*. Her kendes nemlig en *Goudsbloemsteegje* (Okseøje-), en *Vlasbloemsteeg* (Hør-) og en *Varmoesgracht* (Grøntsag-). Hertil kommer *Leliestraat* (Lilje-) =

Leliestraat i Jordaan. Denne gade er dog ifølge A. M. van Gelder opkaldt efter et hus.

Foruden denne gruppe kendes i samme kvarter + en del af nabo-kvarteret fra samme tid følgende navne indgående i gruppe:

<i>Berenstraat</i>	(Bjørne-)
<i>Elandstraat</i>	(Elge-)
<i>Hartenstraat</i>	(Hjorte-)
<i>Hazenstraat</i>	(Hare-)
<i>Konijnenstraat</i>	(Kanin-)
<i>Reestraat</i>	(Rådyr-)
<i>Wolvenstraat</i>	(Ulve-)

desuden:

<i>Huidenstraat</i>	(Hud-)
<i>Runstraat</i>	(Garverbark-)
<i>Looiersstraat</i>	(Garver-)
<i>Passeerdersstraat</i>	(7)

Det vil ses, at disse navne har en overordentlig tydelig parallel i den anden Nybodergruppe. I Amsterdam ligger de nævnte gader alle i det gamle garverkvarter, og dyrenavnene skyldes i følge J. Z. Kannegieter ønsket om at mindes de dyr, der leverer huder til erhvervet. For de amsterdamske blomsternavnene vedkommende skal tilføjes, at de vides at være givet af de offentlige myndigheder – efter J. Z. Kannegieters mening måske af byplanlæggeren selv –, og at de har afløst tidligere navne på stier og småveje. J. Z. Kannegieter fastsætter ud fra forekomster i dokumenter og kirkebøger ligefrem en dato (1. maj 1614) for officiel overgang til de nye gruppebestemte navne.

Sammenholder man nu disse hollandske gruppenavnene alder og semantiske indhold med den altdominerende hollandske indflydelse i Danmark, synes man med en vis ret at kunne forestille sig Amsterdam som direkte forbillede for de københavnske navnegrupper. Hvor stor vægt en sådan påstand skal tillægges må imidlertid afhænge af, hvad resultat en undersøgelse af andre mulige inspirationskilder for Danmark giver. Jo mindre positive sådanne undersøgelser vil være, med desto større ret kan man hævde forbindelsen mellem Amsterdam og København.

(7) forleddet: nomen agentis dannet til det franske verbum *basser* = behandle huder i et bassin.

Fra andre steder i Holland synes inspirationen ikke at kunne være kommet. Rotterdam har i hvert fald ingen tidlige gruppenavne (se H. C. H. Moquette: *Rotterdamsche Straatnamen geschiedkundig verklaard*, Rotterdam 2. opl. 1928), og Haag har i det 17. århundrede kun været en ubetydelig by (først købstad fra beg. af 19. årh.). Heller ikke andre hollandske byer er nævnt i den litteratur, der har været gennemgået med henblik på dette emne.

I det nuværende Tyskland (Øst- og Vest-) er udover Augsburg (se ovenfor) undersøgt Berlin (efter F. Nicolai: *Beschreibung der königlichen Residenzstädte Berlin und Potsdam*, 1769) og Hamborg (efter: *Topografische Wegweiser durch Hamburg für Einheimische und Fremde*, 1830), og ingen af stederne er der antydning af gruppedannelser.

I det nuværende Polen er undersøgt Gdansk (Danzig), der i det 17. århundrede var en art fristad med polsk overhøjhed. Her navngives ifølge Walther Stephan *Die Strassennamen Danzigs*, 1911 i tiden 1630–1650 en gruppe gader med dyre- og fuglenavne som forled – muligvis efter byens bastioner. Disse navne kunne for så vidt tænkes at være forbillede for den ene Nybodergruppe, specielt da det vides, at forbindelserne – navnlig de handelsmæssige – mellem Danzig og Danmark var stærke i begyndelsen af det 17. århundrede (8). Man kender imidlertid ikke noget til arkitektoniske endsige byplanmæssige påvirkninger fra Danzig, og da hverken den anden Nybodergruppe eller Christianshavn-navnene fra 1622 ville blive forklaret ved en eventuel forbindelse med Danzig, synes intet at pege mod denne by som inspirator.

I England er alene blevet undersøgt London (efter John Entick: *A New and Accurate History and Survey of London, Westminster, Southwark and places adjacent*, London 1766 kort i bd. 3 p. 292), og her kan ikke påvises tidlige navnegrupper.

I Frankrig er gennemgået Paris efter De Chuyes *La Guide de Paris, contenant le nom et l'adresse de toutes les rues etc.*, Paris 1654. Her findes på kortets tid en gruppe gader i en del af nuværende 3. arrondissement = daværende 11. kvarter »du Temple«, opkaldt efter franske provinser. Hvor meget ældre end 1654 disse gadenavne (i alt 14) er, er desværre ikke oplyst, men kvarteret er blevet bebygget under Louis XIII (konge 1610–1643), så sandsynligheden taler for, at de er noget ældre end 1654. Hvad navnenes semantiske indhold angår, danner de en udmærket parallel til en del af de planlagte navne for Ny-København (Skånegade, Norgesgade o. s. v.). Det er imidlertid yderst vanskeligt at

(8) Se f. eks. Erik Arup: *Danmarks Historie*, anden bog p. 613 og tredje bog p. 115.

påvise franskmænd beskæftiget med byanlæg i Danmark. Den eneste der ifølge Chr. By kan påvises, er en fæstningsbygger Pachewal, der i 1620 arbejdede på Glückstadt, vist nok specielt indkaldt til dette arbejde. Skal man derfor overhovedet antage en påvirkning fra denne tidlige parisiske gruppedannelse, må den være indirekte, og for at en sådan indirekte påvirkning skal være nået til Danmark, må man vel formode, at den er gået via hollændere. I og med at de parisiske navne modsvares af københavnske, men ikke af hollandske, kunne man måske være fristet til at operere med en kombineret hollandsk-fransk påvirkning. Der synes dog ikke at være nogen nødvendighed herfor til stede. Antog man nemlig en sådan kombination for nødvendig, havde man alligevel ikke forklaret alle 1600-tallets københavnske navnegrupper (jfr. Resen), og man tør vel sige, at een gang sat i funktion, er gadenavngivning i grupper i stand til at avle selvstændigt på dansk grund. Da der ydermere nedenfor skal nævnes en meget sandsynlig hjemlig kilde til gadenavnene med landsdelsforled, må konklusionen blive, at man ikke kan regne med fransk påvirkning.

Nu er byudvidelserne i og omkring København jo ikke de eneste byarbejder, der bringes til udførelse under Christian IV. I hans regeringstid anlægges Christianopol, Christiansstad, Kristiansand, Kristiania, Kungälv, Kongsberg og Glückstadt, men i intet tilfælde er der tidlige gruppedannelser i disse byer, så heller ikke de kan kaste lys over de københavnske navne.

Interessant er derimod Fredericia, der anlægges i 1650-erne af Frederik III. Her genfindes allerede på et tysksproget kort fra 1657 følgende gruppebestemte navne (her vedføjet 1: en oversættelse til moderne dansk og 2: gadens moderne navn, hvor ændring har fundet sted).

1657:	moderne oversættelse	nuværende navn
<i>Königin Gasse</i>	<i>Dronningensgade</i>	det samme
<i>Königs Gasse</i>	<i>Kongensgade</i>	det samme
<i>Reuter Gasse</i>	<i>Ryttergade</i>	<i>Riddergade</i>
<i>Jutische Gasse</i>	<i>Jyske gade</i>	?
<i>Nordische Gasse</i>	<i>Nordiske gade</i>	<i>Norgesgade</i>
<i>Fynsche Gasse</i>	<i>Fynske gade</i>	?
<i>Dänische Gasse</i>	<i>Danske gade</i>	?
<i>Bürger Gasse</i>	<i>Borgergade</i>	?
<i>Prinzen Gasse</i>	<i>Prinsensgade</i>	det samme
<i>Schonische Gasse</i>	<i>Skånske gade</i>	del af <i>Danmarksgade</i>

<i>Clerke Gasse</i>	<i>Klerkegade</i>	del af <i>Danmarksgade</i>
<i>Selandsche Gasse</i>	<i>Sjællandske gade</i>	del af <i>Jyllandsgade</i>
<i>Adels Gasse</i>	<i>Adelgade</i>	del af <i>Jyllandsgade</i>
<i>Holsteinsche Gasse</i>	<i>Holstenske gade</i>	del af <i>Sjællandsgade</i>
<i>Ritter Gasse</i>	<i>Riddergade</i>	del af <i>Sjællandsgade</i>
<i>Herrn Gasse</i>	<i>Herregade</i>	<i>Fynsgade</i>
<i>Sleswicksche Gasse</i>	<i>Slesvigske gade</i>	del af <i>Oldenborggade</i>

(Gengivet efter Erik Lund: Fredericia 1650–1950. Planer, kort og billeder til byens historie. p. 10–13).

Som det vil ses, har disse navne en påfaldende lighed med navnene i den største af de tre ny-københavnske grupper, og der synes ingen tvivl at kunne herske om, at København har været det umiddelbare forbillede for disse navne. Måske således at forstå, at navnene er blevet eksporteret til Fredericia, fordi udskydelsen af Ny-Københavns anlæg havde gjort dem mere eller mindre overflødige i hjembyen.

I det foregående har der udelukkende været søgt efter paralleller til de københavnske gruppedannelser indenfor andre stæders gadenavne. Denne søgen har ledt til den rimelige antagelse, at Amsterdam var inspirationskilde for København. Hermed kan søgningen efter kilder imidlertid ikke standse. Også andet end gader bærer jo navne, og i 1600 tallets Danmark er der i denne forbindelse én bestemt institution, der påkalder sig opmærksomheden, nemlig flåden. Allerede de islandske sagaer kender skibsnavne, og på Christian IV's tid, hvor den danske orlogsflåde var af en ret anselig størrelse, havde alle større fartøjer navn, og en del af disse navne indgår i velafgrænsede grupper. Disse grupper skal i det følgende nærmere undersøges, men forinden dette sker, må en enkelt bemærkning gøres. Hvor interessant en undersøgelse af disse skibsnavnes historie og forudsætninger end måtte være, ville en sådan dog helt sprænge denne afhandlings rammer, og navnenes tilstedeværelse på danske skibe må derfor her tages som et *fait accompli*. For den der ønsker en foreløbig oversigt kan der henvises til artiklen »Træk af Skibsnavnenes Historie« i »Handels- og Søfartsmuseet på Kronborg«, årbog 1952 p. 137 ff., men hvem der ønsker en virkelig tilbunds gående undersøgelse, må henvises til selv at foretage den.

Allerede ved Christian IV's tronbestigelse i 1596 kan der af den samlede mængde skibsnavne udledes én navnegruppe med følgende navne (9):

(9) Efter Halfdan Barfod: Vor Flaade i Fortid og Nutid. Kbh. 1941 bd. 1. p. 83.

Samson	Gabriel
Josva	Jonas
Raphal	David
Josaphat	Salomon
Gedeon	Jacob

Med andre ord: en navnegruppe med gammeltestamentlige navne. Disse navne er interessante ved at indgå i gruppe, men de repræsenterer måske blot en protestantisk reaktion mod den middelalderlige (dvs. katolske) tradition, ifølge hvilken skibe var indviet til en bestemt helgen.

I Tidsskrift for Søværnen, 1890 p. 409 ff. (H. D. Lind: Om Kong Christian den Fjerdes Orlogsflaade III) findes en komplet flådeliste, og her kan udviklingen gennem første halvdel af 1600-tallet følges ganske nøje. Af det dér fremlagte materiale synes at kunne udledes følgende to grupperinger (i parentes er angivet skibets (skibsnavnets) eksistensår; forklaring til navnene følger nedenfor):

Delmenhorst (1633-44/58)
 Lammet (1630-47)
 Lindormen (1607-12; nyt skib: 1622-44)
 Nældebladet (1620-44)
 Oldenborg (1630-44)
 Den sorte Rytter (1610-27; nyt skib: 1637-53)
 Kronet Stokfisk (1630-45)
 Stormarn (1644)
 Svanen (1625-53)
 Flyvende Vædder (1630)
 Ørnen (1606-18; nyt skib: 1640-53)

Hørende til denne gruppe, men måske tillige på overgangen til næste gruppe står:

Forgyldte Bjørn (1647-53)
 Hvide Bjørn (1635-61)
 Sorte Bjørn (1643-53)
 Den norske Løve (1635-66)
 De to Løver (1630-44)
 De tre Løver (1630-37; nyt skib: 1638-44)

Til den anden gruppe hører:

Elephanten (1618–24)
 Enhjørningen (1609–20)
 Haren (1627–32)
 Hinden (-1607-)
 Den flyvende Hjort (1628–35; nyt skib: 1641–69)
 Katten (1605–11)
 Leoparden (1604–28)
 Graa Ulv (1642–69)

Den første gruppe kan ved første øjekast virke noget heterogen, men nærmere undersøgelse vil vise, at der er god mening i at stille navnene sammen. Navnene refererer nemlig i alle tilfælde til de landsdele, der var optaget i det danske rigsvåben. I tre af tilfældene er det regulære navn benyttet (Delmenhorst, Oldenburg, Stormarn), i de øvrige tilfælde har skibene fået navn efter det heraldiske symbol. Følgende identifikationer mellem symbol og landsdel kan nemlig foretages:

Lammet	Gotland eller Færøerne
Lindormen	Venden
Nældebladet	Holsten
Den sorte Rytter	Ditmarsken (10)
Kronet Stokfisk	Island
Svanen	Stormarn
Flyvende Vædder	Færøerne (11)
Ørnen	Øsel
Forgylde } Hvide } Bjørn Sorte }	Grønland
Den norske Løve	Norge
De to Løver	Sønderjylland (Slesvig)
De tre Løver	Danmark

Hertil bør føjes navnene:

Søbladet	de ni hjerter omkring løverne; hjerterne er oprindelig søblade (dvs. åkandeblade)
De tre Kroner	Den nordiske union

(10) Her som i de øvrige navne hentyder adjektivet til skibets farve. Heraldisk er rytteren *ikke* sort.

(11) Adjektivet hentyder formentlig til skibets hurtige egenskaber.

Fastholder man nu disse udtydede navne, vil det ses, at de i mange tilfælde genfindes i gadenavne fra Ny-København i 1650-erne. Dette kan næppe være nogen tilfældighed. På den anden side skal man næppe heller tro, at gaderne er opkaldt efter skibene. Snarere foreligger der i begge tilfælde det samme ønske om at manifestere den danske krones udstrakte magt. Denne antagelse er grunden til, at disse navne ovenfor ved gennemgangen af Ny-København blev knyttet til gruppen med klart royale forled. Da skibsnavnene imidlertid er de ældste, er det en nærliggende tanke, at de har været inspiration til 1650-ernes ny-københavnske navne.

Hvad angår skibsnavnene i den anden gruppe, vil det ses, at de er identiske med forled, der kendes i den ene Nyboder-gruppe. Også her er skibsnavnene ældst, og man kunne måske i dette tilfælde være mere tilbøjelig til at antage direkte opkaldelse. En sådan formodning ville imidlertid få den anden Nybodergruppe til at stå underligt alene, og man skal nok også i dette tilfælde højst regne med en vis parallelisme.

Hvordan skal nu denne kendsgerning, at der på dansk område findes gruppenavngivning, der er ældre end de fleste – og største – gadenavnsgrupper, afvejes i forhold til den formodede hollandske indflydelse? Spørgsmålet er principielt uløseligt, men det unddrager sig dog ikke en vurdering. Den spinkle mulighed for fransk indflydelse må utvivlsomt afvises under hensyn til den første af de to skibsnavnegrupper. Derimod synes indflydelsen fra Holland så sikker, at den ikke kan vises tilbage af nogle skibsnavnegrupper, og det mest rimelige bliver derfor at antage, at de to inspirationskilder har frugtbargjort hinanden i en vekselvis påvirkning. Muligheden for at dette overhovedet har kunnet finde sted, må efter min mening snarest søges i en vidtfavnende europæisk tendens hos fyrster såvel som borgere til at regulere og systematisere samfundets mangeartede aktiviteter. At den danske konge ingen undtagelse har dannet, ses af følgende citat, der passende kan stå som afslutning på dette afsnit. (Bricka og Fridericia: Kong Christian den fjerdes egenhændige Breve, brev af 27. februar 1641): »Der skal tenckis paa Naffn tiil alle gaader Och streeder, som Søefolckiid Nu y boer och y framtyden komme att boe y«.

ANDEN EKSPANSIONSPERIODE

Fra midten af det 19. århundrede sætter, som allerede nævnt, den anden ekspansionsperiode ind, først i København, men efterhånden i de fleste danske byer. Hermed opstår der atter behov for større samlet navngivning, og det bliver atter navngivning i grupper, man griber til.

Nogen umiddelbar fortsættelse af den tidlige københavnske gruppenavngivning er der kun til en vis grad tale om. Ganske vist indeholder den første periode typer, der senere i den anden periode genoptages, men det sker ikke før den er godt i gang. Et træk, som er fælles for første periodes gruppenavne og første del af anden periodes, er, at de med visse undtagelser (i første periode f. eks. Skipperboderne) er uden naturlig tilknytning til de steder, hvor de gives. Der er dog næppe tale om en egentlig videreførelse af traditioner fra første periode til anden, men snarere om en almindelig fornemmelse af gruppenavngivningens art.

Da der ikke i den anden ekspansionsperiodes navne kan findes paralleller i første periode, må disse søges andre steder, og her skal man utvivlsomt gå til Tyskland. Forbindelsen med Tyskland er i det 19. århundrede så omfattende og så kraftig, som den ikke har været i lange tider, og når Adolf Bach derfor i sin »Deutsche Namenkunde« II § 544 skriver, at i det 19. århundrede påbegyndes gruppenavngivningen i Tyskland med forled efter f. eks. komponister, digtere, statsmænd, regenter og landskaber, kan der ikke herske tvivl om, at man her har den nyere danske gruppenavngivnings umiddelbare forlæg.

Nedenfor vil de forskellige navnetyper, der optræder i den anden periodes gruppenavngivning blive gennemgået, idet der vil blive henvist til de undergrupper i kapitlet om forled (A 1 – A 10), som gruppernes forled svarer til, og hvor der ingen korrespondens findes, vil der blive gjort særligt rede derfor. Endvidere vil grupperne fra Københavns første ekspansionsperiode som nævnt blive omtalt her sammen med de grupper, de har semantisk fællesskab med. Endelig må det anføres, at det af praktiske årsager ikke har været muligt at medtage alle navnene i alle de grupper, som nævnes. Derfor er kun i de første grupper, der skal nævnes, alle navnene medtaget, mens der i øvrigt kun nævnes ét eller et par typiske eksempler. Hvor særlige fænomener gør sig gældende, vil der dog altid blive givet specielle redegørelser derfor.

Ligesom det ovenfor blev påvist, at de ikke-gruppetilknyttede memoriale personnavne var tidligt på færde som forled, således gælder det samme også for de gruppetilknyttede.

Omkring år 1860 findes da i København følgende grupper med denne type forled: 1. *Dannebrogsgade*, *Absalonsgade*, *Valdemarsgade* og lidt senere *Saxo(s)gade*. Denne gruppe udbygges noget spredt på Vesterbro i løbet af det næste halvthundrede år med navnene (nævnt alfabetisk) *Arkonagade*, *Asger Rygs Gade*, *Bodilsgade*, *Erik Ejegods Gade*, *Eriksgade*, *Esbern Snares Gade*, *Eskildsgade* (afløsende *Knudsgade*), *Knud*

Lavards Gade, Palnatokesgade, Skjalm Hvides Gade, Svendsgade. Gruppen omfatter fortrinsvis personer fra den tidlige danmarkshistorie (Saxo!), men den er »uren« ved at medtage navnene Arkonagade og Dannebrogsgade. Dette sidste navn diffunderer i øvrigt ud af gruppen omkring 1885, hvor *Estlandsgade* og *Revalsgade* dukker op og attraherer det til en ny gruppe. 2. *Cort Adellers Gade, Herluf Trolles Gade, Niels Juels Gade, Peder Skrams Gade, Tordenskjoldsgade*, en gruppe der muligvis er stedtilknyttet Gammelholm = flådens gamle område. 3. *Baggesensgade, Ewaldsgade, Wesselsgade* + lidt senere (1873) *Todesgade*. 4. *Dagmarsgade, Gormsgade, Thyrasgade*. Lidt yngre (fra 1870-erne) er *Frederik VII's Gade* og *Prinsesse Charlottes Gade* samt de fem gader *Alexandravej, Dagmarsvej, Georgsvej, Thyrasvej, Valdemarsvej* (efter Christian IX's børn) i daværende Brønshøj sogn, Sokkelund herred, Københavns amt, nu i Kbh. kom. (NV). Denne gruppe gøres ved senere tilvækst ikke-memorial. Alle disse grupper er referensgrupper med memorialnavne som forled, og de er – bortset muligvis fra Gammelholmgruppen – ikke stedtilknyttede. Denne gruppetype skyder mange skud i København i tiden op til omkring 1920, hvor den næsten helt forsvinder. Årsagen hertil er dels, at de kendte og mindeværdige personer nu så godt som alle havde fået deres gade, dels at kravet om stedtilknytning nu pointeres kraftigere. Af grupper, der har en vis størrelse, skal følgende nævnes: *Hedemannsgade, Helgesensgade, Irmingsgade, Kroghsgade, Lundingsgade, Læssøesgade, Ryesgade, Schleppegrellsgade, Trepkasgade* efter militære fra 1848 og 1864. *Ryesgade* kendes allerede 1860, men gruppedannelse finder først sted i løbet af 1870-erne til 1890-erne og afsluttes først helt i 1928, da *Blegdamsstræde* omdøbes til *Irmingsgade*. Desuden: *Bissensgade, Carstensgade, Ernst Meyers Gade, Freundsgade, Jerichausgade, Küchlersgade, Lundbyesgade, Theofilus Hansens Gade* (efter bildende kunstnere – gruppen fra ca. 1890). *Carit Etlars Vej, Carl Bernhards Vej, Hauchsvej, Henrik Ibsens Vej, Paludan Müllers Vej* i Frbg. kom. (efter digtere – gruppen fra ca. 1890). *Madvigs Allé, Martensens Allé, Mynstersvej* i Frbg. kom. (efter kulturpersonligheder fra 1800-tallets midte – gruppen fra ca. 1890). Denne gruppe bør ses i nær tilknytning til forannævnte digtergruppe – bemærk allitterationen, der måske kan betragtes som et tidligt forvarsel om de senere identitetsgrupper. I øvrigt skal i hurtig rækkefølge nævnes følgende grupper: *Rømersgade* m. fl., Kbh. kom. (K) (videnskabsmænd), *Laurids Skaus Gade* m. fl., Kbh. kom. (N) (sønderjyske politikere), *Wiedeweltsgade* m. fl., Kbh. kom. (Ø) (malere), *Bellmannsgade* m. fl., Kbh. kom. (Ø) (nordiske musikere og komponister), *Rovsingsgade* m. fl., Kbh. kom. (Ø) og

Eschrichtsvej m. fl., Kbh. kom. (Valby) (læger), *Sigbrits Allé* m. fl. Kbh. kom. (S) (1500-tals personligheder – heraf en del med lokal tilknytning), *Hørdumsgade* m. fl., Kbh. kom. (SV) (socialdemokratiske politikere), *Natalie Zahles Vej* m. fl., Kbh. kom. (SV) (pædagoger), *Rembrandts Allé* m. fl., Kbh. kom. (S) (hollandske malere – gruppen detableret i 1927, jfr. p. 85), *Jonas Lies Vej* m. fl., Glad. kom. (Søb.) (danske og udenlandske digtere).

I Ålborg kendes den tilsvarende type fra lidt før århundredeskiftet, hvor man finder grupperne *Valdemarsgade* m. fl. (dansk middelalderhistorie), *Schlepppegrellsgade* m.fl. (navne med tilknytning til 1848 og 1864), *Peder Skrams Gade* m.fl. (ældre militære). Fra nyere og helt ny tid stammer i Ålborg grupperne *Abildgaardsvej* m.fl. (malere), *Heibergsvej* m.fl. (digtere), *Knud Rasmussens Vej* m. fl. (polarforskere). Desuden den royale gruppe omkring *Kong Frederiks Vej*, der nu er delvis detableret. Ribe har ikke grupper, der kan henregnes hertil, og Nakskov har kun en spæd begyndelse i *Ørstedsvvej* og *Ingemannsvvej* fra 1920-ernes slutning.

Man bemærker for det første i hvor høj grad grupperne i Ålborg og København ligner hinanden – et blik på kort over de pågældende byer vil kun yderligere bestyrke indtrykket –, og for det andet den gode overensstemmelse, der er med de gruppedannelser, Adolf Bach nævner.

Med hensyn til forleddene i denne afdeling bør man endvidere hæfte sig ved de mindede personers nationalitet. Langt det overvejende antal er selvsagt danskere, men andre nationaliteter kommer også ind i billedet. Det gælder i første række skandinaver (f. eks. polarforskere, komponister, digtere). Personer af anden nationalitet optræder blandt danske kolleger i digterkvarteret i Glad. kom. (Søb.) (*Tolstojs Allé*, *Gorkis Allé*, *Zolas Allé*, *Kiplings Allé*, *Dickens Allé*), men er holdt for sig i komponistkvarteret («Musikbyen») omkring *Mozarts Plads*, Kbh. kom. (SV). Det samme var tilfældet med en nu detableret gruppe hollandske malere (Rembrandt, Jordaen, van Dyck, Ruisdael, Rubens) i Sundby syd for *Sundbyvestervej* og vest for *Englandsvej*. Mærk desuden nedenævnte *Keplersgade*. Antallet af ikke-danske personer er ikke stort, og årsagen hertil er vel til dels et ønske om i første omgang at tage vare på mindet om danskere, men mange udlændinge er tillige udelukket på grund af deres navnes udanske og dermed let forvanskelige karakter.

For flere af de ovennævnte grupper gælder, at de ikke er »rene«. Ordet er allerede anvendt ovenfor i forbindelse med gaderne *Dannebrogsgade* og *Arkonagade* i den Vesterbro-københavnske gruppe omkring *Absalonsgade*, men begrebet skal her uddybes lidt nøjere. Med »urenhed« menes, at den pågældende gruppe indeholder forled, der ikke opfylder

et ideelt krav om streng semantisk parallelisme mellem forleddene. Et sådant krav er netop ideelt, fordi det på den ene side ikke er nedfældet nogetsteds, men på den anden side synes søgt efterfulgt (og med held) i de fleste grupper. Man må dog ikke heraf forledes til den antagelse, at de »urene« grupper udgør en art laverestående grupper, thi navnene er lige så fast sammenhængende her som i de »rene« grupper. Ret beset er forskellen vel blot den, at man i de »urene« grupper er nødt til at operere med et abstrakt overbegreb, mens man kan klare sig med et konkret ved de »rene«. Således ville overbegrebet for den nævnte Vesterbro-gruppe ikke være f. eks. »middelalderhistoriske personer + sted(er) + symbol«, men simpelthen »dansk middelalderhistorie«. »Urenhed« er således ikke noget afgørende fænomen, men der skal dog her fremdrages et par eksempler, og også i den fremadskridende gennemgang af grupperne vil fænomenet blive eksemplificeret flere gange.

I Ålborg er der til navnene *Schlepppegrellsgade* m. fl. knyttet navnene *Helgolandsgade*, *Dybbølgade*, *Fredericiagade*, *Istedgade* og *Dannebrogs-gade*, altså en sammenblanding, der svarer til Vesterbro-gruppens blot fra et andet tidsrum. Til Ålborgs polarforskergruppe hører på samme måde *Diskovej* og *Grønlands Torv*.

Noget lignende gør sig gældende i København omkring *Tycho Brahes Allé*, S. Nuværende *Keplersgade* hed indtil 1935 *Brahesborg Allé*, og foruden at høre til en anden navnetype udmærkede navnet sig ved tillige slet ikke at have tilknytning til Tycho Brahe, men at være opkaldt efter en fynsk herregård. Dette sidste fænomen kunne man kalde »falsk tilknytning« – yderligere eksempler herpå skal ses nedenfor. Til denne minimale gruppe knytter sig endvidere på en særlig måde *Hveensvej*, idet den danner overgang til en gruppe med navne på lokaliteter i og omkring Øresund.

Hvad endelig »urenhed« angår, skal det fremhæves, at det også var dette fænomen, der gjorde sig gældende i eksempelrækken på -lodden i indledningen til dette kapitel. Her kan man ganske vist ikke en gang operere med et abstrakt overbegreb, men det skyldes den kraftige gruppesamhørighed, som efterleddsidentiteten betinger.

Uden stedtilknytning og tillige uden memorial værdi i samme forstand som den de foregående navnegrupper har, er de ofte benyttede gude- navne, de sagn- og oldhistoriske navne, de almindelige døbenavne og navne hentet fra fiktionen.

De klassiske nordiske gude- og heltensnavne, der er særdeles hyppige i alle danske byer, optræder tidligst i København i 1860-erne, hvor grunden

til det ret store kvarter på Nørrebro bliver lagt med *Odinsgade* (1860) og *Thorsgade* (1863). I Ålborg er gruppen opstået ved omdåb efter 1950 i det indlemmede Vejgård og omfatter kun Odin, Thor og Freja, men i andre provinsbyer hører den til de tidligste. I Nakskov er der et ganske lille tilløb til en sådan gruppe med navnene *Hejmdalsvej* og *Baldersvej*, mens Ribe ikke har navne hørende herhen. I København fås i begyndelsen af 1920-erne endvidere en gruppe i Hvidovre kom. opkaldt efter klassiske, græske guder og helte (*Menelaos Boulevard* m. fl.). Rudimenterne af en lignende gruppe med romerske guder eksisterer i *Apollovej* og *Jupitervej* i Vanløse (Kbh. kom.), hvor man tidligere havde både *Merkurvej*, *Minervavej* og *Neptunvej*; gruppen etableredes i 1918. Fra mellemkrigsårene stammer endvidere gruppen omkring *Dianavej* i Rødovre kom.

Fra sagn- og oldhistorien stammer fremdeles en gruppe omkring *Yrsavej* m. fl., Frbg. kom. (F) (fra omkring 1890), endvidere en gruppe omkring *Vermundsgade* m. fl., Kbh. kom. (N – fra 1910-erne og 1920-erne), en gruppe der hænger nøje sammen med den ovenfor nævnte omkring *Odinsgade* m. fl., endelig en gruppe omkring *Hjaltelvej*, Glad. kom. (Bagsværd), hvoraf enkelte navne (*Gunnarsvej*, *Sæbjørnsvej* og *Tordisvej*) stammer fra 1926, mens de øvrige stammer fra årene efter anden verdenskrig. Lignende grupper lagde tidligere beslag på veje omkring Husum S-station i Kbh. kom. (Brønshøj) og omkring *Sundbyvester Plads* (S). Rundt om i provinsen er disse forled stadig produktive, således i den ikke særligt gamle Nakskov-gruppe omkring *Roarsvej* m. fl.

Et overordentligt stort antal danske veje har som forled ganske almindelige døbenavne, fortrinsvis kvindenavne. Som ovenfor p. 64 bemærket, kan der for enkelte af disse påvises stedlig memorial tilknytning, og for andre må man vel regne med det samme. I det store og hele er det nok rigtigst at gå ud fra, at der er tale om grupperdannelser uden sådan baggrund, men forholdene er i øvrigt noget spegede.

Til de næppe memoriale må man regne grupperne omkring *Ellensvej* m. fl., Søllerød kom. (Holte), *Gerdasvej* m. fl. Glostrup kom. (Glostrup) (dog ikke *Marievej*), *Ingevej* m. fl., Ballerup-Måløv kom. (Skovlunde) og *Agnetevej* m. fl. i Ålborg. I Ålborg-gruppen omkring bl. a. *Martinsvej* og *Lenevej* er der navne med memorial karakter (Helvig, Tove, Erik, Gorm, Harald, Asbjørn), og en vis memorial værdi må vel tillige tilskrives gruppen med latinske kvindenavne omkring *Lukretiavej* m. fl., Kbh. kom. (Valby). Forholdene omkring *Alexandravej* og † *Knudsvej*, Glostrup er omtalt ovenfor.

En hel del døbenavne forekommer endvidere inden for Frederiksberg

og Gentofte kommuners grænser. De udmærker sig ved en ret spredt beliggenhed, og i almindelighed ville man slet ikke tale om gruppedannelse i normal forstand. Der synes dog at være en vis grund til det i disse tilfælde. I Frederiksberg kommune hører navnene til de ældste, d. v. s. fra ca. 1860, og gaderne lå da om ikke samlet så dog uden alt for mange andre ind imellem. I Gentofte kommune fortætter disse navne sig til større eller mindre gruppedannelser omkring rådhuset, vest for Charlottenlund S-station og som sideveje til *Strandvejen* i Hellerup og overfor *Blidahpark*. Muligvis bør disse Gentofte-dannelser betragtes som fire separate grupper, men det kommer til at medføre at et antal navne med lignende forled ingen som helst sandsynliggjort begrundelse har i den resterende del af kommunen.

Uden stedtilknytning er grupper opkaldt efter helgener eller bibelske personer. Det var en gruppe af denne art, Resens kort viste på det østlige Christianshavn (se p. 115), og hvoraf separatisterne *Sankt Annæ Gade* og *Sofiegade* (se p. 108) er de eneste rester. I ny tid (fra ca. 1900) kendes kun gruppen omkring *Esthersvej* m. fl., Kbh. kom. (Hellerup), og de her undersøgte provinsbyer fremviser ikke grupper med den slags forled, med mindre man vil regne med de to genoptagne navne *Skt. Laurentii Gade* og *Skt. Clemens Gade* i Ribe, der nu ligger op til hinanden.

I den hidtidige gennemgang af gruppenavne med memorialt forled har alene de ikke-stedtilknyttede været genstand for undersøgelse, men da der desuden findes nogle sted- eller lokalt tilknyttede navne, må de mest praktisk indgå her. I og med deres stedtilknytning må de også blive memoriale, selv om de to sidste grupper ikke henleder opmærksomheden på enkeltpersoner. Den første gruppe (i alt tre) er den, der findes på *Islands Brygge*, der som stedtilknyttet navn til sig drager gaderne *Njalsgade*, *Egilsgade*, *Gunløsgade*, *Halfdangsgade*, *Leifsgade*, *Sturlasgade* og *Snorresgade*. Gruppen er i øvrigt »uren« ved også at indeholde islandske og færøske stednavne, gruppen er fra slutningen af 1900-erne. Lokalt knyttede til Amager er de to grupper med hollandske fornavne som forled i henholdsvis det yderste Sundby (*Greisvej* m. fl. – dannet i 1920-erne) og Dragør (St. Magleby kom.) (*Neelsvej* m. fl. – dannet ca. 1960). Sundby-gruppen indeholder kun drengenavne og Dragør-gruppen kun pigenavne.

Fiktive navne taget forskellige steder fra optræder rundt om i København i i alt seks grupper. Til disse navne vil ikke blive medregnet navne fra den ældste danske (nordiske) litteratur, idet disse navne erfaringsmæssigt blandes sammen med guder og historiske personer.

Den gruppe, der findes på Østamager, og som indeholder folkevise-navne, regnes derimod hertil, også selv om der i den indgår navne på historiske personer. Gruppen er opstået omkring *Kirsten Kimers Vej* og *Per Døvers Vej* og har stedlig tilknytning, idet man på gården Lykkeshøj, over hvis jorder vejene er anlagt, havde to træfigurer forestillende de to nævnte personer.

Efter Oehlenschläger findes *Gulnarevej* m. fl., Tårnby kom. (Kastrup) og i Bagsværd (Glad. kom.) *Josteinsvej* m. fl. Efter Holberg er *Jeppes Allé* m. fl., Kbh. kom. (NV), der ved en vittig drejning er tænkt stedtilknyttet, idet vejene ligger på Bispebjerg, der lokalt blot kaldes »Bjerget«. Efter I. P. Jacobsen er *Marie Grubbes Allé* m. fl., Bagsværd (i umiddelbar nærhed af Oehlenschläger-gruppen), og efter eventyr kendes en gruppe i Herlev med bl. a. *Snehvidevej* og *Tommelisevej* og i øvrigt en del andre ikke-personnavne, der stammer fra eventyr. *Gulnarevej*-gruppen er fra ca. 1950, mens de øvrige grupper er fra 1920-erne og begyndelsen af 1930-erne.

I Ålborg kendes en helt ny gruppe efter Holberg-personer med bl. a. *Jacob Skomagers Vej*.

For langt den overvejende del af de hidtil nævnte grupper gælder, at der ikke har været mulighed for at placere dem stedtilknyttet, og det bør desuden erindres, at man i forrige århundrede ikke havde særlig interesse derfor. Sted- og lokalt tilknyttede navne kendes dog fra de tidligste gruppedannelser, og nogle eksempler skal i det følgende anføres.

Ældst er *Holbergsgade* (1864) og *Heibergsgade* (1869) på Gammelholm, knyttet til Det kongelige Teater, og gruppen omkring *Peder Skrams Gade* sammesteds er muligvis også stedtilknyttet (se ovenfor). Fra 1880-erne stammer gruppen omkring *Colbjørnsensgade*, Kbh. kom. (V) knyttet til Frihedsstøtten, idet gaderne er opkaldt efter bondefrigørelsens ledere. Fra omtrent samme tid er *Livjærgade* og *Livjæger Allé* i det kvarter på Østerbro, hvor livjægerne i 1807 gjorde deres udfald; disse navne, af hvilke nu kun *Livjærgade* eksisterer, tiltrækker sig andre navne med tilknytning til begivenhederne i 1801 og 1807, som f. eks. *Willemoesgade*. Lokalt tilknyttet er fra samme tid tillige gruppen omkring *Nansensgade*, Kbh. K efter personer med tilknytning til byens belejring i 1659. Fra dette århundrede nævnes følgende grupper af samme indhold. *Axel Heides Gade* m. fl., Kbh. kom. (S) (1918 ff. – personer tilknyttet havnen og anlægget af *Islands Brygge*). *Peter Vedels Gade* m. fl., Kbh. kom. (S) (1928 – statsmænd tilknyttet kvarter med mange statsinstitutioner, jfr. indstilling fra Fællesudvalget angaaende Gaders Benævnelse af 10. og 1928 p. 24). Fra 1926 stammer en gruppe omkring Grundtvigs-

kirken med navne på personer, der stod Grundtvig nær (*Vilhelm Birkedals Vej* m. fl.), og fra 1929 stammer gruppen omkring *Nyropsgade*, Kbh. kom. (V), hvor arkitekter, der i særlig grad har grebet ind i byens vækst, bliver mindet. I 1910-erne og 1920-erne dannes i Brønshøj en gruppe med samme indhold som *Nansensgade*-gruppen på det sted, hvor Karl Gustavs lejr lå under belejringen af København. Her er mindet Rostgaard, Tuxen og Svend Gønge, men gruppen er »uren«, idet den tillige indeholder navnene *Karlstads Allé*, *Svenskelejren*, *Skansebjerg* samt *Højenhald*, der egentlig er navnet på et skib fra belejringens tid. De to sidste navne er først givet i 1962. I 1900-erne og 1910-erne opstår på Frederiksberg gruppen *Stockflethsvej* m. fl. efter videnskabsmænd ved Landbohøjskolen. Ganske vist ligger gruppen ikke i nærheden af Landbohøjskolen, men da de begge er beliggende i Frederiksberg kommune, er der rimelig grund til at antage, at der ved gruppen foreligger lokal tilknytning. En meget stor gruppe opstår i 1910-erne og fremover på Frederiksberg i kvarteret omkring Peter Bangsvej og Dalgas Boulevard (disse navne hører *ikke* med!), hvor lokale politikere mindes; her findes bl. a. *Stægers Allé*, *P. G. Ramms Allé* og *Emil Slomanns Vej*. Samme navngivning finder i Københavns kommune sted omkring *Kleinsgade*, V 1930 og kendes fra omegnen i ny tid i haveforeningen »Sommerbyen« i Ejby i Glostrup kommune. Jævnfør også den i indledningen til dette kapitel nævnte gruppe omkring *Schlegels Allé* i Frederiksberg kommune (V).

Fra omegnen skal med stedtilknytning endvidere nævnes gruppen omkring *John Tranums Allé*, Kastrup (Tårnby kommune) fra 1930-erne, men endnu udvidet i 1956 med *Ellehammersvej*. Gruppen ligger omkring Lufthavnen og indeholder navne på flyvepionerer. Stedtilknytning har endvidere gruppen omkring *Peder Godskes Vej* m. fl., Virum (Lyngby-Tårnbæk kom.) med navne knyttet til det gamle Hjortholm.

I Ålborg kendes fra omkring århundredeskiftet lignende gruppedannelser. Tidligst er *Langesgade* og *Brettevillesgade*, allerede Trap³, opkaldt efter to anlæggere af Carolinelund, der ligger nær gaderne. Gruppedannelse indgår vel tillige *Rantzausgade* og *Skipper Clements Gade* – efter oprøret under Grevens fejde. Noget yngre er gruppen omkring lokale handels- og industrimænd, der er opstået omkring *Poul Paghs Gade* (jfr. p. 68).

Fra Ribe kendes en gruppe omkring *Dronning Dagnars Vej* fra dette århundrede, og en gruppe kan vel tillige etableres omkring *Brorsonsvej*, *Stubs Allé*, *Anders Sørensen Vedels Vej* (alle har haft deres gang i Ribe), selv om de to sidste ikke har eksisteret samtidigt. Endelig findes – også

fra dette århundrede – en gruppe omkring *Terpagervej*, *Kinchsvej*, også med lokale personligheder.

I Naskov kendes fra lidt før århundredeskiftet omkring sukkerfabriken en gruppe med navne på handels- og industrimænd, navnlig med tilknytning til sukkerproduktionen (*Tietgensgade* m. fl.), og fra noget ind i dette århundrede stammer gruppen nord for jernbanen, hvor kommunale politikere mindes (her *Bresemanns Allé* m. fl.). Denne gruppe gav i øvrigt anledning til en del bitterhed, idet man fandt, at det socialdemokratiske bystyre havde fundet lovlig mange socialdemokrater værdige til ihukommelse på denne måde.

Appellativ-personbetegnelser (titler, nomina agentis) indgår fra den anden ekspansionsperiodes begyndelse som forled i grupper, og somme tider er de stedtilknyttede. Fra København kendes fra omkring 1860 gruppen *Smedegade* m. fl. (N). Fra 1880-erne stammer gruppen omkring *Kongensvej* på Frederiksberg, der dog ikke er »ren«, idet den medtager navnene *Mathildevej* og *Frederiksvej*. På Nørrebro tages 1860 begyndelsen til en lille gruppe, idet man fra dette år kender *Rådmandsgade*, der er elliptisk orienterende mod Rådmandsmarken. Gruppen opstår dog først ved tilkomsten af *Skrivergangen* (1928) og *Fogedmarken* (1933). *Bispeengen* (efter eng af samme navn) indgår gruppe med *Munkensvej* og *Priorvej* (omdåb fra *Randersvej* i 1927), alle i Frederiksberg kom. (N). Med lokal tilknytning er endvidere fra 1950-ernes slutning *Fiskervænget*, *Kapervænget*, *Lodsvænget* og *Skippervænget*, St. Magleby kom. (Dragør) og noget ældre *Ankermandsvej*, *Lodsvej* og *Skippervej* i Hvidovre ved havnen.

Dannet med de gamle bydeles håndværker-gader for øje er en af Københavns største grupper. Den er beliggende på Bispebjerg i NV i Kbh. kom. og erstatter delvis en tidligere gruppe med personnavneforled (se p. 129) og indeholder navne som *Bogtrykkervej*, *Bygmestervej*, *Klokkemagervej* og *Perlestikkervej* m. fl., i alt 44. Gruppen, der stammer fra 1930, har en vis stedtilknytning, idet den dels vel er udsprunget af den lidt ældre gruppe omkring *Skoleholdervej* (se nedenfor), dels indeholder den fra begyndelsen foreslåede, men først efter de øvrige navne ibrugtagne *Rentemestervej*, der sigter til rentemester, senere rigsadmiral Jørgen Vind (1593–1644), der ejede en del af Utterslev hovedgård. Denne stedtilknytning er dog spinkel og ugennemskuelig, og det hjælper ikke noget på forholdet, at den i 1935 tilkomne *Landsdommervej* ligeledes skylder en enkeltperson sin opkomst, nemlig landsdommer Anders Sinklar († 1675).

Som stedtilknyttende moment blev ovenfor antydnet *Skoleholdervej*. Den er opkaldt efter en ved vejen liggende skole og er vel ligeledes til dels stedtilknyttende moment for differentiationsgruppen *Møllerlodden*, *Klokkerhøjen* (12), *Gravervænget*, *Ringertoften*, *Degnestavnen*, *Præstelængen* (13), *Smedetoften*, *Mesterstien*, *Svendelodden*, *Rytterbakken*. Som det vil ses, er to af efterleddene brugt to gange, og som forklaring herpå må anføres, at de sidste fire navne, hvoriblandt dubletterne findes, ligger samlet for sig, er yngre end de seks første og i øvrigt har lidt afvigende forled.

Det antikiserende præg gruppen omkring *Rentemestervej* har, er ligeledes tilstræbt inden for den nye Urbanplans område på Amager. Her fremtræder navnene i en identitetsgruppe, hvor både efterleddet og sidste sammensætningsled af forleddet mekanisk er gentaget, således at man har fået vejene *Lygtmagerstien*, *Stolemagerstien*, *Hjulmagerstien* m. fl.

Med forled, der i type og indhold svarer til den ovenfor nævnte differentiationsgruppe på Bispebjerg er i Glostrup og Virum dannet identitetsgrupper med resultatet *Præstelodden* m. fl. i Glostrup (Brøndbyernes kom. – se indledningen til dette kapitel) og *Ringerbakken*, *Degnebakken*, *Klokkerbakken*, *Præstebakken*, *Bispebakken*, *Nonnebakken* og *Munkebakken* i Virum (Lyngby-Tårnbæk kom), hvortil knytter sig *Agerbakken*, *Kollelevbakken*, *Skolebakken* og *Virumbakken*.

En gruppe meget lig NV-differentiationsgruppen udgøres i Ålborg af *Proustejorden* m. fl. (se indledningen til dette kapitel). Med antikiserende præg findes desuden i Ålborg en ny gruppe omkring *Gørtlervej*, der foruden de interessante former *Væverensvej*, *Farverensvej* og *Spinderensvej* indeholder de usædvanlige navne *Skytten* og *Spolen* (jfr. p. 101).

I forbindelse med Ålborghus Statsgymnasium er opstået en gruppe med tilknytning til gymnasiet; her finder man bl. a. *Lektorvej*. Alle Ålborg-grupperne er helt unge.

Nakskov og Ribe kender ikke denne gruppetype.

Til den her gennemgåede række grupper slutter sig en del af grupperne fra Københavns første ekspansionsperiode. Det gælder de royale grupper på Christianshavn og i Ny-København, sidstnævnte sted dog ikke inklusive de udløbere i form af landsdelsnavne, der forekommer, og det gælder de hos Resen kendte navne i den nye del af Vester kvarter («Frederiksholm») (jfr. p. 116).

Svarende til de orienterende forled i gruppe A 1, der var forled

(12) Her er det gamle navn på en del af *Nørre Voldgade* genoptaget.

(13) Her er det gamle Nyboder-efterled bevidst genoptaget.

orienterende mod byer eller bydele, findes en lang række grupper i de danske byer. Vejene i disse grupper har naturligvis ingen orienterende funktion, men de kan i visse tilfælde være stedtilknyttede. Til navnegrupper af denne type vil tillige blive henregnet sådanne, som har forled efter lande og landsdele.

Allerede i 1859 navngives *Istedgade*, men gruppedannelse omkring dette navn kendes dog først fra 1886, hvor *Sankelmarksgade* og *Dybbøls-gade* opstår. Herefter udbygges gruppen jævnt, indtil den i slutningen af 1920-erne har nået sin nuværende størrelse. Denne gruppe har en klar memorial funktion, hvilket også gælder de to navne *Revalsgade* (1884) og *Estlandsgade* (1886) i samme kvarter (Vesterbro); disse navne må ses i nær sammenhæng med *Dannebrogsgade* (se ovenfor). Alle øvrige navne i denne gruppetype er uden memorial værdi.

Fra omkring 1890 stammer gruppen på Østerbro omkring *Stockholmsgade*, og her introduceres for første gang udenlandske stednavne som gadenavneforled. Den her etablerede gruppe er formentlig dannet ved falsk stedtilknytning, idet *Stockholmsgade*, der kendes allerede 1879, utvivsomt har navn efter et traktørsted ved navn »Stockholm«. Denne gruppe tiltrækker senere navne på norske byer og senere igen forskellige personnavne med tilknytning til de pågældende lande (jfr. p. 203). Fra midten af 1880-erne stammer på Østerbro endvidere begyndelsen til den store købstadsgruppe med *Viborggade*, *Århusgade* m. fl.

Fra 1880-erne findes på Nørrebro en gruppe, der på en morsom måde er stedtilknyttet. Det drejer sig om kvarteret omkring den daværende nordbane mellem *Jagtvej* og *Nørrebrogade*. Her fås omkring *Nordbanegade* (1883) gader med navne efter nordsjællandske byer, altså byer, som ligger i banens opland, hvor den kommer frem. Navnene understreger kvarterets nære tilknytning til jernbanen, og det må i den forbindelse fremhæves, at banen midt i kvarteret havde en stor person- og godsbanegård (nuværende Nørrebroparken). Samme gruppedannelsesgrundlag finder man i Århus langs *Grenåvej* og vel også omkring vejgaflen mellem *Viborgvej* og *Silkeborgvej*, men derudover synes denne dannelsesmåde ikke at forekomme herhjemme. I Göteborg har noget lignende fundet sted i 1880-erne, jfr. C. S. Lindstam: Göteborgs Gatunamn p. 45-46.

Typen med forled efter byer, landsdele og lande hører dog især det 20. århundrede til, og i de første tre-fire årtier af det fås i de indlemmede distrikter (Sundbyerne, Valby og Vanløse-Brønshøj) og delvis også i kommunerne udenfor en gruppenavngivning, der spænder over det meste af jordkloden, og som fra indlandet henter de mest ubetydelige landsbyer frem til erindring.

Her skal nogle vigtige grupper nævnes. *Islands Brygge* m. fl., Kbh. kom. (S – med stedtilknytning fordi Islandsbådene lagde til dér; jfr. ovenfor). Fra 1901 ff. stammer *Frankrigsgade* m. fl., Kbh. kom. (S) – en enorm gruppedannelse, der dækker det meste af Sundbyerne, og som omfatter udenlandske lokaliteter, såvel lande og landsdele som byer. Adskillige af navnene indgår i undergrupper arrangeret efter national tilhørsforhold, og det er ligeledes værd at bemærke, hvordan storgruppen er bygget landkortmæssigt op, således at norske og svenske navne ligger nordligst, engelske vestligst, de tyske i midten, de fjernere europæiske længere mod syd og de fjernøstlige i den sydøstlige del. Naturligvis er der mange undtagelser fra denne landkortopbygning, men indtrykket deraf vil ikke udeblive, hvis man forestiller sig Danmark placeret i vejkrydset *Holmbladsgade – Amagerbrogade*. Endvidere: *Alkmaar Allé* m. fl. Store Magleby (Tårnby kom.) – med stedtilknytning til de af Christian II importerede hollændere. Desuden i Kastrup (Tårnby kom.) *Glamsbjergvej* m. fl. samt *Dueoddevej* m. fl. og identitetsgrupper på -bøl Allé (*Avnbøl Allé, Græsbøl Allé* og flere) og -lundvej (*Moselundvej, Staulundvej* og flere). I Dragør findes i den nordlige del af den gamle by en gruppe med navnene *Lybækstræde, Stettinstræde, Stralsundstræde, Wismarstræde*. På Østerbro dannes, foruden de omtalte grupper, grupper med ø-navne, *Drejøgade* m. fl. (attraherende *Langesund* og *Stakkesund*, se p. 83), med bornholmske navne *Rønnegade* m. fl. og efter nordsjællandske lokaliteter *Mårumvej* m. fl. På Nørrebro fås *Fynsgade + Sjællandsgade* + navne efter en række sjællandske lokaliteter (*Sjællandsgade* kendes dog allerede fra 1885, men de øvrige navne er – bortset fra *Fynsgade* – først fra slutningen af 1910-erne). I den indre del af Frederiksberg kommune (V) fås en gruppe med de nordiske landes navne i let romantiseret udgave, nemlig: *Danasvej, Norsvej, Sveasvej, Suomisvej* – i øvrigt i nærheden af *Danmarksgade*. På Frederiksberg opstår tillige gruppen omkring *Langelandsvej* ved falsk tilknytning (se p. 69), og i Vanløse dannes en gruppe omkring *Limfjordsvej* m. fl. I Brønshøj, Vanløse og Rødovre samt Valby, Hvidovre og Herlev (Kbh., Hvidovre, Rødovre og Herlev kommuner) fås meget store grupper med landsbynavne hentet fra alle landsdele. I Virum placeres nogle mønske navne (*Mønsvej* m. fl.), og i Lyngby opstår en gruppe med de nordiske landes rigtige navne som forled + enkelte danske landsdele. Endelig skal det bemærkes, at der i Skovlunde (Ballerup-Måløv kom.) dannes en identitetsgruppe – parallel til Kastrup-grupperne – på -byvej (*Åbyvej, Dræbyvej* m. fl.).

I Ålborg dannes en stor gruppe omkring 1915–1920 med navne dels

på de nordiske lande (*Norgesgade* m. fl.) dels på danske landsdele og øer (*Sjællandsgade* m. fl.), mens typen ikke er udnyttet i Ribe og Nakskov.

Svarende til forledsgennemgangens afdeling A 2 (navne orienterende mod/langs/forbi bygninger, offentlige institutioner eller anlæg etc.) findes ikke mange navnegrupper.

Efter herregårde kendes dog fra 1920-erne en meget stor gruppe i Brønshøj-Vanløse med navne som *Torbenfeldtvej*, *Eriksholmvej* og *Selsovej* og i Gentofte en lidt ældre gruppe med bl. a. *Gisselfeld Allé* og *Ledreborg Allé*. En højskole-gruppe i Kastrup (Tårnby kom.) må også henregnes til denne type. Den indeholder bl. a. *Snoghøj Allé* og *Ryslunge Allé*, men er »uren« ved tillige at have navnene *Højskole Allé*, *Christen Kolds Allé* og *Jacob Appels Allé*.

Svarende til de to førstnævnte grupper findes i Nakskov en lille gruppe med lokal tilknytning indeholdende navnene *Fuglsangvej*, *Hardenbergvej* og *Pederstrupvej*, gruppen er ganske ny.

Korresponderende med forledsgruppe A 3 kan fremdrages et overordentligt stort antal grupper og gruppelignende dannelser. Gruppe A 3 benævntes ovenfor »orienterende mod/langs naturforhold (topografiske forhold)«, og det fandtes naturligt til denne gruppe at henregne forled sigtende til beplantningsforhold.

I begyndelsen af dette underafsnit skal nævnes en række gruppedannelser med forled sigtende til sådanne forhold, fordi de danner faste og veletablerede grupper.

Den ældste gruppe med forled af denne type etableres på Nørrebro i 1880-erne omkring *Elmegade*, *Birkegade* m. fl., alle navne, der i de følgende årtier får en kolossal udbredelse over hele landet.

Man skal dog ind i det 20. århundrede før typen slår rigtigt an, og i København fås da følgende hovedeksempler. *Funkiavej* m. fl., Kbh. kom. (S – delvis opstået ved omdåb). *Ribisvej* m. fl., Gentofte kom., der er begyndt i et ældre villakvarter, men senere er blevet udvidet. *Primulavej* m. fl., Kbh. kom. (Vanløse). *Slåenvej* m. fl., Kbh. kom. (NV). *Azaleavej* m. fl., Frbg. kom. (Valby). *Linde Allé* m. fl., Dragør kom. og postdistrikt. *Kristtorn Allé* m. fl., Tårnby kom. (Kastrup). *Rosmarinvej*, Kbh. kom. (NV) med undergrupper, der har identitet, nemlig 1: -stjernevej (*Pragtstjernevej* o. s. v.) og 2: -kløvervej (*Trekløvervej* o. s. v.). *Havrevej* m. fl., Kbh. kom. (Brh.). *Kabellejevej* m. fl., Kbh. kom. (Brh.). *Poppelvej* m. fl., Glostrup kom. og postdis. – gruppen hører til i bydelens ældre kvarter.

Som anført er typen hyppig i provinsen, og fra de specielt undersøgte byer hentes: *Linde Allé* m. fl., *Solbærvej* m. fl., *Kornblomstvej* m. fl., *Birkevej* m. fl. og en differentiationsgruppe omfattende navnene *Bygholmen*, *Havrevangen*, *Humblebakken*, *Hvedevænget*, *Hørhaven*, *Rughaven*. Alle disse grupper stammer fra Ålborg. I Ribe kendes en enkelt omkring *Elmevej* m. fl., og i Nakskov haves *Lindevej* m. fl. samt *Solsikkevej* m. fl.

Udover navne, der forekommer i disse sikkert afgrænsede grupper, forekommer i nyere tid en lang række gruppenavne, der ligeledes må henregnes til type A 3. Her tænkes på de talrige mark- og naturnavne og efterligninger deraf, som fra 1910-erne så småt begynder at dukke op i Storkøbenhavn som gadenavne, og som bliver den mest dominerende faktor i adskillige forstadskommuners gadenomenklatur. Disse navne sammensættes gerne med ikke-vejbetegnende eller moderne efterled, men ikke sjældent træffes dog også både -vej og -Allé. Hvor det første er tilfældet kan forleddet meget vel udgøres af et vækstnavn, og navnene burde i nogle tilfælde i København nok have været placeret under de sikkert afgrænsede grupper ovenfor, men bl. a. fordi grupperne da oftest er »urene«, er det her blevet valgt at lade dem indgå sammen med mark- og naturnavnene.

De navne der på denne måde kommer frem, lægger sig i et bredt bælte rundt om Københavns lidt ældre bydele med gadenavnegrupper efter lande, landsdele og byer, men de opnår slet ikke disse gruppers fasthed og stringens. Dette sidste bevirker, at det tit er umuligt at trække grænser, og derfor vil alle herhenhørende navne blive behandlet under ét, idet der gøres opmærksom på afgrænsede enklaver.

Typen dukker op i slutningen af 1910-erne og er et resultat af privat initiativ. Praksis i dette tidsrum og frem til loven af 1926 (se p. 207) var i Københavns kommune, at »Fællesudvalget angaaende Gaders Benævnelse« i stor udstrækning fik forelagt navne på private veje til godkendelse, selv om der endnu ikke eksisterede nogen lov, der gav kommunalbestyrelsen myndighed til at træffe afgørelser om private vejs navne. På denne måde fremgår det af Fællesudvalgets indstillinger, at man har »godkendt« en række af de navne, der her interesserer. Således er *Grønbakken*, *Grøndalen*, *Grønvangen* og *Lindehøjen* i Vanløse forelagt kommunalbestyrelsen i 1921 efter at have været kendt siden 1918. I de nærmest følgende år tilkommer yderligere *Pilesvinget* m. fl., *Hovedvangen* m. fl. og en del på -bakken, alle i Brønshøj.

Selv om man i kommunalbestyrelsen kan »godkende« navnene ud fra kriteriet om, at nye navne ikke må kunne forveksles med allerede

eksisterende, synes man dog i begyndelsen principielt at være imod dem, selv om man i løbet af tyverne dels danner navne svarende til de private, dels efter loven af 1926 fortsætter på egen hånd. Indvendingerne var hovedsagelig, at det af den nye type (med moderne efterled) ikke klart fremgik, at det var en vej, der var tale om. Allerede i 1920 erkendes det dog, at der med lokale navne som forled åbnes nye muligheder, og når man derfor så forholdsvis hurtigt overgiver sig, skyldes det uden tvivl, at man er ved at have tømt de hidtidige forledskilder. Man var faktisk kommet så langt, at der gentagne gange i borgerrepræsentationen pegedes på nødvendigheden af at overgå til nummeringssystem. Den officielle stillingtagen og de impulser, den fik, fremgår allertydeligst af følgende tre citater, hentet fra borgerrepræsentationens forhandlinger 1920, 1921 og 1923.

I 1920 siger borgmester Jensen (BF 1920 p. 1559-1560): »Der er fremkommet forskellige Ønsker og bl. a. fra en Mand, der har beskæftiget sig meget med dette Spørgsmaal, Antydninger af, at der kunne benyttes Navne knyttede til Byens Omegn og af meget mere lokal Karakter f. Eks. ude omkring i Vanløse, hvor der paa Katrinedals Jorder er foreslaaet en hel Række Vejnavne. Det er muligt, at den paagældende Videnskabsmand her har gjort et Fund, men det var kommet Fællesudvalget saa sent i Hænde, at man ikke ved denne Lejlighed havde kunnet tage Hensyn dertil. Det kan imidlertid være rimeligt senere at tage dette Spørgsmål op, og der vil jo i Fremtiden være Hundreder af Gader derude, som skal have Navne, hvor man vil kunne faa rig Brug for den Navneskat, der her synes at kunne hæves.« (14)

I 1921 siger borgmester Jensen (BF 1921 p. 1169): »Det er, efterhaanden som Byen udvider sig, blevet ret vanskeligt at finde Navne og ogsaa at finde Rede i de forskellige Grupper af Navne. Derfor havde nogle Ønsker, som har været fremme fra visse Sider om at faa stedfæstet lokale Navne, som knyttede sig til en Mark eller et lille ukendt Vandløb og lignende, ikke kunnet imødekommes«.

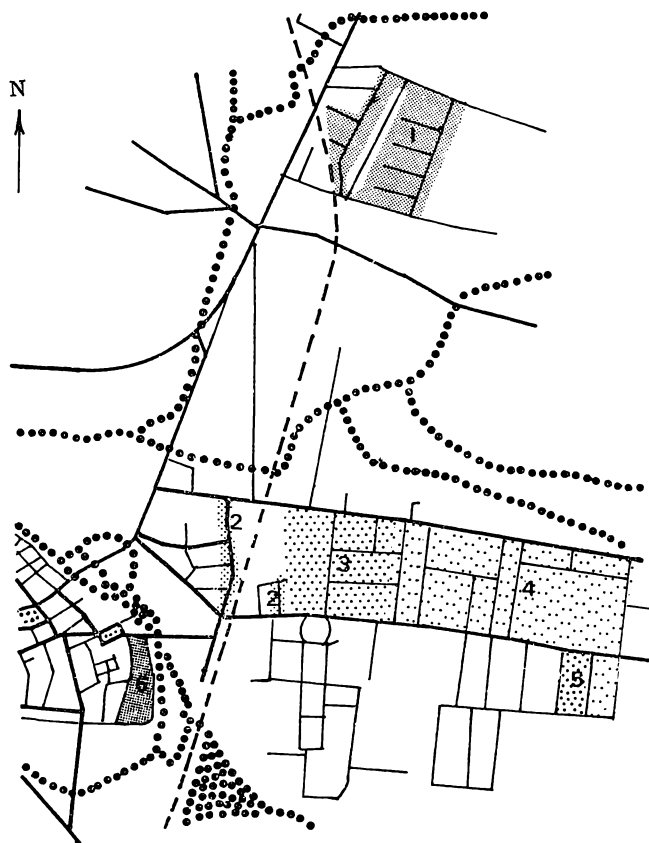
I 1923 siger borgerrepræsentant Krag (BF 1923 p. 1435-1436): »[Borgerrepræsentant Krag . . .] vilde tillade sig at bringe i Forslag, at

(14) Allerede omkring 1910 er man fra officiel side inde på tanken om at bevare gamle stedlige navne, idet man navngiver to nye gader ved *Gothersgade* med navnene *Lønporten* og *Sjæleboderne*, og i 1911 skrives der i borgerrepræsentationens forhandlinger »[man vil følge . . .] det princip man har fulgt i de sidste Aar at bevare saa mange gamle Stednavne som muligt, derfor foreslaas *Lygten*«. Denne indstilling synes dog efter det 10 år yngre citat at dømme kun at have gjort sig gældende i begrænset omfang.

stryge Ordet »Vej« [fremhævelsen er original!] i nogle af de foreslaede Vejnavne. Han havde lagt mærke til, at naar Folk ikke bestemt ved, hvor Lokaliteten ligger, og man spørger dem: Hvor vil De helst bo Ved Stranden eller paa Strandvejen, Under Elmene eller i Elmegade, saa vil de selvfølgelig helst bo Ved Stranden og Under Elmene, thi det er skønne, særlige Navne, medens »Strandvejen« og »Elmegade« har noget ganske almindeligt ved sig. Mange Steder kan Ordet »Vej« undværes«. Han foreslår derpå navnene *Kongshave, Nøddehave, Lindehave, Rønhave, Æblehave, Rosenhave, Urtehave* (i Valby), og argumenterer »Det er meget smukkere end disse kedelige »Veje«, (meningen må være: »-vej«). Forslaget vedtoges, dog således at navnene fik bestemt form.

Disse navne repræsenterer ganske vist ikke direkte optagelse af gamle marknavne, men deres naturtilknytning er dog klar. En sådan navngivning tager sin spæde begyndelse i 1925, hvor Fællesudvalget retter henvendelse til Statens Stednavneudvalg med bøn om, at det vil være behjælpeligt med at finde navne, »... der leder Tanken hen paa Stedets [Vestamagers] tidligere Benyttelse til Græsning og Kvægdrift« (efter Fællesudvalgets indstilling af 08.09.1925 p. 26), og resultatet bliver vejnavnene *Hegningen, Gærdebred, Oldensti, Fælledfold, Vogtervej, Gammelgang* (alle S). Lignende forslag fra Stednavneudvalget følges flere gange siden, og navngivningen efter tidligere forhold og lokaliteter bliver hurtigt så almindelig, at Otto Mackeprang 1936 i »Gadenavnenes Systematisering« kan skrive »Men Fællesudvalget ser ogsaa i Gadenavnene et Middel til at bevare Mindet om forsvundne Lokaliteter eller tidligere Tilstande paa det Sted, hvor nu Gaderne etc. findes... For saa vidt angaar de omkring Aarhundredskiftet i København indlemmede Distrikter benyttes herved særlig de fra Udskiftningstiden i Slutningen af det 18. Aarhundrede bevarede Kort og Markbøger med Navnene paa de under de forskellige Ejerlav hørende Vange og Agre«. Som eksempel på den fulgte fremgangsmåde behandler Otto Mackeprang i samme skrift et eksempel fra Husum, der er meget illustrativt; han skriver: »Til nogle nye Veje i den vestlige Del af Husum er anvendt Navne som Kagsvang, Islevholm, Brunevang og Dybekær. Heraf er Kagsvang og Islevholm lokale Navne af meget gammel Dato, idet de – bogstaveret lidt anderledes (Kax Wangen og Iszle Holm) – allerede forekommer i Markbogen for Husum Ejerlav 1682, det første som en Fællesbetegnelse for hele den vestlige Del af Husum. Af et i Matrikuldirektoratet beroende »Carte over Husum Byes Marker og Jorder 1781« fremgaar det, at Islevholm hører hjemme netop paa dette Sted. Navnet Brunevang er motiveret ved, at den tilstødende Kagsmose ifølge et Kort fra 1809

R I B E

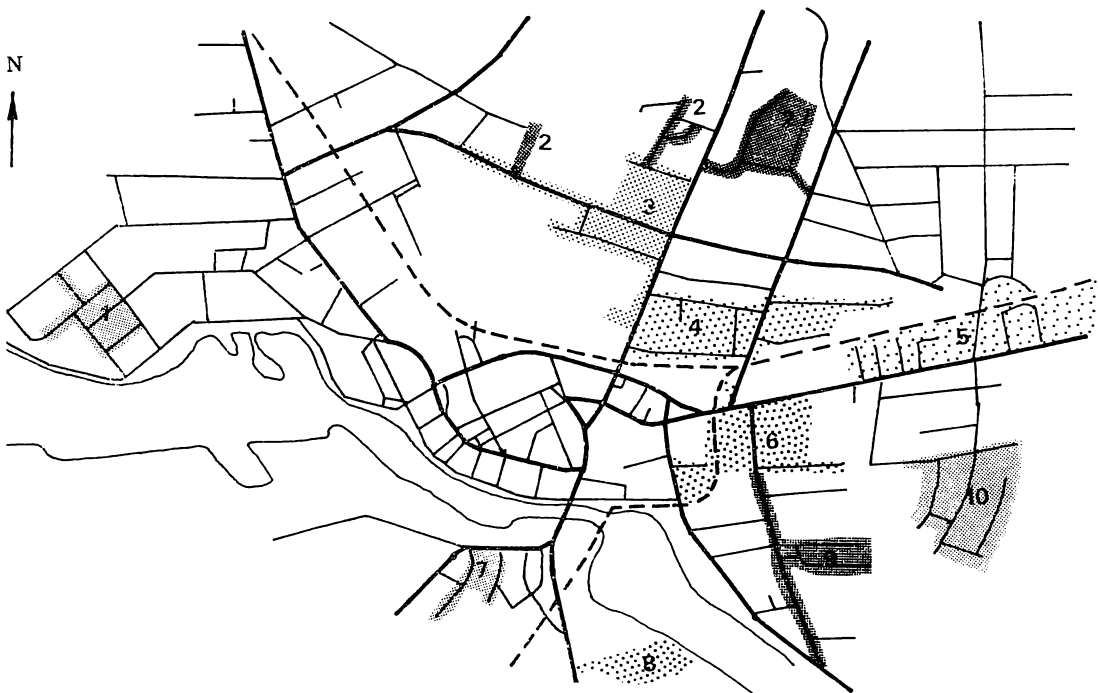
..... angiver vandløb

Numrene på kortet svarer til navnegrupper med nedennævnte referens, i parentes er anført et enkelt eksempel. De benyttede signaturer er valgt tilfældigt og har ingen indbyrdes relation. Det areal, de viste signaturer dækker, kan indeholde ikke-gruppetilknyttede navne.

- 1: Fuglenavne (Mejsevænget).
- 2: Vækstnavne (Rosen Allé).
- 3: Dansk middelalderhistorie (Dronning Dagmars Vej).
- 4: Personer med tilknytning til Ribe (Kinchsvej).
- 5: Trænavne (Birkevej).
- 6: Personer med tilknytning til Ribe (Stubs Allé).

har tjent som »Felleds Tørve Mose, hvorudi Byens Gaarde have Deel efter Hartkorn«. Man ser den brune Tørvejord for sig. Hvad endelig Dybekær angaar, er det et af Stednavneudvalget omtalt typisk Mose- og

NAKSKOV

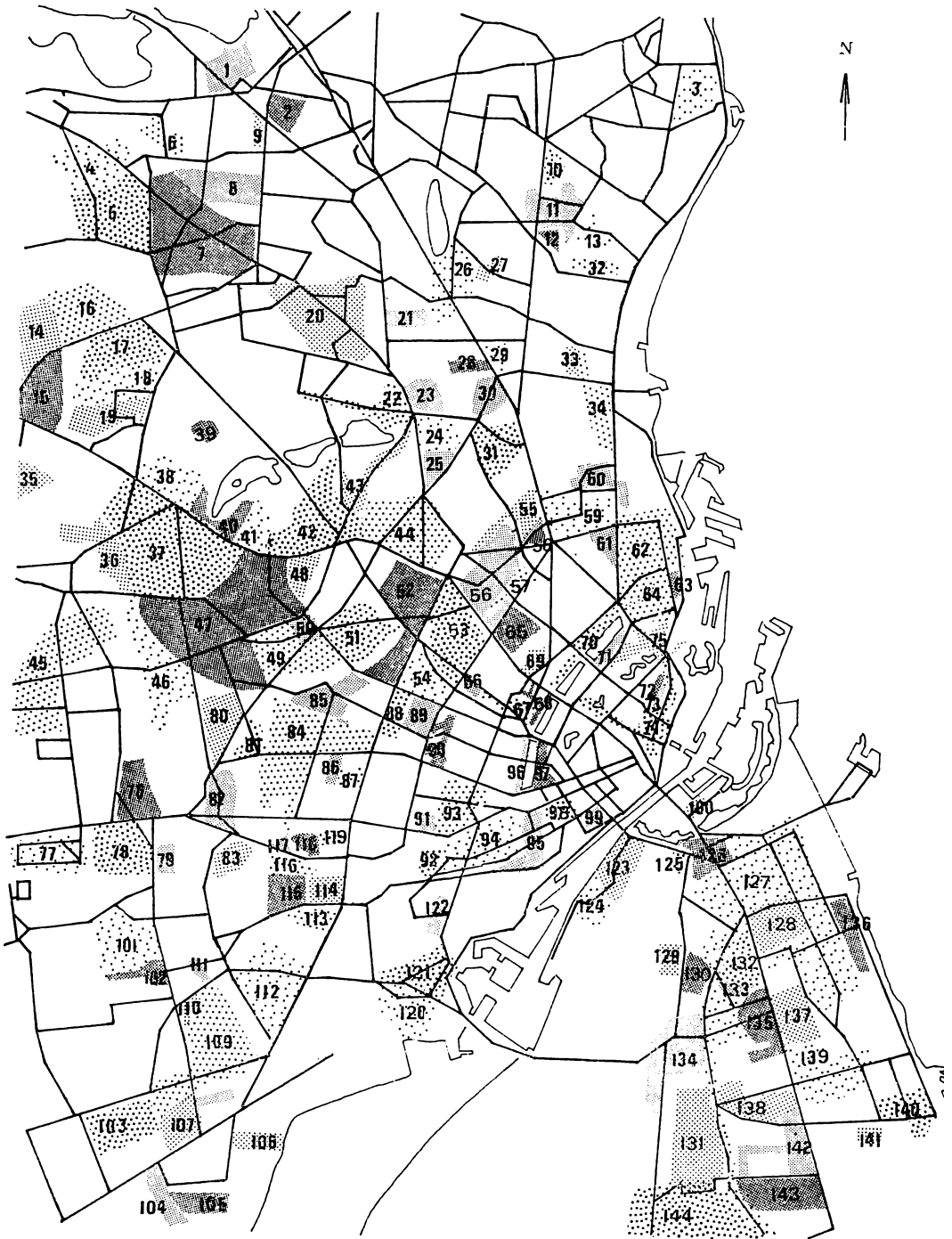

Numrene på kortet svarer til navnegrupper med nedennævnte referens, i parentes er anført et enkelt eksempel. De benyttede signaturer er valgt tilfældigt og har ingen indbyrdes relation. Mindre grupper kan være udeladt. Det areal, de viste signaturer dækker, kan indeholde ikke-gruppetilknyttede navne.

- 1: Trænavne (Elmevej).
- 2: Naturtilknyttede navne på -vænget (Parkvænget).
- 3: Plantenavne (Liljevej).
- 4: Lokalt tilknyttede personer (Bresemanns Allé).
- 5: Sagnpersoner (Rølfvej).
- 6: Personer tilknyttet sukkerfabrikken (Tietgensvej).
- 7: Ikke-lokale kulturpersoner (Ørstedvej).
- 8: Fuglenavne på -sangervej (Rørsangervej).
- 9: Lollandske herregårde (Hardenbergvej).
- 10: Nordiske byer (herunder venskabsbyer) (Rjukanvej).

Engdragsnavn, hvis Anvendelse her synes at være paa sin Plads«. Oplysning om navngivningens metode og forhold til det til grund liggende navnestof er også oplysningen i Rådhuskartoteket (se indledningen) om navnet *Kærholmen* i Vanløse, givet 1935. Navnet angives dannet af marknavnene Hulekær + Holmestykkerne (udskiftningskort 1779: Huulekier og Holme Stykker).

KØBENHAVN

Fra disse citater til eksemplerne, idet det stadig må holdes in mente, at hele området betragtes som én storgruppe med diverse undergrupperinger, hvilket er velbegrunderet ud fra det nære samarbejde, der er de københavnske kommuner imellem på gadenavngivningens område.

Amager har en ret stor gruppedannelse omkring *Byagervej* (S) med identitet *-agervej* og *Ærtelandsvej* med identitet *-landsvej* med glidning

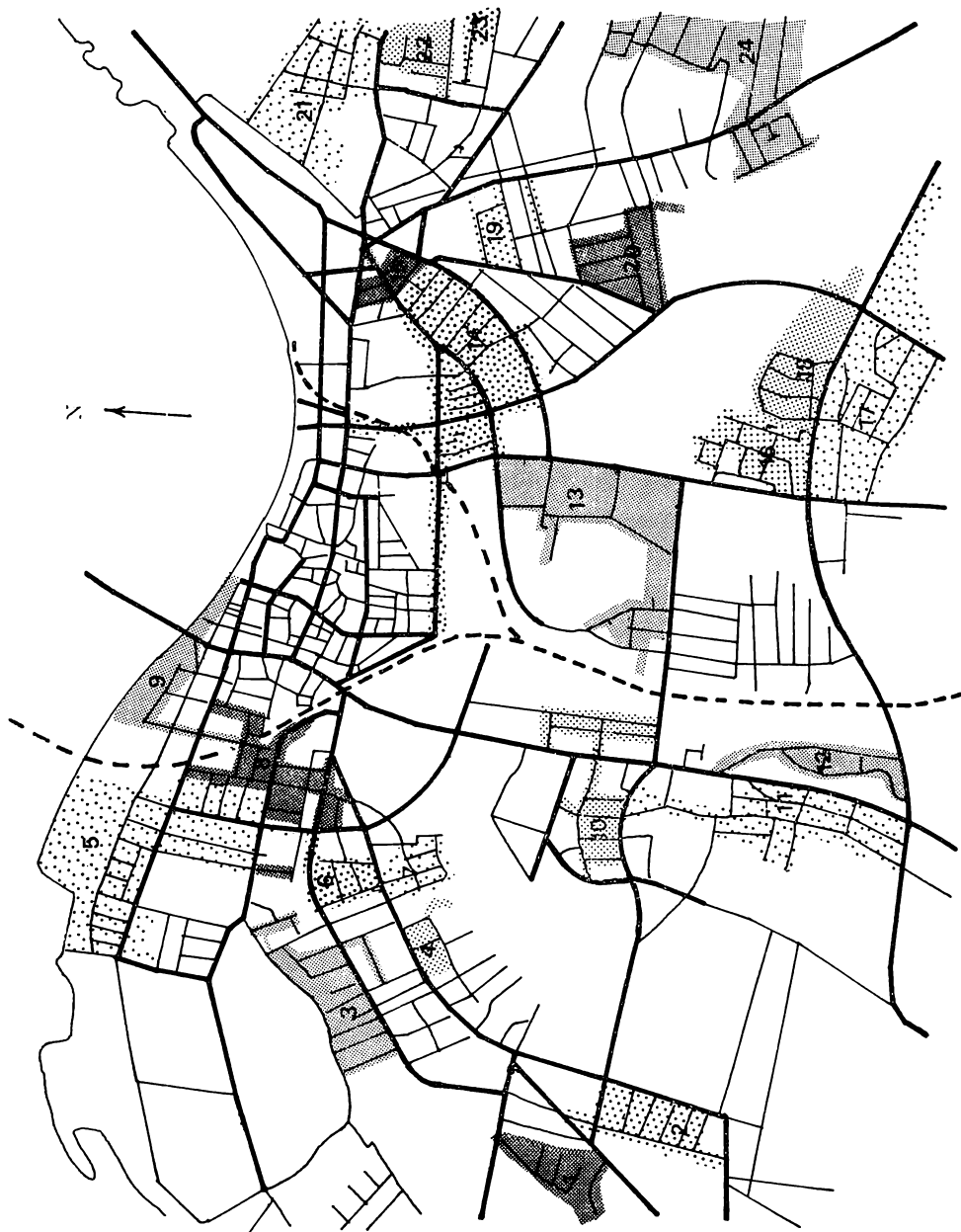
Numrene på kortet svarer til navnegrupper med nedennævnte referens. I parentes er anført et enkelt eksempel samt navnet på den/de kommune(r), hvori navnegruppen er beliggende. De benyttede signaturer er valgt tilfældigt og har ingen indbyrdes relation. Mindre grupper kan være udeladt. Det areal, de viste signaturer dækker, kan indeholde ikke-gruppetilknyttede navne.

- 1: Kulturpersoner fra slutningen af 1800-tallet (Sophus Bauditz Vej, Ly-Tå.).
- 2: Vækstnavne (Humlevænget, Ly-Tå.).
- 3: Malere (Exnersvej, Gent.).
- 4: Gamle nordiske personnavne (Hjaltsevej, Glad.).
- 5: Dyre- og fuglenavne (Klirevænget, Glad.).
- 6: Gamle nordiske personnavne (Josteinsvej, Glad.).
- 7: Naturnavne, fortrinsvis på -marken (Ærtemarken, Glad.).
- 8: Dansk middelalderhistorie (Kong Hans Allé, Glad.).
- 9: Naturnavne på Mølle- (Mølleåsen, Glad.).
- 10: Årstider (Sommervej, Gent.).
- 11: Personnavne (Hjalmarsvej, Gent.).
- 12: Fuglenavne (Rågevej, Gent.).
- 13: Skuespillere fra omkring år 1900 (Phistersvej, Gent.).
- 14: Forhistoriske fænomener (Offerlund, Herl.).
- 15: Eventyrnavne (Tornerosevej, Herl.).
- 16: Militærnavne (Lavetten, Glad.).
- 17: Industri/Elektricitet (Dynamovej, Glad.).
- 18: Månednavne (Oktobervej, Glad.).
- 19: Nordvestjyske stednavne (Nissumvej, Glad.).
- 20: Digtere (Gorkis Allé, Glad.).
- 21: Familie (Fruevej, Gent.).
- 22: Naturnavne, fortrinsvis på -mosevej (Højmosevej, Kbh.).
- 23: Plantenavne, fortrinsvis på -kløvervej (Rødkløvervej, Kbh.).
- 24: Nordlige del: Plantenavne, fortrinsvis på -stjernevej (Pragstjernevej, Kbh.).
Sydlige del: Holberg-personer (Jeppes Allé, Kbh.).
- 25: Grundtvig-tilknyttede personer (Rønningsvej, Kbh.).
- 26: Plantenavne (Resedavej, Gent.).
- 27: Herregårde (Ledreborg Allé, Gent.).
- 28: Polarforskere (Brønlands Allé, Gent.).
- 29: Dagens tider (Vespervej, Gent.).
- 30: Naturnavne på -høj (Fyrrehøj, Gent.).
- 31: Nordsjællandske stednavne (Gribskovvej, Kbh.).
- 32: Vækstnavne (Almevej, Gent.).
- 33: Gammeltestamentlige personnavne (Esthersvej, Kbh.).
- 34: Lokale naturnavne (Rosbæksvej, Kbh.).
- 35: Musikliv (Sonatevej, Herl.).
- 36: Lokale naturnavne (Dyssevænget, Kbh.).
- 37: Sjællandske stednavne (Veksøvej, Kbh.).
- 38: Landsbysamfundsnavne (Gadelandet, Kbh.).

- 39: Moderne navne i Tingbjerg-bebyggelsen (Stengavl, Kbh.).
- 40: Plantenavne (Astersvej, Kbh.).
- 41: Kornsorter m. v. (Hvedevej, Kbh.).
- 42: Naturnavne, fortrinsvis på -vengen (Dalvengen, Kbh.).
- 43: Sjællandske stednavne (Rådvalsvej, Kbh.).
- 44: Professionsbetegnelser (Møntmestervej, Kbh.).
- 45: Jyske stednavne (Nørupvej, Rød.).
- 46: Vestjyske stednavne (Vestervigvej, Kbh.).
- 47: Herregårde (Selsøvej, Kbh.).
- 48: Memorialnavne fra svenskekrigene (Karlstads Allé, Kbh.).
- 49: Jyske stednavne (Rebildvej, Kbh.).
- 50: Plantenavne (Primulavej, Kbh.).
- 51: Frugtnavne (Ferskenvej, Kbh.).
- 52: Fuglenavne (Glentevej, Kbh. og Frb.).
- 53: Nordsjællandske stednavne (Farumgade, Kbh.).
- 54: Royale navne (Kong Georgs Vej, Frbg.).
- 55: Læger (Rovsinggade, Kbh.).
- 56: Sagnhistorie og hedensk religion (Ægirsgade, Kbh.).
- 57: Officielle hverv (Fogedmarken, Kbh.).
- 58: Bornholmske stednavne (Rønnegade, Kbh.).
- 59: Danske ø-navne (Omøgade, Kbh.).
- 60: Nordiske komponister (Kuhlausgade, Kbh.).
- 61: Dansk middelalder (Jacob Erlandsens Gade, Kbh.).
- 62: Danske købstæder (Assensgade, Kbh.).
- 63: Opdagelsesrejsende (Jens Munks Gade, Kbh.).
- 64: Dannelser omkring lokalt naturnavn (Rosenvængets Allé, Kbh.).
- 65: Sjællandske stednavne (Sjællandsgade, Kbh.).
- 66: Sønderjyske politikere (Ahlmannsgade, Kbh.).
- 67: Professionsbetegnelser (Fiskergade, Kbh.).
- 68: Digttere (Baggesensgade, Kbh.).
- 69: Trænavne (Elmegade, Kbh.).
- 70: Militære fra 1848–1864 (Ryegade, Kbh.).
- 71: Kunstnere (Jens Juels Gade, Kbh.).
- 72: Plantenavne (Rosengade, Kbh.).
- 73: Dyrenavne (Hindegade, Kbh.).
- 74: Royale navne m. v. (Store Kongensgade, Kbh.).
- 75: Nordiske navne (Stockholmsgade, Kbh.).
- 76: Romersk mytologi (Dianavej, Rød.).
- 77: Naturnavne på -kær (Dalkær, Brønd. og Rød.).
- 78: Sønderjyske stednavne (Løgumvej, Rød.).
- 79: Dyrenavne (Løvevej, Rød.).
- 80: Lokale naturnavne (Kærholmen, Kbh.).
- 81: Sønderjylland-tilknyttede personer (Regenburgsvej, Frbg.).
- 82: Herregårde (Alstrupvej, Kbh.).
- 83: Lollandske stednavne (Nakskovvej, Kbh.).
- 84: Kommunale embedsmænd (Stægers Allé, Frbg.).
- 85: Landbohøjskole-tilknyttede personer (La Cours Vej, Frbg.).
- 86: Socialt betonedede navne (Broderskabsvej, Frbg.).
- 87: Royale navne (Dronningensvej, Frbg.).
- 88: Syddanske stednavne (Langelandsvej, Frbg.).
- 89: Sagnpersoner (Roarsvej, Frbg.).
- 90: Digttere (Hostrups Have, Frbg.).
- 91: Kommunalbestyrelsesformænd (Jacobys Allé, Frbg.).
- 92: Bildende kunstnere (Küchlersgade, Kbh.).

- 93: Digtere og andre kulturpersoner fra slutningen af 1800-tallet (Hauchsvej, Frbg.).
- 94: Sønderjyske stednavne (Istedgade, Kbh.).
- 95: Tidlig dansk middelalderhistorie (Arkonagade, Kbh.).
- 96: Nordisk-romantiske navne (Norsvej, Frbg.).
- 97: Arkitekter (Nyropsgade, Kbh.).
- 98: Bondefrigørere (Stampesgade, Kbh.).
- 99: Handelsfolk (Otto Mønstedts Gade, Kbh.).
- 100: Royale navne (Dronningensgade, Kbh.).
- 101: Lokale naturnavne (Ørager, Hvid.).
- 102: Jyske stednavne (Allingvej, Glos.).
- 103: Jyske (mod nord) og fynske (mod syd) stednavne (Borrisvej/Allesøvej, Glos.).
- 104: Fuglenavne (Vibevej, Glos.).
- 105: Skaldyr m. v. (Konkylievej, Hvid.).
- 106: Professionsbetegnelser tilknyttet havet (Lodsvej, Hvid.).
- 107: Græske guder og helte (Zeus Boulevard, Hvid.).
- 108: Frelsens hær (William Booths Vej, Hvid.).
- 109: Sjællandske stednavne (Glimvej, Hvid.).
- 110: Trænavne (Ege Allé, Hvid.).
- 111: Jyske stednavne på -borgvej (Næsborgvej, Hvid.).
- 112: Lokale naturnavne, fortrinsvis på -haven (Bærhaven, Kbh.).
- 113: Videnskabsmænd (Høffdingsvej, Kbh.).
- 114: Digtere (Jakob Knudsens Vej, Kbh.).
- 115: Læger (Eschrichtsvej, Kbh.).
- 116: Politikere og andre kulturpersoner fra slutningen af 1800-tallet (Chr. Bergs Allé, Kbh.).
- 117: Digtere (Herman Bangs Plads, Kbh.).
- 118: Latinske pigenavne (Cæciliavej, Kbh.).
- 119: Plantenavne (Aurikelvej, Frbg.).
- 120: Udenlandske komponister (Mozarts Plads, Kbh.).
- 121: Socialdemokratiske politikere (Hørdumsgade, Kbh.).
- 122: Skolefolk (Nathalie Zahles Vej, Kbh.).
- 123: Island og Færøerne (Vestmannagade, Kbh.).
- 124: Personer tilknyttet havnen (Drechselsgade, Kbh.).
- 125: Personer fra statsadministrationen (Peter Vedels Gade, Kbh.).
- 126: Lokale navne på Ved – (Ved Kløvermarken, Kbh.).
- 127: Udenlandsk geografi (Østrigsgade, Kbh.).
- 128: Maritime lokaliteter ved Øresund (Hveensvej, Kbh.).
- 129: Landlige navne (Oldensti, Kbh.).
- 130: Professionsbetegnelser (Nålemagerstien, Kbh.).
- 131: Fynske stednavne (Langesøvej, Tårn.).
- 132: Personer fra Chr. II's tid (Dyvekes Allé, Kbh.).
- 133: Island (Heklas Allé, Kbh.).
- 134: Naturnavne (Agerlandsvej, Kbh.).
- 135: Plantenavne (Georginevej, Kbh.).
- 136: Folkevisenavne (Svend Vonveds Vej, Kbh.).
- 137: Hollandske mandsnavne (Dirchsvej, Kbh.).
- 138: Bornholmske stednavne (Blykøbbevej, Tårn.).
- 139: Plantenavne (Konvalvej, Tårn.).
- 140: Flyvere (Ellehammersvej, Tårn.).
- 141: Lokale naturnavne på -høj Allé (Nyhøj Allé, Tårn.).
- 142: Stjerner (Orions Allé, Tårn.).
- 143: Højskole-tilknyttede navne (Askov Allé, Tårn.).
- 144: Jyske stednavne (Give Allé, Tårn.).

ÅLBORG

mod navne som *Landgildevvej*, *Kornskyldevvej* m. fl. (stadig S); de sidste til minde om Amagerbøndernes tidligere fæsteforhold. Hertil bør også regnes de tidligere nævnte af Stednavneudvalget foreslåede *Hegningen* o. s. v. Tårnby kom. har *Sydhøj Allé* + en del navne på -høj Allé. Store Magleby kom. (Dragør) har *Rosenengen*, *Baneengen* + en del på -engen med forskellige forled. I øvrigt er spredt ud over den sydlige del af øen en hel del navne, bl. a. *Skolelodsvej*, Tårnby kom., *Sivkærvej*, Tårnby kom., *Vierdiget*, Dragør kom. Fra Københavns kommune nævnes *Ådalsvej* (Vanl.) med identitet *Å- Ryvangs Allé* (Ø). *Gadelandet*, *Bystævnet* (Brh.) i den gamle Husum landsby – navnene er foreslået af Stednavneudvalget. *Åvendingen* (Brh.). *Tipsagervej*, *Tudskærvej* (Vanl.). *Rydsløtten* (Vanl.) hvor der er dannet en tydelig differentiationsgruppe med navnene *Rydsløtten*, *Nedertoften*, *Kærholmen* (se ovenfor), *Langdraget*, *Arnestedet*, *Gennemløbet*, *Lundgården*, *Havekrogen*, *Flakholmen*, *Tornestykket*, *Byhøjen*, *Bobakken*. *Gadekærvej* (Valby). *Vestervang* (Valby). *Rønhaven*, *Bærhaven*, *Stakhaven* m. fl. på -haven (Valby) – se ovenfor.

Numrene på kortet svarer til navnegrupper med nedennævnte referens, i parentes anføres et enkelt eksempel. De benyttede signaturer er valgt tilfældigt og har ingen indbyrdes relation. Mindre grupper kan være udeladt. Det areal, de viste signaturer dækker, kan indeholde ikke-gruppetilknyttede navne.

- 1: Holberg-personer (Nillesvej).
- 2: Trænavne (Egevej).
- 3: Kvindenavne (herunder royale) (Benediktevej).
- 4: Royale navne (Kong Frederiks Vej).
- 5: Forsvarshistoriske memorialnavne (Willemoesgade).
- 6: Trænavne (Elme Allé).
- 7: Lokale handelsfolk (Raaensvej).
- 8: Dansk middelalderhistorie (Kong Hans Gade).
- 9: Lokale handelsfolk (Mørupgade).
- 10: Lokale og landskendte naturfagstilknyttede personer (herunder forstvæsen) (Ørstedvej).
- 11: Plantenavne (Valmuemarken).
- 12: Kirkelige hverv (efterledsdifferentiation) (Provstjorden).
- 13: Professionsbetegnelser m. v. (Farverensvej).
- 14: Danske øer og landsdele (Læsøgade).
- 15: Nordiske lande (Norgesgade).
- 16: Fuglenavne (Duevej).
- 17: Polarforskere og navne tilknyttet Grønland (Brønlandsvej).
- 18: Navne tilknyttet gymnasieskolen (Magisterparken).
- 19: Nordiske guder (Odinsgade).
- 20: Kornsorter (Bygholmen).
- 21: Danske malere (Købkesvej).
- 22: Vækstnavne (Pilevej).
- 23: Danske digtere (Ingemannsvej).
- 24: Personnavne (Haraldsvej).

Vikkevangen, Bavnevangen m. fl. (Brh.). *Højmoselvej* (NV) med identitet på -mosevej (se indledningen til dette kapitel). Fra omegnskommunerne skal anføres *Stendam* (Hvidovre kom.), *Horsedammen* (Hvidovre kom.) + en lang række på -dammen. *Banemarksvej* (Brøndbyernes kom. med identitet på -marksvej. *Højbovej* (Glostrup kom.) med identitet på Høj- (se indledningen til dette kapitel). *Naverland* (Herstedernes kom.), *Porsager* (Herstedernes kom.). *Axelhøj* (Rødovre kom.). *Dalbugten* (Herlev kom.), *Digestykket* (Herlev kom.). *Kornvænget* (Ballerup-Måløv kom.). *Alsikemarken* (Gladsaxe kom.) + en lang række på -marken. *Gedvad* (Gladsaxe kom.). *Høtoften* (Lyngby-Tårnbæk kom.). *Kildeåsen* (Søllerød kom.). *Geelsmark* (Søllerød kom.). *Skovbrinken* (Gentofte kom.), *Øresundshøj* (Gentofte kom.), *Myrtoften* (Gentofte kom.). Denne lange række af eksempler, der måske kan have virket noget spredt, skulle give et omtrentligt billede af den geografiske udbredelse og tillige have illustreret anvendelsen af en række for- og efterled. Den skal afsluttes med en nærmere redegørelse for opbygningen af to typiske gruppenklaver.

Langs østsiden af Hareskoven ligger i Bagsværd i Gladsaxe kommune en række veje, i alt 10, der er tæt samhörørende ved at have forledsidentitet på Skov-, nemlig *Skovdiget, Skovsøen, Skovkæret, Skovtoften, Skovkilden, Skovkanten, Skovalléen, Skovbrynet, Skovdammen, Skovdraget*. Dette konstituerer dem som gruppe, men de kan alligevel ikke holdes helt for sig selv, thi man må erkende, at der foregår en glidning mod dels ind imellem liggende dels lidt fjernere beliggende veje som *Grandalen, Mosedybet, Kildemosen, Langmosevej, Krogmosevej, Haremosen* og flere.

Hvordan variation og glidning i øvrigt optræder, viser følgende eksempel fra Rødovre med veje beliggende omkring *Viemosevej*. Her findes følgende navne, der skematisk kunne arrangeres således:

Viemosevej	{	<i>Viemosetoften</i>	{	<i>Viemosebro</i>
		<i>Viemosedal</i> (kun forslag)		
		<i>Viemosehøj</i> (kun forslag)	{	<i>Pilemosevej</i>
		<i>Moseholmene</i>		
		<i>Vievang Allé</i>		
		<i>Slåvang Allé</i>	<i>Slåvang Allé</i>	

I Ålborg forekommer der en hel del navne af ovennævnte tilsnit, men de ligger ret spredt og uden nogen åbenbar gruppetendens. Undtag dog herfra den ovenfor nævnte differentiationsgruppe omkring *Bygholmen*. Det samme gælder for Nakskov, der har nogle eksempler, og for Ribe, der ikke har mange navne af denne type. Provinseksempler må søges under forledsgruppen.

Sluttelig skal bemærkes, at til de ovennævnte fast afgrænsede grupper af denne type hører den gamle Nyboder-gruppe med plantenaevneforled (*Krusemyntegade* m. fl.).

Svarende til forledsgruppe A 4 omhandlende dyreliv findes et overordentligt stort antal grupper, der i de fleste tilfælde er fast afgrænsede, men som i København kan have tendens til at glide over i de labile naturnavnegrupper. Ældst blandt disse grupper er en fuglegruppe i det ydre Frederiksberg og i det indre af Nordvest-kvarteret til dels vel afhængig af det nærliggende Fuglebakken (*Fuglebakkevej*), i hvert fald for de frederiksbergske navnes vedkommende. De ældste navne, heriblandt *Glentevej* (NV), stammer fra omkring 1900. Lidt yngre er en gruppe omkring *Bekkasinvej* m. fl., Gentofte kom. (Hellerup), der er falsk stedtilknyttet gennem *Høeghs Allé*, der er opkaldt efter provst Høegh (1738–1808) (jfr. også *Høeghsmindevej*). Af yngre grupper skal følgende typiske nævnes. *Fasanvænget*, *Harevænget* m. fl., St. Magleby kom. (Dragør). *Vibevej* m. fl., Glostrup kom. (Hvidovre). *Hvidsværmervej* m. fl., Rødovre kom. og postdistrikt. *Kronhjortvej*, *Klirevænget*, *Snogebakken* m. fl., Gladsaxe kom. (Bagsværd). *Ørnevej* m. fl., Glostrup kom. og postdistrikt. *Uglens Kvarter*, *Hvalens Kvarter* m. fl., Herstedernes kom. (Albertslund).

I danske provinsbyer er typen hyppig, og i de her særligt undersøgte byer forekommer der én hvert sted. I Ålborg en helt ung gruppe omkring *Duevej* m. fl. (se indledningen til dette kapitel), i Nakskov haves den lille nye identitetsgruppe *Rørsangervej*, *Løvsangervej*, *Kærsangervej* og i Ribe gruppen *Fasanvej*, *Mejsevænget*, *Spurvevænget*, *Falkevej*, *Drosselvænget*, *Lærkevænget*, *Svalevænget* og *Vibeavænget*.

Disse grupper svarer til den gamle Nyboder-gruppe omkring *Kamelgade* m. fl.

Til de øvrige forledsgrupper kendes ikke direkte korrespondenser, med mindre man vil regne gruppedannelsen *Folkets Allé*, *Samfundets Allé* (nu en del af *Kronprinsensvej*), *Lighedsvej*, *Frihedsvej* og *Broderskabsvej* i Frederiksberg kom. fra ca. 1900 til gruppe A 9 eller måske A 7, hvad der kan synes nogen mening i.

Hermed er alligevel ikke udtømt det forledsstof, der findes inden for gruppenavnene, og her skal derfor opregnes yderligere et antal grupper, som benytter forled, der ikke hidtil er antruffet. Disse grupper er ikke ældre end dette århundredes begyndelse og bliver først hyppige efter 1. verdenskrig.

Med forled efter dagens og årets gang findes følgende gruppedannelser. *Vintervej* m. fl., Gentofte kom. og postdistrikt fra ca. 1910. *Dæmringsvej*, *Morgenvej*, *Dagvej*, *Vespervej*, *Hvilevej*, Gentofte kom. (Hellerup) fra 1930. *Oktobervej* m. fl., Gladsaxe kom. (Herlev) fra 1930-erne. *Høstbuen*, *Sommerbuen*, *Vinterbuen*, *Vårbuen*, Ballerup-Måløv kom. (Ballerup) fra 1966.

Efter stjernebilleder kendes en gruppe omkring *Arkturus Allé*, Tårnby kom. (Kastrup) fra ca. 1930.

Efter stene og metaller *Opalvej*, *Kobbervej* m. fl., Herlev kom. og postdistrikt fra 1930-erne, en gruppe der svarer til den i første ekspansionsperiode foreslåede, hvoraf nu kun *Sølvgade* eksisterer.

Med fabrikstilknytning er en lille gruppe i Gladsaxe kom. (Herlev) omkring *Dynamovej* (1964) og i samme bykvarter en militærgruppe med navne som *Patronvej*, *Batterivej* og *Lavetten* m. fl., af hvilken gruppe den ældre del er fra ca. 1930 og den yngre fra ca. 1950. I Herlev findes en gruppe efter musikliv med bl. a. *Sonatevej*, *Violinvej* og *Gigesti*, gruppen er fra 1932.

I Skovlunde (Ballerup-Måløv kom.) findes efter mål og vægt *Meterbuen*, *Literbuen*, *Mileparken*, *Tonsbakken* fra 1961 og sammesteds den minimale gruppe *Tempovej*, *Energivej* fra 1965 – i et fabrikskvarter! I en del af – Kvarter-navnene i Albertslund (Herstedernes kom.) (om – Kvarter se p. 92) optræder forskellige forled uden særlig samhörighed, men på grund af bebyggelsens alder og karakter er man nødt til at betragte navnene som én gruppe. Her bl. a. *Vægtens Kvarter*, *Nøglens Kvarter*, *Hjulets Kvarter*; de fleste af navnene indgår dog parallelt med forledsgruppe A 4 (se ovenfor).

En lidt akavet familiegruppe træffes i Gentofte kom. (Søborg) med navnene *Brødrevej*, *Frændevej*, *Fruevej* og ? *Hjemmevej*, alle fra 1925. Fremdeles skal nævnes den forhistoriske gruppe i Herlev, der delvis består af etledshelheder (CA-felt-dannelser), og som bl. a. indeholder *Runesvinget*, *Døllevangen*, *Barkæret*, *Runddyssen*, *Jættestuen*, *Hellekisten*, *Offerlunden* med flere; gruppen er fra 1949. Endelig skal anføres en Glostrup-gruppe, hvor det konstituerende element er, at navnene er (efterledsagtige) etledshelheder, nemlig *Gærdet*, *Skellet*, *Brinken*, *Hegnet*, *Diget*, *Ledd*, *Bakken* – gruppen er fra 1958.

Helt speciel er en stedtilknyttet gruppe foran på Amager, hvor det konstituerende element er præpositionen »ved« (*Ved Mønten, Ved Stadsgraven* m. fl. fra begyndelsen af 1930-erne).

Sådanne grupper kendes ikke i de undersøgte provinsbyer, men i Århus kendes *Januarvej* m. fl., *Jævnøgnsvej* m. fl., *Saturnvej* m. fl. Endvidere har Odense en gruppedannelse omkring *Rubinvej*, og Holbæk har en gruppe, der er parallel med den ovennævnte Glostrup-gruppe.

En særlig gruppedannelsesmåde findes en række gange, hvor navnet på en større, vigtigere vej til sig trækker en eller et par veje, der tit kan være blinde. Navnene for småvejene bliver da ofte dannet elliptiske med et moderne efterled; den oprindelige vej er i disse eksempler at betragte som stedtilknyttende moment.

Af denne type skal nævnes de ålborgensiske *Teglværks Allé – Teglvænget*, der sammen med Nakskovs *Tinghusvej – Bitinget* er de eneste eksempler i de specielt undersøgte byer. I København forekommer der en del eksempler, navnlig i de nordlige forstæder. Her skal nævnes *Aurehøjvej – Aurevang*, Gentofte kom. (Hellerup), *Dyssegårdsvej – Dyssebakken – Stendyssevej*, Gentofte kom. (Hellerup), *Tagesmindevej – Tagestorp – Tagesbakke* (nu del af *Parkovsvej*), Gentofte kom. og postdistrikt, *Stengårds Allé – Stenkrogen*, Gladsaxe kom. (Lyngby), *Bredevej – Bredesvinget*, Lyngby-Tårnbæk kom. (Virum), *Kollemosevej – Kollevej – Kollevænget*, Lyngby-Tårnbæk og Søllerød kom. (Holte). Søborg-gruppen på -marken indeholder tillige navnet *Markkrogen*, og gruppen på -haven i Valby har *Blommehaven – Blommestien* og *Stakhaven – Stakledet*. Samme forhold ses i -vängen-gruppen i Brønshøj, hvor der findes *Byvängen – Bytinget*. Desuden mærkes *Skøjtevej – Skøjtevænget*, Tårnby kom. (Kastrup) og *Egebjergvej – Egesvinget*, Herlev kom. og postdistrikt.

Formelt helt anderledes, men i bund og grund udslag af samme tendens er navneparrene *Plantagevej – Koglevej* og *Høstvej – Kornvej*, begge Gentofte kom. og postdistrikt, hvorved der i navnet *Høstvej* nedlægges to betydninger, idet det tillige indgår i gruppen *Vintervej* m. fl. (jfr. ovenfor). *Koglevej* og *Kornvej* er begge blinde veje.

Som efterleddene siger, er typen ikke gammel, og det er interessant at se, hvordan den overtager det område, hvor tidligere dannelser med Sideallé, Tværvej o. s. v. hørte til.

KAPITEL 7

Nærmere bestemmende led

Nærmere bestemmende foranstillede led.

Denne underoverskrift dækker ikke alene de i kapitel 1 eksemplificerede FP-feltled, men tillige en række led, der efter den formelle analyse anbringes som del af CB-feltet. Derfor den fremmedartede benævnelse af dette kapitel.

De nærmere bestemmende foranstillede led, der efter den strukturelle analyse er FP-feltled, kan som omtalt i kapitel 1 udgøres af 1. adjektiver, 2. appellativer og 3. proprier eller kombinationer deraf i tilfælde af to FP-feltled.

Foranstillede led, der ikke er FP-led, men del af CB-feltet, kan enten være appellativer eller adjektiver (sjældent), og de har her altid en betydning, der kan henføres til begrebet 'titel'.

Med hensyn til at skelne mellem ægte og pseudo-FP-feltled i forbindelse med gadenavne henvises der til kapitel 1 note i), hvor en række tvivlstilfælde er blevet gennemgået. Angående analysen af størrelser som Sideallé, Tværvej og lign. henvises der til kapitel 1 note l).

I øvrigt er det meningen her at behandle de ægte FP-feltled først, og i den forbindelse skal opmærksomheden henledes på, at hvor kombination af to led forekommer, er eksemplet anført under det første leds ordgruppe.

1. Adjektiver (FP-feltled).

Typen er som eksemplerne vil vise kendt fra slutningen af middelalderen i København og ret jævnt benyttet i de følgende århundreder op til begyndelsen af dette århundrede, hvor den glider i baggrunden, fordi kravet om helt særegne gadenavne (C-dannelser) nu pointeres kraftigt. Følgende eksempler fra København skulle vise arten af de anvendte adjektiver gennem tiderne.

Indtil ca. 1800 kendes: *lille Fergestræde*, 1520 / *Store Fergestræde*, 1530. *gamble Hyskenstrædet*, 1480. *liden Wogenmandstredede*, 1581 (at-

ter 1634: *Liden Wogenmand gaade*). *Store och Liden Knagerødstræde*, 1609. *Store/Liden Cannickestræde*, 1609. *Lille Las Biørnsens strede*, 1581 / *Store Lauridtz Biørns stræde*, 1623. *Lille Torregade*, 1623 / *Store Torffegade*, 1646. *Lille Kierckestrede*, 1645 / *Store Kierckestrede*, 1645. *gamble kongewey*, 1664. *nye Westergade*, 1668 (= nuværende *Ny Vestergade*). *Lille/Store St. Clemens Str.*, 1674. *Store/Lille Hellig-giestis stræde*, 1689. *Lille Strand stræde/Store Strandstrede*, 1689. *Nye Adel Gade*, 1757. *Nye Toldboed Gaden*, 1757. *Gammel Strand*, 1764. *Store Brønd Stræde*, 1764. *Store/Lille Grønne-Gade*, 1764. *Store/Lille Kiøbmager Gade*, 1764. I 1764 (Pontoppidan) forekommer tillige eksemplerne *Amalie Gade større / Amalie Gade mindre* og *Anne Gade større / Dito mindre* (1). Efterstilling og komparativ om to forekommer kun disse to gange og er utvivlsomt udelukkende udtryk for hyperkorrekt skriftsprog, idet Pontoppidan ellers altid bruger stor/lille; om et lignende fænomen, se Lis Weise: *Efterstillet adjektiv i danske stednavne* 1969 p. 163. Modsætningen ÷/Lille forekommer flere gange, således 1581: *Kircke Strede/Lille Kirckestrede*, 1661: *Michelbrøggers Gade / Lille Michelbrøggers Gade* og flere gange hos Gedde (1757): *Fiol-Stræde/Lille Fiol-Stræde*, *Kannike-Stræde/Lille Kanniche Stræde*, *Reine-Gade/Lille Reine gade*. Også en enkelt gang hos Pontoppidan (1764): *Larsbiørns Stræde/Dito lille* (om ÷/Lille, se nedenfor).

Med to FP-feltled forekommer 1601: *store sancti Nicolaj Kirckestrede* (jfr. *Sancti Nicolaj Lille Kirkestræde*, 1574).

Af yngre eksempler skal fra København nævnes *Store/Lille Amagergade*, 1821. *Store/Lille Brøndstræde*, 1821. *Ny Østergade*, 1821 (= yderste del af *Store Kongensgade*). *Store/Lille Skidenstræde*, 1821. *Store/Lille Sophiegade*, 1821. *Øster/Vester Farimagsvæi*, 1860 (*Øster/Nørre/Vester Farimagsgade*, 1875). *Ny Kronprindsessegade*, 1869. *Gl. Jernbanevej*, 1880. *Gammel Adelgade*, 1892 (=nuværende *Gammelvagt*). *Nordre/Søndre/Østre Fasanvej*, 1892 (*Østre Fasanvej* = strækningen mellem Godthåbsvej og Nørrebro Station, bliver 1919 del af *Nordre Fasanvej*). Bemærk forskellen ÷/Lille i f. eks.: ÷/*Lille Idsted G.*, 1872 (= *Istedgade*). ÷/*Lille Enghavevej*, 1892. ÷/*Lille Guldbergsgade*, 1892.

Fra dette århundrede skal anføres: *Røde Mellemevej*, *S. Høje Abild*, *Valby* – dette navn, der var taget i brug i 1918, blev opgivet igen i 1926, fordi man ikke anede, hvad det betød. At »Høje« hentyder til gadens beliggenhed tyder dog det erstattende navn, *Højdedraget*, på.

(1) Pontoppidan (1764) anvender næsten altid »Dito«, hvor samme CB+CA-feltled skal anføres to gange lige efter hinanden.

Endvidere: *Nordre Digevej*, *S. Indre/Ydre Ringvej*, *Herlev* og *Høje Gladsakse*, *Søborg*.

Med to FP-feltled forekommer *Gammel Køge Landevej*, *Valby*.

Af adjektivtypen skal fra Ålborg nævnes ÷/*Lille Kattesund*, 1674. *Store/Lille Nye-Gade*, 1768. Fra dette århundrede: ÷/*Ny Kastetvej*. ÷/*Gammel Hasserisvej*. *Søndre Skovvej*.

Fra Ribe kan kun nævnes *Gamel Biscoppgade*, 1445 (kun denne ene gang) og *Terpagers Graabrøder-Gade*, *Nør/Sønder* og fra Nakskov kun det nye *Ny Strandvej*.

Som det fremgår af eksemplerne, optræder de fleste almindelige FP-feltsadjektiver allerede lang tid inden vor tids ekspansionsperiode sætter ind. En undtagelse danner dog de retningsgivende (*Østre*, *Vestre* o. s. v.), der bortset fra *Ribe*-eksemplet ikke kendes før ca. 1860. For disse FP-leds form (*Østre* ctr. *Øster*) gælder samme praksis, som når leddene bruges i CB-feltet (se ovenfor p. 48).

Af de anførte eksempler kan ses, at modsætningen ÷/*Lille* er temmelig hyppig. I ældre tid benyttedes denne modsætning somme tider til at udtrykke, at en given gadestrækning var delt op i en kortere og en længere del, hvis navn for C-feltets vedkommende var det samme. I nyere tid (efter ca. 1860) og også af og til før benyttedes forskellen til at udtrykke underordning, idet den med 'lille' betegnede vej er en mindre – ikke sjældent blind – sidevej til en større vej med samme C-feltudfyldning. Denne på mange måder praktiske navngivning af småveje benyttes nu ikke mere i København, og årsagen hertil skal vist nok søges i, at den større gade som regel er så lang, at *Lille* + den pågældende gades navn kunne passe på en lang række små sideveje, hvorved logisk lokalisering går tabt. En mere almen årsag er dog også det ovennævnte ønske om, at hver gade har sit eget specifikke navn. Ønsker man i nutiden at angive et underordningsforhold som ved ÷/*Lille*, kan typen *Aurehøjvej/Aurevang* benyttes (se p. 155).

2. Appellativer (FP-feltled).

Indenfor gadenavnene forekommer kun ganske få eksempler på denne type FP-led. Fra København kendes 1704: *Kongens Brede gade*; 1740: *Dronningens Brede Gade* og 1740: *Dronningens Tver Gade* (= nuv. gade af samme navn). I Ålborg kendes til midten af 1950-erne *Dronningens Tværvej* (nu: *Hasserishøj* + nordligste del af *Granvej*). Eksemplerne lig-

ner hinanden meget og har alle det til fælles, at de indgår i royale gruppedannelser; de københavnske navne i den samme gruppe. De to sidstnævnte navne minder endvidere meget om navne, der skal nævnes nedenfor under punkt 3. De hører imidlertid hjemme her, fordi der ikke kan påvises nogen nogen ellipsebase (se punkt 3 og se p. 191).

3. *Proprier (FP-feltled).*

Denne type er så godt som ukendt uden for København og kendes her næsten udelukkende i ny tid. Typen er udpræget et storbyfænomen, idet den ved at tilføje et led, der angiver gadens kvarter (bydel), gør måske to ellers identiske navne adskillelige og i alle tilfælde nøjere angiver gadens beliggenhed. Typiske eksempler er 1880 (Trap²): *Valby Langgade* og fra samme korts register: *Frederiksberg Smallegade*, *Frederiksberg Bredegade*, *Frederiksberg Alleegade*, men »Frederiksberg« er ikke med på selve kortet ved nogen af disse gader. På kort fra 1892 findes det nuværende forhold for disse gader. 1892-kortet tillige: *Kristianshavns Voldgade*. Fra dette århundrede *Emdrup Engvej*, NV. *Klædebo Parkallé* (kun 1937-1951, derpå del af *Lersø Parkallé*), Ø. *Kalvebod Pladsvej*, SV. *Lundegårds Strandvej*, St. Magleby kom. (Dragør). *Maglebylille Byvej*, Tårnby kom. (Kastrup). *Brede Ringvej*, Lyngby-Tårnbæk kom. (Lyngby). *Virum Overdrevsvej*, Lyngby-Tårnbæk kom. (Virum).

Med to FP-feltled kendes fra dette århundrede *Bostamose vestre/østre Stræde*, Gentofte kom. (Klampenborg), *Damtofte nordre/søndre Stræde*, Gentofte kom. (Charlottenlund) og *Maglebylille søndre Byvej*, Tårnby kom. (Kastrup) – nu blot *Søndre Byvej*.

Af ældre københavnske eksempler findes kun ganske få, nemlig 1574: *Sancti Nicolaj Lille Kirkestræde* (jfr. *store sancti Nicolaj Kirckestrede*, 1601) med to FP-feltled. Med et FP-feltled kendes fra Christianshavn fra kort 1627-30: *S. Annæ Nedergade*, *S. Annæ Offuergade*, *S. Sophie Nedergade*, *S. Sophie Offuergade*.

Til typen med proprium i FP-feltet regnes endvidere de allerfleste gadenavne, der indeholder størrelser som Sideallé, Tværgade, Parallelvej o. l. Årsagen til denne placering er, at navnene som regel er elliptiske dannelser, således at FP-feltet med rimelighed kan siges at indeholde et andet gadenavn (mærk f. eks. *Nørre Allé – Nørre Sideallé*, Kbh. N og *Vasbygade – Vasby Tværgade*, Kbh. SV, men se i øvrigt nærmere p. 191). Undtaget herfra er alene de under punkt 2 nævnte navne,

hvor ellipsebase ikke kan påvises, samt enkelte andre, hvor FP-feltet udgøres af et adjektiv (f. eks. *Første/Anden/Tredie Tværvvej*, Rødby).

Fra de her nærmere undersøgte provinsbyer har det kun været muligt at fremdrage et enkelt eksempel, nemlig Ålborgs *Hobro Landevej*, der nu hedder *Hobrovej*. Denne udgave af type 3 er dog ret almindelig i provinsen i modsætning til typen som helhed.

Som det vil ses, er anvendelsen af navnetyperne under disse tre punkter langt fra sammenfaldende i tid og sted, og forskellige underafdelinger forsvinder, mens andre dukker op. Set under ét er denne navnedannelsesmetode på retur, fordi den ikke kunne honorere tidens krav om helt særegne navne for hver enkelt gade.

4. Titler (del af CB-feltet).

Den type foranstillede led, der skal behandles i dette afsnit, har hverken strukturelt eller semantisk noget til fælles med de ovenfor behandlede FP-feltled. De udgør en del af CB-feltet og er dermed fyldestgørende analyseret i denne gadenavnesammenhæng. Når de alligevel drages frem i forlængelse af FP-leddene, hænger det sammen med, at de har en vis *lighed* med disse. Denne lighed kan bedst beskrives således. Tænk man sig et skema til analyse af personnavne, opbygget som det i kapitel 1 viste, ville de led, der nu skal behandles, formentlig være anbragt i et felt for sig, måske i det pågældende skemas FP-felt, selv om et sådant personnavneskema næppe i sin helhed ville være lig gadenavneskemaet. Herved bliver disse led af samme løse og uforpligtende karakter som gadenavnenes FP-led (de kan undværes!), hvilket har ført til, at det er fundet rimeligt, at de bliver behandlet i tilslutning til de rigtige gadenavne-FP-led. Inden selve gennemgangen skal der endelig gøres opmærksom på den lighed, disse led har med led som 'gammel' i *Gammel Holtevej*, hvorom nærmere i kapitel 1 note i).

Som helhed betragtet hører disse led til tiden efter ca. 1860, hvor der fra København skal nævnes følgende typeeksempler. *Prinds Jørgens Gade*, Kbh. N 1872 (officielt fra 1858, men indtil 1867 brugtes navnet *Louisegade* normalt om gaden). *Prindsesse Charlottes Gade*, Kbh. N 1872. *Prins Constantins Vej*, Frbg. kom. 1892. *Kong Georgs Vej*, Frbg. kom. 1892. *Dronning Olgas Vej*, Frbg. kom. 1892. *Borgmester Christiansens Gade*, Kbh. SV 1922, det første eksempel i ny tid i Københavns kommune på angivelse af borgerlig profession i gadenavne. *Fru Gyllembourgs Vej*, Frbg. kom. 1927. *General Bahnsons Vej*, Frbg. kom.

1928. *Biskop Krags Vænge*, Kbh. Ø 1931. *Doktor Willes Vej*, Hvidovre kom. ca. 1930. *Oberst Kochs Allé*, Tårnby kom. (Kastrup) 1936. *Brødrene Reebergs Vej*, Frbg. kom. 1939. *Rådmand Billes Vej*, Rødovre kom. 1956.

Fra Ålborg kendes i ny tid *Skipper Clements Gade* (Trap³), og yngre: *Søster Kathinkas Vej* og *Hr. Henneks Vej*.

Ribe har de to unge eksempler *Dronning Dagmars Vej* og *Drost Peders Vej* (ca. 1920), mens Nakskov ingen tilsvarende eksempler har.

I tidsrummet mellem 1609 og ca. 1860 kendes ganske få eksempler, der ikke adskiller sig fra de ovennævnte. Det eneste der kendes fra København er samtidig det ældste, idet der skrives 1609: *Michel Wiibe borgemesters stræde*. Dette er tillige det eneste eksempel på at »titel«-leddet står efter personnavnet. Normalt medtages titlen dog slet ikke, således 1620: *Michel Wiibess gade*. Fra Ålborg kendes *M Iacobs Gyde*, 1674 (hvor M = mester), *Jomfrue Anne Gade*, 1682, *Hr. Oves-Gyde*, 1768. I Ribe kendes af ældre eksempler alene *Mester Matz Højnes-Gade*, 1736, mens Nakskov har to, nemlig *Borgem. Peder Mortensens stræde*, 1677 og *Borgem. Hans Busensstræde*, 1677.

Problematiske i flere henseender er de gadenavne, der indledes med 'sankt'. Navne indeholdende dette led er opkaldt efter de kirker eller andre gejstlige institutioner, som de førte til eller forbi, hvilket vil sige, at de pågældende gadenavne er elliptisk dannede, idet et led 'kirke', 'kloster' o. l. må antages for udskudt. Ellipsebaser kendes dog ikke, men det ville være helt urimeligt at regne med, at gaderne i ældre tid skulle være opkaldt direkte efter den pågældende helgen. Disse ældre navne med 'sankt' skal derfor ikke gøres til genstand for nærmere omtale her, men der henvises til forledsgennemgangen under punkt A 2 samt til afsnittet om ellipse. I moderne tid forekommer den slags navne dog som ren opkaldelse uden naturlig baggrund, og de skal kort nævnes her. I Ålborg siden Trap³ *Skt. Jørgensgade*, og i Ribe *Skt. Jørgens Vej*, *Skt. Laurentii Gade* og *Skt. Clemens Gade*. Til disse rene opkaldelser hører de gamle Christianshavnsnavne *Sankt Annæ Gade* (1622: *S. Anis strede*) og *Sofiegade* (*S. Sophiæ gade*, 1622), hvortil føjer sig Resen-gruppen *S. Oluffs Gade* o. s. v., se p. 115. I såvel de naturlige som de opkaldte 'sankt'-navne kan 'sankt' ofte mangle.

Bortset fra navnene med 'sankt' og det yderst sjældne 'hellig' (*Hellig Anders Vej*, Slagelse – et nyt navn) udgøres denne gruppe 4 udelukkende af appellativer.

B. Nærmere bestemmende efterstillede led.

Dette afsnit indeholder kun, hvad der i kapitel 1 er henført til EP-feltet. Typen er yderst sparsomt belagt, og i de her nærmere undersøgte byer kendes kun eksempler fra København (Christianshavn). Her kendes i 1600-tallet en del helt ensartede eksempler, der alle angiver, om en gade ligger 'oven vandet' eller 'neden vandet', således 1626: *S. Sophia gaade neden wandit*, Resen: *Badsmands Gade ofver Vandet*, *Sanct Anne Gade neden Vandet* og flere. Desuden 1636: *Offwergaden Neden Wandet* og *Offwergaden Offwen Wandet*, der er de eneste nu eksisterende navne. Fra i øvrigt ikke undersøgte byer kendes kun *Mellemgade fra Torvet* og *Mellemgade fra Østergade* i Maribo Trap³.

Disse sparsomme eksempler repræsenterer kun den ene af de i kapitel 1 omtalte to muligheder for EP-feltudfyldning (se p. 14). Den anden – udfyldning med stednavn (eks.: Nykøbing Mors) – er ikke realiseret inden for gadenavnene.

KAPITEL 8

Sammensætningsforhold

Ikke-personbetegnende forled.

Der eksisterer tre måder at sammenknytte for- og efterled på, 1: med »nul«, 2: med -e- og 3: med -s-. I det følgende skal med udgangspunkt i de regler, som EDG opstiller i §§ 103 og 104, undersøges, hvordan de forskellige ordtyper, der udgør forleddene, sammensættes med de respektive efterled, og specielt vil nogle tilfælde, hvor der er vaklen, eller hvor der går imod EDG's regler, blive gennemgået. Materialet til denne gennemgang begrænses desværre derved, at man, når efterleddet er -stræde, ikke kan afgøre, om forleddet er sammensat med »nul« eller med -s-, hvis der i alt kun forekommer et »s«. Dette at to »s«-er i skriften forventeligt slås sammen til ét er et såkaldt sandhifænomen (se GG § 375 og § 430,4 og jfr. desuden Otto Jespersen: *Fonetik 1897-99* § 376 p. 504), og det medfører, at belæg med -stræde kun kan have interesse, når forleddet ikke optræder i rodform, med andre ord: man skal kunne erkende et sammensætnings-»e« eller -»s«. Denne forsigtighed over for belæg med -stræde gælder ikke blot, hvor gadenavnet er samskrevet, men også hvor forleddet er vedføjlet med streg, ja endog hvor de to led er særskrevet.

Énstavelsesord som forled optræder normalt sammensat med »nul« og med regelmæssigt tab af stød, dannende tryktypen hovedtryk-bitryk (1). Således: *Fiord Gyden*, 1768 Ålborg. *Skov-Gade*, 1736 Ribe. *Koegaden*, Perl. Nakskov (2). *Stormgaden*, 1669 Kbh. *Strandvejen*, Kbh. Ø

(1) Hvor der i det følgende omtales tryk- og udtaleforhold, bygger jeg på min egen forstads-københavnske (rigsdanske?) udtalenorm, idet der ikke findes udtaleoptegnelser i et sådant omfang, at man kan bygge en systematisk undersøgelse derpå. For de her undersøgte byer eksisterer alene nogle optegnelser af Børge Rasmussen fra 1933 (se *Danske Folkemaal* 10. årg. p. 113 ff. »Lidt om gammelkøbenhavnsk«), en halv snes optegnelser af Viggo Brøndal fra 1918 (ikke offentliggjort) og nogle anmærkninger af P. K. Thorsen i »Københavns dialekt tilligemed noget om københavnske gadenavne« trykt i »Afhandlinger og Breve« 1930 bd. 2 p. 136 ff.

(2) -e- markerer kun lang vokal (se Skautrup II p. 322).

nu. *Engvej*, Ribe nu. *Søvej*, Nakskov nu. *Tværgade*, Ålborg nu. Undtagelser herfra danner *Torffuegaden*, Perl. Nakskov 3 gange ctr. *Torffgaden*, Perl. Nakskov 11 gange. *Torregade*, 1623 ff. Kbh. og nu: *Torvegade* (dog 1646: *Torffgaden*). Ålborg har et enkelt *Torvegade* Trap³ København har en enkelt gang *Magestredit*, 1578 (nu: *Magstræde*). Med -e- sammensættes dog ord, der oftes bruges i flertal, navnlig betegnelser på personer, dyr og planter. Således *Catesund*, 1682, Ålborg. *Horsætorgh*, 1291 AviaR Ribe. *Bispe-Gade*, 1736 Ribe. *Præstegade*, 1509 Ribe (afskrift 1531) (om formerne *Bisper-gade*, MPR 1688 og *Præster=Gade*, Terpager 1736 jfr. *Grønnegade* nedenfor samt nærmere omtale ovenfor p. 51). *Hiorte-Strædit*, 1658 Kbh. *Pylestredet*, 1479 Kbh. *Prindzegadenn*, 1650 Kbh. *Falkevej*, Ålborg nu. *Degnestaven*, Kbh. NV nu. *Elmevej*, Nakskov nu. Hvor dette sammensætnings-e ikke er til stede, kan man regne med apokope, hvilket stort set svarer til den geografiske fordeling (f. eks. *Hundgade*, 1553 Ribe ÆDA – men mange eksempler kendes ikke).

Sammensætning med -s- finder normalt sted, hvis enstavelsesordet har udlydende -t, således *Slodz Gade*, 1682 Ålborg ff. (nu: *Slotsgade*). *Slodsgaden*, 1668 Kbh. (8 gange indtil 1671). *Slotsgade*, Ribe og Kbh. nu. Desuden *Sportsvej*, Ålborg og Glostrup kom. nu. *Skovsgade* kendes i Ribe på Trap^{1,2,3}, men forekommer uden -s- både før og efter. Formen skal måske ses som en analogi til *Gravsgade*. Navnet *Gravsgade* i Ribe har imidlertid en speciel fortid, idet det utvivlsomt er en kontaminationsform. En del af navnet dækker den gadestrækning, som det tidligere Gravsgogns beboere (sognavnet efter kirken viet til den hellige grav) fik overladt ved det oprindelige sogns nedlæggelse. Den nye gade kom i begyndelsen til at hedde *Ny Gravsgogn* (efter Kinch 1884), men gik i det 17. århundrede over til at hedde *Ved Graven*. Ved denne overgang knyttedes navnet til den nærliggende voldgrav, og gaden hedder hos Terpager og Pontoppidan *Gravene*. Den nuværende form kan ikke bygge direkte på dette *Gravene*, thi det ville forventeligt give et **Gravensgade* som i Ålborg, og derfor anses den nuværende form for en kontamination.

Usammensatte ord med hovedtryk på sidste stavelse sammensættes normalt med »nul« og bibeholdelse af stød. Således *Elephant=Gade*, 1674 Kbh. *Kanalgade*, 1685 Kbh. (Chr.havn). *Camel=gade*, 1695. *Canin Gaden*, 1695. *Asylgade*, Kbh. nu. *Platanvej*, Frbg. kom. nu. *Syrenvej*, Ålborg nu. De påviselige undtagelser herfra er yderst få. I 1609 hedder det *Admirals strede*, Kbh. (nu: *Admiralgade*). *Caniene-*

strede, 1689 Kbh. og *Camele Gaden*, 1757 Kbh. er formentlig analogidannelser til de øvrige dyrenavne-forled på -e- i Nyboder. Fra omkring 1800 findes -e-formerne i disse navne ikke mere. De af denne type forekommende ord er normalt nyere lån og optræder i større tal først i den anden ekspansionsperiode.

Sammensætning med »nul« eller naturlig bøjningsform (-e-) forekommer, hvis forleddet er et adjektiv, med variationer fra by til by og fra forled til forled. Denne regel svarer helt til, hvad EDG opstiller p. 248, og man kunne herudfra forvente en fordeling mellem »nul« og »-e-«, således at Jylland havde »nul« (apokope) og resten af landet »-e-«. En undersøgelse af nogle typiske adjektivforled synes imidlertid at røbe, at sådan fordeling ikke findes. Der findes nu (efter Postadr. 1966) *Bredgade* (Jylland: 47 og Øerne: 15) og *Bredegade* (Jylland: 1 (i Ålborg) og Øerne: 2), desuden: *Bredeslippe*, Ribe. *Bredevej*, Kolding. *Bredekær*, Kolding. *Bredkær*, Hedehusene. *Bredevang*, Hillerød. *Bredstræde*, Næstved. I de specielt behandlede byer kendes følgende fordeling:

	»nul«	»-e-«
Ålborg:	<i>Bredgade</i> 1768, 1965.	<i>Bredegade</i> 1682, 1768, 1847 - 1959.
Ribe:	<i>Bredgade</i> 1394 (ung afskr.). <i>Bredslippe</i> 1768	<i>Bredegade</i> 1317 - 1736 (incl. afskrifter). <i>Bredeslippe</i> , 1736 og nu. (<i>Bræde-stræde</i> , Resen).
Nakskov:	<i>Bredgade</i> 1798 og nu (<i>Bredgade</i> Perl. én gang).	<i>Bredegade</i> normal i Perl., 1677.
København:	<i>Bredgade</i> 1660 to gange, 1749, 1806 ff.	<i>Bredegade</i> 1643 - 1740 9 gange.

**Grøngade* findes ingen steder; det hedder overalt *Grønnegade*. Andre sammensætninger med Grøn-/Grønne- + efterled fordeler sig således:

Grøn- + efterled	Jylland: 12	Øerne: 16
Grønne- + efterled	Jylland: 27	Øerne: 30

Grøns-gade, Holstebro hører næppe hjemme her, sml. *Reberbansgade*, Ålborg p. 169. Om *Grønnegade*, Ribe, der før 1688 altid kaldes *Grønnergade*, henvises der til bemærkninger ovenfor p. 50.

<i>Langgade</i>	Jylland: 5	Øerne: 8
<i>Langedgade</i>	Jylland: 0	Øerne: 2

Andre sammensætninger med Lang-/Lange- + efterled fordeler sig således:

Lang- + efterled Jylland: 7	Øerne: 8
Lange- + efterled Jylland: 11	Øerne: 8
<i>Smalgade</i> Jylland: 0	Øerne: 0
<i>Smallegade</i> Jylland: 10	Øerne: 4

I øvrigt *Smallevej*, Frederikssund og *Smallesund*, Rønne overfor *Smalstræde*, Rønne (Trap³), *Smalfort*, Egtved og *Smalsti*, Fanø. Mærk i Ribe: *Smalslippe*, 1736 og 1768, men *Smalleslippe*, Ribe Trap¹ ff.

<i>Storgade</i> Jylland: 1	Øerne: 1
<i>Storegade</i> Jylland: 39	Øerne: 15

Ribe har *Storgade* 1736, men *Storegade* 1688, 1768, 1869 ff.

Nogen dialektpræget ortografi synes disse forled altså ikke at være påvirket af.

Flerstavelsesord af beta-typen (d. v. s. tostavelsesord med tryksvag andenstavelse – betegnelsen er efter Poul Andersen og Louis Hjelmslev: Fonetik – særtryk af Nordisk Lærebog for Talepædagoger, 1961 p. 313) sammensættes normalt med »nul«. Således *Brødreghyde*, 1456 Ålborg. *Rakkergyden*, 1847 Ålborg. *Clostergaden*, Perl. Nakskov. *Krambærgatæ*, 1291 AviaR Ribe. *Scholegade*, 1448 Ribe (afskrift fra 1553). *Gryder Gade*, 1736 Ribe; jfr. p. 51. *Skindergaden*, 1581 Kbh. *Borgergaden*, 1650 Kbh. *Grænsevej*, Ålborg nu. *Gørtlervej*, Ålborg nu. *Hassel Allé*, Ålborg nu.

I København skrives der en enkelt gang *Borgers gade*, 1665, og MPR 1688 skriver *Bødels gade*, Ribe. I *Rosengade*, 1664 ff. Kbh. foreligger et tysk -n-, der er normalt ved sammensætninger med dette ord. Ord på -t- kan have -s-, således *Idrætsvej*, Ålborg og Hvidovre kom. nu, men kan også være uden, nemlig i *Vilpritagade*, 1661 Kbh. Selv om dette navns forled normaliseres 'vildbrad', må det anses for at have -t-, da de kendte belæg har dette.

Såfremt forleddet står i bestemt form sammensættes med -s-, et -s-, der må opfattes som levende genitivmærke. Således: *Bispens gade*, 1682 Ålborg. *Gravensgade*, 1847 Ålborg (apokoperet bestemt pluralis med langt stødløst »a«). *Præstens stræde*, Perl. Nakskov. *Tolderensstræde*, 1776 Nakskov. *Farverensstræde*, 1776 Nakskov. *Prindzens gade*, 1622

Kbh. *Kongensgade*, 1568 Kbh. At der her virkelig er tale om genitivs-s viser anvendelsen af den gamle neutrum singularis bestemt form i *Bysens strædhe*, 1507 Ribe (måske at opfatte som appellativbetegnelse), *Dybens gade*, 1659 Kbh. og *Rigennsgade*, 1650 Kbh. Fra ny tid nævnes *Haveselskabetsvej*, Frbg. kom. (V). *Kildevældets Allé*, Glostrup kom. og postdistrikt. *Marskensgade*, Kbh. kom. (Ø). *Bryggerensvej*, Kbh. kom. (Brh.). *Priorensgade*, Ålborg.

Konge- kan i følge EDG p. 247 nederst sammensættes med en kortform Kongs-, og det er formentlig den, der findes i Nakskov i *Kongis tofte*, 1571, *Kongestofft*, Perl. og *Konges toft*, Resen. Den nuværende form er *Kongenstofte*.

Flerstavelsesord af typen hovedtryk-bitryk har som forled ret brogede sammensætningsforhold, men der er dog i hovedparten af tilfældene overensstemmelse med EDG p. 246–247, hvorefter sammensatte eller afledede førsteled normalt sammensættes med -s-. Således *Vingaards-Stræde*, 1768 Ålborg. *Mester-Mands-Gyde*, 1768 Ålborg. *Pugardsgade*, 1397 Ribe i afskrift fra 1553 (men også uden -s- i 1500-tals afskrifter og Resen har *Puger gade*, hvor forleddet dog kan være misopfattet, jfr. p. 51), *Nørreports Gade*, 1768 Ribe. *Baadz mandz strede* 1623 Kbh. *Løngangsgaden*, 1668 Kbh. *Tegelgaardtz stræde*, 1571 Kbh. *Wingaardtzstredett*, 1600 Kbh. *Markmandsgade*, Kbh. kom. (S) nu. *Nyhavnsgade*, Ålborg nu. *Nørremarksvej*, Ribe nu. *Fællesskabsvej*, Nakskov nu. Efter EDG er der følgende undtagelser fra denne regel, 1: Hvor førsteledet ender på -s-, -er eller vokal sammensættes med »nul«. Således *Skomagergaden*, 1677 Ålborg. *Poedemester-Gyde*, 1768 Ålborg. *Hollender gade*, Resen Nakskov. *Myntergade*, 1620 Kbh. (dog 3 gange med -e- 1609, 1651 og 1651). *Vendelbogade*, Ålborg nu. *Rørsangervej*, Nakskov nu. *Rosnæsvej*, Nakskov nu. *Bomsluttervej*, Kbh. kom. (NV) nu. Og 2: Hvor sidste del af et sammensat førsteled sammensættes med -e-, når det står alene, beholder det denne egenskab. Det er formentlig den regel, der effektueres i de forskellige -brødregader/-stræder, selv om man her nok somme tider skal regne med elliptisk dannelse. Den uregelmæssige form *Korsbrødres-Gade*, Ribe hos Pontoppidan skal utvivlsomt ses som en overgangsform i forhold til Terpagers *Kaarsbrødregaards-Gade* (Pontoppidan har også *Korsbrødre-Gade*). En undtagelse fra denne regel danner tillige Resens *Pindsvins Gade*, Kbh., der normalt er sammensat regelmæssigt med -e- (1695 og hos Pontoppidan dog med »nul«).

I nogle gamle gadenavne, hvor forleddet må antages at være af typen hovedtryk-bitryk, kan det gamle genitiv pluralis -a (>e) erkendes eller

supponeres. Dette gælder *Thideskemannegade*, 1389 Kbh. indtil ca. 1500, hvor navnet forsvinder. Apokope af et sådant -e må antages at foreligge i *Bothëmangathæ*, 1291 AviaR Ribe; alle forekomster af navnet har denne »nul«-form, nogle tillige »-mæn-« ved tilslutning til nominativ-akkusativ (jfr. GG § 467,2). *Norman Gade*, 1416 Ribe kan også optræde med -s- (*normans gade*, 1465), men den ældre form må vel regnes for en apokoperet genitiv pluralis. Svind af -e må på lignende måde antages at foreligge i det yngre københavnske *Wogenmand gade*, 1568 (jfr. om navnet ovenfor p. 71).

Så vidt de regelrette eksempler. Desværre krydses dette forholdsvis enkle regelsæt for sammensatte forled af andre regler. Når forleddet består af by-, bydels- eller bebyggelsesnavn bruges næsten altid »nul«, også i de tilfælde, hvor navnene ikke er orienterende, men gruppebestemte. Således *Øster Sundbyvej*, Ålborg nu. *Roagervej*, Ribe nu. *Rødbyvej*, Nakskov nu. *Brønshøjvej*, Kbh. kom. (Brh.) nu – alle orienterende, og *Istedgade*, Ålborg og Kbh. kom. (V). *Frøsløvej*, Rødovre kom. og postdistrikt nu. *Ingstrup Allé*, Tårnby kom. (Kastrup) nu – alle gruppebestemte. Undtagelserne er få, men nævnes skal *Stockholmsgade*, Kbh. kom. (Ø) (jfr. p. 138) og af anden forledstype: *Lundsgade*, Kbh. kom. (Ø) og *Athensvej*, Kbh. kom. (S), alle tre nutidige.

Navne på større geografiske lokaliteter i øvrigt er normalt sammensat med -s-, således *Jyllandsgaden*, 1651 Kbh. *Holdsteinsgadenn*, 1650 Kbh. *Norges gade*, 1661 Kbh. *Danmarksgade*, Ålborg og Frbg. kom. (V) nu, og af anden forledstype: *Fynsgade*, Kbh. kom. (N) nu og *Møensgade*, Ålborg nu. Betydelig vaklen kan dog spores, navnlig hvor det drejer sig om unike former (*Siljangede*, Kbh. kom. (S) nu og *Nerikegade*, Kbh. kom. (S) nu), og hvor der er tale om fjernere beliggende lokaliteter i det hele taget (jfr. en del navne i Sundby, København). Heller ikke de københavnske eksempler fra den første ekspansionsperiode er ens. Det hedder således også *Holdsteingaden*, 1650, og i **Ditmarskengade* veksler *Ditmærsk-/Ditmærskenn-* med former som *Ditmærsk-/Dytmærsker-*, ligesom det kan hedde *Skaanegadenn*, 1653 Kbh. og *Skaanegade*, 1656 Kbh. En nogenlunde fast regel er det dog, at ord der ender på et normalt andenled (f. eks. -land-, -dal-, -fjord-) sammensættes med -s- (se nedenfor), ligesom ord der ender på -en-, -ien- og -ern- regelmæssigt har -s- (*Glommensgade*, Kbh. kom. (S), *Pommernsgade*, Kbh. kom. (S) og *Nubiensvej*, Tårnby kom. (Kastrup) – alle nu). Denne sidstnævnte praksis skal formentlig ses i sammenhæng med behandlingen af appellativer i bestemt form.

Samme vaklen mellem -s- og »nul« findes ved gård- og naturnavne

med trykgruppen hovedtryk-bitryk. En række har -s- (*Klostermarksvej*, Ålborg og Kbh. kom. (Brh.) nu, *Lindholmssti*, Ålborg nu og *Oksebæksvej*, Nakskov nu), men af følgende tilsyneladende helt parallelle navne fremgår den almindelige vaklen: *Egholmvej*, Kbh. kom. (Vanløse) / *Egholmsvej*, Ålborg. *Birkholmvej*, Kbh. kom. (Vanløse) / *Bygholms Allé* og *Rosenholms Allé*, Århus. *Bøllegård Allé*, Kbh. kom. (NV) / *Præstegårds Allé*, Kbh. kom. (Brh.) – alle nu.

Til belysning af det talmæssige forhold mellem -s- og »nul« er nogle typiske andenled i sammensatte forled blevet undersøgt. Selv om jeg ved gruppering af den samlede navnemængde efter trykfordeling alene har haft min egen fornemmelse at rette mig efter, er provinsens navne dog blevet taget med, men resultaterne må for disses vedkommende tages med forbehold; i tilfælde hvor jeg havde vaklen, er navnene helt udeladt. I optællingerne er medtaget alle navnene med de pågældende led (altså både *Englandsvej* og *Stenlandsvej* (Kbh. S)) og følgende resultat nåedes:

(I parentes angives tallene fra de undersøgte provinsbyer).

	-s-	»nul«	
-berg-, -bjerg-, -borg-	0 (0)	74 (4)	
-dal-	31 (6)	9 (0)	et navn begge steder
-gård-	108 (13)	10 (1)	to navne begge steder
-havn-	9 (1)	0 (0)	
-holm-	18 (4)	19 (1)	to navne begge steder
-høj-	3 (2)	33 (0)	
-land-	44 (8)	0 (0)	
-mark-	34 (9)	0 (0)	
-sted-	0 (0)	12 (1)	
-vang-	14 (3)	5x) (0)	

(x) Alle tilfældene havde efterledet – Allé, deraf de tre i gruppe.

Materialet er udelukkende fra dette århundrede. Det geografiske område er som nævnt i indledningen.

Hvor andet sammensætningsled i trykgruppen hovedtryk-bitryk som forled udgøres af et beta-ord, sammensættes normalt med »nul« (*Bejsebakkevej*, Ålborg nu). En undtagelse herfra må dog foreligge i det ålborgensiske *Reberbansgade*, der kendes siden Pontoppidan i denne form. Et par gange skrives dog »-bane-«, men disse eksempler er klart i min-

dretal. Formen kan dårligt skyldes andet end apokope med efterfølgende overgang til énstavelsestype i denne stilling. Et *Reberbansgade*, Kbh. (Chr.havn) der kun kendes i 1829, må sikkert repræsentere samme udvikling, med mindre der her er tale om en trykfejl.

Sammensatte forled med hovedtryk på sidste stavelse beholder deres stød akkurat som de usammensatte med tryk på sidste stavelse. Hvor sidsteleddet er et énstavelsesord er der samme vaklen som ved hovedtryk-bitryk-typen. Det hedder *Frederikssundsvej*, Kbh. kom. (NV, Brh.) over for *Frederiksborgvej*, Kbh. kom. (NV), det hedder *Sohngårdsholmsvej*, Ålborg over for *Næsbyholmvej*, Kbh. kom. (Brh.) og det hedder *Brønshøjgårdvej*, Kbh. kom. (Brh.) over for *Lyshøjgårdvej*, Kbh. kom. (Valby).

Optællinger svarende til dem, der blev foretaget over typiske led i hovedtryk-bitryk-forled, er under samme betingelser foretaget over de samme led i hovedtryk i sammensatte ord. Resultatet blev her:

	-s-	»nul«
-berg-, -borg-	0 (0)	8 (0)
-dal-	4 (1)	3 (0)
-gård-	28 (0)	9 (0)
-holm-	7 (1)	8 (0)
-høj-	0 (0)	2 (0)

De øvrige i første sammentælling undersøgte led forekommer ikke her.

Hvor sidsteleddet er et beta-ord sammensættes regelmæssigt med »nul« (*Norgesmindevej*, Kbh. kom. (Hellerup)).

Den ubehagelige vaklen ved centrale forledstyper synes ikke mulig at forklare ud fra rent sproglige årsager, men må søges klarlagt ad andre veje. For den store mængde navne, der indgår i grupper, synes en vis systemtvang at gøre sig gældende, og hvad øvrige eksempler angår rummes en del af forklaringen nok i følgende citat fra »Om københavnske Gadenavne«, 1948 p. 52 af Otto Mackeprang: »Nu følges gerne den Regel, at Ejeformen fraviges i Gadenavne, hvori Navne paa Lokaliteter og lign. indgaar, men opretholdes i dem, hvori Personnavne indgaar. Denne Fremgangsmaade stemmer overens med de historiske Forhold Undtagelser gøres dog, naar Vellydshensynet eller Hensynet til Tydelighed kræver det. Den benyttede Form Saxogade lyder jo ikke saa lidt bedre end Saxosgade, og i et Navn som Storegaardsvej er -s²-et taget

med for at tydeliggøre, at Talen ikke drejer sig om en Store Gaardvej«. Som det ses, er nutidens navngivere opmærksomme på, at forholdene er brogede, og i Københavns borgerrepræsentation har der adskillige gange været ført debatter om ændringer sigtende til at opnå en større konsekvens, men endnu er man hverken i København eller i provinsen nået dertil.

Personbetegnelser som forled.

Appellativiske personbetegnelser (titler, nomina agentis) sammensættes normalt som andre appellativer, hvorfor de må søges ovenfor. Undtagelse herfra danner nogle inkolentnavneforled. Vel ved tilknytning til personnavnene optræder med *-s* *Gothersgade* og *Wendersgade*, ca. 1651 i Kbh. Det sidste navn, der aldrig kom i brug i 1600-tallet, er genoptaget i samme form i Kbh. i 1875. Hvor disse to navne optræder i provinsen, skal man nok regne med lån fra København. Sammensætning med *-r* foreligger måske i *Schoter Gyden*, 1682 Ålborg (således indtil 1900, hvorefter gaden er nedlagt). Det er tvivlsomt, hvordan dette *-r* skal opfattes. Inkolentnavnet har altid formen 'skotte', men alligevel skal man måske gå ud fra en singularis-form *skotter (analog med mange andre inkolentnavne). I hvert fald taler alt øvrigt sprogstof mod at antage dette *-r* for et pluralis-*r*. Sammenlign med den nu forsvundne Skottergård (1603 Skottergrdt) i Bsted sogn, Hassing herred, Thisted amt (Trap⁵ bd. 15 p. 635). Inkolentnavne på *-r* kan sporadisk antræffes sammensat med »nul«, således en enkelt gang 1668: *Gottergaadenn*, Kbh., i Helsingørs *Kampergade* (Resen: *Campergaden*) samt muligvis i *Grønne(r)gade* i Ribe (se p. 50).

Som generel regel – jfr. Mackeprang-citatet ovenfor – må siges, at navne på personer vedføjes efterleddet med *-s*; således i disse helt tilfældigt valgte eksempler: *Peder Barchis Gyde*, 1677 Ålborg. *Maren Poppis Gyde*, 1677 Ålborg. *Per Dhorns gade*, udateret orig. i afskrift fra 1553 Ribe. *Hans Bosens stræde*, Perl. Nakskov. *Lasse Winners strædhæ*, 1444 Kbh. *Snaris gade*, 1607 Kbh. (hvor oprindelsen tilsyneladende hurtigt forflygtiges, således *Snaregaden*, 1643 ff.). *Christen Bernekous-strede*, 1620 Kbh. *Suhmsgaden*, 1821 Kbh. *Kayerødsgade*, Ålborg nu. *Kinchsvej*, Ribe nu. *Bresemanns Allé*, Nakskov nu. *J. P. E. Hartmanns Allé*, Kbh. kom. (Valby) nu. *Arnold Nielsens Boulevard*, Hvidovre kom. og postdistrikt nu. *Parkovsvej*, Gentofte kom. og postdistrikt nu.

I nyere navngivning – tidligst i København 1860 (Trap¹) – fremkommer typen fornavn + efterled (ældre er alene *Amaliæ-Gade*, 1749

Kbh. og *Friderichs Gade*, 1764 Kbh. tilknyttede Frederiksstaden). I de tidligste navne gives forleddene som regel efter levende eller afdøde personer fra kongehus eller historie (*Dagmarsgade*, Ribe og *Louisegade*, Ålborg), en kilde der stadig er flydende, og som i hvert fald i Tønder i slutningen af 1950-erne har afgivet stof til en gruppe. Ret hurtigt sker dog det, at man opgiver naturligt forlæg og blot benytter døbenavnene som andre gruppedannende forled (jfr. gruppen p. 129). Denne navnedannelse er imidlertid speciel derved, at man hyppigst sammensætter uden *-s-*, som i *Louisegade*, Ålborg ovenfor, hvorved sammensætningen ofte kommer på linie med den, der gælder for de appellativiske beta-ord. De hyppigste forled udgøres af pigenavne (som modvægt mod de mange gader opkaldt efter navnkundige mænd?), og det er så godt som udelukkende blandt disse, der kan sammensættes uden *-s-*. De pigenavne, der hyppigst optræder uden *-s-*, er navne på udlydende *-e*, f. eks. *Christinevej*, Ålborg) eller eventuelt *-a* (*Irmavej*, Ålborg, men også navne på udlydende konsonant kan mangle *-s-* (*Edithvej*, Ålborg ctr. *Edithsvej*, Gentofte kom. (Charlottenlund) og Glostrup kom. og post-distrikt). Omvendt kan navne på *-e* sammensættes med *-s-* (*Ida Maries Vej*, Ålborg), men det er ikke overvældende hyppigt. Til typen på *-e* uden *-s-* skal *Jomfru Ane Gade*, Ålborg måske regnes. I øvrigt henvises der til bemærkninger nedenfor.

Mandsnavne som forled er ikke hyppige, når man ser bort fra sådanne, som har tilknytning til kongehuset. Gruppedannelser af almindelige mandsnavne forekommer bl. a. i Charlottenlund (Gentofte kom.), Glostrup og Ålborg, og der sammensættes altid med *-s-*, også selv om navnene udlyder på *-e* (*Arnesvej*, Ålborg og Kbh. kom. (Brh.)). En undtagelse danner *Jeppevej*, Ålborg, der indgår i gruppe med bl. a. *Nillesvej*! Nogen forklaring herpå synes ikke mulig at give; jfr. i øvrigt *Jeppes Allé*, Kbh. kom. (NV) i en tilsvarende Holberg-gruppe. Vedføj et efterleddet med *-se-* er de bornholmske *Larsegade*, Rønne og *Lille Madsegade*, Rønne, hvor der foreligger en særlig tydeliggørende genitiv (jfr. Espersen: Bornholmsk Ordbog p. 97 § 140 og Birte Hjorth Pedersen i *Ti Afhandlinger* p. 43 f.).

Persontilnavne (efternavne) står kun meget sjældent vedføj et efterleddet uden *-s-*. Det ovenfor nævnte *Snaregaden*, 1643 skal nok i denne form slet ikke opfattes som et personnavn, og man skal da op til *Hausergade*, 1821 Kbh. før et sikkert eksempel dukker op. Fra anden ekspansionsperiode kendes følgende få eksempler fordelt over hele perioden. *Aggersborggade*, Kbh. kom. (Ø) ca. 1900 (efter vekselmægler A. 1812–1895). *Klingseyvej*, Kbh. kom. (Vanløse) ca. 1900 (bygningsspektør

i distriktet). *Struenseegade*, Kbh. kom. (N) og *Struensee Allé*, Søllerød kom. (Holte). *Elmquist-Boulevarden*, Ålborg. *Terpagervej*, Ribe.

Helgennavne (latinsk genitiv).

I de fleste af Danmarks købstæder kendes gadenavne, som har forled efter navnet på en helgen/helgeninde, vel altid dannet ved ellipse efter kirker, klostre o. lign., som de pågældende navne har været knyttet til. Sammensætningsforholdene for disse navne kan være lidt specielle, da helgennavnene jo hyppigt forekommer i latinsk form. Man finder naturligt nok to forskellige måder at sammensætte på – enten med latinsk genitiv eller med dansk.

Det kan synes overflødigt at komme ind på disse navnes form, når de anses for elliptiske, men da de pågældende forled hyppigt kan have mistet deres naturlige forlæg (klostre nedlægges efter reformationen!), og da de efter en vis tid i anvendelse som gadenavneforled må kunne påregnes at opføre sig sprogligt selvstændigt, er der god mening i her at undersøge disse leds kompositionsforhold. Dette så meget mere som helgen/helgenindenavnenes form i forbindelse med led som kloster, kirke etc. ikke er blevet gjort til genstand for undersøgelse.

Latinsk genitiv går i mandnavnene hurtigt af brug, fordi de almindeligst forekommende tidligt bliver optaget i dansk og omformet efter dansk sprogmønster.

Kinch 1869 nævner en middelalderlig »*St. Laurentii Gade*« i Ribe (belæg har ikke kunnet opledes), og selv om hans former i reglen er moderniserede, er der dog rimelig grund til at regne med en oprindelig latinsk genitiv (jfr. Kinchs restitution nedenfor). Navnet er i ny tid blevet genoptaget i den latinske form. Det tidligt forsvundne *Sankt Hans Gade* (1465: s. *Hans Gade*) skrives lige så ofte med evangelistens fulde navn, således helt ens 1427, 1466 og 1481: s. *Johannis Gade*. Det er imidlertid ikke her muligt at afgøre, om der foreligger den latinske genitivsendelse eller den danske (jfr. GG § 430 Anm. 4).

Nikolajgade i Ribe brugtes i middelalderen om den vej, der førte til Skt. Nikolaj-klosteret, og som efter dettes nedlæggelse blot blev en del af vejen til landsbyen Tange. Den omtales hos både Terpager og Pontoppidan som *Nicolai Gade*. Når Kinch 1869 derfor omtaler den som »...*S. Nikolaus Gade* fordem...«, gør han sig skyldig i en falsk restitution, idet den latinske genitiv ikke før i 17. århundrede overgik til »casus rectus« (jfr. Rikard Hornby: *Danske Navne*, 1951 p. 110).

For det københavnske *Skt. Clemens Stræde* kendes ingen latinske for-

mer i dansk sammenhæng, men 1582 og 1604 bruges »sancti«, der ellers er forkortet. I nuværende *Sankt Peders Stræde*, Kbh. skrives 1499 og 1505 »sancti Petri« i dansk sammenhæng, men både før og siden er skrivemåder med »Peder« det almindelige. »Sancti« derimod holder sig som i ovennævnte eksempel til begyndelsen af 17. århundrede (en svækket form forekommer 1643: *sancte Peders strede*). Altid uden 'sankt' findes i København *Anthoni strædit*, 1581, der beholder sin latinske genitiv til nutiden (*Antonigade*).

Helgeninder har ikke i samme grad som helgener afgivet stof til kirke- (og gade-) navne. I Ribe forekommer dog 1462 (afskrift?): *Sancte Catherine gadhe*, hvor man nok skal regne med latinsk genitiv (e/æ veksler); gaden nævnes hos Terpager som *Catharinæ* eller *Karens-Gade*. Fornemmelsen for at helgenindenavne ikke skulle have -s- må dog have holdt sig længe; således navngives i 17. århundrede på Christianshavn *S. Annæ Nedergade/Offuergade*, 1627–30 og *S. Sophie Nedergade/Offuergade*, 1627–30 og ligeledes i Ny-København 1621: *sancte Anne gade*. Former med -s- kan forekomme, men er yderst fåtallige (*S. Anis strede*, 1622 Chr.havn to gange og *St. Annes gade*, 1641 Chr.havn. De øvrige – gruppebestemte – helgennavne på Christianshavn (se p. 115) har i den danske Resen-tekst dansk -s-form, men i den tyske har de latinsk form.

Et sidste rudiment af latinsk genitivbøjning i femininum singularis forekommer måske i det hyppigt fraværende -s- i gadenavne, hvis forled udgøres af et kvindenavn på udlydende -e (-a). Støtte herfor er i hvert fald navnene fra 17. århundrede på Christianshavn samt *Amaliegade*, Kbh. K. (Frederiksstad), også selv om de to første formelt er opkaldt efter helgeninder ('sankt' mangler ofte!). Mærk tillige det ålborgensiske *Jomfrue Anne Gade*, 1682, nuværende *Jomfru Ane Gade*, der kun en enkelt gang (Pontoppidans kort 1768) skrives med -s- (*Jomfrue Annes=Gade*).

Sluttelig skal i forbindelse med latinske former nævnes et enkelt enstående eksempel fra nyere tid. I Ålborg kendes den nuværende *Grotumsgade* (efter en Ålborg-slægt) fra Fjordbachs kort 1847 og fremover og skrives på alle kort i dette århundrede som hos Fjordbach. På Trap² nævnes gaden ikke, men på Trap¹ kaldes den klart og utvetydigt *Gratanisgade*, hvilket kun kan betragtes som en latiniseret form. Nogen årsag til denne forms opdukken ses slet ikke, og nogen fejl synes ikke muligt at antage – i hvert fald svarer formerne i Trap¹-s øvrige navne ganske godt til former kendt fra andre kilder. Formen får indtil videre stå uforklaret hen.

KAPITEL 9

Efterleddenes bestemthedsforhold

Det er nu om dage en generel regel, at gadenavne der indeholder traditionelt efterled, står i ubestemt form. De få undtagelser herfra rokker ikke denne regel, og de lader sig i øvrigt forklare.

Går man tilbage i tiden, viser det sig, at reglen må suspenderes, idet man da finder mange eksempler på bestemt form.

For det ældre københavnske materiale – dvs. til og med første ekspansionsperiode – tegner der sig i henseende til dette problem følgende fordeling for efterleddene *-gade* og *-stræde*, der er de hyppigst forekommende.

1. Navnene står i »nøgen« form (d.v.s. er anvendt som titel, adresse o. lign.):

-gade er i overvældende overvægt, hvor forleddet er genitivisk (d.v.s. sammensat med *-s*)

-gaden er i overvældende overvægt, hvor forleddet er ikke-genitivisk (d. v. s. ikke sammensat med *-s*)

-gade er i overvældende overvægt, hvor forleddet er et adjektiv.

-stræde er i overvældende overvægt, både hvor forleddet må antages at være genitivisk, og hvor dette ikke kan antages (om sammensætningsforhold i forbindelse med *-stræde*, se p. 163).

2. Navnene står som styrelse i præpositionsled:

-gade dominerer klart, hvor forleddet er genitivisk.

-gaden dominerer klart, hvor forleddet er ikke-genitivisk.

-gade dominerer klart, hvor forleddet er et adjektiv.

-stræde har en vis overvægt, hvor forleddet må antages at være ikke-genitivisk.

-stræde har en klar overvægt, hvor forleddet må antages at være genitivisk.

3. Navnene står som subjekt, objekt eller prædikat:

Materialet er for lille til at underkastes bedømmelse.

I tilfælde hvor navnene har FP-led, er ubestemt form det normale.

Af denne opstilling, der er baseret på optælling af materialet, fremgår det, at alene efterleddet -gade har andre forhold end de nutidige. Derfor kan efterleddet -stræde fremover lades ude af betragtning, idet det dog må tilføjes, at undersøgelsen har vist, at der ikke i tiden mellem ca. 1670 og nu i noget betydende antal optræder eksempler på dette efterled i bestemt form. Derimod må det være af interesse at følge efterleddet -gade for at søge fastslået, hvornår det bliver låst fast på den ubestemte form. Til det formål er det fundet rigtigst at lade interessen koncentrere sig om belæg, der falder ind under det ovennævnte punkt 1. Denne »nøgne«, »tekniske« form bliver efterhånden til gadenavnets officielle form, og man bør i den forbindelse erindre, at gadenavnene i ældre tid ingen officielle funktioner havde. Offentlig lokalisering til bykvarter i en by som København foregik og kan stadig foregå ved hjælp af matrikelnumre. Først fra 1771 (enkelte steder dog fra midten af 17. århundrede) skulle navnet forefindes på gadehjørnerne, og man skal helt op til 1859, før der indførtes husnummerering til gaderne.

Man kan forestille sig en udvikling gående fra en forholdsvis tilfældig og uforpligtende anvendelse af gadenavnene til en mere officiel og nødvendighedsbetonet brug. Ved denne udvikling er bestemt form af -gade gledet i baggrunden og i højere og højere grad blevet fornemmet som noget specielt, noget der kun forekom, når særlige betingelser var til stede – man kunne måske sige, at formen bliver oblik.

Denne tendens, der må antages at have virket latent i længere tid, synes at fuldbyrde sit forløb mod slutningen af første halvdel af det 19. århundrede.

Undersøger man adresselisten i den københavnske vejviser (forløberen for Krak), viser det sig, at til og med 1830 er former med bestemt form af efterleddet -gade i klar overvægt (1).

1840-vejviseren har derimod det omvendte forhold. Her er i adresselisten under bogstav Aa-Ao noteret 146 eksempler på -gade og kun 2 på -gaden. I 1850-vejviseren er også disse to eksempler forsvundet, og nyere sporadisk undersøgte vejvisere har også kun ubestemte former.

Betragter man det navnemateriale, der er knyttet til kort, kan den ubestemte form føres meget længere tilbage.

Resens kort 1674 over København, der må siges at være det første

(1) Undersøgelsen omfatter vejviserne 1770, 1790, 1810, 1820 og 1830. For 1770 er hele adresselisten gennemgået, for 1790, 1810 og 1830 er kun adresser på under A- anførte personer gennemgået, for 1820 er basis en liste over gaderne i de enkelte politiassistenters distrikter. Adskillelse i genitiviske og ikke-genitiviske forled har vist sig unødvendig.

egentlige Københavnskort, har næsten udelukkende ubestemte former (forholdet 100 (ubestemt) : 5 (bestemt)). Denne tendens er knap så klar hos Gedde 1757, der viser forholdet 50 (ubestemt) : 30 (bestemt – deraf de 17 i Nyboder!). Pontoppidans tekst til kortet 1764 har derimod atter klar dominans af ubestemte former (72 ubestemte : 2 bestemte). I R. Christensens vejviser 1821 viser kortet samme tendens (98 ubestemte : 3 bestemte former), og Lorentzens kort 1843 har 63 ubestemte mod 4 bestemte former.

Den gennemgående tendens til på kort at anvende ubestemt form af -gade kunne måske indbyde til at tidligerelægge grænsen for generel overgang til ubestemt form.

Herimod taler dog for det første vejviserens former. For det andet bør det anføres, at i teksten til R. Christensens vejviser 1821 og til dens efterfølger, Frederik Thaarups vejviser 1829, er skellet ubestemt: bestemt ikke nær så skarpt som på det til vejviseren hørende kort (1829's kort = 1821's kort). I 1821 således 89 ubestemte mod 33 bestemte og i 1829 83 ubestemte mod 43 bestemte former.

Endvidere skal det anføres, at også rådstueplakaternes praksis bliver ændret i denne periode (slutningen af første halvdel af 1800-tallet). Ved navngivning såvel fra grunden som ved omdåb bekendtgøres de nye (og evt. gamle) navne gennem rådstueplakater, og det fremgår heraf, at ved *Skidenstræde's* omdåb til *Krystalgade* (rådstueplakat af 09.11.1818) skrives der *Krystalgaden*. Også ved *Ulkegade's* omdåb (rådstueplakat af 07.04.1823) skrives *Ulkegaden*, og først i rådstueplakat af 29.12.1854 bruges konsekvent den ubestemte form (»... *Pindsvinegade* ... bliver at benævne »*Lorentzens Gade*« ...«).

En gadeliste fra 1831 ved J. Th. Thomsen anvender ubestemt form overalt.

Når netop tiden hen mod slutningen af første halvdel af det 19. århundrede bliver udslagsgivende for overgangen fra bestemt til ubestemt form af -gade, skyldes det dog næppe udelukkende den hel eller halv-officielle interesse for gadenavnene. Man ser nemlig i dette tidsrum en voldsom privat interesse for gadenavne opstå.

I 1818 tog *Skidenstræde* officielt navneforandring til *Krystalgade*, og hermed indledtes hele den række af navneændringer, der skulle finde sted i løbet af århundredet. Mange af disse navneændringer fandt sted på opfordring fra lokale beboere, og i samme tidsrum ses samme befolkningsgruppe tillige at være talsmænd for yderligere en lang række ændringer, der aldrig blev gennemført. Denne private, folkelige iver, hvortil der ikke

kendes noget tidligere sidestykke, viser, hvilken levende interesse man nærrede for gadenavnene. Det skal indrømmes, at interessen er koncentreret om navnenes indholdsside, men man tør vel slutte, at udtryks-siden ikke forbliver upåvirket af, at folk har gjort sig gadenavnene bevidst. Man kommer derfor næppe uden om at regne med en folkelig katalysator for overgangen bestemt > ubestemt i -gade. Om de her antydede navneændringer, se nærmere p. 197 ff.

Forholdene i de undersøgte provinsbyer svarer temmelig nøje til udviklingen i København, således at man fra og med Trap¹ ikke længere finder -gade i bestemt form.

I det foregående har interessen udelukkende været koncentreret om forholdene omkring de klassiske efterled -gade og -stræde, der i bybebyggelse så at sige har været enerådende indtil det 19. århundrede (om -gyde i Ålborg og -slippe i Ribe parallelt med -stræde i København og Nakskov, se p. 81 hhv. p. 82). Først da begynder efterleddene -vej og -Allé at dukke op som efterled i de ydre bebyggelsesområder (jfr. under efterled p. 79 f. og p. 83 f.). Efterleddet -vej har dog fra lang tid i forvejen været brugt, når udfaldsveje og veje i landlig bebyggelse skulle angives, og da først og fremmest i dannelser som »Vejen til -« med senere overgang til rigtig navneform (se p. 27). Denne oprindelse, hvad enten den for den enkelte vejs vedkommende afspejler sig i kilderne eller ej, sammen med den langt op i tiden bevarede snævre og éntydige anvendelse må være forklaringen på, at efterleddet bevarer muligheden for bestemthed indtil vore dage. Dette gælder dog kun »-veje«, der er identiske eller parallelt dannede med de gamle orienterende navne. Nogle eksempler vil illustrere dette.

Trap¹ København (1860) skriver: *Blegdamsveien, Fasanveien, Jagtveien, Gasveien, Godthaabsveien, Fælledveien, Lygteveien, Rolighedsveien.*

Krak 1870 skriver: »fra *Ladegaardsveien*«, »fra *Lygteveien*«, (den og den gade er) »som *Gasveien*«.

Generalstabens og Københavns kommunes kort 1903: *Jagtvejen, Strandvejen.*

Københavns kommunes kort 1920: *Refshalevejen, Strandvejen.*

Af yngre eksempler bemærkes i København: *Tobaksvejen*, Gladsakse kom. (Søborg) og *Herbergvejen*, Kbh. kom. (Brh.).

Til yderligere dokumentation af efterleddets bøjningsmulighed anføres endelig et udvalg af københavnske forretningsnavne efter Krak's vejviser 1966: *Roskildevejens Isenkramhandel. Lyngbyvejens Frugtcentral. Lyng-*

byvejens Hundebadeanstalt. *Frederikssundsvejens* Skole. *Køgevejens* autoudlejning. *Enghavevejens* Wienerbageri. *Jagtvejens* Messe. *Islevhusvejens* Viktualieforretning. *Værnedamsvejens* Slagteriudsalg. Også et gruppenavn som *Englandsvej*, Kbh., Tårnby og St. Magleby kommuner, kan have bestemt form i sådan forbindelse (*Englandsvejens* Tømmerhandel A/S). Dette må utvivlsomt skyldes, at størstedelen af vejen nu forløber uden for sin gruppe, og at vejen i øvrigt har funktion som de klassiske udfaldsveje. I modsætning til disse eksempler står f. eks. *Amarerbrogades* Tæppelager. *Istedgades* Apotek. *Nørrebrogades* Antikvariat. *Rantzausgades* Varehus. *Torvegades* konditorier.

Fra de særligt undersøgte byer skal supplerende nævnes *Annebergvejen*, Ålborg (Trap³). *Badehusvejen*, Ålborg (Trap³). *Kirkevejen*, Ålborg nu. *Strandvejen*, Ålborg nu. *Jødevejen*, Nakskov (Trap³). *Rødbyvejen*, Nakskov (Trap³). *Maribovejen*, Nakskov (Trap³). *Ringvejen*, Nakskov nu. *Damvejen*, Ribe nu.

Gadenavne indgående i forretningsnavne synes ikke videre almindelige i provinsen og er formentlig sjældnere jo mindre byerne er. Fra Ålborg er med efterledet -vej kun fundet *Gugvejens* Farvehandel, der kan modstilles f. eks. *Fjordgades* Dampvaskeri (+ yderligere 3 ekss. på -gades...). Fra Ribe og Nakskov kendes ingen eksempler efter Krak.

Mærk i øvrigt følgende bestemte former fra den øvrige provins: *Engvejen*, Nykøbing F. (Trap³). *Banevejen*, Sorø. *Skibhusvejen*, Odense (Trap³). *Sygehusvejen*, Kolding.

Mindre hyppige efterled som – Allé og – Boulevard begynder hen mod det 19. århundredes slutning samt i begyndelsen af det 20. århundrede at gøre sig gældende (se efterled p. 83 f. og p. 85 f.). Tidligst og hyppigst er – Allé, der af og til anvendes i bestemt form. Det gælder dog kun de gamle navne, hvor efterledet har en oprindeligere betydning.

Krak 1870 skriver: »udgaar fra *Falkoneralleen*«.

Trap² (1880) har: *Pilealleen* (kun i gadelisten).

1883 oprettes: *Falkoneralleens* Sporvejsselskab.

Nu hedder det: *Pilealléen's* Diner Transportables!

Eksempler fra de undersøgte provinsbyer kendes ikke, men fra den øvrige provins kan nævnes: *Strandalléen*, Roskilde og *Skovalléen*, Odense.

Efterledet – Boulevard optræder gerne i bestemt form, med mindre forledet er adjektivisk eller genitivisk.

Fra København kendes *Strandboulevarden*, Kbh. kom. (Ø) 1899, mens formen *Aboulevarden* aldrig har været officiel; det hedder *Aboule-*

vard. At den bestemte form imidlertid er gængs bevidnes af forretningsnavne som *Åboulevardens* Fiskehal + yderligere 7 eksempler.

Fra de undersøgte byer må *Boulevarden*, Ålborg nævnes. En del af den tager i 1958 navneforandring til *Elmquist-Boulevarden*, til dels mod de gængse regler. Forventelig var en dannelse med -s + Boulevard, og den nuværende form skal måske kun forklares som et ønske om i efterleddet at bevare gadens tidligere navn intakt. Det må dog bemærkes, at der ikke er noget ukorrekt i dannelsen, der er blot sket en tilsløring af forleddets oprindelse som personnavn.

Fra de øvrige land skal nævnes eksempler som *Åboulevarden*, Grenå, *Parkboulevarden*, Århus og de to meget illustrerende eksempler *Østre Boulevard*, Århus ca. 1925 over for *Østboulevarden*, Århus nu.

Til supplerung af de traditionelle efterled opstår i det 20. århundrede en række nye efterled, der ikke i deres oprindelse er appellativer for 'vejstrækning'. De er omtalt nærmere ovenfor under *Moderne Efterled* p. 88 ff., men her skal i denne sammenhæng noteres det vigtige, at de fleste kan optræde både i bestemt og ubestemt form. Den samme gade bærer altid den samme form, men brugt om forskellige veje kan man glimrende finde ubestemt hhv. bestemt form af det samme navn, således *Egevang*, Glostrup kom. (Brøndby Strand) ctr. *Egevangen*, Kbh. kom. (Brh.). Disse efterled følger normalt den gamle regel om ubestemt form ved genitivsk forled, men forholder sig indifferent til adjektiviske forled, således *Grønager*, Høje Tåstrup kom. (Tåstrup) ctr. *Grøntofte*, Gentofte kom. (Søborg) og *Grønneled*, Herstedernes kom. (Albertslund) ctr. *Grønneholmen*, Høje Tåstrup kom. (Tåstrup). Man kan ikke i denne vekslen se en videreførelse af en traditionsbestemt mulighed for bestemt/ubestemt, men må regne med hensyntagen til vellyd, gruppeoverensstemmelse eller andet.

Hensyn til vellyd foreligger måske i visse tilfælde i fordelingen af forled med én henholdsvis flere stavelser i forhold til efterleddets stavelsesantal, således at man stræber mod trykgruppen hovedtryk-bitryk uden nultryksstavelser (enkelt trokæ) eller trykgruppen hovedtryk-nultryk-bitryk-nultryk (dobbelt trokæ). Nogle eksempler herpå fra det københavnske område: -bakken har énstavede forled (19) ctr. tostavede forled (70). -kær har énstavede forled (18) ctr. tostavede forled (11). -kæret har énstavede forled (3) ctr. tostavede forled (6). -mosen har énstavede forled (0) ctr. tostavede forled (12). -parken har énstavede forled (10) ctr. tostavede (26). -vænget har énstavede forled (44) ctr. tostavede forled (121). Der er imidlertid også eksempler på den modsatte forde-

ling, og forholdet skal næppe tillægges alt for stor betydning, selv om det kan påvises.

En undtagelse fra reglen om genitivisk forled + ubestemt moderne efterled danner og dannede en række navne fra Odense på -vænget. Her forekommer i alt ca. 15 eksempler på denne form for »dobbelt bestemthed« (f. eks. *Jacob Langes Vænget*, *Tietgensvænget*). Navnene *Saxovænget*, *Beravænget* og *Arevænget* i en gruppedannelse er ikke medregnet på grund af deres fremmedartede klang og udseende. Parallellt med det ålborgensiske *Elmquist-Boulevarden* er navnene *Niels Bjerre Vænget* og *Edvard Weie Vænget*. Den først eksemplificerede navnedannelse er helt speciel for Odense (2), og den skal formentlig udelukkende tages som udtryk for analogidannelse eller systemtvang, fordi man i Odense overordentlig hyppigt anvender -vænget, men derimod aldrig -vænge. Problemet er for de flerleddede personnavneforleds vedkommende i øvrigt løst ved en byrådsbeslutning i februar 1966 (se Fyns Tidende 26.02.1966), idet man da vedtog at bringe ortografien i en række navne i overensstemmelse med Dansk Sprognævns retningslinier.

Bestemt form bruges endelig også i tilfælde, hvor et efterled benyttes som navn. Ovenfor er nævnt *Boulevarden* i Ålborg, der kendes fra ca. 1910, og man kunne desuden nævne *Alléen*, Kastrup nu. I det 18. og 19. århundrede kendes i København *Slippen* (nu = *Landemærket* mellem Åbenrå og Gothersgade, men typen er i øvrigt ikke videre almindelig og kan først i nyere tid betragtes som egentlig gadenavnetype. Efter Postadr. 1966 kendes 9 eksempler på *Gyden*, 14 eksempler på *Alléen*, 5 eksempler på *Boulevarden* og 9 eksempler på *Strædet*, men ingen på *Gaden* eller *Vejen*.

(2) Et *Maegaardsvænget* forekommer i Svendborg, men kan være opstået med de odenseanske navne som forbillede. I Svendborg findes tillige et *Eggertsvænge*, der har den forventelige form.

KAPITEL 10

Folkeetymologisk omtydning

Er et ord eller dele af et ord uforståelige eller svært forståelige, fordi delene eller hele ordet ikke ligner det øvrige sprogstof, kan der finde omtydning sted til lydligt nærliggende meningsgivende sprogstof. Denne form for omtydning, der normalt benævnes folkeetymologi, kan ramme ord af alle klasser, herunder ikke mindst proprier, der ofte indeholder led, som er blevet uforståelige.

Også inden for gadenavnene kan der påvises sådanne folkeetymologiske omtydninger, men antallet er ikke stort, fordi gadenavnene gennemgående er for unge og gennemskuelige, og det vil af den følgende gennemgang ses, at folkeetymologi ofte kun kan forudsættes ud fra specielle tolkninger.

Et sikkert eksempel er det ålborgensiske *Kattevad*, der har haft denne form siden Pontoppidans Danske Atlas; det kendes fra Resen i formen *Kacke Vadet* og fra grundtaksten 1682 som *Kagua*. Der er ingen mulighed for at tolke Pontoppidan-formen som en lydret udvikling af 1682-formen, og det ligger fast, at der er tale om navn på samme strækning. Hvad de to ældste former angår, er tolkningen ikke klar, men man kunne foreslå, at forleddet var det tidligere ikke helt ualmindelige verbum 'kakke' = udtømme ekskrementer af tarmen. Andenleddet er vel 'vad' i betydningen 'sumpet, fugtigt område'. Denne brug af ordet forekommer i følge ODS ikke i stednavne, men til støtte for en sådan tolkning taler for det første terrænforholdene vest for Østergravenså, for det andet dækker på Resens kort betegnelsen *Kacke Vadet* ikke alene det nuværende *Kattevad*, men også nuværende *Skt. Hans Gade*, altså et helt område. Synes tolkningen af 'vad' utilfredsstillende, kunne man naturligvis forestille sig, at betegnelsen for et vadested har bredt sig til hele området. Dette kunne jævnføres med de hyppigt forekommende, men dog ca. 100 år yngre -bro'er (*Østerbro* o. s. v.), men da disse altid ligger hinsides i forhold til bykernen, måtte navnet være orienteret i forhold til den gamle Peder Barkes Å. Hvad enten man foretrækker den ene eller anden tolkning, bliver dog det faktum tilbage, at den yngre form er en folkeetymologisk omdannelse efter dyret 'kat'. Antages et oprindeligt

forled 'kakke' i den ovennævnte betydning, vil omtolkningen også kunne betegnes som eufemistisk.

Vil man følge Otto Schmidt i hans tolkning af *Hjelmerstald*, må man regne med en folkeetymologisk omdannelse efter personnavnet Hjalmar (se nærmere p. 97).

Såfremt *Grønnegade* i Ribe er opkaldt efter købmænd fra Groeningen, kunne man regne den nuværende form, der kendes fra 1677 ff. (dog ikke hos Terpager), for en folkeetymologisk omdannelse efter adjektivet 'grøn'.

Når Kinch 1869 sætter *Paypyt* i forbindelse med *baggis pyth*, 1317 AviaR, kan en sådan forbindelse kun godtages, hvis man forudsætter folkeetymologisk omtydning.

Det naskovittiske Tillegade, der af Hugo Matthiessen (GaG p. 72) er tolket af tilje = brofjæl, er måske omdannet til efternavnet Thile i formerne *Thile-/Thillegade*, Perl. *Thillegad*, 1682 og *Thilegade*, 1859.

I København er der i hvert fald et par navne, hvori man ganske sikkert kan forudsætte folkeetymologi. Det gælder således først og fremmest *Knabrostræde*.

Fra Pontoppidans *Origines Hafnienses* til P. K. Thorsen knytter tolkningen navnet til en lille, rød bro med knager, d. v. s. spærrepæle, der en tid lang lå for enden af strædet. Dette er imidlertid kun en sandhed med modifikationer, thi den repræsenterer kun en tolkning af den folkeetymologiske omtolkning. Gaden og navnet er nemlig over 100 år ældere end broen, som først byggedes i 1650-erne. Efter de ældste former *Knagrøgstrede*, 1540 og *Knagerygstrede*, 1581 samt *Knagerychstrede*, 1620 regner Hugo Matthiessen (GaG p. 62) med, at navnet hentyder til en krumning af gaden. Dette afviser Otto Mackeprang i sin artikel »De gamle Gadenavne« HMK 1951 p. 7 ff., og han godtager i stedet en »drastisk hentydning til den bøjede stilling, borgerne indtog, når de frekventerede . . . Vestre Mag . . .«. Kun de tre nævnte former giver dog anledning til denne tolkning. De øvrige former bærer aldeles ikke præg af samhørighed med disse. Godtages Otto Mackeprangs forklaring, forstår man godt, at den folkelige bevidsthed ikke i længden har kunnet fastholde et så spidsfindigt og slangpræget navn. I tiden op til *Store/Lille Knabro=Strede*, Resen 1674 slår fantasien sig løs som vel aldrig set før eller siden, og der optræder former som *Store och Liden Knagerødstræde*, 1609. *Knadrød stræde*, 1613-23 (Hans Mikkelsen Lunds kopibog). *Knaderup Strede*, 1645. *Store och liden Knabberup strede*, 1661. *Store/*

Liden Knagere Strede, 1661. Alt i alt en livlig folkeetymologisk virksomhed, men man må dog takke forsynet for, at Rødebro eller Nybro blev placeret netop for enden af nuværende *Knabrostræde*.

Læderstræde (1428: *Lædherstrædet*) af *Lathbrostrede*, 1419 må anses for en folkeetymologi.

Tolkningen *Lavendelstræde* af *Lasse Vinders Stræde* (mod. ort.) fremsat i *Origines Hafnienses* forudsætter folkeetymologi, men er forkert, da *Lasse Vinders Stræde* er alternativnavn en overgang for *Hyskenstræde*.

Overgangen *Kødmangergade* til *Købmagergade* og måske også *Vognmandgade* til *Vognmagergade* forudsætter muligvis folkeetymologi (jfr. nærmere ovenfor p. 71).

Fiolstræde, der første gang optræder 1570 som *Viol strædit* og med »V« atter to gange i 1664 (*Violl stredet(t)*) skrives andre gange med F-. Det er formentlig rigtigt at gå ud fra opkaldelse efter blomsten 'viol', og det tidligt opståede F- kunne da repræsentere en omtydning efter 'fiol' = violin, selv om blomsten også kan skrives med »f«. Til støtte for fiol = 'violin' er skrivemåden med to »l«-er, der vel svarer til en udtale med hiatoovergang som er bevidnet af Børge Rasmussens meddeler, Edvard Kruse (se p. 163); en sådan udtale kendes ikke af blomsternavnet. Da man imidlertid generelt må regne med, at omtolkning af forståelige led ikke finder sted, kan denne tolkning af *Fiolstræde* kun fremføres som en svag mulighed.

Særlig indviklet er forholdet omkring det gamle *Vommestræde* (1433: *Vombestredit*). Det optræder 1438 som *Wambe stwe strede*, men atter 1501 som *Wombestrædith*. I 1581, 1595 og 1613 forekommer belæg svarende til 1438-belægget, men fra 1604 og til nedlæggelsen i 1728 forekommer navnet i former svarende til 1604: *Wogenbastuestrede*. I følge GaG p. 60 er det ældste navn udtryk for en sammenligning med ordet 'vom' sigtende til gadens let buede form. Gadens forled overgår derpå til en stedlig badstue, og det navn, der derved opstår, overføres da som forled til gaden. Denne ændring, der ikke er folkeetymologisk, må ses i relation til det samtidigt eksisterende (*Strand-*)*badstuestræde*. Derimod må formen *Wogenbastuestrede*, 1604 og de følgende former repræsentere en folkeetymologi, hvor man kunne tænke sig omdannelse efter personnavnet 'Vogn' (Vagn), kendt siden 13. århundrede eller efter substantivet 'vogn'. I første tilfælde ville man dog vente et -s-, og hvilken betydning andet tilfælde skulle have, står ikke klart. Det må vist konstateres, at den omtolkende form ikke endegyldigt lader sig forklare.

Til navnet 'vombadstue' foreligger der flere tolkninger, således en af Pontoppidan i *Origines Hafnienses*, hvor han mener, at badstuer plejede

at blive opkaldt efter mavens eller bugens gamle navn. Oluf Nielsen (Kjøbenhavns Historie og Beskrivelse 1889 bd. I p. 293) herleder navnet af, at badstuen ikke havde tilstrækkeligt vand, til at gæsterne kunne komme dybt nok i; formen med 'vogn' har ingen villet binde an med. Disse tolkninger synes dog ikke at have meget for sig.

En folkeetymologi eller falsk restitution må endelig foreligge, når Pontoppidan i sit atlas skriver *Holmands Reveer* for *Holmens Revir*.

Mærk desuden 'runddel' af fransk 'rondelle' gennem tysk 'Rundell' ('Rundteil').

KAPITEL 11

Elliptiske dannelser

Det er nu et almindeligt knæsat princip, at gadenavne ikke bør indeholde over 16 bogstaver af hensyn til let udtale og hurtig indlæring. Til grund for dette princip, der kun sjældent brydes, ligger en gammel aversion mod lange og upraktiske navne. Allerede i middelalderen træffes derfor den sproglige ellipse, d. v. s. bortskæring af et led af et større hele. Ellipsen skærer ikke ned vilkårligt; den fjerner noget og lader en hel rest stå tilbage, og den kommer på den måde ikke til at krydse det stiltiende udtrykte princip, at gadenavne skal være forståelige. Den logiske sammenhæng kan somme tider gå fløjten, men det primære i dette forståelighedsprincip er, at det i ikke så høj grad hævdes over for ledsyntesen som over for forleddet og efterleddet for sig. Når først de enkelte led er forståelige, kan man altid give en fortolkning af sammensætningen. En sådan fortolkning eller omtolkning af elliptiske navne er en særlig udgave af folkeetymologien, men kan i modsætning til den rigtige folkeetymologi ikke erkendes gennem udtrykssiden.

For elliptiske vil i det følgende både blive regnet navne, der har ikke-elliptiske former på ældre stadium (d. v. s. hvor ellipsebasen foreligger; ellipse i sådanne tilfælde kaldes hyppigt reel ellipse), og sådanne, som kun ved den manglende logiske sammenhæng mellem for- og efterled eller ved ikke-elliptiske paralleleksempler tør anses for at have et led udskudt (ideel ellipse).

Som følge af ændrede muligheder for at udfylde CB-feltet bliver man nødt til at skelne mellem ældre og yngre navne, selv om de er typologisk ens. Dette gælder forholdet omkring helgennavnene. Samtlige middelalderlige og tidligt eftermiddelalderlige eksempler med sådanne forled må regnes for elliptiske med et 'kirke', 'kloster' eller lignende udeladt, mens nyere eksempler ofte er opstået som rene opkaldelser, enten gruppebestemte eller med den ældre elliptiske navnetype som udgangspunkt.

Ålborg har *brødreghyde*, 1456, hvor man som i andre med -brødresammensatte navne muligvis skal regne med et udskudt 'kloster', 'gård'

el. lign., selv om det vel ingen nødvendighed er (jfr. Ribe-eksemplet nedenfor).

Tab af første led har *Rasmus Klokketøbers Gyde*, 1625 (mod. ort. – efter Otto Schmidt; belæg har ikke kunnet opledes!), der fra 1674 og fremover kun kendes uden ‘Rasmus’, vel fordi den pågældende person var afgået ved døden.

I *Skt. Hans Gade* (tidligere en del af *Kattevad*), der kendes fra 1768 fremover, skal formentlig underforstås et -kilde-, jfr. oplysning i Trap⁵ bd. 16 p. 900 og jfr. nedenfor under København.

Fra Trap³ (1900) kaldes den øst-vest-gående del af *Peder Barkes Gade* for *Pederstræde*; utvivlsomt at opfatte som en elliptisk dannelse.

Fra dette århundrede stammer en type, der er ganske almindelig i København, men som i Ålborg kun forekommer en enkelt gang, nemlig *Tegl vænget* dannet til *Tegl værks Allé* (se nedenfor p. 193 og eksempler ovenfor p. 155).

I Ribe findes nu tre gader, der bærer navn efter munke tilhørende forskellige ordner, nemlig *Sortebrødregade*, *Gråbrødregade* og *Korsbrødregade*. Forholdene omkring disse gader er noget spegede, da de tidligere har optrådt flere forskellige steder i byen og for *Gråbrødregade*'s vedkommende i følge Kinch 1869 endda tre måske fire steder på samme tid.

Som anført behøver man vel ikke i disse navne regne med ellipse, og gamle belæg herpå kendes heller ikke. Derimod skriver Terpager 1736: *Kaarsbrødregaards-Gade* og Kinch 1869 kender en form *Gråbrødre Kloster Gade* dateret til 1591 (formentlig = nuværende *Smedegade*), ligesom han selv bruger formerne *Korsbrødregårdsgade* og *Korsbrødregade* i flæng. Kinch kender endvidere et *Bispegårdsgade* dateret til 1593 og både Terpager og Pontoppidan benytter såvel *Bispegårdsgade* som *Bispegade* (mod. ort.) om den nuværende *Bispegade*. Formen *Bisper-gade*, MPR (1688) synes også ved sit -r- at vidne om, at den moderne form er elliptisk. Det samme kunne tænkes at foreligge i formen *Præster=Gade* (Terpager, 1736), kun kendt denne ene gang om *Præstegade*.

Ved navne, der har helgennavn som forled, må et ‘kirke’, ‘kloster’ o. lign. anses for udskudt, selv om fulde former ikke kendes. Samtlige nuværende navne af denne type er ikke originalt middelalderlige, men enten genoptagne i ny tid eller rene nydannelser. Fra middelalderen kendes s. *Hans Gade*, 1465 samt diverse former, i alt 15, i tiden 1305 til 1553 (incl. afskrifter). Desuden forekommer i 1291 AviaR *vico (-us) sancti clementis*. Som ukendte opføres af både Terpager og Pontoppi-

dan *Nikolajgade* og (*Skt.*) *Peders Gade* (mod. ort.), mens Terpager alene kender en *Michels-Gade* og Kinch endvidere en middelalderlig *Skt. Lavrentii Gade*.

De tre ripensiske gader *Saltgade*, *Grydergade* og *Ålegade*, af hvilke den sidste kun eksisterede i 1600-tallet (efter Kinch 1884), kunne muligvis formodes at være elliptiske dannelser til f. eks. forhandler/fremstiller + efterled eller fremstillingssted + efterled. Der synes imidlertid ikke at være særlig grund til at antage det, og navnene er derfor her regnet til forledsgruppe A 8. I navnet *Grydergade* (tidligst Terpager 1736: Gryder Gaden) kunne det andet -r- måske antyde en anden form for ellipse, men da der næppe er mulighed for at opstille en acceptabel ellipsebase, må denne tanke nok opgives.

Gravsgade i byens sydvestlige udkant skal nok opfattes som en ellipse. Gaden blev i sin tid givet som erstatning til beboerne fra det nedlagte Gravs sogn nordøst for byen (se nærmere p. 59).

Nakskov kan kun opvise en enkelt gammel ellipseform, nemlig *wor Frue gade*, 1571 ff., der er af samme type som navnene med helgennavnneforled.

Fra 1798 nævnes *Dronningens Stræde* (nu *Dronningensstræde*), der hos Resen kaldes *Dronningens Gaard*, og fra nyeste tid giver byen nogle meget centrale eksempler.

Gasvej og *Elektricitetsvej* (mærk nedenfor!) er navne på veje, der fører til eller ligger ved værker, der fremstiller de ved forleddet betegnede produkter. Man kunne således hævde, at de ikke er elliptiske, men parallelle med de til forledsgruppe A 8 henregnede navne efter »forhandlet vare + efterled«. Muligheden for en sådan tolkning foreligger, men helt parallelle er typerne nu ikke. Disse navne ville være eksempler på fremstillet vare + efterled, men da varefremstillingen i disse tilfælde er en indadvendt proces – salg foregår andre steder – tør man nok antage, at det er fremstillingsstedet, der som den dominerende faktor har givet gaderne navn. Uanset om man skal regne med spontan eller kommunalt vedtagen navngivning tør man altså regne med, at navnene er elliptiske.

Til støtte herfor taler bl. a. de nuværende forhold omkring *Gasvej*. To byer (Nakskov og Horsens) har *Gasvej*, 34 har *Gasværksvej* og 6 har andre sammensætninger med *Gasværk-*. Tidligere hed *Gasværksvej* i København *Gasveien* (Trap¹), og også Holbæk har haft en *Gasvej* (Trap³).

Siden begyndelsen af 1960-erne hedder *Elektricitetsvej* i Nakskov blot *Elvej*, hvilket er klar ellipse.

Københavns gader viser lignende typer af ellipser som provinsens.

Udeladelse af 'kirke', 'kloster' etc.

sancti Pethers strede, 1432 ff.

Clare bodher, 1518 ff. (jfr. p. 26).

sancti Clementis Stredhe, 1495 i afskrift fra 1736,

sancti Clemmitz stræde, 1528 og *sanct. Clementz strede*, 1578 ff. til 1728.

Hellig Kaarss strede, 1581 ff. til 1728.

Anthoni strædit, 1581 ff.

S. Giertrudstrede, 1620 ff.

Helliggeistis strede, 1606 til ca. 1700 (og igen 1843–1881).

Udeladelse af andre ord for bygning o. lign.

Farregadenn, 1581 ff. efter Farve(r)gården.

Kongens gade, 1563 (nu: *Lille Kongensgade*); jfr. 1560: *kongens boder*. Man kan dårligt tænke sig, at -gade direkte har overtaget -boder's funktion.

Pilæstrædet, 1448 ff., dog skrives to gange 1490: *Pile-/Pylegardz strede*. Man kender ikke andre eksempler på trænavn som forled så tidligt (se forleds-gruppe A 3), og belægget fra 1490 giver god grund til at regne med ellipser.

Amager strede, 1622 (nu: *Amagergade*) efter Amagerport. Strædet går på tværs af hovedgaden til Amager (1623: *Torregade*; nu: *Torvegade*) og er derfor næppe orienterende mod øen.

Kompenygaden, 1510 (nu: *Kompagnistræde*) efter Danske Kompagni's Gård. Her er det nok et spørgsmål, om ellipse skal forudsættes.

Gåsegade er i følge GaG p. 90 og Otto Mackeprang: De gamle Gadenavne, p. 18 opkaldt efter et under Christian III eksisterende Gose-bryggeri (lavede øl som det bryggedes ved floden Gose i Harzen), og navnet bliver da dels en ellipse dels en folkeetymologi (omdannet efter 'gåse'). Navnet kendes ikke før 1679, og da Christian III døde i 1559, er tolkningen ikke videre sandsynlig. Ramsing regner derfor sikkert rigtigere med, at navnet sigter til gåsehold i gaden.

Studii strædit, 1528 ff. (efter Studiegården = Universitetet).

Sprinng Strede, 1581 ff. til 1881 efter byens avlsgård.

Biørnægathe, 1439 efter *Bjørnebrogade*.

Graabrødre strede, 1530 ff. (igennem 1600-tallet og begyndelsen af 1700-tallet blot kaldt *Gråbrødre*).

Stranbastustredith, 1521 (og atter 1523, 1533 og to gange 1581 + forskellige afskrifter) har fra 1547 (*Badstoffstrede*) tab af det første led. Tab af leddet -bad- viser en enkelt form *Strandstwæ strædæ*, 1488.

Scoboderne, 1533 (fra 1517: *Skoboerne* i afskrift i det kgl. Gehejmearkiv) viser tab af leddet -mager- i forhold til formen *Skomagerre boderne*, 1525, der korresponderer med formen *Sudherbothe*, 1472, som bruges til 1517.

Lignende tab har måske *Selckegaaden*, 1627 ff., der 1634 kaldes *Silckeweffuer gade*, men den sidste form kan også betragtes som en falsk restitution, hvorved navnet bliver af typen fremstillet vare + efterled.

Fra nyere tiders navngivning i København skal følgende eksempler nævnes, idet man bemærker, at der i forhold til de foregående navne (på ét nær) nu tilkommer en række navne med udskudt led betegnende naturforhold.

Led betegnende bygning er udskudt i:

Falconeer Allee, 1817 ff. efter Falkonérgården.

Lygtevej = *Nørrebrogade* mellem *Nørrebros Runddel* og *Hyltebro* indtil 1873; derpå del af *Nørrebrogade*. Efter Lygtekroen.

Tagensvej, 1872 ff. (1877 dog: *Tagenshusvej*).

Fasanvej, 1872 ff. (senere med *Søndre/Østre/Nordre*) efter Fasangården i Frederiksberg Have.

Matthæusgade, 1883 ff. efter kirke.

Hansstedvej, Valby 1930 ff. efter Hansstedgård.

Kettevej, Hvidovre ca. 1930 ff. efter Kettegård.

En del veje i Hvidovre er opkaldt efter gamle gårde, der oprindelig er sammensat med naturnavne (marknavne), og man kunne naturligvis regne disse navne for sammensatte af naturnavnet + efterled, navnlig da mange veje i samme del af København er navngivet efter naturnavne. Da vejene imidlertid i flere tilfælde er identiske med den gamle adgangsvej eller er anlagt hen over selve det oprindelige gårdareal, synes det naturligt at regne med elliptisk dannelse, også fordi gårdnavne, der ikke er dannet til naturnavne, er behandlet på samme måde (*Hansstedgård* er opkaldt efter en ejers fornavn).

Her fås da navnene:

Torstensvej, 1926 ff. -gård-.

Hovedstensvej, 1950 ff. -gård-.

Torndalsvej, ca. 1950 ff. -gård-.

Stavnsbjergvej, ca. 1950 ff. -gård-.

Bredalsparken, ca. 1957 ff. -gård-.

Desuden *Harrestrupvang*, 1930 ff. efter Harrestrupgård, der igen er opkaldt efter Harrestrup Å, der har navn efter landsbyen Harrestrup i Herstedøster sogn, Smørum herred, Københavns amt.

Led betegnende naturforhold er udskudt i:

Grønvangen og *Grønbakken*, Vanløse, 1921 ff. efter Grøndalen.

Harrestrup Allé, Vanløse, 1915 ff. efter Harrestrup Å.

Østre/Vestre Teglgade, SV 1921 ff. efter Teglholmen.

Skt. Jørgens Allé, V ca. 1920 ff. efter Skt. Jørgens Sø.

Rådmandsgade, 1860 f. efter Rådmandsmarken.

Denne sidste type navne er som årstallene viser ikke ældre end anden ekspansionsperiodes begyndelse, men i Ålborg er *Skt. Hans Gade*, kendt fra Pontoppidan, et tidligt eksempel herpå.

En ganske særlig type danner de gadenavne, der som for- + efterled har Parallelvej, Sidevej/-gade/-allé og Tværvej/-gade. De danner næsten altid elliptisk forbindelse, idet f. eks. et forventet **Havsgårdsvejs Tværvej* bliver til et *Havsgårds Tværvej*.

I enkelte tilfælde kan den fulde form foreligge, ligesom det kan ske, at der ikke foreligger noget gadenavn, som tvær-/side-/parallelvejen er dannet til. Således svarer der til *Avedøre Tværvej* ikke en *Avedørevej*. I sådanne tilfælde er der ikke tale om elliptisk dannelse. Heller ikke til den ældre københavnske *Dronningens Tværgade* (1740: *Dronningens Tver Gade*) foreligger der noget basisnavn.

Typen er særlig almindelig i København, hvor der nu forekommer 30 eksempler (tidligere fandtes endda adskilligt flere), medens den samlede provins kun fremviser 16 eksempler.

Typen dukker op i København i 1700-tallet. Således skrives der 1737 *Kongens Tvergade*, formentlig om den senere *Integade* (nu = *Bremerholm's* nordligste del), d. v. s. på tværs af (*Lille*) *Kongensgade*, men bortset fra dette eksempel skal man helt frem til begyndelsen af den 2. ekspansionsperiode for at finde yderligere eksempler; til gengæld bliver denne periodes begyndelse særdeles frugtbar.

Fra omkring 1870 stammer *Rosenvængets Allé*, Ø og *Rosenvængets Hovedvej*, Ø. Til den første dannedes *Rosenvængets Sideallé* og til *Rosenvængets Hovedvej* lagde sig *Rosenvængets første Tværvej* og *Rosenvængets anden Tværvej* (begge navne afskaffet 1927). Endelig *Rosenvængets Parcelvej*, 1872, der fra 1880 (Trap²) hedder *Rosenvængets Parallelvej*. Her foreligger enten en trykfejl i 1872-formen eller en folketymologisk omdannelse i formen fra 1880, der holder sig til navnets afskaffelse i 1927. Da hele kvarteret, hvor disse gader ligger, tidligere bar navnet Rosenvænget, kunne man hævde, at navnene var af typen *Avedøre Tværvej*, men da navnene er orienteret i forhold til de oprindelige hovedveje, må placeringen her være rigtig.

Det ville være overflødig at remse samtlige eksempler op; til gengæld skal nok nogle almene iagttagelser anføres. Der forekommer i denne periode ikke dannelser i det gamle København. Københavns kommunes eksempler forekommer på Østerbro (5), Nørrebro (4), SV (1) og Valby (1). I Frederiksberg kommune forekommer 3 eksempler. Særlig yndet bliver typen i Gentofte kommune, hvor 9 af de 30 eksempler forekommer. De øvrige eksempler er spredt rundt om i omegnskommunerne og er alle af nogenlunde ny dato. Navnetypen bruges lige tit om lukkede og åbne veje, og denne fordeling er uafhængig af, om det er Tvær- eller Side-, der benyttes, samt af navnenes alder. Dette gælder også provinsens forhold. Praksis er endvidere, at hovednavnets efterled går igen i det med Tværvej o. s. v. dannede navn; således *Grundtvigsvej – Grundtvigs Sidevej*, Frbg. kom. og *Faksegade – Fakse Tværgade*, Kbh. kom. (Ø). Kun i 3 af de 30 eksempler er dette ikke tilfældet. Dette gælder også i provinsen. I det hele taget adskiller hovedstad og provins sig ikke inden for det formelle, heller ikke deri, at det ingen betydning har, af hvilken art hovednavnets forled er; derimod er der nogen aldersforskel. Allerede i 1913 udtalte kontorchef A. Fræmohs i en artikel i Absalon (p. 187–189), at navne på Tværgade, Sidegade o. s. v. er uheldige på grund af mulighed for sammenblanding. Navne af denne type i København er derfor kun få fra dette århundrede, og man skal i de samarbejdende københavnske kommuner ikke vente at se flere sådanne navne opstå. Til provinsen må skikken at navngive på denne måde være nået fra København, i hvert fald træffes navnene ikke i så gammel bebyggelse som i hovedstaden, og man kan endnu rundt omkring i vore provinsbyer nydanne ved hjælp af denne type. Nye er således *Væverens Sidevej*, Ålborg til *Væverensvej* og *Tops Sidevej*, Nakskov til *Topsvej*. Det sidste kendes i Lolland-Falsters Vejviser 1920–21 som *Topsvejs Sidevej*, og denne form hører som anført ikke til ellipserne.

Det kan synes underligt, at en sådan type overhovedet opstår, når man betænker, hvor uoriginal den egentlig er. I en del af de ældre tilfælde er der vel tale om folkelig navngivning, der efterhånden er blevet officiel, i andre tilfælde kan det skyldes selve den navngivne vejs status. Hvor der er tale om lukkede veje, og det er der i 50 % af tilfældene, har vejen jo kun været sidevej til én vej, og den har måske yderligere været så kort, at det var betænkeligt at give den et helt selvstændigt navn. Endelig kan som en tredje grund anføres ønsket om at gøre en ny vejstræknings beliggenhed kendt ved at inkorporere et velkendt led i dens navn. Det må således være dette ønske, der i 1882 bevirkede, at *Vodroffs Tværgade* opstod af de tidligere navne *Schowwsgade + Nielsens Plads*.

En elliptisk navnetype af samme funktion som typen Sidevej o. s. v. udgør de ovenfor nævnte *Teglvænget*, *Aurevang* m. fl.; dannet til *Teglværks Allé* henholdsvis *Aurehøjvej*. Disse navne danner afløsning for typen Sidevej o. s. v. og er forventeligt noget hyppigere i København end i provinsen.

Samme funktion har en del navne med FP-leddet 'Lille', se p. 158. De er dog ikke elliptiske.

Den mulighed, man til alle tider har haft for at overføre bebyggelsesnavne eller naturnavne til gader (d. v. s. anvende dem som betydningssekundærer), gør det vanskeligt at konstatere, om et eventuelt manglende efterled skyldes ellipse.

Elliptisk udskydelse af leddet -stræde tør dog antages i det ovenfor nævnte *Gråbrødre*, der både før og efter den periode, hvor denne korte form bruges, regelmæssigt har efterled. I det enkeltstående *Aabenraaegade*, 1682 er der derimod utvivlsomt tale om en epexegetisk tilføjelse af efterled, idet navnet både før og efter altid har efterledsfravær. Epexegetisk er vel tillige -stræde i *Røchind=stræde*, 1677 Ribe, der hedder *Rykind* 1736 ff.

I nogle gader, der indeholder leddet -løs-, synes udskydelse af efterled ligeledes at kunne konstateres.

Det nuværende københavnske *Naboløs* kaldes fra navnets opståen omkring 1610 til midten af 1700-tallet altid *Naboløsstræde* (mod. ort.), og den moderne form tør derfor anses for elliptisk.

Lignende forhold har man i Viborg, hvor Trap¹ og PostAdr. 1966 har *Navnløs*, mens Trap³ har *Navnløsgade*, og i Nibe har Trap¹ og Post-Adr. 1966 *G(j)enboløsgade* og *Naboløsgade*, mens Trap³ har *Genboløs* og *Naboløs*.

KAPITEL 12

Bevægelser i gadenavnestoffet

A. Ændringer.

Fra middelalderen og frem til vore dage har der fundet gadenavneændringer sted, men ændringerne er foregået med højst skiftende intensitet og med højst forskellige motiver. I den følgende gennemgang, hvor en række typiske ændringer skal gennemgås, vil der blive opereret med følgende årsager: 1) ændring af naturligt forlæg, 2) ændring på grund af æstetiske hensyn, 3) ændring på grund af praktiske (postale) hensyn og 4) ændring på grund af politiske og memoriale hensyn.

1. Ændring af naturligt forlæg.

De ændringer, der falder ind under denne betegnelse, omfatter navneskifter i tiden op til 1800. Med betegnelsen menes helt enkelt, at dominerende faktorer i den pågældende gade er ændret i en sådan grad, at baggrunden for et tidligere navn er faldet bort, og at nye faktorer har givet anledning til ny opkaldelse. Denne regel har kun gyldighed i de tilfælde, hvor der foreligger navneskifte, idet den er reduceret deraf, og det indebærer, at man ikke i gader, hvis navn bevares uforandret, kan forudsætte den oprindeligt dominerende (og navngivende) faktors fortsatte eksistens. Med opstillingen af en sådan baggrund for navneændring må det være klart, at der er mulighed for parallelt eksisterende alternativnavne, hvilket også vil fremgå af nedennævnte eksempler. Sammenfattende om denne lange periode må siges, at den trods diverse ændringer alt i alt har en stabil navnebestand.

I København fås da følgende ændringer:

Smethiægadhe, 1370 og *Smethie gade*, 1438 bliver til del af *Vestergade* (1438: *Vestræ gade*).

Lasse Winners strædhæ, 1444 eksisterer til 1519 med parallelnavnet *Hyskenstræde* (1460: *Hyskæstrædet*), der efter 1519 bliver enerådende.

Bjørnebrogade, 1463 (afskrift fra 1747) bliver til *Køthmangerstrede*, 1475 ff.

Catteswnd, 1496 kendes med en del alternativnavne, formentlig

fordi navnet har været brugt som betegnelse for hele kvarteret omkring det nuværende *Kattesundet*. Således før 1496 »*platea communis apud cordigeros*«, 1408 (efter Ramsing) og 1440: *Reebinder bother* (afskrift fra 1750) og *Pugestræde* (mod. ort.), som kendes 1468, 1475 og 1482 – alle i afskrift. 1532 og 1533 bruges *Skt. Clemens Stræde* (mod. ort.) om gaden, og i begyndelsen af 1800-tallet hedder den nordligste del af *Kattesundet Smedebakken*.

gamle rodhus stræde, 1523 bliver til *Studijsstrædit*, 1528 ff.

Saltboderne, ca. 1565 bliver til del af *Nørregade* (= nuværende vestlige side mellem *Bispetorvet* og *Gammeltorv*).

Benekess stræde, 1498 bliver til *Broleggerestrede*, 1581 ff.

For *Wimmelschafftet*, 1597 ff. kendes en del forskellige navne brugt om diverse delstrækninger. *Køpmannegade*, 1468. *Thydyeskæmningegade*, ca. 1389. *Sudherbothe*, 1472 senere *Skomagere boderne*, 1525 og *Scoboderne*, 1533 som navne på den strækning, der nu hedder *Skoubogade*. *Steenboderne*, 1584 og ca. 100 år frem om strækningen før *Amagertorv*.

Michel Brøggeres gade, 1625 ff. hedder 1495: *sancti Clementis-stredhæ* (efter Ramsing) og 1520–21: *Pugestræde* (efter Ramsing). 1634 skrives: »*Liden Wogenmand gaade*, som nu kaldes *Brøndstred*« om den senere nu nedlagte *Brøndstræde*, der i dag nærmest svarer til *Lønporten*.

1689 skrives: »*Delfinstrede* som og kaldis *Dybensgade*«, men allerede 1659: *Dybens gade* (et af flere eksempler på, at gruppenavne fra første ekspansionsperiode ændres til naturligt tilknyttede navne). *Vlckegadenn*, 1581 ff. kaldes i 1600-tallet med parallelnavnene *Tværgade* / *Tværstræde* (efter Otto Mackeprang: *De gamle Gadenavne*. HMK 1951 p. 75).

Gottersgadenn, 1650 ff. til 1663, hvor der skrives: »udi *Kongens gade* som tilforn kaldtis *Gotters gade*« (om nuværende *Store Kongensgade*).

Ny Kongens gade, 1650 ff. til [nye] *Kongensgade*, 1666, men allerede *Gottersgade*, 1664 ff. om nuværende *Gothersgade*.

Wygands strase, 1687 (efter tysk kort) er på dette tidspunkt alternativnavn til *Ny Vestergade* (1668: *nye Westergade*).

Jerngaden, 1650 og 1653 hedder *Grønlannd*, 1689 og *Grønlands Wey*, 1757 ff. til 1875, derpå del af *Øster Voldgade*. *Steenkul Gade*, 1764 hedder 1821: *Stokhuslængden* til 1875, derpå del af *Øster Voldgade*.

Fra samme periode og med samme baggrund for navneskiftet nævnes fra Ålborg:

Skofve Gade, 1538 er formentlig navn på den senere *Bispensgade* (efter Otto Schmidt). *Engelborg*, 1768 hedder *Øster Gravensgade*, 1847. *Frisenborg*, 1768 hedder *Nyhavnsgade*, 1847 med det gamle navn som alternativ (således også Trap¹).

Hundekleṃen, 1768 hedder *Vandgyde*, 1847, senere ubenævnt. *Poedemester-Gyde*, 1768 hedder senere *Skolegades Vandgyde*.

M Jacobs Gyde, 1677 hedder *Kirke-Stræde*, 1768.

I Ribe er forholdene noget nær kaotiske, og det ville ikke gavne overskueligheden, hvis samtlige navneskifter nævntes. Her skal derfor kun enkelte eksempler fremdrages, og i øvrigt henvises der til Kinch 1884.

Kræmærgatæ, 1291 AviaR bliver i 15. århundrede til *Bredegade* (Kinch) og derpå til *Storegade*. Ifølge Pontoppidan er forholdene 1768 disse: *Storegaden* eller *Kiøbmændgaden* – tidligere: *Bredgade* eller *Kongens Gade*. Efter 2. verdenskrig er *Storegade* kommet til at omfatte *Nederdammen* og *Mellemdammen*.

Efter *Kræmmergade's* ændring til *Bredegade* går førstnævnte navn over på den senere *Stenbogade*, og inden *Bredegade* kommer i brug om *Kræmmergade* = *Storegade*, bruges dette navn om den sydlige del af *Hundegade*. *normans gade*, 1465 og *Normantzgadæ*, 1495 (Terpagers afskrift) hedder *Præstegade*, 1509 (afskrift fra 1531). *Smal Slippe*, 1736 alternerer med *Jens Jespersens Slippe* (således også 1768).

Bechagade, 1397 (afskrevet i Løgumbogen) bliver måske til *Sancte Catherine gadhe*, 1462 (? original), der igen bliver til *Sorte Brødre Gade*, 1509 (afskrift fra 1537).

Mester Matz Højnes-Gade, 1736 siges da at hedde: *Vægter-Gade*. *Peder Dauns Slippe*, 1768 hedder fra Trap¹ *P. + Kølholtslippe*.

Fra Nakskov nævnes:

Perlestikkerbogen anvender både *Vor Frue gade* og *Skittenstredet* om samme gade. Samme kilde anvender tillige *Caplanstrædet*, *Cannickegaden* og *norden kirchen* om den samme strækning (nu: *Nordenkirke*).

Borgem. Peder Mortensens stræde, 1677 hedder *Tolderensstræde*, 1776 ff.

Kirche stræde, 1677 hedder *Præstestrædet*, 1776 ff.

Af eksemplerne vil det fremgå, at navneændringerne i enkelte tilfælde holder sig inden for samme område (personnavn til personnavn eller som i det sidste Nakskov-eksempel), men generelt må siges, at der som venteligt ingen korrespondens er mellem navne, der afløser hinanden.

2. Ændringer på grund af æstetiske hensyn.

Fra det 19. århundredes begyndelse spores en stigende erkendelse af den betydning et givet gadenavn har, og med denne interesse følger århundredets mange ændringer af navne, der har en ilde klang. Denne ilde klang kan enten skyldes for- eller efterleddets betydning eller være forårsaget af de associationer, navnet måtte vække. I begge tilfælde skrider man til omdåb.

Det første tegn på disse navneskifter er dog noget ældre – allerede fra 1757 –, hvor Gedde på sit matrikelkort anfører *Christall-Gade* som alternativform til *Skiden-Stræde*. Officiel overgang til *Krystalgade* finder dog først sted i 1818, og dette år regnes normalt for at danne indledningen til de mange »forbedringer«, der indføres i resten af århundredet i København såvel som i provinsen.

I København foretages følgende ændringer (det bemærkes, at »æstetiske årsager« her er taget i den videst mulige betydning):

I 1823 skifter *Ulkegade* navn til *Holmensgade* efter andragende fra beboerne. Ændringen begæredes, fordi det gamle navn havde fået en ilde klang som følge af den da næsten forsvundne prostitution i gaden. Man var dog nok for tidligt på færde med omdåben; i hvert fald fik det nye navn det gamles rygte, og utallige er beboernes bestræbelser på at få det ændret igen, hvilket endelig skete i 1932, da navnet *Bremerholm* opstod, efter at gaden ved sanering var blevet helt ændret.

I 1841 blev *Ulfeldts Plads* (1705: *Ulfelds Torv*) til *Gråbrødretorv*, da beboerne fandt navnet nedsættende, fordi det var dannet efter en derværende skamstøtte over Corfitz Ulfeldt.

Analog med den første omdåb er ændringen *Skidentorv* til *Nørretorv* i 1842 (nu = *Nørre Voldgade* mellem *Nørregade* og *Fiolstæde*).

I 1843 ændredes *Tughusporten* til det omkring 1700 tabte *Lille Helliggejststræde* og i 1874 udstraktes dette navn til også at omfatte *Trompetergangen*. Allerede 1881 måtte dette navn imidlertid ændres (sammen med *Store Helliggejststræde* opstået af *Kokkegade* i 1859 – se nedenfor), fordi patronatet for Helligåndskirken (1881 ændres 'gejst' til 'ånd') ikke fandt det passende, at nogle gader bar navn efter den hellige ånd

(navnene altså opfattet ikke-elliptisk!). Navnene ændredes så til *Val-kendorfsgade* og *Niels Hemmingsens Gade*.

Endelig ændredes i 1905 *Lampevej*, Frbg. kom. til del af *Howitzvej* + *Finsensvej*, da det tidligere navn var blevet ilde anskrevet gennem et rovmord begået dér. En lignende anledning førte i øvrigt i 1867 til at det uofficielle *Louisegade* gled ud og også i folkemunde blev erstattet af det 1858 officielt vedtagne *Prins Jørgens Gade*, Kbh. kom. (N).

Også i Ålborg finder der navneændringer sted, der må tilskrives de gamle navnes ilde klang eller rygte. *Skidengyde*, 1847 bliver fra Trap¹ til del af *Søndergade*. *Rakker Gyden*, 1859 hedder *Grønnegade*, 1900 og senere ændres navnet til *Grønnegangen* af årsager, der falder ind under punkt 3. I Ålborg har »forbedringerne« også givet sig et andet udslag, idet efterleddet -gyde i flere tilfælde er blevet ændret. Ganske vist må man dog her tage hensyn til, at gadeudvidelser kan gøre en sådan efterledsændring naturlig. I alt ændres i tidsrummet fra begyndelsen af det 19. århundrede til begyndelsen af 20. århundrede 9 -gyder til -gader.

I Ribe er *Skidenslippe* ændret til *Skomagerslippe* i tidsrummet mellem Pontoppidan og Trap¹.

Skidenstræde i Nakskov har næppe nogensinde været enerådende, men optræder som alternativnavn til *Fruegade* i Perlestikkerbogen (se ovenfor).

Denne udryddelse af ildeklingende navne er fælles for hele landet. Således er samtlige Skiden- udryddet i vore byer, sidst i Hasle i 1920-erne, men navnet *Skidenstræde* bæres stadig af en samling huse på det sydvestlige Lolland (se DS XI p. 40).

3. Ændringer på grund af praktiske (postale) hensyn.

De navneændringer, der finder sted i tiden før 1800, kan naturligvis med rette hævdes at være foretaget af praktiske grunde, idet man, når det fandtes fornødent, korrigerede navnene, så at de gav den bedste orientering. Det er imidlertid ikke den slags ændringer, der er emnet i denne undergruppe, men kun de ændringer, der finder sted i det 19. og 20. århundrede, hvilket overskriftens »(postale)« skulle antyde. Ændringerne i denne periode sætter ind på to fronter. Tidligst er bestræbel-

serne på at skabe overskuelighed ved at lade fortløbende gadestrækninger have samme navn, noget senere – med en enkelt undtagelse – kommer ændringerne af identiske eller let forvekslelige navne.

Den første af disse to bevægelser sætter ind i København i 1858, og primus motor er den samme år tiltrådte stadskonduktør Thorvald Krack, der greb problemet an fra et snævert, praktisk synspunkt. Hans ønske om at sætte system i tingene havde vel også succes (jfr. hans ændring af vejviseren, der nu bærer hans navn), men nægtes skal det ikke, at København ved hans hjælp blev en hel del historisk værdifulde gadenavne fattigere og nogle få, ubetydelige rigere. Denne let negative bedømmelse af Krack's embedsførelse på dette område er vel den almindeligste nu om dage, men man bør ikke glemme, at det princip, han fastslog, stadig håndhæves, og at det kun er Krack's overdrevne emsighed, man bør dadle. I en bedømmelse af Krack's idéer bør man endvidere ikke glemme, i hvor høj grad de stemte overens med andre i tiden.

Den første begyndelse tages som nævnt i 1858, hvor *Vandmøllestræde* (første gang 1490: *Vandmøllestredet*), der på det tidspunkt kun omfattede matrikelnummer 25 i Snarens Kvarter, d. v. s. den østre gadestrækning mellem *Magstræde* og *Nybrogade*, blev en del af *Frederiksholms Kanal*. Denne navnereduktion må vel kaldes berettiget, og der går 11 år inden de mere omdiskutable tilfælde sætter ind. Det sker i 1869, hvor gaderne *Blancogade*, *Akademigade*, *Kaninlængen*, *Bjørnegade*, *Nellikegade* og *Kokkegade* ændres til fællesbetegnelsen *Fredericiagade*, og hvor *Klerkegade*, *Lavendelgade* og *Hjortelængen* bliver til *Klerkegade*. To fremgangsmåder demonstreres i disse to eksempler. I første tilfælde gives der et helt nyt navn, i andet tilfælde beholder man ét af navnene og udstrækker det til at gælde for hele den nye strækning. Sammenlægningerne fortsætter og giver følgende resultater: 1873 *Slippen* til del af *Landemærket*. 1876 *Størrestræde* til del af *Holmens Kanal*. 1876 *Reverentsgade* til del af *Laksegade*. 1876 *Hvælvingen* til del af *Admiralgade*. 1881 *Springgade* til del af *Pilestræde*. 1891 *Salviegade*, *Enhjørningsgade* og *Lorentzensgade* (1) til *Skt. Pauls Gade*. 1893 *Kamelgade*, *Meriansgade*, *Gernersgade* (2) til *Gernersgade*. 1894 *Halmstræde* (3), *Nikolajgade*, *Skvaldergade* til *Nikolajgade*. 1897 *Bryggerlængen*, *Ulvegade*, *Balsamgade* til *Olfert Fischers Gade*. 1897 *Leopardlængen*, *Elefant-*

(1) *Lorentzensgade* opstået 1854 af *Pindsvinegade*.

(2) *Gernersgade* opstået 1859 af *Nygade*, der oprindeligt havde heddet *Hundegade*.

(3) *Halmstræde* kaldes hos Resen *Nafn-løs*.

længen (Elefantgade), Tulipangade til Suensonsgade. 1899 Skt. Jørgens Gade, Admiralgade til Admiralgade. I 1873 bliver desuden Lygtevej til del af Nørrebrogade.

Også i dette århundrede findes eksempler på denne type omdåb i København, men deres antal er relativt lille. 1927 *Nørrebrostræde* til del af *Stengade*. 1928 *Sefax Allé*, Kbh. kom. (S) til del af *Vestermarksvej*. 1920-erne *Vigerslev Flaskekrovej + Vigerslev Torvevej* til *Vigerslevvej*. 1931 *Sleipnersgade* til del af *Mimersgade – Sleipnersgade* opstået i 1917 som del af *Rosagade*, der i 1927 blev opslugt af det i 1925 ibrugtagne *Mimersgade*. 1941 *Tigervej, Hermelinvej, Damhusengvej, Damhusdalsvej* i Rødovre kom. til *Damhusdalen*. 1950 *Stærkodders Allé* til del af *Harald Hejns Allé*, Gladsaxe kom.

Over for disse eksempler på reduktion står en ganske lille gruppe tilfælde, hvor ét ældre navn er omdannet til to eller flere nye. Eksemplerne er ikke i og for sig udtryk for en modarbejdelse af ovennævnte princip, men illustrerer i flere tilfælde, at man opererer med et begreb, man kunne kalde den optimale gadelængde.

Krack fandt ud af, at mange navne på små dele af en fortløbende strækning ikke var godt, men omvendt har man i andre tilfælde senere erkendt, at en alt for lang strækning med samme navn var mindst lige så upraktisk (4). Det har dog sjældent været muligt at foretage omdåb, da der er tale om hovedfærdselsårer, men i 1905 lod det sig dog gøre at ændre *Lampevej* til *Howitzvej + Finsensvej* (se ovenfor) og i 1906 *Nordvestvej* til *Rantzausgade + Borups Allé*. I 1927 ændredes *Henriettevej*, Frbg. kom. til *Fru Gyllembourgs Vej + Oscar Ellingers Vej*.

Forskellige vejplanmæssige forhold kan også spille ind. Således er man ikke glad for, at gadenavne følger med igennem knæk på 90°, navnlig ikke hvor knækket senere er blevet til et T-formet eller X-formet vejkryds. På den måde opstod den ydre del af *Slotsherrensvej*, Vanløse (fra *Husumvej*) i 1927 ved omdåb af *Ålekistevejs* øst-vest forløbende del. Den indre del fik i 1939 samme navn (her opstået af en del af *Sallingvej*), efter at man havde foretaget en del navneændringer for at råde bod på de misforståelser, den tidligere knækkede *Godthåbsvej* i forening med den buede *Sallingvej* havde voldt (5). Mest markant træder navneændringerne ved vejomlægning frem, hvis man betragter den tidligere *Hanevadsvej*, Glostrup og Ballerup-Måløv kommuner. *Balle-*

(4) *Gammel Køge Landevej* i Kbh., Hvidovre, Glostrup og Brøndbyernes kommuner har numre op til 925.

(5) Sporvognslinie 13's endestation angives således i »Københavns Sporveje« 1936 p. 46 at ligge ved »*Sallingvejs* 2. Skæring med *Godthaabsvej*«.

rup Boulevard (en fortsættelse af ovennævnte *Slotsherrensvej*) og udstakt villabebyggelse i Skovlunde har næsten bortvisket den gamle sognevejs forløb, og dens mere eller mindre identificerbare dele kaldes nu *Gammel Hanevadsvej*, *Ved Hanevad* og udgøres tillige af en del af *Ballerup Boulevard*, en del af *Åbyvej* og en del af *Dyrehegnet*.

I enkelte tilfælde har man i gadenavngivningen været samtidig med vejplaner, der kun delvis blev ført ud i livet. Dette har medført, at det samme navn kunne træffes på strækninger, der overhovedet ikke hang sammen. Dette var tilfældet med *Følfodvej*, S, hvis vestlige del fra 1963 hedder *Bygrænsen*. Ændringen skete dog ikke direkte fra *Følfodvej* til *Bygrænsen*, idet nuværende *Bygrænsen* en tid hed *Glamsbjerg Sidevej* + en del af *Glamsbjergvej*; resten af *Glamsbjergvej* forløb efter et knæk på 90°. Det samme gjaldt for *Classensvej*, Ø, der nu hedder *Hardangergade* (fra 1925 + *Fiskedamsgade* (fra 1926)). Noget lignende gjaldt i øvrigt *Norgesgade* og *Danmarksgade* i Esbjerg, der nu er delt op i *Norgesgade* + *Finlandsgade* og *Danmarksgade* + *Islandsgade*. Omvendt har man i Nakskov det utilfredsstillende forhold, at *Tollesensvej* nu er blevet delt midt over af sukkerfabrikken.

Hvad omdåb af hensyn til identitet eller stærk lighed angår, sætter den kraftige bølge først ind omkring og efter århundredeskiftet i Københavnsområdet, hovedsageligt fordi det af orienteringsmæssige og postale grunde ikke var tiltrængt før. En enkelt undtagelse danner dog året 1859, da man i København overgik til husnummerering til gaderne. Af to identiske gadenavne måtte da det ene døbes om, og det bevirkede følgende ændringer:

Kokkegade til *Store Helligejststræde* (1881 til *Valkendorfsgade*).
Nygade til *Gernersgade*. *Nellikegade* til *Asylgade*. *Store/Lille Kongensgade* til *Wildersgade*. *Prinsensgade* til *Prinsessegade*.

Før århundredeskiftet bemærkes i øvrigt *Ørstedsgade* til *Danmarksgade*, Frbg. kom. i 1864.

I 1901 indlemmedes meget store områder i Københavns kommune, og en lang række veje her havde navne, der allerede forekom i kommunen. Det blev derfor nødvendigt at omdøbe i vid udstrækning, og selv om kommunen ikke før 1926 fik lovhjemmel til tvangsomdøbning af private veje, gik dog en lang række grundejerforeninger med til at lade sig tilkoble det store system (se nærmere næste afsnit). I Sundbyerne lagde det afgående sogneråd for, idet man inden indlemmelsen ved omdåb udmøntede de første navne af den store Sundby-gruppe med geografiske lokaliteter som forled. Fra 1911 etableredes et samarbejde mellem Københavns, Frederiksberg og Gentofte kommuner om at begrænse antallet af

identiske og forvekslelige gadenavne, et samarbejde der senere er blevet udvidet med en lang række omegnskommuner. Dette samarbejde har, efter at man i 1925 vedtog at kunne ændre navne, medført en lang række omdøbninger, der langt fra alle kan nævnes her. Følgende typiske eksempler skal dog fremdrages (i parentes angives konfliktårsagen). 1896 *Lille Guldbergsgade* til *Peter Fabers Gade*, Kbh. N. (*Guldbergsgade*, Kbh. N.). 1901 *Fredensgade* til *Hallandsgade*, Sundbyerne (*Fredensgade*, N.). 1901 *Nygade* til *Øselsgade*, Sundbyerne (*Nygade*, K.). 1901 *Bülowsvej* til *Finlandsgade*, Sundbyerne (*Bülowsvej*, Frbg. kom.). 1901 *Gartnergade* til *Böhmensgade*, Sundbyerne (*Gartnergade*, N.). 1920 *Møllevej* til *Irlandsvej* + del af *Sundbyvestervej* (den sidste dog først fra 1928), Sundbyvester (*Møllegade*, N.). 1925 *Livjæger Allé* til *Næstvedgade*, Kbh. Ø (*Livjæggergade*, Ø). 1927 *Randersvej* til *Priorvej*, Frbg. kom. (*Randersgade*, Ø). 1927 *Fortvej* til *Formosavej*, Kbh. S. (*Fortvej*, Rødovre kom.) og 1927 *Enighedsvvej* til *Edisonsvej*, Frbg. kom. (*Enighedsvvej*, Gentofte kom.) – mærk i de to sidste eksempler det nye forleds lighed med det gamle. 1927 *Odinsvej* til *Asgårdsvej*. Frbg. kom. (*Odinsgade*, N) – mærk forleddenes referens; Asgård var navnet på den første ved denne vej opførte ejendom. 1927 *Victoriavej* til *Fordresgårdvej*, Kbh. NV (*Victoriagade*, V). 1927 *Dalgasvej* til *Einar Holbølls Vej*, Gentofte kom. (*Dalgas Boulevard*, Frbg. kom.). 1927 omdøbes gruppen omkring *Hamlets Allé*, Brønshøj og 1928 gruppen omkring *Rolf Krakes Allé*, Sundby på grund af gruppen med samme referens på Nørrebo. I slutningen af 1920-erne detableres gruppen omkring *Alexandravej*, Kbh. NV (se p. 129). 1930 *Zibrandtsvej* til *Wibrandtsvej*, Kbh. S (*Sibbernsvej*, Valby og *C. I. Brandts Vej*, NV). 1930 *Østerlæ* til *Læstedet*, Valby (*Øster Allé*, Ø). 1948 *Øresundsgade* til *Vordingborggade*, Ø (*Øresundsvej*, S).

Af navneændringer, der tilhører denne kategori (punkt 3) kan fra Ålborg nævnes *Per Petersens Gyde* til del af *Borgergade*. *Skolegade* + *Vingårdsstræde* + del af *Tiendeladen* til *Vingårdsgade* (*Tiendeladen* dannede oprindeligt et knæk på 90°). *Frisenborg* + *Nyhavns Gade*, 1859 til *Nyhavngade*, 1875. *Løkken* til del af *Søndergade*. *Vester Allé* til *Anne Maries Vej*, Hasseris (p. gr. af *Vestergade* Ålborg centrum, og *Vestergade*, Vejgård). *Vestergade* til *Bernstorffsgade*, Vejgård (p. gr. af *Vestergade*, Ålborg centrum). *Egholmsvej* til *Benediktevej*, Hasseris (p. gr. af *Egholmsgade*, Ålborg centrum). *Nørregade* til *Odinsgade*, Vejgård (*Nørregade*, Ålborg centrum). *Søndergade* til *Thorsgade*, Vejgård (*Søndergade*, Ålborg centrum). *Ågade* til *Søvangen*, Vejgård (*Ågade*, Ålborg

centrum). *Jernbanevej* til *Prinsensgade*, Ålborg centrum (*Jernbanegade*, sammesteds).

Ribe har ingen nyere eksempler på omdåb, og Nakskovs er ikke mange, nemlig disse: *Gammelgravsvei*, Trap² til *Brogade* til *Nybrogade*. *Møllevei*, Trap² til *Skandsen* (»d«-et skal være der!). *Ny Strandvej* til del af *Strandpromenaden*. *Ølkarsvej* + *Nørre Boulevard* til *Nørrevold*.

Under denne gruppe navne må endvidere henregnes sådanne, som opstår på grund af ændringer i bebyggelsen. Herhen hører de københavnske *Banemøllestræde* til *Absalonsgade*, Kbh. V i 1859. *Jødevejen* til *Møllegade*, Kbh. N i 1858 (*Jødevejen* her efter jødisk kirkegård). *Barkmøllevejen* til *Guldbergsgade*, Kbh. N i 1858. *Badevejen* til *Knudsgade*, Kbh. V i 1886 (*Knudsgade* atter til *Eskildsgade* i 1907). *Nordvestvej* til *Rantzausgade* (+ *Boruups Allé*), Kbh. N i 1906. Overensstemmelse med bebyggelsesnavn opnås 1955 ved *Zionsvej* til *Sionsgade*, Kbh. Ø efter Sionskirken. Hertil bør vel også regnes flere af de ålborgensiske ændringer -gyde til -gade samt *Jernbanevej* til *Prinsensgade* og endelig vel *Stationsvej* til *Jernbanegade* i Nakskov.

4. Ændringer på grund af politiske og memoriale hensyn.

At mindes begivenheder og personer i gadenavne er, som det ovenfor sås, et fænomen der bortset fra ganske specielle tidligere tilfælde tager sin begyndelse i første halvdel af det 19. århundrede. Normalt udmøntes sådanne memorialnavne efterhånden som naturlige udvidelser af gadenettet muliggør det, men i visse tilfælde er memorialbehovet så akut, at man må fratage en allerede eksisterende gade dens navn. Årsagen til det sidste kan også søges i andre forhold, f. eks. ønsket om at placere det nye navn i et bestemt kvarter, hvor det på grund af den eksisterende navngivning kan siges at høre hjemme, eller man kan ønske at give det nye navn en central beliggenhed i byen. Alle tre muligheder eller kombinationer deraf er blevet udnyttet i dette århundrede, hvilket fremgår af følgende eksempler.

Fra København: *Vestre Boulevard* til *H. C. Andersens Boulevard* i anledning af digterens 150-års fødselsdag i 1955 og med central placering. Ved samme lejlighed måtte *H. C. Andersens Gade* omdøbes. *Søndre Frihavnsvej*, Ø til *Folke Bernadottes Allé* i 1949. Navngivningen var udtryk for et akut behov samt ønsket om at placere navnet ved gaderne med nordiske bynavne. Ønsker om placering i samme kvarter har desuden ført til omdåb af *Gylfegade* til *Fridtjof Nansens Plads* i 1931,

Stockholms Plads til *Hjalmar Brantings Plads* i 1931 og del af *Østerbrogade* til *Dag Hammarskjölds Allé* i 1961. Af samme type er desuden *Idrætsalléen* til *Staunings Plads*, Kbh. Ø i 1942 (jfr. nedenfor) og *Godthåbs Have* til *Aksel Møllers Have*, Frbg. kom. i 1965. I en del tilfælde har behovet dog næppe været akut, og man har benyttet gader, hvis navne af den ene eller anden grund ønskedes ændret. Dette forhold hører egentlig under punkt 3, men et par eksempler skal dog nævnes i denne forbindelse. 1896 *Lille Guldbergsgade* til *Peter Fabers Gade*, Kbh. N. Del af *Sofievej* til *Worsaaesvej*, Frbg. kom. i 1929, resten af *Sofievej* til *Steenwinkelsvej*, Frbg. kom. i 1931. *Gjentofte Allé* til *Juul Steens Allé + Egebjerg Allé*, Gentofte kom. i 1930. *Wotanvej* til *Paul Bergsøes Vej*, Glostrup kom. i 1964.

I Ålborg har man tre helt unge eksempler, nemlig: del af *Boulevarden* til *Elmquist-Boulevarden*. *Kloster Torv* til *C. W. Obels Plads* og *Banegårdspladsen* til *John F. Kennedys Plads*. Fra Nakskov kendes et enkelt eksempel, der må tages som udtryk for det samme, nemlig *Kogade* til *Freuchensgade*, ca. 1910.

De her nævnte omdøbninger er alle af memorial karakter, om end der i visse af dem ligger en politisk stillingtagen, in casu anerkendelse, og det vides, at i hvert fald *Dag Hammarskjölds Allé*, Ø er blevet til ved tilskyndelse fra en udtalelse af den daværende statsminister.

Virkelige politiske omdøbninger kendes kun i yderst ringe omfang her i landet. I København omdøbes under besættelsen (1944) *Ulrikkenborgvej* til *Christian X's Allé* i tilslutning til indvielsen af Christianskirken, Lyngby-Tårnbæk kom. Det foreliggende eksempel kunne hævdes at være rent hædrende, men det foreligger oplyst, at navngivningen var tænkt som en demonstration, og i øvrigt strider navnet mod reglen om, at gader ikke opkaldes efter samtidigt levende personer. Samme politiske motiver ligger oså bag den ovennævnte ændring *Idrætsalléen* til *Staunings Plads* i 1942.

Hvor det drejer sig om politisk udryddelse af tidligere navne må blikket rettes mod Sønderjylland. Efter genforeningen i 1920 måtte gadenavnene i de hjemvendte købstæder naturligvis have dansk sprogform, og man benyttede den kollektive omformning til at udrydde en hel del tyske person-memorialnavne. Som eksempel på den benyttede ændringspraksis skal her omtales forskellige forhold i Sønderborg, der er særlig godt belyst ved en udtømmende gennemgang i Hefte XVIII i »Fra Als og Sundeved« udgivet af Historisk Selskab for Als og Sundeved i 1942 ved J. Raben. Af de tyske personnavne overlever kun *Goethestrasse*, der bliver til *Goethegade*, mens de øvrige gader ændres, tit med antitetisk

valg af dansk personnavn. Således *Kaiser Wilhelm-Allee* til *Kongevejen*. *Klinkestræse* (pioner Klinke sprængte palissaderne ved skanse II) til *Anckersgade* (Ancker var en af skanse II's forsvarere). *Uhland-strasse* til *Oehlschlägersgade*. *Adalbert Strasse* (prøjsisk admiral) til *Helgolandsgade*. *Geibelstrasse* til *Finsensgade* (borgmester, afskediget efter 1864). *Baudessin Strasse* (tysk admiral) til *du Plats Gade* (generalmajor, død 18.04.1864). *Theodor Storm Allee* til *Brorsonsvej*. *Hebbelstrasse* til *Ahlmannsvej* (første dansksindede i det nordtyske parlament). *Schillerstrasse* til *H. C. Andersens Gade*. En del almindelige by-gadenavne bliver omformet til dansk, således f. eks. *Kastanien-Allee* til *Kastanieallé*. *Bahnhofstrasse* til *Jernbanegade*. *Kasernenstrasse* til *Kasernegade* (fra 1938: *Christian II's Gade*). Det er betegnende at se, i hvor ringe grad de tidligere danske navne genoptages. Man har først og fremmest villet de tyske navne til livs ved hjælp af modsvarende danske, og man tør vel i øvrigt herudfra slutte, at de gamle danske navne efter tyskertiden var gået i glemme.

Om sønderjyske forhold i øvrigt kan nævnes, at de umiskendeligt tyske *Nørrechaussé* og *Sønderchaussé*, Åbenrå holdt sig til 2. verdenskrig, hvor de erstattedes af *Haderslevvej* henholdsvis *Flensborgvej*.

B. Afgang og tilkomst.

En række navne i de undersøgte byer forsvinder på naturlig måde, idet de gader, der bærer dem, bliver nedlagt. Det gælder i København tidligst flere gader i Vester Kvarter, fordi dette kvarter helt omlægges efter branden i 1728. Herved forsvinder *Store/Lille Sankt Clemens Stræde*, *Helligkorsstræde*, *Henrik Fyrens Gang* og *Antikvitetsstræde*. Efter branden i 1795 forsvinder bl. a. *Store Færgestræde*, *Højbrostræde* og *Kirkestræde* (mellem Skindergade og Dyrkøb). Tidligere var forsvundet *Skrædderboderne* (mellem Skoubogade og Gammeltorv), *Pædagogistræde* (østgående sidegade fra *Larslejstræde*) og fra dette århundrede skal anføres, at *Lille Brøndstræde* (mellem Lønporten og Landemærket) forsvinder i 1910, og at *Hummergade* forsvinder i 1958.

I Ålborg forsvinder bl. a. *Karen Poppes Gyde*, *Brødregyde*, *Gråbrødregyde*, *Hr. Oves Gyde*, *Torvegyde* og *Skottergården* (tidligere *Skottergyde*) – alle omkring sidste århundredeskifte.

I Ribe er ganske tidligt forsvundet *Skt. Klemens Gade* (efter Kinch 1869 en vestlig sidegade fra *Korsbrødregade*), *Peblingslippen* og *Skt. Mikkels Gade* (begge mellem *Puggaardsgade* og *Bispegade*).

I Nakskov gælder nedlæggelserne først og fremmest *Rebslagerstræde* og *Hans Bosens Stræde*.

Denne naturlige afgang kan ikke have den store interesse, fordi den rammer helt tilfældigt, og selv om den fortrinsvis rammer smågader og småstræder, bliver der ikke på den måde tale om systematisk afskaffelse af særlige for- eller efterledstyper (jfr. dog til dels om -gyde i Ålborg ovenfor).

Navneafgang på denne måde spiller heller ingen særlig rolle for den samlede navnebestand. Denne øges både relativt og absolut fra det tidligste, man kender til gadenavne, og det må i den forbindelse interessere, hvordan denne tilgang sker.

I tiden indtil 1857 må man i København regne med to navngivende faktorer: kongemagten og den menige befolkning. Den første faktor arbejder fuldt bevidst, og resultatet er som ovenfor gennemgået en lang række gruppebestemte navne givet i den første, særkøbenhavnske ekspansionsperiode. Efter denne glider kongemagten ud af billedet, og de få navne, der gives inden mærkeåret 1818, er folkelige dannelser, af hvilke i hvert fald *Kronprinsensgade* og *Kronprinsessegade* dog har krævet kongelig approbation. Fra 1818, hvor århundredets omdøbninger indledes, træder kongemagten via Danske Kancelli (siden 1848: Indenrigsministeriet) atter ind i billedet, idet der nu kræves kongelig resolution for ændring af navne, der har været optaget i skøder og andre retslige dokumenter. Denne praksis har ikke tidligere været aktuel, og den synes i hvert fald ikke at være i funktion ved ændringerne af de tidlige gruppe-navne (*Delfinstræde* til *Dybensgade* m. fl.). I den periode, der indledes i 1818, er det som nævnt Danske Kancelli/Indenrigsministeriet, der er den dominerende faktor, men de forskellige sager passerer dog gennem byrådet. Først fordi andragender om navneændring normalt indsendtes til dette, men også fordi kancelliet/ministeriet tilsendte det sagerne til udtalelse, og fordi det nye navn bekendtgjordes ved rådstueplakat. Der foreligger dog også i hvert fald ét eksempel på, at kongen personligt tog sig af en sag, nemlig da han havde lovet, at *Pindsvinegade* måtte blive opkaldt efter premierløjtnant og grosserer H. P. Lorentzen, der opførte nogle huse i denne gade. Ændringen vakte afgjort modstand, men man måtte bøje sig, og navnet *Lorentzensgade* toges i brug i 1854 (afskaffet i 1891).

I lov af 14. december 1857 flyttes den afgørende myndighed over til borgerrepræsentationen, idet det i § 9 hedder: »Naar en Gade eller Vei erklæres for offentlig, bestemmer Communalbestyrelsen, hvorledes den for Fremtiden skal benævnes. Ligeledes skal det herefter alene tilkomme Communalbestyrelsen at give de allerede bestaaende offentlige

Gader og Veie i Staden eller på dens Grund Navne, samt at foretage Forandringer i de engang bestemte Navne. Ogsaa kan Communalbestyrelsen paa vedkommende Privates Andragende bestemme Navne for Gader eller Veie, som ikke ere offentlige. Om Gaders eller Veies nye eller forandrede Navne udfærdiges offentlig Bekjendtgjørelse af Magistraten«. Som det fremgår af lovparagraffen får kommunalbestyrelsen kun myndighed over offentlige gader, men den kan bestemme navne for private gader og veje efter andragende fra vedkommende private. Denne bestemmelse synes ikke at have været taget i brug før omkring århundredskiftet, hvor en samlet kontrol med gadenomenklaturen i København med forstæder gøres nødvendig. I de følgende årtier indtil 1926 andrager en lang række private ejerlav om kommunal godkendelse af deres navne, og Fællesudvalget angaaende Gaders Benævnelse (oprettet af kommunalbestyrelsen i 1874) er i disse år travlt beskæftiget med navngivning af private veje. Ofte foreslår det nye navne, og i de fleste tilfælde erklærer ejerlavene sig tilfredse, men såfremt der ikke opnås enighed, kan kommunalbestyrelsen ikke modsætte sig, at der tages upraktiske navne i brug. Fra 1926 ophører disse kvaler for kommunalbestyrelsens gadenavneudvalg, idet lov nr. 85 af 31.03.1926 omfatter følgende passus som supplement til 1857-loven: »Til alle private Gader, Veje, Pladser og Stier, der udlægges efter denne Lovs Ikrafttræden skal Kommunalbestyrelsens Godkendelse af Navne indhentes. Det kan, forsaavidt angaar private Gader m.v., hvortil Kommunalbestyrelsen ikke tidligere har godkendt Navne, af Magistraten paabydes Ejerne af disse Gader m. v. at søge Navne godkendt af Kommunalbestyrelsen. Kommunalbestyrelsen kan dog ogsaa paa egen Haand fastsætte og forandre Gadebenævnelserne, naar den finder Anledning dertil. De af Kommunalbestyrelsen vedtagne Navne maa ikke senere forandres uden dennes Samtykke«.

Disse bestemmelser i 1926-loven er senere blevet suppleret med Regulativ af 14.09.1939 om Gadenavne, Husnumre og Matrikelnumre i Staden København udfærdiget i henhold til byggelov for staden København af 29.03.1939. I dette regulativs § 2 hedder det: ». . . Forslag om et Gadenavn kan ikke ventes vedtaget, saafremt det foreslaaede Navn i Skrift eller Tale kan forveksles med allerede eksisterende Navne indenfor Stadens eller de Omegnskommuners Omraade, med hvilke Magistraten samarbejder ved Navngivningen.

Fortløbende Gadestrækninger gives sædvanligvis samme Navn.

Gadenavnene bør saavidt muligt grupperes i naturlige Navnesystemer. Lokale Stednavne og andre Navne med Tilknytning til Stedet bør dog, for saa vidt Forholdene tillader det, fortrinnsvis komme til Anvendelse«.

Videre hedder det i § 13: »Nærværende Regulativ gælder saavel for offentlige som for private Gader samt for Færdelsarealer, der danner Adgang til Bebyggelse«.

1857- og 1926-lovene og 1939-regulativet danner i dag grundlaget for gadenavngivning i Københavns kommune.

I provinsen eksisterer der ikke den samme nære tilknytning til kongemagt/kancelli som i København, og man må stort set regne med, at der til helt op i vor tid er tale om folkelig navngivning (undtag dog Fredericia, jfr. ovenfor p. 123). Første gang købstæderne får mulighed for administrativt at gribe ind i gadenomenklaturen sker efter »Lov om Kjøbstadcommunernes Styrelse« af 26.05.1868, hvor de regler, der indførtes i 1857 for København efter indstilling fra byrådet og bifaldelse fra indenrigsministeren, kan udstrækkes til at gælde for den pågældende købstad.

I Ålborg, Nakskov og Ribe indføres reglerne samme år, dog med den reservation, at der i Ribe ikke gives lovhjæmmel til at ændre bestående navne, og man skal vel heri se en forklaring på, at der her ingen navneskifter finder sted i ny tid.

Samtidig med at 1926-korrektionen til den første lov fra 1857 gøres gældende i Københavns kommune, tilføjes det, at den »kan efter Indstilling af vedkommende Kommunalbestyrelse gøres gældende i Købstæderne og i Frederiksberg Kommune i den Udstrækning de stedlige Forhold maatte gøre ønskeligt«. På grundlag heraf arbejdes der nu i købstadskommunerne.

I landkommunerne med bymæssig bebyggelse (d.v.s. forstadskommuner) indføres 1857-lovens bestemmelse pr. 01.04.1925, og i 1932 i Vejvedtægten gives der disse kommuner bemyndigelse til at fastsætte og ændre navne på private gader og veje.

Baggrunden for lovrevisionen af 1926 var et ønske fra Københavns kommunalbestyrelses side, og det var motiveret med de kaotiske forhold, der var og ville blive på navneområdet, hvis kommunalbestyrelsen ikke fik hånd i hanke med udviklingen. I erkendelse af problemets vigtighed (postale og alment orienterende hensyn) havde Københavns kommune allerede i 1911 indledt et samarbejde med Frederiksberg og Gentofte kommuner om at undgå at give ens eller forvekslelige navne. Dette formål blev i 1925 udvidet til også at gælde bestræbelser på at søge identiske eller forvekslelige navne omdøbt. Baggrunden for dette samarbejde har lovene fra 1926 og 1932 på ingen måde fjernet, og det er siden starten stadig blevet udvidet, så at det nu omfatter 26 forstads- og oplandskommuner strækkende sig fra Hørsholm over Birkerød, Farum,

Slagslunde-Ganløse, Ballerup-Måløv og Høje-Tåstrup til Greve-Kildebrønde samt medtagende hele Amager.

Denne folkelige navngivning, der, som det indirekte fremgår af lovgivningen, var i funktion meget længe, har fremelsket grundstammen i vore byers gadenavne, og dens »arbejdsmetoder« skal her kort søges vurderet. Den folkelige, d. v. s. spontane, ubevidste navngivning søger altid at give den foreliggende gade det mest karakteristiske og bedst orienterende navn og er her helt på linie med den officielle navngivning. I højere grad end denne er den tillige tilbøjelig til at ændre navne, så at orienteringsværdien vedligeholdes. Til gruppenavngivning i større målestok savner den overblik, ligesom den står fremmed over for optagelse af ældre former eller anvendelse af ikke-stedtilknyttede memorialnavne (6), og den kommer på disse punkter til at stå i afgørende modsætning til den offentligt dirigerede navngivning.

Hvad de folkelige navne angår, må endnu et forhold påpeges. Man ved ikke, hvilke mennesker der har givet de folkelige navne, og man får det aldrig at vide, men der synes at være rimelighed i at antage, at det er gadens beboere, dens benyttere eller nærtboende mennesker, der har gjort det. For visse navnes vedkommende må man dog regne med, at de ikke skyldes beboerne. Det gælder de pejorative dannelser som *Skidenstræde* i København, Ålborg, Nakskov og mange andre byer og *Skidenslippe*, Ribe. Tillige vel de flere steder kendte sammensætninger med Jomfru-, hvortil *Møe Gyden*, 1682 i Ålborg sikkert skal henregnes, idet der med disse navne utvivlsomt sigtes til prostitution (jfr. GaG p. 114). Endelig må hertil regnes *Skvaldergade* i København, hvis den almindelige tolkning antages, samt det folkelige *Sladderrækken*, der kendes en overgang som betegnelse for husrækken over for *Wildersgade's* kaserne (jfr. også et navn som *Dyrkøb*).

(6) Blandt de alleryngste folkelige navne kan findes enkelte ikke-stedtilknyttede memorialnavne, således på Frederiksberg fra 1850-erne: *H. C. Ørsteds Vej* og *Ørstedsgade* (fra 1864: *Danmarksgade*) og fra 1870: *Bernstorffsvej* (fra 1928: *Danasvej*).

KAPITEL 13

Lån og påvirkning

Ovenfor er der i de forskellige kapitler gjort rede for navnetypernes mere eller mindre sikre oprindelse og udbredelsesområde og -alder. I dette afsnit bliver der derfor kun at beskæftige sig med nogle fænomener, der ikke naturligt har kunnet indpasses ovenfor, eller som fortjener en samlet behandling.

Hvad det centrale middelalderlige og nogenlunde tidligt eftermiddelalderlige navnestof angår, er det ikke muligt at påvise eller sandsynliggøre påvirkninger byerne imellem. Her må dog efter almindelig opfattelse undtages nogle såkaldte vandrenavne (jfr. Johs. Steenstrup: *De danske Stednavne*, p. 87), af hvilke *Kattesundet* har været udførligt behandlet ovenfor (se p. 43). Betegnelsen »vandrenavn« tilkendegiver den almindelige formodning, at visse navne er blevet spredt ud over store geografiske områder – somme tider over landegrænserne –, men man har i øvrigt kun uklare forestillinger om udbredelsesvejene og -årsagerne. Blandt disse vandrenavne skal nævnes de typiske *Ramsherred*, *Klingenberg*, *Helvede(gade)* og *Paradis(gade)*, der eksisterer og har eksisteret i en lang række danske byer, og som tillige kan findes syd og nord for landets grænser. Ingen af disse navne er kendt i de her specielt undersøgte byer, og der henvises til GaG p. 17 + noter og p. 116 f. + noter angående udbredelsen. Selv om Jomfrugader, -stier, o. s. v. er kendt i adskillige danske byer og i udlandet, skal man dog næppe regne med egentlig vandring, men snarere med parallelle dannelser, thi man bør være opmærksom på den formelle forskel, at de ovennævnte navne ikke ligner gadenavne. De har formentlig status som betydningssekundærer anvendt i sammenligningsøjemed. Om *Jomfrusti* i Haderslev (og Sønderborg) se Danmarks Stednavne IV p. 7, hvor der henvises til *Jungfernstieg* i Hamborg. Af typen *Jomfrugade* o.s.v. er utvivlsomt *Møe Gyden*, 1682 i Ålborg.

Når bortses fra *Stormgade* i Ålborg, der kendes fra Pontoppidans atlas, og som muligvis er dannet efter det københavnske *Stormgaden*,

1669 ff. (jfr. p. 49) (1), skal man næppe regne med at finde lån og påvirkninger vore byer imellem før det 19. århundredes ekspansionsperiode. Herfra skal dog som tidligere antydnet undtages Fredericia, se p. 123. Endvidere danner Rønne en undtagelse, idet en halv snes gadenavne, der kendes fra Taksationsprotokol 1761 kan føres tilbage til København. Navnene er givet af byfoged Selmer, fordi gader og stræder før hans tid ingen navne havde (se Danmarks Stednavne X p. 7, artiklen *Almegade* (der ikke er fra København!!)). Følgende navne overtages af Rønne: *Borgergade*, *Integade*, *Kattesundet?*, *Laksegade*, *Landemærket*, *Langelinie*, *Magstræde?*, *Silkegade*, *Skidenstræde* (2), *Stormgade?*. Ældst belagt i Taksationsprotokol 1761 er endvidere *Hallandsås* og *Købmagergade* i Neksø, der bærer umiskendeligt præg af at stamme fra København. Om *Hallandsås*, der i København tidligere brugtes om nuværende *Kongens Nytorv*, se p. 100. Belæg på de bornholmske navne, se Danmarks Stednavne X p. 7-15 og p. 87-88.

Udviklingen fra den anden ekspansionsperiodes begyndelse og helt frem til vore dage ledes på alle områder af København, og det er da med hovedstaden som kilde, man skal finde lån og påvirkninger inden for gadenavnene. At lån eller påvirkning går den modsatte vej, er der intet der tyder på, og periodens nye navnetyper optræder aldrig senest i København og normalt klart tidligst (3). I provinsen må således samtlige grupperdannelser med diverse forledstyper direkte eller via andre byer skyldes inspiration fra København, og det samme gælder de navne, der optager eller efterligner natur- og marknavne.

(1) De Stormgader, der findes i andre byer, er af ny dato, men det må formodes, at de er udtryk for lån i omtolket tilstand (i København: storm = angreb, i provinsen: storm = kraftig blæst).

(2) Det kan måske betvivles, at dette navn skulle stamme fra København i betragtning af, hvor almindeligt det er i hele landet, men forbindelsen til København bliver tydelig, når man kender omdåben *Skidenstræde* til *Krystalgade* i 1840, der er helt mage til omdåb i 1818 i hovedstaden.

(3) Forhenværende kontorchef Otto Mackeprang, Københavns rådhus, har venligt meddelt mig en undtagelse herfra, idet navnet *Snævringen*, der i 1926 blev foreslået for nuværende *Lillegade*, Valby var inspireret af den århusianske gade af samme navn.

Endvidere er efterledet -Brygge importeret fra Randers, idet dets opkomst skyldes forslag fra et borgerrepræsentationsmedlem af randrusiansk herkomst. Efterledet er i København tidligst i brug 1901 i *Kalvebod Brygge*, og forekommer nu i alt i fire navne. Oplysningerne om dette låneforhold stammer fra Kristen Møller: *Kåss og brygge*, 1968 p. 51 f., hvis kilde er borgerrepræsentationens forhandlinger.

Lån af enkelte københavnske navne kendes i de undersøgte byer formentlig i *Tagensvej*, Ålborg, men flere sikre eksempler herpå kan først påvises, når man kommer nærmere hovedstaden. Det gælder navne som *Købmagergade*, *Nørre Voldgade* og *Gyldenløvesgade* i Slagelse (danner gruppe på dette grundlag), *Købmagergade* i Vordingborg, *Købmagergade*, *Farimagsvej* og *Nordre Farimagsvej* i Næstved og *Købmagergade* i Fredericia.

Sådanne navneovertagelser er sjældne i dansk gadenavneskik, da man normalt har nøjedes med at hente inspiration i hovedstaden og ikke som i de sidstnævnte eksempler goldt har omplantet sær-københavnske navne til steder, hvor de ingen motivering har. I de tilfælde, hvor direkte overtagelse finder sted, bør man i de lånmottagende byer betragte de pågældende navne som betydningssekundærer, men de må dog til forskel fra andre betydningssekundærer analyseres som CB + CA-dannelser, fordi de ikke strukturelt kan erkendes som sekundære.

Også provinsbyerne imellem kan der foregå påvirkning og lån, hvis de ligger nogenlunde nær hinanden. Sådanne træk kan følgelig ikke påvises mellem de i dette arbejde undersøgte byer, men f. eks. *Smalle-sund* i Rønne og Hasle må være et lån det ene af stederne. Dette gælder vel ligeledes *Nyenstad* i Nyborg og Odense (om navnet i Nyborg, se Danmarks Stednavne XIII p. 21), og det er næppe heller tilfældigt, at man finder gader opkaldt efter venskabsbyer i Sønderborg, Åbenrå, Haderslev, Kolding, Vejle og i resten af Jylland kun i Århus, Ålborg, Nørresundby, Esbjerg og Lemvig.

Resultaterne af såvel dette som de foregående kapitler giver mulighed for at drage den konklusion, at landet er dækket af et netværk af linier angivende lån og påvirkning. Imellem disse linier, hvis hovedcentrum er København, ligger de gamle gadenavne i isolerede, men ligedannede enklaver, og dette billede brydes alene af enkelte vandrenavne, hvis udbredelseslinier går på kryds og tværs gennem landet.

SUMMARY

Introduction. The aim of this book has been to present a survey of the historical development of the name-giving of streets in Denmark. For this purpose four towns are selected as being representative of different regions of the land and varying sizes of towns, namely Copenhagen, Ålborg, Ribe and Nakskov.

Chapter 1. Taking as starting-point the diagram proposed by Lis Weise and John Kousgård Sørensen for a structural analysis of place-names with special reference to field-names (in *Marknavnestudier*, Copenhagen 1964, pp. 3 ff), an attempt is made to analyse the construction of a representative selection of street-names. It appears, however, that not all the street-name material can be analysed satisfactorily according to the Weise-Kousgård five-square diagram. This is because the fifth square in the diagram, the so-called final square, one of whose characteristics is that it contains peripheric, non-constituent elements of the place-names, can, when the stipulated procedure for the analysis is followed, in some cases contain such significant elements as *-gade* »street« and *-vej* »road«. The author, therefore, tentatively proposes a modification of the diagram to a four-square one. Such a diagram provides the most satisfactory basis for analysis of street-names.

Chapter 2. This chapter deals with the first elements in street-names, where such elements occur. The first elements are classified in ten sub-groups so that street-names whose first elements are semantically analogous are grouped together. The most significant feature about the sub-groups is the distinction between memorial names (A₉) and non-memorial ones (A₁₋₈ and A₁₀). The memorial names do not have any particular association with the streets that bear them. Groups A₁–A₈ and the first section of A₉ contain non-personal elements, while the second section of A₉ and A₁₀ contain elements denoting people, both appellatives and proper names.

Chapter 3 begins with a brief survey of the age and distribution of the most important traditional second elements. Contrasted with these elements are a large number of so-called modern final elements. These elements do not denote roads or streets, except in the context of street-

names. In the opinion of the author, however, they should be accepted as final elements because of their frequent occurrence in street-names.

Chapter 4 deals with street-names which, since they cannot be analysed into first and second elements, must be considered as simplex names. As far as possible they are grouped in the same semantic categories as the first elements in *Chapter 2*.

Finally, *Chapter 5* deals with some names which cannot be analysed according to the method described in *Chapter 1*. The most important of these are the so-called prepositional names, e.g. Under Elmene.

Chapter 6. This chapter deals with street-names which are assembled in name groups. The individual names do not differ from the single names treated in *Chapters 2–5* as far as their structure and semantic content are concerned. The main subject of the chapter is not, therefore, a new analysis of the names but an attempt to explain how, when and where the practice of grouping semantically related names arose. It is revealed that this system of name-giving has been employed in Copenhagen during two well-defined periods, namely 1: 1610–1670 and 2: from the 1850s to the present day. The three provincial towns, on the other hand, only have one such period, corresponding to the second Copenhagen period. To obtain some information as to the conditions necessary for the development of this method of name-giving, the author turns his attention to street-names in large towns in other countries. It is revealed that only in Amsterdam are names found in semantically related groups and that in this city such name groups are older than, and of the same type as, those in Copenhagen. The author also draws attention to some families of related names borne by ships in the Danish fleet. These are similar to groups of street-names in seventeenth-century Copenhagen. It seems most likely that both the Amsterdam street-names and the Danish ship-names contributed to the rise of grouped street-names in Copenhagen.

The nature of the grouped street-names in the period after 1850 does not in the early years differ in principle from that of the seventeenth-century names but in the course of the twentieth century, particularly in the period since the First World War, there has been a gradually increasing tendency towards the adoption of old minor names from the locality or imitations of these. This tendency often results in a looser semantic relation between the names in a group. In the names in question

the modern final elements referred to above (Chapter 3) are extremely frequent.

Chapter 7 deals with the age and distribution of the more loosely connected (i.e. non-constituent) elements found in street-names, namely adjectives, appellatives (rare) and proper names (all in pre-position), and prepositional elements (in post-position but rare). An account is also given of the titles which can be combined with personal names as first elements, although these titles are formally a constituent part of the street-name.

In *Chapters 8, 9, 10 and 11* the street-names are considered from a more restricted linguistic point of view. Chapter 8 contains a discussion of the rules which can be given for the compounding of the first and second elements (compounding with -s-, -e- or »zero«). In Chapter 9 an account is given of the circumstances attending on the use of the suffixed definite article in street-names. Particular attention is paid to the element -gade »street«. In the course of the first half of the nineteenth century this element passes from being generally employed in the definite form, -gaden, to only appearing in the indefinite form, -gade. It is shown that younger second elements such as -vej »road« and -Allé »avenue«, however, can still appear in definite form. Chapter 10 deals with the few known instances of folk-etymological interpretations of street-names and Chapter 11 with names where ellipsis must have taken place, both where the lost element is known and where the existence of such an element has only been assumed.

Chapter 12, which bears the title, »Variations in the street-name material«, deals first with changes of name. There are four kinds of reasons for such changes. The most interesting changes are perhaps those which are prompted by æsthetic considerations, e.g. Skidenstræde »Filthy Street« was changed to Krystalgade »Crystal Street« in Copenhagen in 1818. Mention is made of the natural depletion in the street-name material as a result of the closing of streets and there is a brief discussion of the present legislative background for the coining of new names.

Finally, *Chapter 13* contains some instances of one town's borrowing of street-names from another and of the influence exerted by the street-names of the individual towns on those of the others. The not unexpected conclusion is reached that in the majority of cases it is from Copenhagen that the names are borrowed. In fact, however, there are only a few instances where it can be proved that typically Copenhagen names have been adopted by the provincial towns.

Register

Bogstaverne K, N, R, og Å efter navnene betyder København,
Nakskov, Ribe og Ålborg.

- Abbedgade K 116
ABC Gade K 55
Abildgaardsvej Å 130
Abildkær K 92
Absalonsgade K 79, 128,
130, 203
A. Christiansens Vej K 64
Adalbert Strasse Sønder-
borg 205
Adelgade Fredericia 124
Adelgade K 112, 113
Adelgade Å 49
Adelgade, Gammel- K 157
Adelgade, Ny- K 157
Adels Gasse Fredericia
124
Admiralgade K 164, 199,
200
Admiralsgade K 200
Admiralsstræde K 164
A. F. Ibsens Vej K 92
A. F. Kriegersvej K 55
Agerbakken K 137
Agerbo K 89
Agermosen K 93
Aggersborggade K 172
Agnetevej Å 132
Ahlgade Holbæk 49
Ahlgade Holstebro 49
Ahlmannsvej Sønderborg
205
Ahorn Allé Å 85
Akademigade K 199
Akoleien straat Amster-
dam 120
- Aksel Møllers Have K 90,
204
Albert Skeels Gade R 63
Alderstrøst Passage K 83
Alexandravej K 129, 132
Alexandrasvej K 202
Algade Præstø 49
Algade R 58
Algade Å 49
Alhambravej K 38
Alkmaar Allé K 139
-allé 83
Alléen K 84, 100, 181
Allégade K 54, 84
Allégade Odense 101
Allégades Forlængelse
Odense 101
Alliancevej K 38
Almegade Rønne 211
Alsikemarken K 152
Alungade K 112
Amagerbrogade K 139,
179
Amagergade K 79, 189
Amagergade, Store-/Lille-
K 157
Amager Strandvej K 42
Amagerstræde K 79, 189
Amagertorv K 58, 195
Amaliegade K 113, 171,
174
Amaliegade mindre K 157
Amaliegade større K 157
Amerikavej K 38
Amicisvej K 69
- Anckersgade Sønderborg
205
Andemosevej K 105
Anders Sørensen Vedels
Vej R 99, 135
Ane Katrines Vej K 65
Anjeliersstraat Amsterdam
120
Ankermandsvej K 136
Annas Allé K 74
Annasvej K 56
Annebergvej Å 37, 179
Annegade mindre K 157
Annegade større K 157
Anne Maries Vej Å 48,
202
Anthoni strædit K 34, 174
189
Antikvitetsstræde K 205
Antonigade K 34, 174
Apollovej K 132
Arevænget Odense 181
Arkaderne K 98
Arkonagade K 128, 130
Arkturus Allé K 154
Arnestedet K 151
Arnesvej K 172
Arnesvej Å 172
Arnold Nielsens Boulevard
K 86, 171
Asavænget K 38
Asger Rygs Gade K 128
Asgårdsvej K 202
Asmussens Allé K 105
Asylgade K 164, 201

- Athensvej K 168
 Aurehøjvej K 155, 158,
 193
 Aurevang K 155, 158, 193
 Avedøreholmen K 91
 Avedøre Tværvej K 191,
 192
 Avedørevej K 191
 Avenavej N 38
 -avenue 87
 Avnbøl Allé K 139
 Axel Heides Gade K 134
 Axelhøj K 152
 Azaleavej K 140
 Aabenrae K 96
 Backersvej K 84
 Badehusvej Å 37, 179
 Badevejen K 78, 203
 Badhusstræde N 36
 Badstuegade R 36, 70
 Badstuestræde K 34, 190
 Bag Børsen K 102
 Bag Engvælen K 103
 Bagerensgade K 110
 Bagerstræde K 71, 79
 Baggensgade K 129
 Baggis pyth R 40, 183
 Bagstræde Nykøbing S. 54
 Bag Søndermarken K 102
 Bahnhofstrasse Sønder-
 borg 205
 Bakkegårds Allé K 37
 Bakkehøj K 54
 Bakken K 154
 Bakkesvinget K 54
 Bakkevej K 54
 Bakkevej Å 39, 49
 Bakkevænget K 95
 Bakkevænget Å 39, 49
 Bakkeåsen K 95
 Baldersvej N 132
 Ballerup Boulevard K 86,
 200
 Balsamgade K 108, 110,
 199
 Balsomstræde K 79
 Banebrinken K 89
 Baneengen K 151
 Banegårdspladsen Å 204
 Banegårdsvej K 64
 Banehegnet K 91
 Banemarksvej K 152
 Banemøllestræde K 79,
 203
 Banevejen Sorø 179
 Banevolden K 95
 Bangertsgade K 69
 Barkmøllevejen K 203
 Barkæret K 92, 154
 Barongade K 113
 Bathmængath R 70
 Batterivej K 154
 Baudessin Strasse Sønder-
 borg 205
 Bavnehøj Allé K 42
 Bavneporten K 93
 Bavnevangen K 152
 Bechagade R 196
 Bejsebakkevej Å 169
 Bekkasinevej K 153
 Bellevue Rudkøbing 98
 Bellevuevej Rudkøbing 98
 Bellmannsgade K 129
 Belvedere Svendborg 98
 Benediktevej Å 202
 Benekess stræde K 195
 Benickestræde K 68
 Bentzonsvej K 65
 Beravænget Odense 181
 Berenstraat Amsterdam
 121
 Bergersvej K 69
 Berlingsbakke K 89
 Bernhard Rees Gade Å 61
 Bernstorffsgade Å 202
 Bernstorffsvej K 65, 209
 Bianco Lunos Allé K 69,
 84
 Bianco Lunos Sideallé
 K 64
 Bindeleddet K 54, 55, 93,
 104
 Birkegade K 140
 Birkevej Å 141
 Birkevænget N 95
 Birkholmvej K 169
 Biskopgade, Gammel-
 R 70, 158
 Biskop Krags Vænge
 K 161
 Biskops Gårdsgade R 51
 Bispebakken K 137
 Bispebjerg Bakke K 89
 Bispebjergvej K 89
 Bispeengen K 90, 136
 Bispegade R 51, 70, 164,
 187, 205
 Bispegårdsgade R 187
 Bispelodden K 74, 106
 Bispensgade Å 70, 166,
 196
 Bispergade R 51, 164, 187
 Bispetorvet K 87, 195
 Bissensgade K 129
 Bitinget N 155
 Bjelkes Allé K 65, 84
 Bjørnebrogade K 34, 72,
 189, 194
 Bjørnegade K 189, 199
 Bjørnestræde K 108
 Bjørnsstræde K 69
 Blancogade K 55, 199
 Blegdamsstræde K 129
 Blegdamsvej K 80, 178
 Blegheusgang Å 80
 Blegen N 99
 Bleggårdsgangen Å 35
 Bleggårdsvej Å 35
 Bleggårdsvejen Å 80
 Blegheusgang Å 35
 Blidahpark K 133
 Blindestræde N 51
 Bloemstraat Amsterdam
 120
 Blommehaven K 155
 Blommestien K 155
 Bluevang Allé K 152
 Bygade K 112
 Blågårds Bredgade K 53
 Blågårdsgade K 37, 53
 Bobakken K 151
 -boder(ne) 87
 Bodilsgade K 128
 Bogfinkevej Å 105

- Bogtrykkervej K 136
 Boldhusgade K 34
 Bomsluttervej K 167
 Boomstraat Amsterdam
 120
 Bordingsvej R 63
 Borgem. Hans Busens-
 stræde N 161
 Borgergade Fredericia 123
 Borgergade K 77, 112,
 113, 166
 Borgergade Rønne 211
 Borgergade Å 67, 68, 202
 Borgersgade K 166
 Borgmester Christiansens
 Gade K 160
 Borgmester Peder Morten-
 sens Stræde N 68, 78,
 161, 196
 Borgmestervænget Å 95
 Bornholmegade K 113
 Borremosen K 93
 Borreportens Gade R 36
 Borringholmsgade K 113
 Borups Allé K 47, 78, 200,
 203
 Bostamose vestre og østre
 Stræde K 159
 Bothæmangathæ R 168
 -boulevard 85
 Boulevarden Å 35, 49, 80,
 86, 100, 180, 181, 204
 Brahesborg Allé K 131
 Branddammen K 90, 99
 Brandstrupstræde Å 35,
 78
 Braskens-Gyde Å 68
 Bredalsparken K 191
 Bredegade K 52, 165
 Bredegade N 51, 165
 Bredegade R 49, 165, 196
 Bredegade Å 165
 Bredekær Hedehusene 165
 Bredekær Kolding 165
 Bredeslippe R 49, 82, 165
 Bredestræde R 49, 165
 Bredesvinget K 155
 Bredevang Hillerød 165
 Bredevej Kolding 165
 Bredevej K 155
 Bredgade K 52, 53, 113,
 114, 165
 Bredgade N 165
 Bredgade R 165, 196
 Bredgade Å 49, 165
 Bredland K 92
 Bredslippe R 165
 Bredstræde Næstved 165
 Bremerholm K 52, 99,
 107, 191, 197
 Bresemanns Allé N 136,
 171
 Brettevillesgade Å 135
 Brinchs Have K 90
 Brinken K 154
 Broderskabsvej K 153
 Brogade K 35
 Brogade N 203
 Brolæggerstræde K 69, 71,
 195
 Brorsonsvej R 63, 135
 Brorsonsvej Sønderborg
 205
 Brostykket K 94
 Bryggerens Længe K 88,
 110
 Bryggerensvej K 72, 167
 Bryggergade K 71
 Bryggerigade K 71
 Bryggerlængen K 88, 199
 Bryggervangen K 95
 Bryhusgade K 34, 116
 Brødregade Å 81
 Brødregyde Å 70, 81, 166,
 186, 205
 Brødrene Reebergs Vej
 K 70, 161
 Brødrevej K 154
 Brøndbyvester Boulevard
 K 86
 Brøndbyøster Boulevard
 K 86
 Brøndstræde K 34, 195
 Brøndstræde, Store- og
 Lille- K 157, 205
 Brønshøjgårdvej K 170
 Brønshøjvej K 168
 Byagervej K 85
 Bybrostrædet N 36, 78
 Bygholmen Å 141, 153
 Bygholms Allé Århus 169
 Bygmestervej K 136
 Bygrænsen K 201
 Bygårdsstræde K 79
 Byhøjen K 151
 Bykæret K 92
 Bülowvej K 69, 78, 202
 Bürger Gasse Fredericia
 123
 Bysens strædhæ R 167
 Bystævnet K 151
 Bytinget K 155
 Byvangen K 155
 Byvej, Søndre- K 159
 Byvolden K 95
 Bækkedal Å 90
 Bærhaven K 151
 Bødelsgade R 70, 166
 Bødkegænge Rønne 81
 Bøge Allé Å 85
 Bøgevej N 41
 Bøhmensgade K 71, 202
 Bøllegård Allé K 169
 Bådsmandsgade over Van-
 det K 162
 Bådsmandsstræde K 71,
 79, 167
 Campergaden Helsingør
 50, 171
 Canienestrede K 79, 88,
 108, 164, 165
 Caningaden K 79, 110,
 164
 Cannickegade N 70, 196
 Cannickestrædeth K 71,
 157
 Caplanstrædet N 70, 196
 Cardinal-Gade K 116
 Carit Etlars Gade Å 61
 Carit Etlars Vej K 129
 Carl Bernhards Vej K 129
 Carl Danfeldts Allé K 70
 Carl Jacobsens Vej K 106
 Carlsro K 97

- Carstensgade K 129
 Catharinegade R 174
 Cattesvnd K 43, 45, 98,
 195
 Cebeliav-Gade K 115
 C.F.Gardes Allé K 65
 C.F.Richs Vej K 69
 Chr. Hansens Allé K 82,
 94
 Christallgade K 31, 53,
 79, 177, 197, 211
 Christen Bernekousstræde
 K 69, 171
 Christen Kolds Allé K 140
 Christian II's Gade Sønder-
 derborg 205
 Christianshavns Voldgade
 K 159
 Christian IX's Gade K 67
 Christiansdalsvej N 37
 Christian Svendsens Gade
 K 69
 Christian X's Allé K 67,
 204
 Christinevej Å 172
 Churførstegade K 116
 C.I.Brandts Vej K 202
 Citadelsvejen K 80
 Clare Bodher K 87, 189
 Classensvej K 78
 Cledebodegaden K 87, 98
 Clerckegade K 109, 112,
 113, 199
 Clerke Gasse Fredericia
 124
 Colbjørnsensgade K 134
 Cort Adellers Gade K 129
 Cortes Gyde Å 68
 C.V.E.Knuths Vej K 69
 C.W.Obels Plads Å 204
 Dag Hammerskjöld's Allé
 K 64, 204
 Dagmarsgade K 129
 Dagmarsgade R 172
 Dagmarsvej K 129
 Dagvej K 154
 Dalbugten K 152
 Dalgas Avenue Århus 87
 Dalgas Boulevard K 65,
 86, 135, 202
 Dalgasgade Å 61
 Dalgasvej K 202
 Dalsvinget K 94
 Damhus Boulevard K 86
 Damhusdalen K 42, 90,
 200
 Damhusdalsvej K 42, 90,
 200
 Damhusengvej K 42, 90,
 200
 Damtofte nordre og
 søndre Stræde K 159
 Damvej R 40
 Damvejen R 179
 Danagade N 59
 Danas Allé K 60
 Danas Boulevard K 60, 86
 Danasvej K 59, 65, 139,
 209
 Danavej K 59
 Danmarksgade Esbjerg
 201
 Danmarksgade Fredericia
 123, 124
 Danmarksgade K 59, 60,
 112, 139, 168, 201,
 209
 Danmarksgade Å 59, 168
 Danmarks Torv K 112
 Danmarksvej K 59
 Dannebrog's Allé K 59,
 60, 84
 Dannebrog's Boulevard
 K 59
 Dannebrogsgade K 59,
 60, 101, 128, 130, 138
 Dannebrogsgade Å 131
 Dannebrog's Tværgade
 K 37
 Danske Gade Fredericia
 123
 Degnebakken K 137
 Degnelodden K 74, 106
 Degnelodden Å 74, 93,
 106
 Degnemose Allé K 42
 Degnestavnen K 137, 164
 Delfingade K 109
 Delfinstræde K 41, 107,
 108, 195, 206
 Delmenhorstgade K 112
 Diagonalvej K 53
 Dianavej K 132
 Dickens Allé K 130
 Didrik Badskeerers Gang
 K 69, 80
 Digestykket K 152
 Diget K 154
 Digevej K 90
 Dirick Badschers gang
 K 69, 80
 Diskovej Å 131
 Ditmarskengade K 112,
 168
 Doktorens Gyde Å 70, 81
 Doktorhaven K 72
 Doktor Willes Vej K 161
 Drejøgade K 139
 Dronning Dagmars Vej
 R 135, 161
 Dronningens Bredgade
 K 114, 158
 Dronningensgade Frederi-
 cia 123
 Dronningensgade K 112,
 113, 114
 Dronningens Gaard N 36,
 188
 Dronningensstræde N 36,
 66, 188
 Dronningens Tværgade
 K 52, 113, 114, 158,
 191
 Dronningens Tværvej
 Å 158
 Dronninggaden K 108
 Dronning Louises Vej
 K 67
 Dronning Olgas Vej
 K 160
 Dronningsgade R 66
 Drosselvænget R 153
 Drost Peders Vej R 161
 Dræbyvej K 139

- Duebrødrevej Å 67
 Duens Kvarter K 92
 Dueoddevej K 139
 Duevej Å 105, 153
 du Plats Gade Sønderborg 205
 Dybbølgade Å 131
 Dybbølgade K 138
 Dybøngsgade K 41, 57, 98, 107, 108, 167, 195, 206
 Dybet K 41, 98, 107
 Dynamovej K 154
 Dynkarken Århus 98
 Dyrehegnet K 201
 Dyreværnsvej K 57
 Dyrkøb K 97, 205, 209
 Dyssebakken K 155
 Dyssegårdsvvej K 155
 Dyssevænget K 84
 Dæmningen N 63
 Dæmringsvej K 154
 Dänische Gasse Fredericia 123
 Døllevangen K 154
 Eddagården K 90
 Edisonvej K 202
 Edithsvej K 172
 Edithvej Å 172
 Edvard Weie Vænget Odense 181
 Egebjerg Allé K 204
 Egebjergvej K 155
 Egelantiersstraat Amsterdam 120
 Egernevej K 45
 Egesvinget K 155
 Egetofte K 94
 Egevang K 180
 Egevangen K 180
 Egevalden K 95
 Eggertsvænge Svendborg 181
 Egholmsgade Å 202
 Egholmsvej Å 169, 202
 Egholmvej K 169
 Egilsgade K 133
 Einar Holbølls Vej K 202
 Elandstraat Amsterdam 121
 Elefantgade K 88, 164, 199 f
 Elefantlængen K 88, 199
 Elefantstrædet K 88, 108
 Elektricitetsvej N 37, 58, 188
 Ellehammersvej K 135
 Ellensvej K 132
 Elme Alle Å 85
 Elmegade K 140
 Elmevej N 164
 Elmevej R 141
 Elmquist-Boulevarden Å 61, 86, 173, 180, 181, 204
 Elsdyrsgade K 109, 110
 Elsdyrstræde K 110
 Elvej N 37, 188
 Elverbo K 89
 Emdrup Engvej K 159
 Emdrup Vænge K 95
 Emil Slomanns Vej K 135
 Emilsvej K 64
 Endeløs Stræde K 52
 Energivej K 154
 Engdals Allé K 84
 Engdiget K 90
 Engdraget K 90
 Engelborg Å 98, 196
 Enghavevej K 42, 179
 Enghavevej Å 39
 Enghavevej, Lille- K 157
 Englandsvej K 130, 169, 179
 Englodden K 73, 74, 85, 88
 Englods Allé K 73, 74, 85, 88
 Engtoften N 94
 Engvej K 42
 Engvej N 41, 80
 Engvej R 40, 164
 Engvej Å 39
 Engvejen Nykøbing F. 179
 Enhjørningsgade K 199
 Enhjørningstræde K 108
 Enighedsvej K 56, 57, 202
 Erik Ejegods Gade K 128
 Eriksgade K 128
 Eriksholmvej K 140
 Erlingsvej N 62
 Ernst Meyers Gade K 129
 Esbern Snares Gade K 128
 Eschrichtsvej K 130
 Eskildsgade K 78, 128, 203
 Eskilbjerg K 89
 Espøgårdsvvej K 37
 Espensvænge K 95
 Esthersvej K 133
 Estlandsgade K 59, 129, 138
 Ewaldsgade K 129
 Eversvej K 69
 Faksegade K 192
 Fakse Tværgade K 192
 Falen Odense 101
 Falens Forlængelse Odense 101
 Falkevej R 153
 Falkevej Å 105, 164
 Falkoner Allé K 84, 179, 190
 Farimagsgade, Øster-, Vester- og Nørre-, K 157
 Farimagsvvej Næstved 212
 Farimagsvvej, Øster- og Vester- K 157
 Farimagsvænge K 80
 Farregadenn K 34, 189
 Farupvej R 33
 Farverensstræde N 68, 71, 166
 Farverensvej Å 137
 Farvergade K 32, 34, 189
 Farverland K 92
 Fasanvej K 178
 Fasanvej R 153
 Fasanvej Å 105
 Fasanvej, Nordre-, Søndre-, Østre- K 48, 157, 190
 Fasanvej, Nordre- Næstved 212

- Fasanvænget K 153
 Fastings Allé N 85
 Fattigfolks gyde Å 70
 Femte Juni Plads K 60
 Filstedvej Å 37
 Finlandsgade Esbjerg 201
 Finlandsgade K 78, 202
 Finsensgade Sønderborg
 205
 Finsensvej K 198, 200
 Finsensvej R 62
 Fiolstræde K 41, 157,
 184, 197
 Fiolstræde, Lille- K 157
 Fiskedamsgade K 78, 201
 Fiskergade R 44, 70
 Fiskerihavngade K 53
 Fiskerstræde K 71
 Fiskervænget K 136
 Fisketorvet K 58
 Fjordgade Å 39, 81, 179
 Fjordgyden Å 81, 163
 Flakholmen K 151
 Flegborg Vejle 99
 Flegborggade Vejle 99
 Flegmade Vejle 99
 Flensborgvej Åbenrå 205
 Flintevej Å 49
 Flodens Gade K 113
 Floras Allé K 84
 Flyndergade K 115
 Flådensgade K 113
 Fogedmarken K 93, 136
 Folke Bernadottes Allé
 K 203
 Folkets Allé K 84, 153
 Forbindelsesvej Roskilde
 54
 Fordresgårdvej K 202
 Forhåbningsholms Allé
 K 84
 Formosavej K 202
 Fortunparken K 93
 Fortunstræde K 35
 Fortvej K 202
 Frankrigsgade K 139
 Frankrigshusene K 91
 Fredensgade K 56, 59, 202
 Fredensvej (flere eks.)
 K 56
 Fredericiagade K 55, 60,
 109, 199
 Fredericiagade Å 131
 Frederiksberg Allé K 33
 Frederiksberg Alleegade
 K 159
 Frederiksberg Bredegade
 K 52, 53, 159
 Frederiksberggade K 33
 Frederiksberg Smallegade
 K 159
 Frederiksborggade K 33
 Frederiksborgvej K 33,
 170
 Frederiksgade K 172
 Frederiksholms Kanal
 K 41, 114, 116, 118,
 199
 Frederikssundsvej K 33,
 170, 179
 Frederikstadvej Å 60
 Frederiksvej K 136
 Frederik VII's Gade
 K 129
 Frejagade Å 48
 Freuchensgade N 62, 204
 Freundsgade K 128
 Friderichsberg Gade K 33
 Fridtjof Nansens Plads
 K 203
 Frihavnsvej, Søndre-
 K 203
 Friheden N 98
 Friheds Allé N 57
 Frihedsvej K 153
 Frisenborg Å 98, 196, 202
 Fristedet K 94
 Fruegade N 52, 198
 Fruevej K 154
 Frugthegnet K 91
 Fru Gyllembourgs Vej
 K 160, 200
 Frydsvej, Lille- K 78
 Frøndevej K 154
 Frøsløvvej K 168
 Fuglebakkevej K 153
 Fuglevangsvvej K 42, 80
 Fuglevænget Å 44
 Fuglsangvej N 140
 Funkiavej K 140
 Fynsche Gasse Fredericia
 123
 Fynsgade Fredericia 124
 Fynsgade K 139, 168
 Fynske Gade Fredericia
 123
 Fyrrevænget Å 39
 Fyrstengade K 113
 Fægade K 112
 Fægdyden K 45, 81
 Fællediget K 90
 Fælledfold K 143
 Fælledvej K 42, 178
 Fælledvej Å 39
 Fælledvejens Passage
 K 83
 Fællesskabsvej N 57, 167
 Færgestræde, Lille- K 156
 Færgestræde, Store-
 K 156, 205
 Færgestrædet K 34
 Følfodvej K 201
 Førstens Gade K 113
 Gabels Gade Å 61, 68
 -gade 74
 Gadekærvej K 151
 Gadelandet K 92, 151
 Gallemosevej N 41
 Gammelager K 89
 Gammelgrav K 90, 143
 Gammelgravsvej N 203
 Gammel Køge Landevej
 K 158
 Gammel Mønt K 97
 Gammel Strand K 157
 Gammeltorv K 87, 195,
 205
 Gammeltorv Å 48
 Gammelvagt K 157
 -gang 80
 Gartnergade K 71, 202
 Gartnerhaven K 91
 Gasvej Holbæk 188
 Gasvej K 178, 188

- Gasvej N 37, 58, 80, 188
 Gasværksvej Hasle 82
 Gasværksvej K 37, 188
 Gedvad K 94, 152
 Geelsmark K 152
 Geibelstrasse Sønderborg 205
 Gemmet K 100
 Genboløs Nibe 98, 193
 General Bahnsons Vej K 160
 Genforeningsplads K 60
 Gennem Lunden Holstebro 103
 Gennemløbet K 151
 Gentofté Allé K 204
 Georgsvej K 129
 Gerdasvej K 132
 Gernersgade K 109, 199, 201
 Geysers Allé K 84
 Gigesti K 82, 94, 154
 Gimles Allé K 84
 Gisselfeld Allé K 140
 Giørtzvej R 68, 80
 G(j)enboløsgade Nibe 193
 Gladsakse, Høje- K 96, 158
 Glamsbjerg Sidevej K 201
 Glamsbjergvej K 139, 201
 Glasvej K 58
 Glentevej K 153
 Glentevej Å 105
 Glommensgade K 168
 Glænøgade K 97
 Godtgemt K 104
 Godthåbs Allé K 42
 Godthåbs Have K 90, 204
 Godthåbsvej K 37, 157, 178, 200
 Godthåbsvænget K 95
 Goethegade Sønderborg 204
 Goethestrasse Sønderborg 204
 Gorkis Allé K 130
 Gormsgade K 129
 Gothersgade K 108, 112, 114, 142, 171, 181, 195
 Gotherstorv K 112
 Gottergaadenn K 171
 Goudbloemstraat Amsterdam 120
 Goudsbloemsteegje Amsterdam 120
 Grandalen K 90, 152
 Granhøjen K 91
 Granvej Å 158
 Granåsen K 95
 Gratanisgade Å 174
 Gravbrønd Stræde K 34
 Graven Å 99
 Gravene R 59, 99, 164
 Gravensgade Å 39, 164, 166
 Gravensgade, Øster- Å 98, 196
 Gravervænget K 137
 Gravsgade R 59, 99, 164, 188
 Gravsogn, Ny- R 59, 164,
 Greisvej K 133
 Grenåvej Århus 138
 Grevegade K 113
 Griffenfeldsgade K 65
 Grostedet K 94
 Grotumsgade Å 68, 174
 Grundtvigsvej K 64, 192
 Grundtvigs Sidevej K 192
 Gruts Allé K 65
 Grydergade R 51, 58, 70, 188
 Grysagervej K 42
 Grænsevej Å 166
 Græsbøl Allé K 139
 Græsdammen K 90
 Grønager K 180
 Grønbakken K 141, 191
 Grøndalen K 141
 Grøndals Parkvej K 42
 Grøndalsvej K 42
 Grønergathæ R 50, 70, 74
 Grønjordsvej K 53
 Grønlands Torv Å 131
 Grønlandsvej K 41, 114, 195
 Grønlannd K 114, 195
 Grønlændertorv K 114
 Grønne Allé N 41, 52
 Grønnegade K 31, 39, 52, 74
 Grønnegade R 39, 50, 51, 164, 165, 183
 Grønnegade Å 49, 80, 198
 Grønnegade, Store og Lille- K 157
 Grønnegangen Å 49, 80, 90, 198
 Grønneholmen K 180
 Grønnehøj K 91
 Grønneled K 93, 180
 Grønnemose Allé K 105
 Grønne(r)gade R 50, 165, 171
 Grønnești K 94
 Grønnevang K 90
 Grønnevej K 43, 94
 Grønsngade Holstebro 165
 Grøntofte K 180
 Grønvangen K 141, 191
 Grønvej N 41, 52
 Gråbrødre K 193
 Gråbrødregade R 36, 46, 70, 187
 Gråbrødregade Å 81
 Gråbrødregade, Nørre og Sønder- R 158
 Gråbrødregade Å 205
 Gråbrødre Kloster Gade R 36, 187
 Gråbrødrestreæde K 34, 71, 190
 Gråbrødretorv K 64, 197
 Gugvej Å 33, 80, 179
 Guldbergsgade K 64, 202, 203
 Guldbergsgade, Lille- K 65, 157, 202, 204
 Gulnarevej K 134
 Gunløsgade K 133

- Gunnarsvej K 132
 -gyde 81
 Gyden 181
 Gyldenløvesgade Slagelse
 212
 Gylfegade K 203
 Günthers Passage K 83
 -gænge 81
 Gærdebred K 143
 Gærdebuen K 89
 Gærdet K 154
 Gørtlervej Å 137, 166
 Gøteborgvej Å 60
 Gåsegade K 34, 45, 109,
 189
 Gåsestræde Svendborg 45
 Gåsetorvet N 45
 Haderslevvej R 33
 Haderslevvej Åbenrå 205
 Hadsundvej Å 33
 Hagavej K 106
 Halfdangsgade K 133
 Hallandsgade K 202
 Hallandsås K 100, 211
 Hallandsås Neksø 211
 Halmstræde K 199
 Halmtorvet K 101
 Hamlets Allé K 202
 Hamlets Passage K 69, 83
 Hampeland K 92
 Hanevadsvej K 200
 Hanevadsvej, Gammel-
 K 201
 Hans Bosens Stræde N 68,
 171, 206
 Hans Bruuns Vej K 65
 Hansstedvej K 190
 Harald Hejns Allé K 200
 Hardangergade K 78, 201
 Hardenbergvej N 140
 Haregaden K 108
 Haremosen K 152
 Harevænget K 153
 Harrestrup Allé K 191
 Harrestrupvang K 191
 Hartenstraat Amsterdam
 121
 Hassel Allé Å 166
 Hasserisgade Å 33
 Hasserishøj Å 91, 158
 Hasserisvej, Gammel- Å
 158
 Hattensens Allé K 84
 Hauchsvej K 129
 Hausergade K 32, 172
 Havedal R 90
 Havekrogen K 151
 Haveselskabetsvej K 167
 Havestykket K 94
 Havnelodden Roskilde 74
 Havrevangen Å 95, 141
 Havrevej K 140
 Havsgårds Tværvæg K 191
 Havsgårdsvejs Tværvæg
 K 191
 Hazenstraat Amsterdam
 121
 H.C.Andersens Boulevard
 K 86, 114, 116, 118,
 203
 H. C. Andersens Gade
 K 203
 H.C.Andersens Gade
 Sønderborg 205
 H.C.Ørstedesvej K 65, 209
 Hebbelstrasse Sønderborg
 205
 Hedemannsgade K 129
 Heerengracht Amsterdam
 119, 120
 Hegnet K 154
 Hegningen K 99, 143,
 151
 Hegnshusene K 91
 Heibergsgade K 134
 Heibergsvej Å 130
 Hejmdalsgade N 132
 Hejrevej Å 105
 Heklas Allé K 84
 Helgenæsvej N 41
 Helgesensgade K 129
 Helgolandsgade Sønder-
 borg 205
 Helgolandsgade Å 131
 Hellekisten K 154
 Hellerup Allé K 69, 84
 Hellerupvej K 33
 Hellig Anders Vej
 Slagelse 161
 Helliggejststræde, Lille-
 og Store- K 34, 65, 71,
 79, 80, 157, 189, 197,
 201
 Helligkorsstræde K 34,
 189, 205
 Helsingørgade K 33, 112,
 113
 Helt Gade K 115
 Helvede Kerteminde 35
 Helvedebakke Holbæk 35
 Helvede (gade) 210
 Helvedegade Skelskør 35
 Helvedesgade Randers 35
 Hendrick Fyringsgang
 K 69
 Hendriksholms Boulevard
 K 86
 Henningsens Allé K 69,
 84
 Henriettevej K 200
 Henrik Fyrens Gang
 K 69, 205
 Henrik Hertz Vej K 64
 Henrik Ibsens Vej K 129
 Henrik Rungs Gade K 65
 Herbergvejen K 178
 Herlev Stationsvej K 37
 Herlufsholmvej K 84
 Herluf Trolles Gade
 K 129
 Herluf Trolles Vej K 65
 Hermelinvej K 90, 200
 Hernn Gasse Fredericia
 124
 Herregade Fredericia 124
 Herregade K 112
 Hersegade Roskilde 45
 Hesselvang K 95
 Hestegade K 112
 Hestemøllergade K 34
 Hestemøllestræde K 34
 Hesteskoen K 100
 Himmerigsstræde Malmø
 35

- Hindegade K 108, 113
 Hindelængen K 88
 Hindestræde K 79, 88
 Hjalmar Brantings Plads
 K 204
 Hjaltsevvej K 132
 Hjelmestald Å 97, 183
 Hjemmevej K 154
 Hjermvej K 38
 Hjertensfrydsgade K 109
 Hjortegade K 110
 Hjortelængen K 88, 199
 Hjortestræde K 88, 108,
 164
 Hjulets Kvarter K 154
 Hjulmagerstien K 137
 Hjørnelodden K 74, 93
 Hobro Landevej Å 160
 Hobrovej Å 33, 160
 Holbergs Allé K 84
 Holbergsgade K 134
 Holbergsgade Å 61
 Holcks Plads K 64
 Hollændergade N 70, 167
 Hollændervej K 67
 Holmands Reveer K 99,
 185
 Holmbladsgade K 64, 78,
 139
 Holmensgade K 31, 99,
 107, 197
 Holmens Kanal K 107,
 199
 Holmens Revir K 185
 Holmevej K 91
 Holmevej R 40
 Holsteinsche Gasse
 Fredericia 124
 Holsteinsgade K 112, 168
 Holstenske Gade Frede-
 ricia 124
 Holtevej, Gammel- K 160
 Hoppens Længe K 88
 Hornfiskestræde K 115
 Horsedammen K 152
 Horsefold R 44, 99
 Horsetorv R 44, 164
 Horsgang R 44, 80
 Houmanns Allé K 69
 Hovedgade K 53
 Hovedgaden K 53
 Hovedgangen K 141
 Hovedvej K 54
 Howitzvej K 198, 200
 H.P.Larsensvej K 42
 Hr.Hennekes Vej Å 161
 Hr.Oves Gyde Å 68, 161,
 205
 Huidenstraat Amsterdam
 121
 Hukken Å 100
 Humlebakken Å 141
 Humlebjerg K 89
 Hummergade K 107, 108,
 205
 Hundegade K 110, 199
 Hundegade R 44, 49, 68,
 164, 196
 Hundeklemmen Å 100,
 196
 Hundestræde K 108
 Husumvej K 200
 Hvalens Kvarter K 153
 Hvalfiskkanal K 115
 Hvedevænget Å 141
 Hveensvej K 131
 Hvidevej K 53
 Hvidovre Boulevard K 86
 Hvilervej K 154
 Hvillingestrædet K 115
 Hvælvingen K 199
 Hygge Allé Esbjerg 56
 Hyltebro K 190
 Hyskenstræde K 31, 34,
 68, 184, 194
 Hyskenstræde, Gamle-
 K 156
 Hyskæstrædet K 194
 Hærstræde 66
 Høeghs Allé K 153
 Høeghsmindevej K 37,
 153
 Højager K 30
 Højagervej K 30
 Højbovej K 105, 152
 Højbroplads K 31
 Højbrostræde K 34, 205
 Højbådsmansgade K 108
 Højdedraget K 157
 Højderyggen K 100
 Højdevangs Allé K 42
 Højdevej K 54
 Højdevej Å 49
 Høje Abild K 157
 Højenhald K 101, 135
 Højevej N 51
 Højlandsvej K 105
 Højmarksvej K 105
 Højmosevej K 105, 152
 Højskole Allé K 140
 Højstens Boulevard K 86
 Højtoftevej K 105
 Højvangsvej K 105
 Høkerboderne K 89
 Hørdumsgade K 130
 Hørhaven Å 141
 Hørsegade Roskilde 45
 Høstbuen K 154
 Høstvej K 155
 Høtoften K 152
 Høvedstensvej K 191
 Høvænget R 95
 Ida Maries Vej Å 172
 Idrætsalléen K 204
 Idrætsvej K 57, 166
 Idrætsvej Å 57, 166
 Idsted Gade, Lille- K 157
 Idylvej Thisted 56
 Immerkær K 92
 Indegade K 52
 Indelukket K 100
 Industriparken K 57, 93
 Industriskellet K 94
 Industrisvinget K 57
 Industrivej K 57
 Industrivej R 57
 Ingemannsvej N 62, 130
 Ingevej K 132
 Ingolfs Allé K 84
 Ingstrup Allé K 168
 Integade K 52, 191
 Integade Rønne 211
 I Pilene Svaneke 103

- Ippegaath R 50
 Irlandsvej K 202
 Irmavej Å 172
 Irmingersgade K 129
 Islands Brygge K 133, 134, 139
 Islandsgade Esbjerg 201
 Islevhusvej K 179
 Islevmark K 93
 Istedgade K 138, 157, 168, 179
 Istedgade Å 131, 168
 Jacob Appels Allé K 140
 Jacob Langes Vænget Odense 181
 Jacob Skomagere Vej Å 134
 Jacobys Allé K 105
 Jagtvej K 138, 178, 179
 Jan Steenkuhles gange K 69
 Januarvej Århus 155
 Jens Bangs Gyde Å 68
 Jensen Klints Plads K 64
 Jens Jensens gang K 69
 Jens Jespersens Slippe R 82, 196
 Jeppes Allé K 134, 172
 Jeppevej Å 172
 Jerichausgade K 129
 Jernbanegade N 37, 78, 203
 Jernbanegade Sønderborg 205
 Jernbanegade Å 37, 202
 Jernbanevej K 57
 Jernbanevej Å 78, 202, 203
 Jernbanevej, Gammel- K 157
 Jerngade K 112, 195
 Jernkærvej R 33
 Johannesmindevej Å 37
 John F. Kennedys Plads Å 204
 John Tranums Allé K 135
 Jomfru Ane Gade Å 68, 161, 172, 174
 Jomfrugade Å 210
 Jomfrusti Haderslev 210
 Jomfrusti Sønderborg 210
- Jonas Lies Vej K 130
 Jonkersstraat Amsterdam 119
 Jorcks Passage K 83
 Jordaens Allé K 85
 Josteinsvej K 134
 J.P.E. Hartmanns Allé K 171
 Jungfernstieg Hamborg 210
 Jupitervej K 132
 Jutische Gasse Fredericia 123
 Juul Steens Allé K 204
 Jyllandsgade Fredericia 124
 Jyllandsgade K 113, 168
 Jyske Gade Fredericia 123
 Jväs kylävej Esbjerg 60
 Jægersvinget K 94
 Jævndøgnsvej Århus 115
 Jødevejen K 203
 Jødevejen N 179, 203
 Kabellejevej K 140
 Kabliaugade K 115
 Kacke Vadet Å 99, 182
 Kagua Å 182
 Kaiser Wilhelm-Allee Sønderborg 205
 Kalkbrænderivejen K 80
 Kalvebod Brygge K 211
 Kalvebod Pladsvej K 159
 Kalvebod Skrågade K 53
 Kalvebod Tværgade K 53
 Kamelgade K 153, 164, 165, 199
 Kamelstræde K 108
 Kampergade Helsingør 50, 171
 Kanalbuen K 89
 Kanalgade K 164
 Kaningade K 79, 110, 164
 Kaninlængen K 88, 199
 Kaninstræde K 79, 88, 108, 164, 165
 Kannikegade N 70, 196
 Kannikestræde K 71, 157
 Kannikestræde, Store og Lille- K 157
- Kapervænget K 136
 Kaplanstræde N 79, 196
 Karbergs Allé N 85
 Kardinalgade K 116
 Karen Poppes Gyde Å 68, 81, 205
 Karens Gade R 174
 Karlstads Allé K 135
 Kaserne Boulevard Århus 86
 Kasernegade Sønderborg 205
 Kasernenstrasse Sønderborg 205
 Kastanieallé Sønderborg 205
 Kastanie Allé Å 85
 Kastanien Allee Sønderborg 205
 Kastetvej Å 33
 Kastetvej, Ny- Å 158
 Kattegaden K 79, 108
 Kattesund 82
 Kattesund K 43, 98, 195
 Kattesund N 45, 99
 Kattesund Å 43, 99
 Kattesund, Lille- Å 158
 Kattesundet 210
 Kattesundet K 31, 98, 99, 195
 Kattesundet Rønne 211
 Kattesundet Å 39, 43, 164
 Kattesundsgade Å 43, 99
 Kattevad Å 44, 95, 182, 187
 Kaye rødgade Å 61, 171
 Keizersgracht Amsterdam 119
 Keizersstraat Amsterdam 119
 Kejsergade K 52, 116
 Keplersgade K 130, 131
 Kettevej K 190
 Kildeager K 89
 Kildeholm K 91
 Kildemosen K 152
 Kildevældets Allé K 167
 Kildevænget K 42

- Kildeåsen K 152
 Kinchsvej R 136, 171
 Kiplings Allé K 130
 Kirkebroen K 89
 Kirkegade K 112
 Kirkegaden K 34
 Kirkegyde A 35, 68
 Kirkegydes Vandgyde A 81
 Kirkegårdsvej A 37, 80
 Kirkestræde K 157, 205
 Kirkestræde N 36, 196
 Kirkestræde A 78, 196
 Kirkestræde, Lille- og
 Store- K 34, 157
 Kirkevejen A 179
 Kirsten Kimers Vej K 134
 Kiødmangergade K 71
 Kjærsmøllevvej A 37
 Klareboderne K 87, 189
 Klausdalsbrovej K 37
 Kleinsgade K 135
 Klerkegade Fredericia 124
 Klerkegade K 109, 112,
 113, 199
 Klingenberg 210
 Klingseyvej K 64, 172
 Klinkestræde Sønderborg
 205
 Klirevænget K 95, 153
 Klokkemagervej K 136
 Klokkens Kvarter K 92
 Klokkerbakken K 137
 Klokkerhøjen K 98, 137
 Klokkervangen A 106
 Klokkestøbergade A 68, 70
 Klokkestøbergadens
 Vandgyde A 81
 Klostergade N 36, 166
 Klostergade R 36
 Klosterjord A 99
 Klostermarken A 39, 93
 Klostermarksvej K 169
 Klostermarksvej A 39, 93,
 169
 Klosterstræde K 34, 78
 Kloster Torv A 204
 Klædebodegade K 87, 98
 Klædeboderne K 87
 Klædebo Parkallé K 42,
 159
 Klædemålet K 101
 Kløver Allé K 64
 Kløvermarksvej K 42
 Knabberup strede, Store-
 och liden- K 183
 Knabrostræde K 32, 34,
 52, 183, 184
 Knaderup Strede K 183
 Knadrød stræde K 183
 Knagers Strede, Store- og
 Liden- K 183, 184
 Knagerygstrede K 52, 183
 Knagerødstræde, Store-
 og Liden- K 157, 183
 Knagrøgstrede K 52, 183
 Knud Lavards Gade
 K 128, 129
 Knud Rasmussen Vej A
 130
 Knudsgade K 78, 128,
 203
 Knudsvej K 64
 Knudsvej K 132
 Knæbjerg K 89
 Kobbergade K 112
 Kobbergade Tønder 58
 Kobbervej K 154
 Kochstred K 110
 Kogade N 45, 62, 163,
 204
 Koglevej K 155
 Kokegade K 45, 79, 110,
 197, 199, 201
 Kollelevbakken K 137
 Kollemosevej K 155
 Kollevvej K 155
 Kollevænget K 155
 Kolstrup Åbenrå 96
 Kommunikationsvej
 Fredericia 54
 Kompagnigade K 34
 Kompagnistræde K 34,
 189
 Kompenygaden K 189
 Kongedybs Allé K 84
 Kongens Boder K 189
 Kongens Bredgade K 158
 Kongensgade Fredericia
 123
 Kongensgade K 108, 167,
 189, 195
 Kongensgade R 66, 196
 Kongensgade A 66
 Kongensgade bag Slottet
 K 116
 Kongensgade, Ny- K 112,
 113, 114, 116, 195
 Kongensgade, Store- og
 Lille- K 108, 110, 113,
 114, 157, 189, 191,
 195, 201
 Kongens Nytorv K 112,
 211
 Kongenstofte N 66, 99,
 167
 Kongens Tværgade K 52,
 191
 Kongensvej K 136
 Kongestoft N 167
 Kongevej, Gammel- K 157
 Kongevejen Sønderborg
 205
 Kong Frederiks Vej
 A 130
 Kong Georgs Vej K 160
 Kongshaven K 91, 143
 Kong Valdemars Vej
 K 106
 Konijnerstraat Amsterdam
 121
 Koningsgracht Amster-
 dam 119
 Koningstraat Amsterdam
 119
 Kornblomstvej A 141
 Korngade K 112
 Kornskyldvej K 151
 Kornvej K 155
 Kornvænget K 152
 Korsbrødregade R 36, 37,
 70, 103, 167, 187, 205
 Korsbrødregårdsgade
 R 36, 70, 167, 187
 Korsgade K 35

- Korsgade Å 35
 Kostskolevej K 37
 Kovshøjsvej Å 39
 Krabbergade K 115
 Krambærgatæ R 166
 Krebsegade K 115
 Krinkelvej K 54
 Kristalgaden K 177
 Kristen Bernikows Gade
 K 69, 171
 Kristianshavns Voldgade
 K 159
 Kristineberg K 97
 Kristtorn Allé K 140
 Krogen K 100
 Krogen N 100
 Krogen Å 100
 Krogestykket K 94
 Kroghsgade K 129
 Krogmosevej K 152
 Krogvej K 54
 Krokodillegade K 109
 Kronhjortvej K 153
 Kronprinsensgade K 66,
 206
 Kronprinsensvej K 153
 Kronprinsessegade K 31,
 66, 113, 114, 206
 Kronprinsessegade, Ny-
 K 157
 Krudttårnsvej K 42
 Krukholmvej N 41
 Krumstien K 94
 Krusemyntegade K 79,
 153
 Krusemyntestræde K 108
 Krystalgade K 31, 53,
 79, 177, 197, 211
 Kræmmergade R 70, 196
 Kullegade K 115
 Kulturvet K 69
 Kurfyrstegade K 116
 Kurveholmen R 91, 99
 Kvikmarken K 93, 94
 Kvintus Allé K 84
 Kvæsthusgade K 34, 113
 Küchlersgade K 129
 Kærholmen K 145, 151
 Kærmark K 93
 Kærsangervej N 153
 Kærvang Å 95
 Kærvang Allé Å 85
 Købmagergade Fredericia
 212
 Købmagergade K 34, 71,
 72, 157, 184, 194, 195
 Købmagergade Neksø 211
 Købmagergade Næstved
 212
 Købmagergade Slagelse
 212
 Købmagergade Vording-
 borg 212
 Købmandsgade R 70
 Købmannegade K 71
 Købmændgaden R 196
 Kødboderne K 89
 Kødmangergade K 71,
 184
 Kødmangerstræde K 71,
 72, 194
 Køge Landevej, Gammel-
 200
 Køgevej K 179
 Køhlertsvej K 78
 Kølholtslippe R 68, 82
 196
 Kølegårds Allé K 37
 Kølegårdsvej K 37
 Königin Gasse Fredericia
 123
 Königinstrasse K 114
 Königs Gasse Fredericia
 123
 Køpmannegade K 72, 195
 Købergsgade N 63
 Kørom K 104
 Kålhovedgade K 35
 Labæk Holbæk 100
 Ladbrostræde K 34, 58,
 184
 Ladegårdsgade Å 35
 Ladegårdsvej K 178
 Ladegårdsvejen Å 79
 Laksegade K 52, 107, 108,
 199
 Laksegade Rønne 211
 Lammegade Roskilde 45
 Lampevej K 198, 200
 Landemarckitt K 98
 Landemærket K 34, 82,
 98, 181, 199, 205
 Landemærket Rønne 211
 Landgildevej K 151
 Landgreven K 98
 Landsdommervej K 136
 Landsebakken K 89
 Landvindingsgade K 57
 Langdraget K 90, 151
 Langebrogade K 35
 Langegade 165
 Langelandsvej K 69, 139
 Langelinie Rønne 211
 Langesgade Å 135
 Langesund K 83, 139
 Langgade 165
 Langgade Å 49
 Langholmen K 91
 Langmosevej K 152
 Langs Sletten K 103
 Langvej K 53
 Larsbjørnsstræde K 69,
 157
 Larsegade Rønne 172
 Larsens Plads K 113
 Larslejrstræde K 69, 205
 Lasse Vinders Stræde
 K 68, 78, 171, 184,
 194
 Lasse Winners strædhæ
 K 68, 78, 171, 184, 194
 Latiner Gyde Å 70
 Laugt Å 98
 Laurids Skaus Gade K 129
 Lauridtz Biørns stræde,
 Store- K 157
 Laurierstraat Amsterdam
 120
 Lauritz Leegs strede K 69
 Lavendelgade K 199
 Lavendelstraat Amster-
 dam 120
 Lavendelstræde K 41,
 108, 184

- Lavetten K 101, 154
 L.E.Bruuns Vej K 70
 Leddet K 154
 Ledreborg Allé K 140
 Leifsgade K 133
 Lektorvej Å 137
 Leliestraat Amsterdam
 120, 121
 Lenevej Å 132
 Leopardlængen K 88,
 110, 199
 Lerdammen K 90
 Lersø Parkallé K 42, 159
 Lighedsvej K 153
 Lillegade K 53, 54, 211
 Lillestræde K 54
 Limfjordsvej K 61, 139
 Linde Allé K 140
 Linde Allé R 40, 85
 Linde Allé Å 85, 141
 Lindehave K 143
 Lindehøjen K 141
 Lindenstraat Amsterdam
 120
 Lindevangen K 42
 Lindevangs Allé K 42
 Lindevej N 141
 Lindgreens Allé K 69
 Lindholmssti Å 169
 Linkøpingvej N 60
 Literbuen K 154
 Livjæger Allé K 78, 84,
 134, 202
 Livjægergade K 67, 134,
 202
 Lodsvej K 136
 Lodsvænget K 136
 Lolfus Slesvig 96
 Looiersstraat Amsterdam
 121
 Lorentzengade K 177,
 199, 206
 Louisegade K 160, 198
 Louisegade Å 172
 Lukretiavej K 132
 Lundbygsgade K 129
 Lundbyes Passage Å 83
 Lundebacken K 89
 Lundegårds Strandvej
 K 159
 Lundely K 93
 Lundgårdet K 151
 Lundgårdsvvej R 37
 Lundingsgade K 129
 Lundsgade K 168
 Lunds Gang R 68, 80, 90
 Lundtoftegade K 86
 Lupinsti K 82, 94
 Lyacvej K 38
 Lybækstræde K 139
 Lytemagerstien K 137
 Lygten K 97, 142
 Lygtevej K 178, 190, 200
 Lykkegyden Å 39
 Lykken Å 99
 Lykkesholms Allé K 84
 Lykkevej K 56, 57
 Lynette Allé K 84
 Lyngby Hovedgade K 53
 Lyngby Rosenvænge
 K 95
 Lyngbyvej K 33, 178, 179
 Lyshøjgårdsvej K 170
 Læderstræde K 58, 184
 Lærstrædit K 58
 Læhegnet K 91
 -læng(d)e(n) 88
 Lærkevænget R 153
 Læssøesgade K 129
 Læsteden K 202
 Løffvestrede K 108
 Løjtoftevej N 33
 Løkken Å 202
 Løkkevej K 56
 Lønganggade K 34, 167
 Lønporten K 98, 142, 195,
 205
 Løvsangervej N 153
 Løvstræde K 35, 108
 Madegænge Neksø 81
 Madelievenstraat Amster-
 dam 120
 Madsegade, Lille- Rønne
 172
 Mads Skrivners Gade R 44
 Madvigs Allé K 129
 Maegaardsvænget Svend-
 borg 181
 Mageløsstræde Viborg 35
 Magisterparken Å 93
 Maglebylille Byvej K 159
 Maglebylille søndre By-
 vej K 159
 Magstræde K 34, 164, 199
 Magstræde Rønne 211
 Majporten K 93
 Maren Poppis Gyde Å 68,
 171
 Maren Turisgade Å 68
 Maribovej N 33, 179
 Marie Grubbes Allé K 134
 Marienlystvej N 37
 Marievej K 64
 Markkrogen K 155
 Markmandsgade K 167
 Markskiftevej K 85
 Marokkovej K 84
 Marskengade K 167
 Marsvinskanal K 115
 Martensens Allé K 129
 Martinsvej Å 132
 Mathias Gang K 80
 Mathildevej K 136
 Matthis Scriffuers Gade
 R 68
 Matthæusgade K 37, 190
 Meinungsgade K 69, 83
 Mejsævænget R 153
 Mellem Broerne Nørre-
 sundby 103
 Mellem Broerne Ringsted
 103
 Mellemdammen R 50, 90,
 196
 Mellemfort Allé K 84
 Mellemgade fra Torvet
 Maribo 162
 Mellemgade fra Østergade
 Maribo 162
 Mellemslippe R 50, 82
 Mellemvej K 47, 53, 54
 Mellemvej, Røde- K 157
 Menelaos Boulevard K 86,
 132

- Meriansgade K 108, 199
 Merianstræde K 108
 Merkurvej K 132
 Mesterloden K 74
 Mestermandsgyde Å 70,
 81, 167
 Mester Matz Højnes Gade
 R 68, 161, 196
 Mesterstien K 137
 Meterbuen K 154
 Meyranstrede K 108
 M. Jacobs Gyde Å 68, 161,
 196
 Michael Berings Vang
 K 95
 Michel Skriversstræde
 N 68
 Midlerkampsvej N 62, 68
 Mikkel Bryggers Gade
 K 69, 157, 195
 Mikkel Bryggers Gade,
 Lille- K 157
 Mikkelsgade R 36, 188
 Mikkel Vibe Borgmester-
 stræde K 69, 161
 Mikkel Vibes Gade K 161
 Mileparken K 154
 Mimersgade K 200
 Minervavej K 132
 Morgenvej K 154
 Mosedybet K 152
 Moseholmene K 152
 Moselundvej K 139
 Mosekallet K 94
 Mosevej R 40
 Mozarts Plads K 130
 Munkebakken K 137
 Munkegade K 116
 Munkely K 93
 Munkensvej K 136
 Myntergade K 71
 Mynstervej K 129
 Myrtoften K 152
 Mælkevej K 58
 Møgyden Å 70, 81, 209,
 210
 Møensgade Å 168
 Mølle Allé N 85
 Møllebakken K 60
 Møllebaksgade K 41
 Møllegade K 202, 203
 Møllegade Å 35
 Møllegade, Gammel- Å 35
 Møllerloden K 74, 137
 Møllestedet K 94
 Møllevej K 202
 Møllevej N 203
 Møllevej R 37
 Mølleåsen K 95
 Møntergade K 71, 167
 Mørkegade Hillerød 54
 mørke Gang, Den Å 80
 Mågevej Å 105
 Mårumvej K 139
 Naaboeløes stræde K 52,
 98, 193
 Naboløs K 98, 193
 Naboløs Nibe 98, 193
 Naboløsgade Nibe 193
 Naboløsstræde K 52, 98,
 193
 Naffet Haderslev 100
 Nansensgade K 134, 135
 Natalie Zahles Vej K 130
 Naverland K 152
 Navnløs Viborg 55, 98,
 193
 Navnløsgade Viborg 55,
 98, 193
 Nebbegårds Allé K 89
 Nebbegårdsbakken K 89
 Nedenomsvej K 104
 Neden Vandet K 102
 Nederdammen R 36, 50,
 90, 196
 Nedertoften K 151
 Neelsvej K 133
 Neergaards Allé K 70
 Nellikegade K 110, 201
 Nellikestræde K 108
 Neptunvej K 132
 Nerikegade K 168
 Niels Bjerre Vænget
 Odense 181
 Niels Ebbesens Gade Å 61
 Niels Ebbesens Vej K 65
 Nielsens Plads K 193
 Niels Hemmingsens Gade
 K 65, 71, 79, 198
 Niels Juels Gade K 129
 Niels Nielsens Gade N 63
 Nikolajgade K 57, 199
 Nikolajgade R 36, 173,
 188
 Nillesvej Å 172
 Nipsvej R 62
 Njalsgade K 133
 Nonnebakken K 137
 Nonnestien K 94
 Nordbane Allé K 37
 Nordbanegade K 138
 Nordengen K 90
 Nordenkirke N 70, 103,
 196
 Nordische Gasse Frede-
 ricia 123
 Nordiske gade Fredericia
 123
 Nordkrog K 92
 Nordmarksvej Å 39
 Nordre Allé K 47, 48
 Nordre Bivej K 53, 55
 Nordre Digevej K 158
 Nordrevej Horsens 48
 Nordrevej Abyhøj 48
 Nordtoften Å 94
 Nordvestvej K 46, 47, 65,
 78, 200, 203
 Nordvestvej Å 46
 Norgesgade Esbjerg 201
 Norgesgade Fredericia
 123
 Norgesgade K 52, 60, 112,
 113, 114, 168
 Norgesgade Å 140
 Norgesmindevej K 170
 Norges Torv K 112
 Norman Gade R 70, 168,
 196
 Norsvej K 139
 Nubiensvej K 168
 Nybrogade K 199
 Nybrogade N 201
 Nydamsvej K 103

- Nylandsvej K 65, 69
 Nyenstad Nyborg 212
 Nyenstad Odense 212
 Nygade K 52, 53, 110,
 199, 201, 202
 Nygade N 51
 Nygade R 49
 Nygade Å 48
 Nygade, Store- K 53
 Nygade, Store og Lille-
 Å 48, 158
 Nygades Vandgyde Å 81
 Nyhavn K 108
 Nyhavns Allé Å 35, 85
 Nyhavnsgade Å 35, 85,
 167, 196, 202
 Nylandsvej Å 39
 Nymarksvej N 41
 Nymose Huse K 91
 Nyropsgade K 135
 Nytorv Å 48
 Nyvangen K 95
 Nyvej K 53, 54
 Næsbyholmvej K 170
 Næstvedgade K 78, 84,
 202
 Nøddegangen K 90
 Nøddehave K 143
 Nøglens Kvarter K 154
 Nøjsomhedsvej K 37
 Nørgade Å 46, 49
 Nørportsgade R 36, 45
 Nørre Allé K 46, 84, 159
 Nørre Boulevard N 86,
 203
 Nørre Boulevard Århus 86
 Nørrebrogade K 33, 138,
 179, 190, 200
 Nørrebro Runddel K 190
 Nørrebrostræde K 79,
 200
 Nørrechaussé Åbenrå 205
 Nørregade K 47
 Nørregade K 46, 47, 87,
 195, 197
 Nørregade Å 46, 47, 49,
 74, 202
 Nørremarksvej R 40, 167
 Nørreports Gade R 167
 Nørre Sideallé K 55
 Nørretorv K 197
 Nørre Trandersvej Å 33
 Nørrevej K 47
 Nørrevold K 98
 Nørrevold N 37, 86, 203
 Obbekærvej R 33
 Oberst Kocks Allé K 161
 Odinsgade K 132, 202
 Odinsgade Å 202
 Odinsvej K 202
 Oehlschlägersgade Søn-
 derborg 205
 Ofavej K 61
 Offerlunden K 154
 Oksebæksvej N 41, 169
 Oktobervej K 154
 Oldenborggade Fredericia
 124
 Oldenborgsgade K 112
 Oldensti K 82, 94, 143
 Ole Bruuns Vej K 69
 Ole Kirks Allé N 85
 Olfert Fischers Gade
 K 109, 199
 Oliemøllegade K 38
 Oluf Borchs Vej Å 62
 Olufsvvej K 69
 Om Kæret K 102
 Omkørselsvej Frederiks-
 sund 54
 Opalvej K 154
 Op ved Orbens Porte
 Å 103
 Ordrup Sideallé, Ny-
 K 158
 Oscar Ellingers Vej K 200
 Osted Gade K 115
 Ottilievej K 106
 Otto Kulds Vej N 62
 Over Bækken Å 103
 Overgaden K 102
 Overgaden neden Vandet
 K 162
 Overgaden oven Vandet
 K 162
 Over Kæret Å 103
 Over Vandet K 102
 Paddepyt R 39, 40
 Pajpyt R 99
 Pallemalegade K 34
 Palmstraat Amsterdam 120
 Palmatokesgade K 129
 Paludan Müllers Vej
 K 129
 Paradis(gade) 210
 Paradisgade Rønne 35
 Paradishegnet K 92
 Parallelvej K 53, 91
 Parallelvej Å 49
 Parcelvej K 65
 Paris Boulevard K 86
 Parkbo K 89
 Parkboulevarden Århus
 180
 Parkhøjvej K 93
 Parkovsvej K 89, 155,
 171
 Parkvej R 40
 -passage 83
 Passeerdersstraat Amster-
 dam 121
 Pasteursvej K 38
 Patronvej K 154
 Paul Bergsøesvej K 38,
 204
 Pavegade K 116
 Paypyt R 99, 183
 Paypøt-Gade R 99
 Pebergade Tønder 58
 Peblingslippe R 82, 205
 Peder Barks Gade Å 171,
 187
 Peder Barks Gyde Å 68,
 78, 81
 Peder Barks Vandgyde
 Å 81
 Peder Dovns Slippe R 68,
 82, 196
 Peder Godskes Vej K 135
 Peder Hvitfeldts Stræde
 K 69
 Peder Lykkes Vej K 53
 Peder Pedersens Gyde
 Å 68

- Peders Gade R 36
 Peder Skrams Gade
 K 129, 134
 Peder Skrams Gade Å 130
 Pederstrupvej N 140
 Pederstræde Å 78, 187
 Per Dhorns gade R 68,
 171
 Per Døvers Vej K 134
 Perlestikkergade N 63
 Perlestikkervej K 136
 Per Petersens Gyde Å 202
 Peter Bangs Vej K 135
 Peter Fabers Gade K 65,
 202, 204
 Peter Freuchens Allé K 91
 Petersens Passage K 83
 Peter Vedels Gade K 134
 P.G.Ramms Allé K 135
 Pile Allé K 42, 84, 179
 Pilebro K 89
 Pilegardzstrede K 189
 Pilegårdsvej K 89
 Pilely K 93
 Pilemosevej K 152
 Pilestræde K 34, 57, 79,
 164, 189, 199
 Pilesvinget K 141
 Pindsvinegade K 177,
 199, 206
 Pindsvinestræde K 79,
 108
 Pindsvinsgade K 167
 Pistolstræde K 52
 Plantagevej K 155
 Platanvej K 164
 platea communis apud
 cordigeros K 195
 Podemestergade Å 196
 Podemestergyde Å 70, 81,
 167
 Pommernsgade K 168
 Poppelhøj K 91
 Poppelvej K 140
 Poppelvej Å 39
 Porsager K 152
 Porthusgade K 78
 Posthusmøgen Århus 81
- Poul Buaas Vej Å 68
 Poul Pahs Gade Å 61, 68,
 135
 Prags Boulevard K 86
 Pragstjernevej K 140
 Primulavej K 140
 Prins Constantins Vej
 K 160
 Prinsegade K 164
 Prinsengracht Amsterdam
 119
 Prinsensgade Fredericia
 123
 Prinsensgade K 108, 112,
 113, 166, 201
 Prinsensgade Å 78, 202,
 203
 Prinsesse Alexandrines
 Allé K 67
 Prinsesse Charlottes Gade
 K 129, 160
 Prinsessegade K 108, 201
 Prinsesse Maries Allé K 67
 Prins Jørgens Gade K 160,
 198
 Prins Valdemars Vej K 67
 Prinzen Gasse Fredericia
 123
 Priorengade Å 167
 Priorgade Å 67
 Priorloden K 74, 106
 Priorvej K 136, 202
 Provstejorden Å 106, 137
 Præstebakken K 137
 Præstegade R 51, 70, 164,
 187, 196
 Præstegårds Allé K 84,
 169
 Præsteloden K 74, 106,
 137
 Præsteløngen K 93, 137
 Præstemarken Å 106
 Præstemarksvej K 42
 Præstens Stræde N 166
 Præstergade R 51, 164,
 187
 Præstrædet N 71, 196
 Prøvestens Allé K 84
- Pugardtgade R 36
 Puger Gade R 167
 Pugestræde K 195
 Puggårdsgade R 36, 167,
 205
 Puggårdsvej R 37
 Pustervig Horsens 96
 Pustervig K 96
 Pustervig Århus 96
 Pylegardz strede K 34, 189
 Pylestredet K 164
 Pædagogistræde K 205
 På Lyngen Hundested 103
 Rafns Allé Å 85
 Rahbeks Allé K 64, 84
 Rakkergade R 70
 Rakkergyden Å 70, 81,
 166, 198
 Ramsherred 99, 210
 Ramsherredsgade Rudkø-
 bing 99
 Randersgade K 202
 Randerstvej K 136, 202
 Rantzausgade K 47, 65,
 78, 179, 200, 203
 Rantzausgade Å 63, 135
 Rasmus Klokkestøbers
 Gyde Å 68, 187
 Rathsacksvej K 69
 Raunstrupvej K 91
 Reberbanegade N 71
 Reberbanen Å 98
 Reberbangade K 170
 Reberbangade Å 35, 98,
 165, 169
 Rebslagerstræde N 70, 78,
 205
 Reebinder bother K 195
 Reenegade K 53
 Reestraat Amsterdam 121
 Refshalevejen K 178
 Reger Stræde K 115
 Regnegade K 53, 157
 Regnegade, Lille K 157
 Rejestræde K 115
 Rektorparken K 67
 Rembrandts Allé K 85,
 130

- Remiseparken K 42
 Remisevej K 42, 100
 Rentemestervej K 136,
 137
 Reuter Gasse Fredericia
 123
 Revalsgade K 59, 129, 138
 Reverentsgade K 52, 199
 Ribe Landevejs Forlæn-
 gelse Tønder 101
 Ribisvej K 140
 Riddergade Fredericia
 123, 124
 Riddergade K 113
 Riddersborgvej N 37
 Riddersstraat Amsterdam
 119
 Riegelsvej N 63
 Rigensgade K 112, 113,
 167
 Riihimäkivej Å 60
 Riishøjsvej Å 39
 Ringerbakken K 137
 Ringerlodden K 74, 106
 Ringertoften K 137
 Ringvej, Brede- K 159
 Ringvej, Indre og Ydre-
 K 158
 Ringvej, Søndre- K 64
 Ringvejen N 51, 179
 Ringvejen R 50
 Rismosevej K 105
 Risums Allé K 70
 Risvangen K 95
 Ritter Gasse Fredericia
 124
 Rjukanvej N 60
 Roagervej R 33, 168
 Roarsvej N 132
 Rokkegade K 115
 Roldgade Å 35
 Roldgyde Å 36, 68, 81
 Rolf Krakes Allé K 202
 Rolighedsstræde K 99
 Rolighedsvej K 56
 Rolighedsvej K 37
 Rolighedsvej (flere ste-
 der) K 37, 56, 178
 Rolighedsvej Å 56
 Rosagade K 200
 Rosen Allé R 40, 85
 Rosenborggade K 34
 Rosenengen K 151
 Rosengade K 108, 166
 Rosengades Forlængelse
 Vejen 101
 Rosengården K 32, 98
 Rosenhave K 143
 Rosenholms Allé Århus
 169
 Rosenvænget Å 39
 Rosenvængets Allé K 84,
 192
 Rosenvængets anden
 Tværvæg K 55, 192
 Rosenvængets første
 Tværvæg K 55, 192
 Rosenvængets Hovedvej
 K 192
 Rosenvængets Parallelvej
 K 192
 Rosenvængets Parcelvej
 K 192
 Rosenvængets Sideallé
 K 192
 Rosenørns Allé K 53
 Roskildegade K 33
 Roskildevej K 33, 178
 Rosmarinvej K 140
 Rosnæsvej N 41, 167
 Rothesgade K 69
 Rotunden K 100
 Rovsingsgade K 129
 Rozenstraat Amsterdam
 120
 Rubens Allé K 85
 Rubinvej Odense 155
 Rudekæret K 92
 Rudevang K 95
 Ruffes Gade K 108, 110
 Rughaven Å 91, 141
 Rugmarken K 93
 Rugtoften K 93, 94
 Ruisdaels Allé K 85
 Rundgården K 90
 Rundvejen Å 49
 Runesvinget K 154
 Runstraat Amsterdam 121
 Rustenborgvej K 37
 Ruten K 100
 Rydsletten K 151
 Ryesgade K 56, 129
 Ryes Passage Å 83
 Rykind R 104, 193
 Rylemosen K 93
 Rymarksvej K 42
 Ryslinge Allé K 140
 Rytterbakken K 137
 Ryttergade Fredericia
 123
 Ryvangs Allé K 151
 Rævestræde K 108
 Røchind-stræde R 103
 193
 Rødbyvej N 33, 168, 179
 Røde Mellemvej K 54
 Rødevej K 54
 Røjlehaven K 91
 Rømersgade K 129
 Rønhave K 143
 Rønhaven K 151
 Rønnegade K 139
 Rørmosevej K 105
 Rørsangervej N 153, 167
 Rådhusstræde K 34
 Rådhusstræde, Gamle-
 K 195
 Rådhusvænget K 53
 Rådmand Billes Vej
 K 161
 Rådmandsgade K 136,
 191
 Rådmandsvej N 71
 Rågårdstræde K 37
 Sallingvej K 200
 Saltboder K 87
 Saltgade R 36, 58, 188
 Saltværksvej K 38
 Salviegade K 79, 108,
 199
 Samfunds Allé K 153
 Sandhøjen K 91
 Sandskrænten K 94
 Sandvikenvej N 60

- Sankelmarksgade K 138
 Sankelmarksgade Å 59
 Sankt Anne Gade neden
 Vandet K 162
 Sankt Annes Stræde
 K 108, 115, 161, 174
 Sankt Annæ Gade K 115,
 133, 161, 174
 Sankt Annæ Nedergade
 K 159, 174
 Sankt Annæ Overgade
 K 159, 174
 Sankt Annæ Plads K 113
 Sankt Cathrine Gade
 R 36, 174
 Sankt Clemens Gade
 R 36, 37, 51, 70, 133,
 161, 187
 Sankt Clemens Stræde
 K 189, 195
 Sankt Clemens Stræde,
 Store og Lille- K 34,
 157, 173, 195, 205
 Sankt Ericks Gade K 115
 Sankt Gjertruds Stræde
 K 34, 189
 Sankt Hans Gade K 173,
 187
 Sankt Hans Gade R 82
 Sankt Hans Gade Å 182,
 187, 191
 Sankt Hans Gades For-
 længelse Odense 101
 Sankt Hans Gades
 Passage K 83
 Sankt Johannes Gade R 36
 Sankt Johannes Gade
 K 115, 173
 Sankt Jørgens Allé K 191
 Sankt Jørgens Gade K 83,
 200
 Sankt Jørgens Gade Å 62,
 79, 80, 161
 Sankt Jørgens Vej R 80,
 161
 Sankt Kathrine Gade
 R 196
 Sankt Klemens Gade R 205
 Sankt Knuds Gade K 115
 Sankt Lavrentii Gade
 R 37, 133, 161, 173,
 188
 Sankt Lucæ Gade K 115
 Sankt Marci Gade K 115
 Sankt Matthæi Gade
 K 115
 Sankt Mikkels Gade R 205
 Sankt Mortens Gade Å 62
 Sankt Nicolaj Gade R 37,
 173
 Sankt Nicolaj Lille
 Kirkestræde K 157, 159
 Sankt Nikolaj Kirkestræde,
 Store- K 157, 159
 Sankt Olufs Gade K 115,
 161
 Sankt Olufs Gades
 Forlængelse Århus 101
 Sankt Pauls Gade K 109,
 199
 Sankt Peders Gade R 37,
 188
 Sankt Peders Stræde
 K 34, 174, 189
 Sankt Sophiegade K 108,
 115, 161
 Sankt Sophiegade neden
 Vandet K 162
 Sankt Sophie Nedergade
 K 159, 174
 Sankt Sophie Overgade
 K 159, 174
 Sarasvej K 37
 Saturnvej Århus 155
 Saxogade K 128
 Saxovænget Odense 181
 Schillerstrasse Sønderborg
 205
 Schioldannsvej K 70
 Schlegels Allé K 105, 135
 Schleppegrellsgade K 129
 Schleppegrellsgade Å 130
 131
 Schonensgade K 77, 113
 Schonische Gasse
 Fredericia 123
 Schoter Gyden Å 50, 70,
 171
 Schouwsgade K 193
 Schönbergsgade K 69
 Sefax Allé K 38, 200
 Selandische Gasse
 Fredericia 124
 Selckegaaden K 190
 Selsøvej K 140
 Selveje Allé K 57, 84
 Seminarievej R 37
 Sibbernsvej K 65, 86, 202
 Sibirien Århus 98
 Sideallé, Nørre- K 159
 Siemsensgænge Svaneke
 81
 Sigbrits Allé K 130
 Sigridsvej K 64
 Sildestræde K 115
 Siljangade K 168
 Silkeborgvej Århus 138
 Silkegade K 71, 117, 190
 Silkegade Rønne 211
 Silkeværgade K 71, 190
 Sionsgade K 37, 203
 Sivkærvej K 151
 Sjette Julivej Fredericia
 60
 Sjøleboerne K 87, 142
 Sjællandsgade Fredericia
 124
 Sjællandsgade K 113, 139
 Sjællandsgade Å 140
 Sjøløv Boulevard K 86
 Skandsen N 98, 203
 Skansebjerg K 135
 Skelgårdsvej K 86
 Skellet K 154
 Skibhusvej Odense 179
 Skibsværftsvej N 37
 Skidengyde Å 49, 198
 Skidenslippe R 51, 70, 82,
 198, 209
 Skidenstræde K 31, 52,
 79, 177, 197, 209
 Skidenstræde N 196, 198,
 209
 Skidenstræde Ryde s. 198

- Skidenstræde Rønne 211
 Skidenstræde Å 209
 Skidenstræde, Store og Lille K 157
 Skidentorv K 197
 Skimminge Maribo 96
 Skindergade K 71, 100, 166, 205
 Skipper Clements Gade Å 63, 135, 161
 Skipper Clements Vej Å 61
 Skippergade K 107
 Skippergangen K 90
 Skippervej K 136
 Skippervænget K 136
 Skittenstrædet N 52, 196
 Skjalm Hvides Gade K 129
 Skjulet K 100
 Skjulhøj Allé K 60, 84
 Skoboderne K 87, 190, 195
 Skobodestræde K 98
 Skobogaden K 87
 Skofve Gade Å 196
 Skolebakken K 137
 Skolebakken Å 89
 Skolegade K 65
 Skolegade R 82, 166
 Skolegade Å 35, 202
 Skolegades Vandgyde Å 81, 196
 Skoleholdervej K 136, 137
 Skoleloden K 30, 74, 106
 Skolelodsvej K 30, 151
 Skolemesterlængen K 88,
 Skolestræde K 35
 Skomagerboderne K 71, 72, 87, 190, 195
 Skomagergade Å 70
 Skomagergaden Å 167
 Skomagerslippe R 51, 70 82, 198
 Skottergyde Å 205
 Skottergården Å 50, 205
 Skotterup N 96
 Skoubogade K 71, 87 100, 195, 205
 Skovalléen K 152
 Skovalléen Odense 179
 Skovbrinken K 152
 Skovbrynet K 152
 Skovdammen K 152
 Skovdiget K 152
 Skovdraget K 90, 152
 Skovfryd K 97
 Skovgade R 39, 66, 163
 Skovgårdsvej K 92
 Skovkanten K 152
 Skovkilden K 152
 Skovkrogen K 92
 Skovkæret K 152
 Skovsgade R 164
 Skovsvinget Å 39, 94
 Skovsøen K 152
 Skovtoften K 152
 Skovvej, Søndre- Å 158
 Skrivergangen K 136
 Skrædderboderne K 205
 Skrænten K 100
 Skrævej K 54
 Skvaldergade K 57, 199, 209
 Skydebanegade K 38
 Skydebanevej Å 37
 Skyllebroen K 89
 Skyttebjerg K 89
 Skytten Å 101, 137
 Skyttevej R 70
 Skælfiskgade K 115
 Skøjtevej K 155
 Skøjtevænget K 155
 Skånegade K 77, 168
 Skaanesgade K 168
 Skånske gade Fredericia 123
 Sladderrækken K 209
 Slagkilde Næstved 99
 Slagkildevej Næstved 99, 100
 Slagteboderne K 89
 Sleipnersgade K 200
 Slesviggade K 110
 Slesvigsgade K 112
 Slesvigske gade Fredericia 124
 Sleswicksche Gasse Fredericia 124
 Slien K 101
 –slippe 82
 Slippen Frederikssund 82
 Slippen K 82, 100, 181, 199
 Slippen Rønne 82
 Slotsfruens Allé K 84
 Slotsgade K 34, 164
 Slotsgade R 36, 164
 Slotsgade Å 35, 164
 Slotsherrensvej K 200, 201
 Slotsholmsgade K 102
 Slotsstrandens Gade K 41
 Sluttergaden K 71
 Slutterigade K 71
 Slåenvej K 140
 Slåvang Allé K 152
 Smalfort Egtved 166
 Smalgade 166
 Smallegade 166
 Smallegade K 52
 Smalleslippe R 49, 82, 166, 196
 Smallestræde K 53
 Smallesund Hasle 44, 82, 212
 Smallesund Rønne 44, 82, 166, 212
 Smallevej Frederikssund 166
 Smalsti Fanø 166
 Smalstræde Rønne 166
 Smeckennborrih K 97
 Smedebakken K 99, 195
 Smedegade K 34, 53, 136, 194
 Smedegade R 187
 Smedeholm K 91
 Smedeslippen Skagen 82
 Smedetofte K 137
 Smethie gade K 194
 Smutvej K 55, 104
 –smøge 81
 Smøgen Frederikshavn 81
 Smøgen Hjørring 81
 Smøgen Holstebro 81
 Smøgen K 100

- Smøgen Silkeborg 81
 Snaregade K 69, 171, 172
 Snarigade K 69, 171
 Snehvidevej K 134
 Snogebakken K 153
 Snoghøj Allé K 140
 Snorregade K 133
 Snæversti Roskilde 82
 Snævringen K 211
 Sofiegade K 115, 133, 161
 Sofiegade, Store og Lille-
 K 157
 Sofievej K 204
 Sohngårdsholmsvej Å 37,
 170
 Solbjerg Sideallé K 58
 Solbrinken K 89
 Solbærvej Å 141
 Soldalen K 90
 Solhusene K 91
 Solitudevej K 37
 Solkrogen Å 92
 Solnavej K 106
 Solrødvej K 42
 Solsikkevej N 141
 Solskiftevej K 85
 Solskrænten K 94
 Solsortevæg Å 105
 Solvej K 56, 91
 Sommerbuen K 89, 154
 Sonatevej K 154
 Sophie Breums Vej Odense
 101
 Sortebrødregade R 36,
 70, 187, 196
 Sortevej K 54
 Spanien Århus 98
 Spedalsø Horsens 100
 Spegerborgvej Skelskør 50
 Spidslodden K 74
 Spigerborggade R 49
 Spigerborggade Varde 50
 Spinderensvej Å 137
 Spitalie strædidh K 34
 Spolen Å 101, 137
 Sportsvej K 164
 Sportsvej Å, 57, 164
 Springbanen K 97
 Springgade K 57, 79, 199
 Springsstræde K 189
 Spurvævænget R 153
 Spånnebæk Holbæk 100
 Stades Krog K 92
 Stadionvej R 37
 Stakhaven K 151, 155
 Stakkesund K 83, 139
 Stakledet K 93, 155
 Stampen K 99
 Stationsvej K 102
 Stationsvej N 37, 78, 203
 Staunings Plads K 204
 Stavangervej N 60
 Stavlundvej K 139
 Stavnsbjergvej K 191
 Steen Blichers Gade Å 61
 Steenwinkelsvej K 204
 Stenboderne K 87, 195
 Stenbodgade R 36
 Stenbogade R 98, 196
 Stendal K 90
 Stendam K 90, 152
 Stendyssevej K 155
 Stengade K 79, 200
 Stengade Å 49
 Stengyden Å 49
 Stengårds Allé K 155
 Stengårdsvænge K 37
 Stenkrogen K 155
 Stenkulgade K 112, 195
 Stenkulgade K 114
 Stenlandsvej K 169
 Stennebodhe R 98
 Stenten K 99
 Stettinstræde K 139
 -sti 82
 Stilledal K 90
 Stjernegade Helsingør 35
 Stockflethsvej K 135
 Stockholmsgade K 138,
 168
 Stockholms Plads K 204
 Stokhusgade K 35
 Stokhuslængden K 195
 Stokhuslængen K 114
 Stokhusstræde K 35
 Stokkevad K 94
 Stolemagerstien K 137
 Stolpedalsvej Å 39
 Storegade 166
 Storegade K 54
 Storegade R 49, 50, 66, 70,
 166, 196
 Storgade 166
 Storgade R 166
 Stormarks Allé N 41, 85
 Stormarngade K 112
 Stormgade K 49, 116, 118
 Stormgade Rønne 211
 Stormgade Å 59, 81, 210
 Stormgade, Ny- K 101
 Stormgaden K 49, 60, 116,
 163, 210, 211
 Stormgades Forlængelse
 K 101
 Stormgyden Å 49, 81
 Stralsundstræde K 139
 Strandalléen Roskilde 179
 Strandbadstuestræde K 34,
 184, 190
 Strandboulevarden K 42,
 65, 86, 91, 179
 Strandbyparken K 92
 Strandengen K 90
 Strandgaden K 41
 Strandpassagen Nykøbing
 F. 83
 Strandpromenaden K 86
 Strandpromenaden N 203
 Strandsti Å 38, 39, 82, 94
 Strandstræde, Lille og
 Store- K 41, 157
 Strandstuestræde K 34, 190
 Strandvej N 41
 Strandvej, Ny- N 158, 203
 Strandvejen K 133, 163,
 178
 Strandvejen Å 39, 179
 Struensee Allé K 173
 Struenseegade K 65, 173
 -stræde 78
 Strædet K 100, 181
 Strøget K 100
 Strømmen K 99

- Stubs Allé R 63, 85, 135
 Studiestræde K 32, 34, 189, 195
 Studsgaards Passage K 83
 Stumpedal K 90
 Sturlasgade K 133
 Stægers Allé K 84, 135
 Stærkoddens Allé K 200
 Støregade K 107
 Store-strede K 107, 199
 Suderboder K 71, 87, 190, 195
 Sudergade R 70
 Suensonsgade K 64, 109, 110, 114, 200
 Suhmsgade K 32, 64, 67, 171
 –sund 82
 Sundby Boulevard K 86
 Sundbyvej, Øster- Å 33, 168
 Sundbyvester Plads K 132
 Sundbyvestervej K 85, 130, 202
 Sundbyøster Boulevard K 86
 Sundvænget K 42
 Suomisvej K 139
 Suovlgade K 112
 Swaldergaden K 57
 Svalegårdsvej Å 37
 Svalevej Å 105
 Svalevænget R 153
 Svanegade K 109
 Svanevænget K 45
 Svankærvej R 40, 80
 Sveasvej K 139
 Svendelodden K 74, 137
 Svendsgade K 129
 Svend Trøsts Vej K 65
 Svenskelejren K 53, 55, 135
 Sverrigsgade K 53
 Sviegade R 57
 Svinegade Slesvig 45
 Svingelen N 41
 Svingelen Å 41, 98
 Svingels Allé N 41, 85
 Svingelsvej N 41
 Svinkrog R 44, 92
 Svovlgade K 112
 Sværdfiskkanal K 115
 Sydhøj Allé K 151
 Sydkrogen K 47
 Sydporten K 93
 Sydskrænten K 47
 Sydskråningen K 47
 Sydvestvej K 47
 Sygehusvejen Kolding 179
 Syrenstien K 82, 94
 Syrenvej Å 164
 Sæbjørnsvej K 132
 Søborg Allé K 95
 Søgade, Nørre- K 42
 Søgaden K 41
 Søhuse K 91
 Søllerød Slotsvej K 37
 Sølvgade K 112, 113, 114, 154
 Sømarksvej K 42
 Sønder Allé K 47, 48, 84
 Sønder Allé Å 46, 48
 Sønder Boulevard K 47, 86
 Sønderbro K 89
 Sønderchaussé Åbenrå 205
 Søndergade K 47
 Søndergade N 46, 82
 Søndergade R 36, 45, 46
 Søndergade Å 46, 47, 48, 49, 198, 202
 Sønderjyllands Allé K 53
 Sønderportsgade R 36, 45, 46, 103
 Sønderstræde K 47
 Søndervej K 47
 Søndervold K 98
 Søndervoldstræde K 79
 Søndervoldstræde, Lille og Store K 41
 Søndre Allé K 47, 48, 84
 Søndregade N 48
 Søndre Gade Åby 48
 Søpassagen K 42, 83
 Søster Kathinkas Vej Å 161
 Søtoften K 53
 Søvangen Å 39, 202
 Søvej N 164
 Tagenshusvej K 190
 Tagensvej K 190
 Tagensvej Å 212
 Tagesbakke K 89, 155
 Tagesmindevej K 155
 Tagestorp K 155
 Tangegade R 33
 Tangevej R 33
 Taxvej K 37
 Teglgade, Østre og Vestre K 191
 Teglgårdsstræde K 34, 167
 Teglgårdsvej N 37
 Teglvangen K 193
 Teglvangen Å 155, 187
 Teglværks Allé K 193
 Teglværks Allé Å 155, 187
 Telefonsmøgen Århus 81
 Telefonvej K 58
 Tellersvej K 69
 Tempovej K 154
 Ternevej Å 105
 Terpagervej R 136, 173
 Terrasserne K 98
 Theodor Storm Allee Sønderborg 205
 Theofilus Hansens Gade K 129
 Thestrupsvej N 62
 Thideskemannegade K 71, 168
 Thilegade N 183
 Thingvalla Allé K 84
 Thorsens Allé Å 85
 Thorsgade K 132
 Thorsgade Å 48, 202
 Thorvaldsensvej K 65
 Thydyeskæmannegade K 195
 Thyrasgade K 129
 Thyrasvej K 129
 Tiendeladen Å 202
 Tietgensgade K 101
 Tietgensgade N 136
 Tietgensvænget Odense 181
 Tigergade K 109
 Tigervej K 90, 200
 Til Jernbanen K 102

- Tillegade N 51
 Timianstræde K 108
 Tindeladen Å 97
 Tinggården K 90
 Tinghusvej N 155
 Tinghøjvej K 99
 Tingmandslodden K 74,
 106
 Tingslippen R 82
 Tipsagervej K 151
 Titangade K 38, 58
 Tjæregade K 53, 58
 Tobaksvejen K 58, 178
 Todesgade K 129
 Toldbodgade K 34, 113
 Toldbodgade, Ny- K 157
 Toldbodvejen K 34, 79
 Tolderensstræde N 68, 71,
 166, 196
 Tollesensvej N 80, 201
 Tolstojs Allé K 130
 Tommelisevej K 134
 Tonsbakken K 154
 Tops Sidevej N 192
 Topsvej N 192
 Topsvejs Sidevej N 192
 Torbenfeldtvej K 140
 Tordenskjoldsgade K 129
 Tordisvej K 132
 Torffgaden K 164
 Torffgaden N 164
 Torndalsvej K 191
 Tornebuskegade K 41
 Tornestykket K 151
 Torpstien K 82
 Torregade K 164, 189
 Torskestræde K 115
 Torstensvej K 191
 Torvegade K 34, 164, 179,
 189
 Torvegade N 164
 Torvegade Å 164
 Torvegade, Store og Lille-
 K 157
 Torvegade Å 205
 Tovesvej K 106
 Tranebjerg K 89
 Tranehavevej K 42
 Trekløvervej K 140
 Trekronegade K 38, 99
 Trekronersvej K 38
 Trendetoften K 94
 Trepkasgade K 129
 Trianglen K 100
 Trojas Boulevard K 86
 Trompetergangen K 71,
 80, 197
 Trækbanen Å 49, 98
 Trøjborggade K 78
 Trångsund Stockholm 44
 Trångsund Ystad 44, 82,
 83
 Tuborgvej K 37
 Tuborgvej, Store- K 37
 Tudskærvej K 151
 Tugthusport K 34
 Tugthusporten K 93
 Tugthusstræde K 34
 Tukshøj, Lille- K 91
 Tukshøjen K 91
 Tulipangade K 109, 110,
 200
 Tulipanstræde K 108
 Tungegade K 115
 Tunisvej K 84
 Tuttesti Roskilde 82
 Tuxensvej N 80
 Tvedgade R 33
 Tvingsager K 89
 Tværagervej K 85
 Tværgade K 195
 Tværgade Å 49, 164
 Tværgade Århus 54
 Tværgaden K 54
 Tværleddet K 54
 Tværstræde K 52, 195
 Tværvej K 54
 Tværvej Rødby 55
 Tværvej, Første, Anden,
 Tredie Rødby 160
 Tværvej, Lille- K 54
 Tycho Brahes Allé K 131
 Tøjhusgade K 31
 Tømmergade N 58
 Tøndergade K 78
 Tøndervej R 33
 Tårnhusstræde K 79
 Tårsvej N 33, 80
 Udlodden K 74
 Udsigten K 99
 Ud til Volden K 102
 Uffes Allé K 93
 Uglens Kvarter K 153
 Umland-strasse Sønderborg
 205
 Ulfeldts Torv K 64, 197
 Ulfeldts Plads K 64, 197
 Ulkedags K 107, 177, 197
 Ulrikkenborgvej K 204
 Ulvegade K 110, 199
 Ulvestræde K 108
 Under Elmene K 102
 Under Lien Å 103
 Universitetsparken K 93
 Urbansgade Å 68
 Urtehave K 143
 Vadbro K 89, 94
 Vadstrupkrogen K 92
 Wagners Allé K 69
 Valbyholm K 91
 Valby Langgade K 159
 Valbyvej K 102
 Valdemarsgade K 128
 Valdemarsgade Å 130
 Valdemarskrogen K 92
 Valdemarsvej K 129
 Valdkær K 92
 Valkendorfsgade K 65, 79,
 198, 201
 Wambe stwe strede K 34,
 184
 Vandgangen Å 39
 Vandgyde Å 39, 81, 196
 Vandkunsten K 32, 98
 Vandmøllestræde K 34,
 116, 199
 Vandværksvej K 38
 van Dycks Allé K 85
 Vanløse Allé K 61
 Warkausvej N 60
 Varmoesgracht Amsterdam
 120
 Vartovslængen K 93
 Vasbygade K 159

- Vasby Tværgade K 159
 Waterkonstenn K 98
 Webersgade K 69
 Ved Avlsgården K 102
 Ved Eltham K 102
 Ved Graven (e) R 59, 164
 Ved Grænsen K 102
 Ved Hanevad K 201
 Ved Højgård K 102
 Ved Klosteret K 102
 Ved Muren R 103
 Ved Mønten K 102, 155
 Ved Stadsgraven K 155
 Ved Stationen K 102
 Ved Stranden K 102
 Ved Volden K 102
 –vej 79
 Vejen 181
 Vejerhusstræde K 34
 Vejlands Allé K 85
 Vejlegade N 40
 Vejlemosevej K 53
 Vendelbogade A 67, 167
 Vendersgade K 112, 171
 Venderstov K 112
 Wendis [Gade] K 114
 Vendsysselgade K 113
 Vennelyst Boulevard
 Århus 86
 Vermundsgade K 132
 Vernersvej K 85
 Vespervej K 154
 Wesselsgade K 129
 Westend K 101
 Vester Allé K 47, 48
 Vester Allé A 48, 85, 202
 Vesterbro K 89
 Vesterbro Å 33, 46
 Vesterbroes Fælledvej
 K 42
 Vesterbrogade K 33, 83
 Vesterbrogade Å 33
 Vesterbros Passage K 83
 Vesterfælled Møllevj
 K 78
 Vesterfælledvej K 42
 Vestergade K 34, 46, 194
 Vestergade R 46
 Vestergade A 46, 202
 Vestergade, Den ny K 116
 Vestergade, Ny- K 69, 116,
 157, 195
 Vestergades Forlængelse,
 Ny- K 101
 Vesterled A 93
 Vestermarken K 93
 Vestermarksvej K 38, 200
 Vestermarksvej Å 39
 Vesterskel K 94
 Vestervang K 151
 Vestervej K 47
 Vestervold K 98
 Vesterågade A 39
 Vestre Allé K 46, 48
 Vestre Allé A 46, 48
 Vestre Boulevard K 86, 203
 Vestre Gade K 47, 48
 Vestre Slippe N 46, 82
 Vibeholmen K 91
 Vibeskrænten K 94
 Vibevej K 90, 153
 Vibevej A 105
 Vibevangen R 153
 Wiboltsvej N 68
 Viborggade K 138
 Viborgvej Århus 138
 Wibrandtsvej K 202
 Wibroesvej A 63
 Victoriagade K 202
 Victoriavej K 212
 Victoriavej K 202
 Vicus Pretorii K 34
 Vicus sancti Clementis
 R 36, 187
 Wiedeweltsgade K 129
 Viemosebro K 89, 152
 Viemosedal K 152
 Viemosehøj K 152
 Viemosetoften K 152
 Viemosevej K 93, 152
 Vierdiget K 90, 151
 Vievang Allé K 152
 Vigants Gade K 69
 Vigerslev Flaskekrovej
 K 200
 Vigerslev Torvevej K 200
 Vigerslevvej K 200
 Vikkevangen K 152
 Vildandegade K 109
 Wildersgade K 64, 108,
 201, 209
 Wildpretsgade K 112
 Wilhelm Birkedals Vej
 K 135
 Willem Fyrens Gang K 80
 Willemoesgade K 134
 Vilprigtgade K 166
 Vimmelskafte K 32, 50,
 71, 87, 100, 195
 Winchellsgade N 63
 Vindebrogade K 78
 Vingårdsgade A 202
 Vingårdstræde K 32, 167
 Vingårdstræde A 35, 78,
 167, 202
 Vinkel Allé A 49, 85
 Vinkelvej K 53, 54
 Vinkelvej R 50
 Vinkelvej A 49
 Vinterbuen K 154
 Vintervej K 154, 155
 Violinvej K 154
 Viol strædit K 184
 Virumbakken K 137
 Virum Overdrevsvej K 159
 Wismarstræde K 139
 Vitrilgade K 112
 Vlasbloemsteeg
 Amsterdam 120
 Vlckegadenn K 195
 Vlfvestrede K 108
 Vodroffs Tværgade K 193
 Wogenbastuestrede K 184
 Wogenmandgade K 71
 Wogenmand gaade, Liden-
 K 195
 Vognborgvej K 42
 Vognmargergade K 71, 184
 Vognmand (s) gade K 71,
 72, 168, 184
 Vognmandsgade, Lille-
 K 157, 195
 Vognmandstræde, Liden-
 K 156

- Vogtervej K 143
 Voldgade K 41
 Voldgade, Nørre- K 41, 98,
 137, 197
 Voldgade, Nørre- Slagelse
 212
 Voldgade, Vester- K 42
 Voldgade, Øster- K 108,
 195
 Wolvenstraat Amsterdam
 121
 Vombadstuestræde K 52
 Vombestrædet K 52, 184
 Vommestræde K 184
 von Støckens Plads R 62
 Vordingborggade K 202
 Vor Frue Gade N 36,
 188, 196
 Worsaaesvej K 204
 Wotanvej K 38, 204
 Wrangelandet K 92
 Wrangelsgade Å 61
 Wygands strase K 69, 195
 Vægtens Kvarter K 154
 Vægtergade R 68, 70, 196
 Vængeleddet K 93
 Værnedamsvej K 179
 Væverens Sidevej Å 192
 Væverensvej Å 137, 192
 Vårbuen K 154
 Ydergrænsen K 100
 Yrsavej K 132
- Zeus Boulevard K 86
 Zibrandtsvej K 202
 Zionsvej K 37, 203
 Zolas Allé K 130
 Æblehave K 143
 Ærtelandsvej K 147
 Ølkarsvej N 37, 39, 203
 Øresundsgade K 202
 Øresundshøj K 91, 152
 Øresundsvej K 202
 Ørnevej K 153
 Ørstedsgade K 201, 209
 Ørstedsvvej N 62, 130
 Øselsgade K 53, 202
 Østboulevarden Århus 180
 Øster Allé K 46, 47, 48, 84,
 202
 Øster Boulevard N 48, 86
 Øster Boulevard Århus 86
 Østerbro K 89
 Østerbro Å 182
 Østerbrogade K 33, 55, 203
 Østergade K 46
 Østergade N 46
 Østergade R 49
 Østergade Å 48
 Østergade, Ny- K 69, 80,
 157
 Østerhegn K 53, 91
 Østerled K 93
 Østerlæ K 202
 Østergade K 115
- Østervej K 47
 Østervold K 98, 114
 Østervoldstræde K 41
 Østerågade Å 39
 Østre Allé N 46, 85
 Østre Allé Å 46, 48
 Østre Boulevard N 46, 48
 Østre Boulevard Århus
 180
 Østre Slippe N 46, 82
 Østvevej Århus 48
 Østvad K 94
 Åbenrå K 96, 181
 Åbenrågade K 96, 193
 Aboulevard K 42, 86, 179
 Aboulevarden Grenå 180
 Aboulevarden K 179
 Aboulevard, Ny- K 86
 Åbrinken K 89
 Åbyvej K 139, 201
 Ågade K 42, 86
 Ågade Å 39, 202
 Ålbrosvinget K 94
 Ålegade R 188
 Ålekistevej K 200
 Ålestræde K 115
 Ålgade R 58
 Århusgade K 138
 Åskellet K 94
 Åvangen Å 39
 Åvej R 40
 Åvendingen K 60, 86, 151